

T.C.

**KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**İZMİR'İN İŞGALİNDEN MUDANYA
MÜTAREKESİ'NE KADAR BATI
CEPHESİNDEKİ SİYASİ VE ASKERİ
OLAYLAR**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Serkan ÇOMAK

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ERCAN ÇELEBİ

KASTAMONU 2019

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İZMİR'İN İŞGALİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NE
KADAR BATI CEPHESİNDEKİ SİYASİ VE ASKERİ OLAYLAR**

Serkan ÇOMAK

**Danışman Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ
Jüri Üyesi Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Recep BÜYÜKTOLU**

KASTAMONU 2019

TEZ ONAYI

Serkan ÇOMAK tarafından hazırlanan “İzmir’in İşgalinden Mudanya Mütarekesi’ne Kadar Batı Cephesindeki Siyasi Ve Askeri Olaylar” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği / oy çokluğu ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman
(Jüri Üyesi)

Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ
Kastamonu Üniversitesi

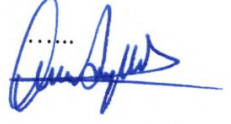
Jüri Üyesi
(Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ
Kastamonu Üniversitesi

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Recep BÜYÜKTOLU
Karatekin Üniversitesi

17.06.2019

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Serkan ÇOMAK

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İZMİR'İN İŞGALİNDEN MUDANYA MÜTAREKESİ'NE KADAR BATI CEPHESİNDEKİ SİYASİ VE ASKERİ OLAYLAR

SERKAN ÇOMAK
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ercan ÇELEBİ

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla, Osmanlı Devleti'nin başta başkenti İstanbul olmak üzere uç bölgeleri işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Paris Barış Konferansı'nda alınan kararlar birlikte İzmir Yunanlılar tarafından fiili olarak işgal edilmiştir. Bu işgal yurtta büyük bir yankıya sebep olmuş ve geçici olacağı ifade edilen işgallerin kalıcı olduğu anlaşılmıştır. Çalışmanın amacı da İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte başlayan milli uyanışın nasıl silahlı mücadeleye dönüşerek, siyasi ve askeri bir nitelik kazandığını anlatmaktır.

İşgallerin yaygınlaşmasıyla birlikte yerel mukavemet girişimlerinin örgütlü bir niteliğe kavuşmasıyla Kuva-yı Milliye vücut bulmuştur. Kuva-yı Milliye terhis edilen askerlerden, gönüllülerden, eşkıya ve çetelerden oluşmuş milli mukavemet örgütüdür. Osmanlı Devleti ordusunun terhis edilmesiyle birlikte düzenli ordunun kurulmasına kadar geçen sürede işgallerin yavaşlamasını sağlamıştır. Çalışmanın kapsamı da bu doğrultuda belirlenmiştir.

Yerel nitelikte olup düzenli işgal ordularına karşı mukavemet gösteren Kuva-yı Milliye, işgallerin artmasıyla birlikte özellikle Batı Anadolu bölgesinde yoğun faaliyet göstermiştir. Kuva-yı Milliye'nin hem ihtiyaçlarının karşılanması hem de stratejisinin belirlenmesi için Batı Anadolu'da kongreler toplanmıştır. Kongreler, Kuva-yı Milliye faaliyetlerinin düzenlenmesinde ve denetlenmesinde etkili olmuştur. Kuva-yı Milliye'nin işgallere karşı mukavemet göstermesinin yanında, işgalleri tam olarak durduramasa da düzenli ordu kurulana kadar zaman kazandırmıştır.

Kuva-yı Milliye hareketinin yer yer amacında sapmış olması, mukavemetlerin en başından beri düzenli ordulara karşı gösteriliyor olması ve özellikle Batı Anadolu'da Yunan kuvvetlerinin ilerlemesi düzenli ordu ihtiyacını daha fazla açığa çıkartmıştır. Büyük Millet Meclisi'nin de açılmasıyla birlikte düzenli ordu girişimleri başlamış ve Kuva-yı Milliye dağıtılmıştır. Düzenli ordu, ilk başarısını İnönü Savaşlarıyla Batı Anadolu'da kazanmıştır. Büyük Taarruz'da elde edilen zaferle işgallere son vermiş, İtilaf Devletleri'nin Mudanya Mütarekesi'ni imzalanması mecbur bırakmıştır. Batı Anadolu'da elde edilen zaferler, kurtuluşun gerçekleşmesinde, işgallerin son bulmasında, düzenli ordu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin yurtta ve dünyada kabul görmesinde etkili olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Cumhuriyeti, Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye, Mondros Mütarekesi, Düzenli Ordu, Batı Cephesi.

ABSTRACT

MASTER OF ARTS THESIS

THE POLITICAL AND MILITARY MATTERS IN THE WESTERN FRONT
FROM THE OCCUPATION OF IZMIR TILL THE ARMISTICE OF MUDANYA

SERKAN ÇOMAK
Kastamonu University
Social Sciences Institute
Department of History

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ercan ÇELEBİ

The Ottoman Empire was faced with the danger of occupation the end regions notably capital city Istanbul with the signing of the Armistice after the First World War. Izmir was actually occupied by Greeks with the decision taken at the Paris Peace Conference. This occupation created a tremendous impression in the country and it is understood that the occupations that are said to be temporary are actually permanent. The aim of the study is to understand that the national awakening which started with the occupation of Izmir, transformed into an armed struggle and gain a political and military qualification.

Kuva-yı Milliye (The National Force) came into existence with the local resistance initiatives, which were reached a organizational quality after occupations became widespread. Kuva-yı Milliye is a national resistance organisation, which includes ex-servicemen, volunteers, brigands and gangs. It provided a retardation with elapsed time between the muster out of army of ottomon empire and the setting up of regular army. The scope of study determineted in this direction.

National Force which are regional and withstood regular occupation forces, were more active in West Anatolia espacially after progress of the occupation. In the West Anatolia, congresses were orginized to determine and provide needs of the National Force. These congresses were efficient in organizations and inspections of activities of the National Force. Although the National Force couldn't stop completely occupations, they withstood occupation forces and gained time until building of the regular turkish army.

After the deviation of the National Force from its target and espacially after the progress of occupation of Greece in the West Anatolia the building of the regular turkish army came into prominence more than ever. The building process of the regular turkish army started with the opening of the Grand National Assembly and the National Force was disbanded. The organised army gained its first success in Western Anatolia with the “Battle of Inonu”. By the victory of the great assault, invasion was stopped and the entente powers were forced to sign the Mudanya armictice. Victories obtained in Western Anatolia had a leading role in bringing the salvation, an end to the invasion and acceptance to the “Organised Arm” and The Republic of Turkey.

Key Words: Turkish Republic, National War of Independence, Turkish Revolutionaries, Montrose Armistice Agreement, Regular Army, West Frontier.

2019, 200 pages

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden evriliş süreci oldukça sancılı gerçekleşmiştir. Zira bu süreç, Birinci Dünya Savaşı sonrasında galip gelen devletlerin, savaştan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'ne dayattığı şartlar dolayısıyla zorunlu olarak gelişmiştir. Çalışmanın kapsamı 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlatılmış ve Sakarya Savaşı ile sonlandırılmıştır. Bu süreçte Batı Cephesi'ndeki siyasi ve askeri faaliyetler, dönemin ana kaynakları ve inceleme – araştırma eserlerden incelenmiştir. Döneme tanıklık etmiş olan özellikle askeri ve siyasi şahsiyetlerin hatıratları, basılı yayımları yoluyla birincil kaynaklara ulaşmaya özellikle önem verilmiştir. Bu yolla ilerlemenin objektif bir bakış açısıyla gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nin orduları terhis edilmiş, asayişsizlik durumlarında müdahale edebilecek jandarma haricinde ordu sınırlandırılmıştır. Bu ortamda çeşitli kurtuluş çareleri aranmış, bu çareler arasında manda ve himaye fikriyle birlikte topyekûn kurtuluşu hedefleyen bağımsızlık mücadelesi de gündeme gelmiştir. İşgallerin artmasıyla birlikte manda himaye fikrinden, özellikle aydınlar, vazgeçerek topyekûn kurtuluş çaresine destek vermişlerdir. Çalışmanın amacı da bu topyekûn kurtuluş sürecinde Batı Cephesi'ndeki siyasi ve askeri olayların anlaşılmasıdır.

Batı Anadolu'da gerçekleştirilen işgaller, diğer bölgelere göre yurttan daha fazla yankı uyandırmıştır. Bunun temelinde Yunanlıların yerli Rumlarla birlikte hareket ederek Türk ve Müslümanlara karşı kötü muamelesi bulunmaktadır. Bununla birlikte yurdun çeşitli bölgelerinde yapılan miting ve protestolar da İzmir'in işgaliyle birlikte hız kazanmış, Anadolu'nun büyük kesimi bu işgallerden ve kötü muameleden haberdar olmuştur. Batı Anadolu, Millî Mücadele bilincinin doğma, gelişme ve nihayet düşmanın yurttan atılma sürecine tanıklık etmiştir. Millî Mücadele sürecinin anlaşılabilmesi için Batı Anadolu'daki askeri ve siyasi olayların anlaşılması elzemdir. Çalışmaya da bu bilinçle karar verilmiş ve bu kaygıyla hareket edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm kronolojik olarak mütareke dönemindeki askeri, siyasi ve sosyal olayları kapsamaktadır. İkinci bölüm Kuva-yı Milliye ve Batı Anadolu'daki faaliyetlerini kapsamaktadır. Üçüncü bölüm ise Mustafa Kemal ve onunla birlikte hareket eden kurmayların Anadolu'daki faaliyetlerini ve düzenli orduyu ve batı cephesinde elde edilen zaferlerle düşmanın yurttan tamamen temizlenmesini kapsamaktadır. Olaylar neden sonuç ilişkisi içerisinde her bölümün kendi içindeki bütünlüğü sağlanarak ele alınmıştır.

Çalışmanın her aşamasında manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Ercan Çelebi'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Serkan ÇOMAK
Kastamonu, Haziran, 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	iii
TAAHHÜTNAME.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	10
MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASI VE İLK İŞGALLER.....	10
1.1. MONDROS MÜTAREKESİ.....	10
1.2. İŞGALLER VE OSMANLI HÜKÜMETİNİN TEPKİSİ.....	17
1.3. İŞGALLERE KARŞI ORTAYA ÇIKAN TEPKİLER VE FAALİYET GÖSTEREN CEMİYETLER.....	19
1.3.1. <i>İşgallere Karşı Olan Cemiyetler</i>	20
1.3.1.1. <i>İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (1 Aralık 1918)</i>	20
1.3.1.2. <i>Trakya-Paşaeli Heyet-i Osmaniyesi (2 Aralık 1918)</i>	21
1.3.1.3. <i>Trabzon Muhafaza-ı Hukuk-u Milliye Cemiyeti (12 Şubat 1919)</i>	21
1.3.1.4. <i>Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (10 Temmuz 1919)</i>	22
1.3.1.5. <i>Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (11 Eylül 1919)</i>	22
1.3.1.6. <i>İstanbul'da Kurulan Gizli Cemiyetler</i>	23
1.3.3. <i>İşgallere Mustafa Kemal'in Tavrı</i>	25
1.4. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İŞGAL HAZIRLIKLARI.....	26
1.4.1. <i>İşgal Öncesi Batı Anadolu'nun Durumu</i>	26

1.4.2. İzmir Ve Çevresinde Rum Göçü ve Çetecilik Faaliyetleri.....	30
1.4.3. Paris Barış Konferansı.....	32
1.5. İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919).....	36
1.5.1. İzmir'in İşgalinin İstanbul'da Yankıları.....	41
1.5.2. İzmir'in İşgaline Erzurum Tepkileri.....	42
1.5.3. İşgal Haberleri, Protesto ve Mitingler.....	44
1.5.3.1. İzmir'in İşgali Üzerine İstanbul Basınının Tepkileri.....	45
1.5.3.2. İzmir'in İşgali Üzerine İstanbul'da Gerçekleştirilen Mitingler.....	46
1.5.3.2.1. Fatih Mitingi.....	47
1.5.3.2.2. Üsküdar Mitingi.....	49
1.5.3.2.3. Sultan Ahmet Mitingi.....	49
1.5.3.2.4. Kadıköy Mitingi.....	51
1.5.3.3. İzmir'de Gerçekleştirilen Miting ve Protestolar.....	51
1.5.3.3.1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (İzmir Büyük Kongresi).....	52
1.5.3.3.2. Redd-i İlhak Komitesi ve Maşatlık Mitingi.....	55
1.5.3.3.3. İzmir Türk Ocağı.....	57
1.5.3.4. Hasan Tahsin Olayı.....	57
1.5.3.5. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Cihat Fetvası.....	59
İKİNCİ BÖLÜM.....	61
BATI ANADOLU'DA GENİŞLEYEN YUNAN İŞGALİ VE KUVA-YI MİLLİYE'NİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	61
2.1. BATI ANADOLU'DA GENİŞLEYEN YUNAN İŞGALİ.....	61
2.1.1. Urla Olayları.....	63
2.1.2. Manisa'nın İşgali.....	64
2.1.3. Bayındır'ın İşgali.....	65
2.1.4. Tire'nin İşgali.....	66

2.1.5. Ödemiş'in İşgali	68
2.1.6. Yunan İşgali İle Birlikte Batı Anadolu'da Gerçekleşen Türk Göçleri	69
2.2. KUVA – YI MİLLİYE ÖRGÜTLENME VE İÇ YAPISI.....	76
2.2.1. Kuva-yı Milliye'nin Kongreler Yoluyla Örgütlenmesi (Batı Anadolu Kongreleri)	77
2.2.1.1. Birinci Balıkesir Kongresi (28 Haziran–12 Temmuz 1919)	78
2.2.1.2. İkinci Balıkesir Kongresi (26–30 Temmuz 1919).....	79
2.2.1.3. Birinci Nazilli Kongresi (6–9 Ağustos 1919).....	80
2.2.1.4. Alaşehir Kongresi (16–25 Ağustos 1919).....	80
2.2.1.5. Muğla Kongresi (18 Ağustos 1919).....	81
2.2.1.6. İkinci Nazilli Kongresi (19 Eylül 1919).....	82
2.2.1.7. Üçüncü Balıkesir Kongresi (16–27 Eylül 1919)	82
2.2.1.8. Üçüncü Nazilli Kongresi (6 Ekim 1919).....	82
2.2.1.9. Dördüncü Balıkesir Kongresi (19–29 Kasım 1919).....	83
2.2.1.10. Beşinci Balıkesir Kongresi (10–22 Mart 1920)	83
2.2.2. Kuva-yı Milliye Örgütlenmesinde Basın: İzmir'e Doğru Gazetesi	84
2.2.3. Kuva-yı Milliye Teşkilatı.....	87
2.2.3.1. Kuva-yı Milliye Kumandanları.....	88
2.2.3.2. Subaylar ve Bürokratlar	89
2.2.3.3. Efeler ve Zeybekler (Kuva-yı Seyyare).....	89
2.2.3.4. Kuva-yı Milliye Bünyesindeki Din ve Din Adamları	90
2.2.3.5. Kuva-yı Milliye Bünyesinde Kadınlar.....	92
2.2.4. Kuva-yı Milliye Gelirleri.....	94
2.2.4.1. Kongreler Yoluyla Kuva-yı Milliye Gelirlerinin Organize Edilmesi	95
2.3. İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN KUVA-YI MİLLİYE'YE BAKIŞI.....	97
2.4. BATI ANADOLU'DA KURULAN CEPHELER	98
2.4.1. Ayvalık Cephesi.....	100

2.4.2. Bergama–Soma Cephesi.....	102
2.4.2.1. Menemen Katliamı.....	103
2.4.2.2. Bergama Cephaneliği Hadisesi (15–19 Haziran 1919)	104
2.4.3. Akhisar Cephesi	105
2.4.4. Salihli–Bozdağ Cephesi.....	105
2.4.5. Aydın–Nazilli Cephesi	107
2.4.6. Akbaş Cephaneliği Baskını (26–27 Ocak 1920)	109
2.4.7. Batı Anadolu Kuva–yı Milliye’nin Lojistik Faaliyetleri.....	112
2.5. KUYA–YI MİLLİYE’NİN MİLLİ MÜCADELEYE KATKILARI	115
2.6. KUYA–YI MİLLİYE’NİN MİLLİ MÜCADELEYE ZARARLARI VE DAĞILMA SÜRECİ.....	117
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	121
ULUSAL KONGRELER VE DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ.....	121
3.1. MUSTAFA KEMAL’İN SAMSUN’A ÇIKIŞI, HAVZA GENELGESİ VE AMASYA TAMİMİ	122
3.2. ULUSAL KONGRELER	128
3.3. AMASYA PROTOKOLLERİ	131
3.4. BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NİN AÇILIŞI (23 NİSAN 1920)	133
3.5. SEVR ANTLAŞMASI VE YUNAN BİRLİKLERİNİN İLERLEYİŞİ	137
3.6. DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ.....	138
3.6.1. Gediz Taarruzu	141
3.6.2. Batı Cephesinin İkiye Bölünmesi, Ayaklanmalar Ve Çerkez Ethem Olayı	142
3.6.3. Birinci İnönü Muharebesi (6–11 Ocak 1921).....	145
3.6.4. İkinci İnönü Muharebesi (23 Mart–1 Nisan 1921)	150
3.6.5. Eskişehir–Kütahya Savaşı (10–21 Temmuz 1921).....	154
3.6.6. Başkomutanlık ve Tekalif–i Milliye (Ulusal Vergiler) Emirleri	156

3.6.7. Sakarya Meydan Muharebesi	158
3.6.8. Büyük Taarruz ve Batı Anadolu'nun Düşman İşgalinden Kurtuluşu.....	160
3.6.8.1. Büyük Taarruz Hazırlıkları	160
3.6.8.2. Başkumandanlık (Dumlupınar) Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922)	165
3.6.8.3. İzmir'in Kurtuluşu (9 Eylül 1922)	168
SONUÇ	173
KAYNAKÇA	176
EKLER	193
EK 1. Mütareke Meselesi	193
EK 2. Sevgili İzmir'imizin İstirdadı	194
EK 3. Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmaya Başladı / Hükümetimizin Halk ve Memurlarına Beyannamesi	194
EK 4. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Rical-i Siyasiyeye ... bir ziyafet	195
EK 5. İzmir'den Resmi Yunanlılık Def Oldu	196
EK 6. Süvarilerimiz Cumartesi Günü Öğleden Evvel 10'30'da İzmir'e Girmiştir/ İzmirliiler Bu Süretle Yunan Kabusundan Müebbeden Kurtuldular	196
EK 7. Batı Anadolu'da Yunan ve İtalyan İşgalleri Krokisi.....	197
EK 8. Birinci İnönü Savaşı Krokisi.....	198
EK 9. İkinci İnönü Savaşı Krokisi.....	199
EK 10. Sakarya Meydan Muharebesi Krokisi	200

KISALTMALAR DİZİNİ

- Gl. : General
- ÇTTAD : Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi
- a.g.e : Adı Geçen Eser
- a.g.m : Adı Geçen Makale
- GENKUR : Genelkurmay Başkanlığı
- s : Sayfa
- vd. : ve diğerleri
- HKO : Harp Kara Okulu
- TÜRMOB : Türkiye Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler ve Yeminli Mali
Müşavirler Odaları Birliği
- CBÜ : Celal Bayar Üniversitesi
- ATESE : Askeri Tarih ve Strateji Etüt

GİRİŞ

Bir milletin kalıcılığını, sürekliliğini belirleyen savaşlar, düzenli ordular arasında gerçekleşmektedir. Eşine az rastlanır olan Türk Kurtuluş Savaşı, hâlâ etkileri devam eden, neticeleri dolayısıyla yeni bir dünya savaşına neden olmuş olan Birinci Dünya Savaşı sonrasında savaştan yenik ayrılan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Mütarekedeki amaç Osmanlı Devleti'ne son vermek ve topraklarını paylaşma yoluna gitmektir.¹ Mütareke olarak kabul edilen ancak ordunun terhis edilmesi, devletin varlığını ispat eden kurumların işgal edilmesi, haberleşme ağının kontrol altına alınması gibi maddelerle Osmanlı Devleti'ne fiilen son verecek olan, Türk Milletini de esaret altına alacak olan ortamı sağlayan maddelerden oluşmuş olan bu mütarekede en ağır şartlar Osmanlı Devleti'ne dayatılmıştır.² İngilizlerin güdümünde olan İstanbul Hükümeti ve onların yandaşı olan halk dışında itibar görmemiş aksine reddedilerek yok hükmünde sayılmıştır. Savaş sonrası bir düzenleme maksatlı merci olarak varlık gösteren Wilson İlkelerine göre de geçerliliği bulunmamaktadır.

Mütareke Dönemi yalnızca bürokratik olarak değil toplumsal olarak karmaşık bir süreci içermektedir. Zira mütarekenin imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor şartlardan kurtulması için ortaya üç temel görüş atılmıştır. Manda ve himayenin kabul edilmesini önerenler, mahalli idareler yoluyla devletin devamlılık göstereceğine inananlar ve topyekûn kurtuluş maksatlı, hiçbir devlete bağlı kalmadan, mücadele etmek isteyenler.³ Bu tartışmalar çok sürmeden Paris Barış Konferansı gerçekleşmiş ve fikir savunucularının büyük bölümü ulusal kurtuluş için mücadele etmeyi seçmiştir.

Mütareke maddeleri ışığında, Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan Hükümeti'nin aldığı Batı Anadolu işgal izniyle birlikte 15 Mayıs 1919 sabahı İzmir işgal edilmiştir. Ancak İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali beklenmeyen bir durum değildir. Zira 15

¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi, İkinci Meşruiyet ve Birinci Dünya Savaşı**, Cilt: 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s. 560.

² Gotthard Jaeschke, (1964), "Mondros'a Giden Yol", **Belleken**, Cilt: 28, Sayı: 109, Ankara 1964, s. 142.

³ İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Cumhuriyetin Harcı**, Cilt: 1, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 166.

Mayıs 1919 gününe kadar İzmir limanına İtalyan, Fransız, İngiliz, gibi Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkmış olan devletlerin askeri gemileri yanaşmıştır.⁴ Literatürde bu işgalle birlikte Millî Mücadelenin başladığı konusunda bir mutabakat bulunmaktadır. Zira Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan Rumlar, Yunan kuvvetlerinin işgal hareketliliğini büyük bir heyecanla beklemektedir. Öyle ki işgal öncesi bazı bölgelerde çeteler oluşturarak Türk ve Müslüman mahallelerinde saldırgan davranışlar sergilemişlerdir. Yunan kuvvetlerinin işgal ettikleri bölgeler, özellikle Batı Anadolu, yerli Rum nüfusunun fazla olması dolayısıyla civardan Rum göçü yapılmakta, Türk ve Müslümanlar da hakaret ve vahşet içeren davranışlarla bölgeden göç ettirilmeye zorlanmaktadır. Buradaki amaç mütareke şartlarını sağlayarak işgali meşrulaştırıp kalıcılığını sağlamaktır.

İzmir'in işgali beklenmedik bir durum değildir. Paris Barış Konferansı'nda çıkan izin de önceden bilinen bir gelişmenin resmileşmesi manasına gelmektedir. İzmir, Yunanlıların müttefiklerine yaptığı hizmet karşılığında vaat edilmiştir. Savaştan galip çıkan tarafın İtilaf Devletleri olması dolayısıyla da bu vaat yerine getirilmiştir.⁵ Yunanlıların *Megali İdea*'larını gerçekleştirebilmeleri için İzmir'in işgal edilmesiyle birlikte bu inanç körüklenmiştir. İzmir'in işgali oldukça kanlı gerçekleşmiştir. Yunan kuvvetleri, fes giyen herkese acımasızca ateş açmış, çoğunlukla yerli Rumlar tarafından Türk ve Müslümanların malları yağmalanmıştır.⁶

Teşkilat-ı Mahsusa'nın tetikçisi olan Hasan Tahsin adıyla gazete çıkartan Osman Nevres'in İzmir'i işgal eden alayda bayrak taşıyan Yunan askerine attığı kurşun, milli mücadelenin simgesi niteliğindedir. Zira Hasan Tahsin'in öldürülmesinden sonra Yunan işgal kuvvetleri savunmasız halka ateş açmış ve büyük bir kıyımaya sebep olmuştur. İzmir'in işgali yalnızca Batı Anadolu'da değil, başkent İstanbul'da, Türk Yurdu'nun Doğusunda ve Anadolu da büyük tepkilerin doğmasına sebep olmuştur. Anadolu'nun neredeyse her bölgesinden telgraflarla bu işgal şikâyet edilmiş, İstanbul'da gerçekleşen katılımın çok yüksek olduğu miting ve protestolar

⁴ Erol Mütercimler, **Bu Vatan Böyle Kurtuldu**, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s. 124 (Aktaran Işın 1946; Nutku 1973).

⁵ Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 3.

⁶ Alev Coşkun, **Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1997, s. 159.

geçekleşmiştir⁷. Tepkilerin yanında işgallerin geçici olduğuna inanan bazı aydınlar ve halk kesiminin de gözleri açılmış ve durumun ciddiyetine varmışlardır.

Genişleyen Yunan işgalleri İzmir’le başlamış ve Batı Anadolu’nun iç kesimlerine kadar ilerlemiştir. 1919 yılı mayıs ayının ikinci yarısında Batı Anadolu, yoğun bir işgal girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. 15 Mayıs’ta İzmir, 16 Mayıs’ta Urla ve Seferihisar, 19 Mayıs’ta Çeşme, 20 Mayıs’ta Torbalı, 22 Mayıs’ta Menemen, 25 Mayıs’ta Manisa ve Bayındır, 27 Mayıs’ta Aydın ve Tire, 30 Mayıs’ta Ödemiş işgal edilmiştir.⁸ İşgallerin genişlemesiyle birlikte bölgede Türk göçleri yaşanmaya başlamış ve bu aşamada da Türkler büyük kayıplar vererek yerlerinden yurtlarından edilmiştir. Batı Anadolu’da yaşayan Türklerin göç ettirilmesi nüfus politikası olarak ortaya çıkmış ancak mezalime dönüşmüştür. Kadınlar aşağılanmış, genç yaşlı çocuk gözetmeden, taciz ve tecavüzlere maruz kalmışlardır.⁹

Protesto ve mitinglerin işgalleri engellemediği, işgalci kuvvetlerin kontrolsüz davranışları, Türk ve Müslümanlara karşı mezalime dönüşmüştür. Kuva-yı Milliye de herhangi bir müdahaleden uzak, bir refleks olarak, bölgesel nitelikte işgallere paralel olarak baş göstermiştir. İşgal edilen veya edilmesi ihtimal olarak görülen belde ve kasabalarda mukavemet maksatlı birlikler oluşturularak işgalci kuvvetler yavaşlatılmış bazı bölgelerde de durdurulmuş hatta püskürtülmüştür. Güçlü mukavemetin temelinde de özellikle Kuva-yı Milliye’nin bünyesindeki terhis edilmiş asker ve kumandanlar; eşkıya ve efe gibi halihazırda silah kullanmayı bilen, savaşmaya alışmış kimseler bulunmaktadır. Kuva-yı Milliye’nin ana amacı her türlü hakimiyeti reddederek, kendi bayrağı altında bağımsız bir biçimde yaşamaktır.¹⁰

Kuva-yı Milliye yurdun büyük bölümünde faaliyet göstermiştir. Batı Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren eşkıya ve efeler silah kullanımının yanında Kuva-yı Milliye için savaşacak adama da sahiptir. Aynı zamanda bölgenin özellikle dağlık bölgelerini de tanıyor olmaları mukavemet gücünü arttırmaktadır. Öyle ki Kuva-yı

⁷ Salih Tunç, “İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15 – 26 Mayıs 1919)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 767.

⁸ Doğan Ersoy, **Alaşehir Kuva – yı Milliye Hareketinin Mali Kaynakları, Millî Mücadele’de Alaşehir Kongresi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1988, s. 199.

⁹ GENKUR, **Türk İstiklal Harbi**, Batı Cephesi, Cilt: 2, Kısım: 2, Ankara 1965, GENKUR Basımevi, s. 142.

¹⁰ Taner Bulut, “Kuva.-yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Anadolu”, **ÇTTAD**, Cilt: VIII, Sayı: 18, İzmir 2009, s. 332.

Milliye'nin büyümesiyle birlikte bölge komutanı niteliğine erişmişlerdir. Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye cephelerinde büyük bir direnç gösterilmiş, eşkıya ve efeler, alaylarda görev alarak organize mukavemetlerle düzenli orduya karşı çok daha az asker, silah ve mühimmatla savaşmıştır.

Cephelele eş zamanlı olarak toplanan Batı Anadolu Kongreleri de lojistik ve iaşe faaliyetlerinde etkinlik göstermiş, Kuva-yı Milliye mevcudunun artması, ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Bunun yanında Kuva-yı Milliye'nin haberleşme ağını ve savaş stratejisini de belirlemişlerdir. Kuva-yı Milliye döneminde Batı Anadolu'da tam bir birlik sağlanmış, büyük fedakarlıklar yapılmış ve Yunan kuvvetlerinin içlere girmesi yavaşlatılmıştır.

Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçları başlarda halk destekli olarak karşılanıyor olsa da mevcudunun artması ve kongreler yoluyla nizami hale getirilmeye çalışılması ihtiyaçların artmasına ve halk desteğinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu da bir finansman ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. "Nakdi ve Ayni Teberru" (Para ve Mal Bağışı) adı altında toplanılan vergilerle bu ihtiyaç karşılanmaya çalışılmıştır.¹¹ Bu vergi halkın devlete verdiği vergiye ek olarak alınıyor olması dolayısıyla halkın iki katı vergi vermesine neden olmaktadır. Ancak halk işgaller karşısında devletin etkisiz oluşunun farkında olduğu için vergiler yoluyla kurtuluşa katkı yaptığının farkındadır.

Batı Anadolu'da genişleyen Yunan işgallerine paralel olarak Kuva-yı Milliye de büyümektedir. Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye başlangıçta iki cephe açmış bununla birlikte işgal edilen bölgelerde de savaşmaya devam etmektedir. İzmir-Afyon çizgisinin güney ve kuzeyinde konumlanmış durumdadırlar. Afyon ile Marmara Denizi arasında 14. Kolordu bölgesinde Ayvalık, Soma, Akhisar ve Salihli cepheleri açılmıştır. Balıkesir de bu cephelerin üssü konumundadır.¹²

Cephelelerde işgal kuvvetlerine karşı direnç gösteren Kuva-yı Milliye yalnızca işgalleri yavaşlatabilmekte yer yer de püskürtebilmektedir. Yunan kuvvetleri ele geçirdikleri

¹¹ Alptekin Müderrisoğlu, "Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 13, 1994, s. 34.

¹² Nurgün Koç, "Milli Mücadele'de Batı Anadolu'da Çıkarılan İç İsyanlar ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması", **Sosyal Bilimler: Yeni Bir Başlangıç**, (Editör: Tufan Çötök – Yusuf Şahin), Prague 2016, s. 243.

bölgeleri işgal etmekle kalmamakta, katliamlar da gerçekleştirmektedirler. Türk kaynaklarına göre 1 000 civarı ölen Türk'ün olduğu, yaralıların tedavi edilmesine olanak tanınmamış olan Menemen Katliamı işgalci kuvvetlerin tavrını özetler niteliktedir¹³. Kuva-yı Milliye cephelerinin başka bir özelliği de efe ve eşkıya liderlerinin isimlerini duyurmaları ve üstün yetkilere sahip olmalarıdır. Bu aynı zamanda Kuva-yı Milliye'nin ortadan kaldırılarak düzenli orduya geçiş sürenin hızlandırılmasına da neden olacaktır. Zira yetkilerle donatılmış olan Kuva-yı Milliye liderleri, savaşamayacak durumda olan insanları zorla silah altına almış, halktan haraç keser gibi vergiler toplamıştır. Toplanan bu vergileri de keyfi olarak bireysel ihtiyaçları için harcamışlardır.¹⁴

Mayıs 1919, yalnızca İzmir'in işgalini temsil etmemekte bununla birlikte Mustafa Kemal'in topyekûn kurtuluş planıyla Samsun'a çıktığı süreci de içermektedir. Samsun'a çıktıktan sonra Mustafa Kemal ve beraberindeki kurmaylar düzenleyici ve denetleyici bir mekanizma kurma maksatlı girişimlerde bulunacaktır. İşgal protesto ve mitingleri gerçekleşirken Mustafa Kemal cephesinden de protesto ve mitinglerin arttırılması, yurdun her yerinde müdafaa-i hukuk cemiyetlerinin kurulması tavsiyesi gelmiştir. Dolayısıyla Amasya Tamimi'nden Heyet-i Temsiliye'ye kadarki süreç Yurdun her bölgesini doğrudan ilgilendiren, askeri ve siyasi olarak bir çatı niteliğinde kararların alındığı süreci ifade etmekte ve bu süreçten bağımsız olarak Millî Mücadele'nin anlaşılması olanaklı değildir. Bu yüzden çalışma Batı Cephesi olarak daraltılmış olsa da kongreler dönemi ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Kongreler dönemi sonunda Heyet-i Temsiliye'nin faaliyetleri çoğunlukla siyasi ve stratejik niteliktedir. Batı Cephesi'nde işgallere karşı sıcak bir mukavemet gösterilirken, Mustafa Kemal ve kurmayları İstanbul Hükümeti'ne karşı soğuk bir mukavemet halindedir. Ankara Hükümeti olarak İstanbul Hükümeti'ne rakip olan Heyet-i Temsiliye siyasi olarak kazandığı zaferden sonra Büyük Millet Meclisi'ni kurmuş ve düzenli ordu çalışmalarına başlamıştır. Düzenli ordu, Kuva-yı Milliye'nin disipline edilmesi olarak görülse de büyük yetkilere sahip olmuş olan eşkıya ve efeler

¹³ Salim Durukoğlu – Sevim Salik, “*Türklerin Uğradığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırımlar Sözlüğü*”, **Akra Kültür Sanat ve İnce Edebiyat Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 7, 2015, s. 172 – 173.

¹⁴ GENKUR, **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: 2, Kısım: 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, s. 172 – 173.

komuta altına girmeyi reddetmekte, sahip oldukları güçten feragat etmek istememektedir.

Kuva-yı Milliye, karakteristik özelliği itibariyle düzenli birlik olarak hareket edememekte ve bireysel çıkarlarını ön plana çıkartmaktadır. Batı Anadolu'da işgalci kuvvetlerin düzenli birliklerle yaptıkları taarruza karşı yeterince organize olamamaktadır. Kongreler sonrasında kurulan Büyük Millet Meclisi'nin orduyu ıslah etme girişimlerine olumlu cevap vermemektedir.¹⁵ Aksine isyan çıkartmaktadır. Bu da düzenli ordunun gelişimini engellemekte ve düzenli birliklere karşı gösterilecek olan direnci kırmaktadır. Çerkez Ethem'in isyanı ve Gediz Taarruzu bu durumu özetler niteliktedir. Çerkez Ethem'in etkisiyle Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü'nün karşı olmasına rağmen, Gediz bölgesinde bulunan Yunan birliklerine karşı harekete geçmiş ve başarısız olmuştur. Bu bozgun üzerine Yunan kuvvetleri saldırıya geçerek Türk kuvvetlerini Dumlupınar'a kadar sürüklemiştir.¹⁶

Yunan kuvvetleri yavaş yavaş da olsa sürekli ilerlemekte ve Kuva-yı Milliye buna engel olamamaktadır. Güçlü bir mukavemet hatta taarruza ihtiyaç duyan Türklerin bunu yalnızca düzenli orduyla yapabileceği de aşıkardır. Gediz Taarruzu bu sürecin hızlanmasına sebep olmuştur. Çerkez Ethem isyanını fırsat bilerek Yunanistan'daki siyasal değişimle başa geçen Kral Konstantin, Türklere karşı başarı elde ederek kendisini ispatlama arayışı içerisinde.¹⁷ Çerkez Ethem isyanını bastırmakla meşgul olan Türk birliklerini fırsat bilen Yunanlılar Eskişehir üzerinden taarruza kalkışmıştır. Türklerin önceden planladıkları şekliyle İnönü'de yapılacak olan savaşta Yunan birlikleri daha fazla ilerleyemeyerek Bursa'ya çekilmez zorunda kalacaklardır. İki gün süren çarpışmadan sonra Yunan kuvvetleri çekilme kararı almıştır¹⁸. Böylece düzenli ordu ilk başarısını elde ederek özgüven kazanmış, halkın güvenini kazanmış ve diğer devletler Türk ordusunun gücünü anlamaya başlamıştır.

¹⁵ Nuri Köstüklü, "Millî Mücadelede Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 171-172.

¹⁶ GENKUR, "Atatürk ve Cumhuriyet", **Türk Tarihi**, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 71.

¹⁷ Ali Sarıkoyuncu-Selahattin Önder - Mesut Erşan, **Millî Mücadelede Eskişehir**, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002, s. 72.

¹⁸ Mahmut Goloğlu, **Cumhuriyet'e Doğru**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s. 21-22.

Birinci İnönü savaşında geri çekilen Yunan kuvvetleri İngilizlerin kışkırtmalarıyla yeniden taarruza kalkışmıştır. Taarruzun beşinci gününde şiddetli çarpışmalar başlamış Türk ordusu geri çekilmeme konusunda kesin talimat almıştır. Taarruzda büyük kayıplar veren Yunan ordusu karşılıklı ateşe devam etse de taarruz gücünü kaybetmiş ve İnönü'den geri çekilmiştir. Bu geri çekilme düzenli ordunun başarısını temsil etmektedir.¹⁹ İnönü Zaferleri Türk milletinin aylar süren aşağılanmaların ardından ruhlarına merhem olmuştur. Sevr'in yeniden gözden geçirilmesine olanak sağlama hususunda da önemlidir.²⁰

Düzenli ordunun kurulması zorunluluk haline gelmiş ve buna karşı olan herkese gereken cezanın verilmesi kararlaştırılmıştır. Zira düşman en başından beri düzenli birlikler halinde hareket etmekte ve Türkler mukavemeti bırakarak taarruza geçmelidir. Mustafa Kemal “Zabit ve Kumanda İle Hasbihâl” adlı eserinde taarruza dair şunları ifade etmektedir:²¹

“Taarruz düşmanı kendine boyun eğdirir, taarruz eden hareket serbestliğini daima elinde bulundurur. Savaşanların manevi güçlerini ve savaşma istek ve çabalarını yüksek tutar, en sonunda düşmanı ezmek ya da dize getirmek başarısını elde ederek savaşı çözümler ve sonuçlandırır. Savunma, düşmanın irade ve isteğine boyun eğmeye zorlar; sonuçsuzluğa mahkûm ve hareket serbestisinden yoksundur, askere daima korku ve umutsuzluk getirir. Em büyük tarafı ne kazanmak ne kaybetmektir. Fakat çok defa düşmanın üstük gelmesine yarar.

Bir muharebe başlangıcından itibaren kesinlikle taarruzla başlamamalıdır. Mevziinin güç ve dayanıklılığından yararlanmak veya yeterli kuvvetlerin henüz toplanmamış bulunması zorunluluğuyla savunma ile de başlanılabilir. Fakat yine de sonucunun ancak taarruzla alınacağı düşünce ve görüşü gözden uzak tutulmamalıdır. Amaç ve hedefin temeli, taarruz olmalıdır.

¹⁹ Taner Bilgin, **Millî Mücadele Döneminde Bilecik**, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, s. 240–243.

²⁰ Klaus Kreiser, **Atatürk**, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 202.

²¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Zabit ve Kumandan İle Hasbihâl**, ATESE, Ankara 1981, s. 135.

Yani bu geçici savunma kesin olmayıp sonucu taarruza dayalı ve yönelik bulunmalıdır.²²”

Yunanistan seferberlik ilan ederek İnönü Savaşları'nın telafisini yapmak için saldırıya geçmiş ve Kütahya'yı işgal etmiştir. Eskişehir çizgisinde olan Türk birliklerine Sakarya'nın doğusuna çekilme emri verilmiş ve Türklerin çekildiğini gören Yunan birlikleri ilerlemişlerdir. Eskişehir–Kütahya olarak adlandırılan bu savaşta Ankara'ya kadar ilerleyeceklerini düşünen Yunan kuvvetlerinin bu hareketini Fevzi Paşa “adım adım mezarlarına yaklaşmaları” olarak ifade etmektedir.²³ Eskişehir–Kütahya savaşında moral bulan asker sayısını yüz bine yaklaştıran Yunan kuvvetleri, Sevr'i Türklere kabul ettirmek için sınırlarında en uca çekilmiş olan Türkleri tamamen yok etmek maksadıyla taarruza geçmiştir. Türk Millî Mücadelesinin en önemli savaşı olan Sakarya Meydan Muharebesi 22 gün sürmüş ve Türklerin İkinci Viyana'da aldıkları yenilgiden sonra hep geri çekilmesine bir son vermiştir.²⁴ Böylece Yunan saldırıları durdurulmuş ve taarruza geçilerek Yunan kuvvetlerini Sakarya'nın batısına sürmüştür.²⁵

Sakarya Savaşında elde edilen zaferle birlikte Yunanlılar geri çekilmek zorunda kalmış ve Türk kuvvetleri bu süreçte taarruz yapma planı kurmuşlardır. Ancak bu süreçte maddi imkansızlıkları bulunan ordunun yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Başkumandan Mustafa Kemal, taarruz için süreye ihtiyaç duymuş ve güçlü bir taarruzla işgal kuvvetlerini tamamen yok etme tahayyülü kurmuştur. Bu görüşe muhalif olanlar ise Sakarya Savaşı'nda elde edilen zaferle birlikte vakit kaybetmeden taarruza geçilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Tartışmaların neticesinde ordunun taarruz edebilecek seviyeye getirilmesi için beklenmesi gerektiğine karar verilmiştir.

Hazırlık sürecinde her yönden yoksun olan ordunun taarruz yapabilecek konuma getirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda Başkumandanlık ve Tekalif-i Milliye Emirlerine dair kanunlar doğrudan belirleyici olmuştur. Başkumandanlık kararların

²² Atatürk, 1981, a.g.e, s. 142.

²³ Tuncer Baykara, **Millî Mücadele**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985, s. 94.

²⁴ Köstüklü, a.g.m, 176–177.

²⁵ Toktamış Ateş, **Yaşasın Cumhuriyet (Konferanslar)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 121–122.

hızlı şekilde alınmasına, Tekâlif-i Milliye Emirleri de seferberliğe ve ordunun ihtiyaçlarının giderilmesine olanak tanımıştır. Büyük taarruz hazırlık sürecinde eylül ayı içinde yeni bir seferberlik ilanı yayınlanarak halkın daha fazla fedakârlık yapması istenmiştir. Büyük Taarruz kapsamlı bir strateji geliştirmeyi ve büyük fedakârlıkları beraberinde getirmiştir. Zira burada elde edilecek olan zafer işgal kuvvetlerinin yurttan tamamen temizlenmesi anlamına gelmektedir.

Yaklaşık bir yıllık hazırlık sürecinden sonra 1922 yılının ağustos ayında Türk Kuvvetleri taarruz için hazır hale gelmiş, stratejiler büyük bir gizlilikle belirlenmiş ve düşmana hissettirmeden kuvvet ve kumandanlar taarruza kalkışacakları bölgelere ikmal olmuştur. Yunanlıların Eskişehir'den bekledikleri saldırı Afyon'dan sabahın erken saatlerinde başlamış ancak Yunanlılar Afyon'dan yapılan saldırının şaşkırtma olduğunu düşünerek Eskişehir'de beklemeye devam etmiştir. İlk iki günün sonunda Yunanlılar yaşadıkları mağlubiyetle birlikte kaçmaya başlamış ve Türk kuvvetleri 28-29 Ağustos'ta kaçış yollarını tutarak daha fazla kayıp vermelerini sağlamıştır. Ve nihayet 30 Ağustos'ta düşmanı topraklardan tamamen atacak olan Başkumandanlık Savaşı'nda zafer elde edilmiştir.

Bu zaferle birlikte Batı Anadolu ve İzmir'in düşmandan temizlenme süreci başlamıştır. 1 Eylül günü "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz" emriyle birlikte başlayan süreç 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşuyla son bulmuştur. İzmir'in kurtuluşuyla birlikte Batı Anadolu'da bulunan düşman kuvvetleri de bölgeleri terk etmeye başlamış ve takribi 18 Eylül'de Batı Anadolu düşman işgalinden tamamen kurtulmuştur. Büyük Taarruz'da elde edilen zafer yalnızca düşmanın yurttan atılması değil siyasi kazanımları da beraberinde getirmiştir. 11 Ekim 1922 günü İtilaf Devletleri'nin imzalamak zorunda kaldığı Mudanya Mütarekesi esaretin her yönden tamamen son bulduğunun göstergesidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NİN İMZALANMASI VE İLK İŞGALLER

Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu buhranlı ve çıkmaza girmiş bir konjonktürde mevzu bahis olmuştur. Zira 1918 yılında Osmanlı Devleti, iç ve dış siyasette oldukça pasif hale getirilmiş, başka bir deyişle köşeye sıkıştırılmıştır. Osmanlı Devleti'nin başında bulunan Beşinci Mehmet Reşat, devlet idaresinden oldukça uzak kalan Beşinci Mehmet Reşat 3 Temmuz 1918 tarihinde vefat etmiş ve yerine Mehmet Vahdettin geçmiştir²⁶.

Ağır hükümler taşıyan mütarekeyi, galip devletler istedikleri şekilde uygulamış buna karşın İstanbul Hükümeti ve Padişah, en ufak bir tedbir ve teşebbüste bulunmadan olanları kabul etmiştir. Dolayısıyla imparatorluğun batışının tarihi sorumluluğunu da yüklenmişlerdir²⁷. Osmanlı Devleti'nin Suriye'den çekilmesi, Türk topraklarının güneyinin istila tehdidiyle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bununla birlikte İtilaf Devletlerinin balkanlardan Edirne ve İstanbul'a yol alması Mondros Mütarekesinin imzalanmasını zorunlu kılmıştır²⁸.

Bu süreç, Türk ve Müslümanların işgallere karşı sert ve kabul etmez tavrının oluşumunda ve Kuva-yı Milliye ruhunun oluşmasında doğrudan belirleyicilik göstermektedir.

1.1. MONDROS MÜTAREKESİ

Birinci Dünya Savaşı Türkler için büyük bir felaketle sonuçlanmıştır. Ermeni meselesinin askıda kalması dolayısıyla itilaf devletleri Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurma planı yapmakta; İngilizler de Türkiye ve Irak'ta kurmak istedikleri manda yönetimleriyle tampon niteliğinde bir Kürt devletinin planını yapmaktadır. Osmanlı

²⁶ İzzet Öztoprak, “Türkiye'nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 583.

²⁷ GENKUR, **Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler**, GENKUR Basımevi, Cilt: 7, Ankara 1975, s. 9.

²⁸ Robert Mantran, **İstanbul Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 301.

Devleti’ni bölme planlarının etkili isimlerinden olan Arnold Tonybee’nin mağlup Osmanlı hakkındaki sözleri, Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu çaresizliği özetler niteliktedir²⁹:

“Türkiye vilayetlerini kaybetti, müttefikleri yenildi ve Hint Müslümanları arasında ateşli taraftarları olsa da Türkiye’nin İslam kampı içinde bile dostu kalmadı. Constantinople galiplerin eline geçti, Türkiye düşmanlarla kuşatıldı. Büyük güçler tıpkı kamp ateşinin çevresindeki kurtlar gibi, aç olan gözlerini dikmiş fırsat kolluyorlardı. Doğa, Türkiye’ye zenginlik bahşetmişti ve emperyalizm aç gözlüydü.”

Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu çıkmazı Villalta, Rauf (Orbay) Bey’in şu sözleriyle ifade etmektedir³⁰:

“Rauf Bey, İngiliz amiraline cevap vermek üzere ayağa kalktı ve imzaladıkları uzun süren kan dökümüne artık son vereceğine inandığını ve büyük İngiliz milletiyle müttefiklerinin imzalarına saygı göstereceklerinden emin bulunduğunu ifade etti. Carthorpe verdiği cevapta Ateşkes anlaşmasını imzalamakla kendi hükümeti namına ve müttefikleri adına bütün maddelerine tamamıyla saygı göstereceklerine söz vermiş olduklarını bildirdi. Sonra orada bulunan subaylara dönerek ‘İngiltere daima sözüne sadıktır, değil mi centilmenler?’ diye sordu hepsi ‘evet’ dediler. Ve böylece, Osmanlı İmparatorluğu, yenilgisinin acıları arasında, harbin galibi büyük devletlerden ‘adalet’ ummaktaydı.”

Dolayısıyla Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nı kaybettiğini tescilleyen belge niteliği taşımaktadır. Limni Adası’nın Mondros Limanında, Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Bey (Orbay)’in başkanlık ettiği heyet ile İngilizlerin Akdeniz filosu kumandanı Amiral Arthur Calthorpe arasında 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanmıştır³¹.

²⁹ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye’nin Dönüşümü**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 62.

³⁰ Jorge Blanco Villalta, **Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 182.

³¹ Kemal Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s. 111.

Mondros Mütarekesinin imzalanışını 31 Ekim 1918 tarihli “Mütareke Meselesi” başlıklı yazıyla duyurmuştur. Özellikle işgallere dikkat çeken haber şöyledir:³²

Mütareke müzakeratının inkıta’ a uğradığına dair evvelki akşam devran eden şayiaların biasıl ve esas olduğu nihayet tayin etti. Müzakerat bilakis henüz devam ediyor. Salı günü öğleden sonra mütareke mütareke akdine memur olan murahhaslarımızdan düşmanın şeraitini havi bir rapor vürud etmesi vaz’ edilen şeraiti derr ü diraz tedkik eyleyerek bu hususta millet mümessillerinin de reyini istimzaç etmek üzere meclis-i millinin bir celse-i hafıye akd eylesine ve şeraiti mechusenin işbu celsede tezekkür ve münakaşa ile bu babda ittihaz-ı hükümetçe tensib edilen mukarratın meclise tasvib ettirilmesi tekrür etmiştir. Bunun üzerine dünkü nüshamızda ilan edildiği üzere mebusan ve ayan ba’de’z-zeval saat ikide içtima’a davet edilmiş ve vükela-yı feham aynı saatte mecliste hazır bulunmuştur. Tafsilatı sütun mahsusasında derc edildiği ve cümle ... bir celse-i aleniye vukubulmuş zevat dışarıya çıkarak içtima-i hafıyi ibtidar edilmiştir. İstihbaratımıza nazaran salefü’z-zikr celsenin esna-yı in’ikadında Aydın mebusu Veli Bey, Kütahya Mebusu Abdullah Azmi Bey ve Terakkiperveren Fırkası namına Lazistan Mebusu Sudi Bey hükümet-i sabıkayı şiddetle muahız etmişler ve hükümet-i hazıranın icraatını kemal-i ehemmiyetle tasvip eylemişlerdir.

Alınan haberlere göre düşmanın teklif ettiği şerait yirmi dört maddeyi havi olup başlıcaları şöyledir:

- 1: Boğazların İşgali
- 2: Esberrilerin İşgali
- 3: Zonguldak’ın İşgali
- 4: Vilayat-ı sitede asayiş bozulursa müsebbilerinin İtilaf askiri tarafından te’dibi
- 5: Adana’da hükümet-i mülkiyemizin idare-i emvare devam etmesi şartıyla şehir-i mezkurdaki kuvve-i askeriyemizin çekilmesi.

³² “Mütareke Meselesi”, **Hadisat**, 31 Ekim 1918, Sene: 1, Sayı: 12.

Mütarekenin maddeleri ele alındığında doğrudan işgal etmeye yönelik hazırlanmış olup, Osmanlı Devleti topraklarında, Osmanlı Devleti'nin iradesi yok sayılmaktadır. Karal'a³³ göre Mondros Mütarekesi yoluyla Osmanlı Devleti'ne son vermek, devletin dışında kalan topraklarının paylaşılmasına zemin hazırlamak ve devletin egemenliğini kısıtlamak amacı bulunmaktadır. Ancak Rauf Orbay'ın, İstanbul'a döndüğünde gazetelere verdiği demeç şöyledir: "Müzakereler döneminde İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tamamıyla kurtarılmıştır. İstanbul'a tek düşman askeri çıkmayacak, Adana işgal edilmeyecektir."³⁴

Rauf Orbay'ın demecine karşılık olarak, mağlup olan devletler arasında en ağır hükümler Osmanlı Devleti'ne yönelik hazırlanmış olup, mütarekenin tarihindeki değişikliklerle, İtilaf Devletleri, işgalleri çoğaltmak ve işgal ettikleri yerlerdeki etkinliklerini arttırmak istenmektedirler. Makedonya ve Filistin'de 15 – 16 Eylül 1918 tarihinde Osmanlı Devleti müttefikleriyle mutabakata vararak umudun kalmadığı savaşı sonlandırma yoluna gitmiştir. Bu sonlandırma talebi, koruma altında olduğu devlet aracılığıyla (İspanya) Amerika Birleşik Devletleri Başkanına (Woodrow Wilson) iletilmiş, devlet sekreteri Robert Lansing 14 Ekim 1918 tarihinde müracaatı almasına ve Bern Elçisi Fuat Selim'in 12 Ekim 1918 tarihinde müracaatı hatırlatması konusunda ısrar etmesine rağmen Lansing'den cevap 31 Ekim 1918 tarihinde gelmiştir. Cevabın gecikmesinin sebebi de mütarekenin imzalanmasından bir gün sonra ortaya çıkmıştır. İşçi Partisi üyesi ve Britanya Nazırı Barnes, 1 Kasım 1918 tarihinde Londra'da yaptığı açıklamada, Türklerin barış isteğinin ertelenmesinin sebebinin, 26 Ekim 1918 tarihinde işgal edilen Halep şehri olduğunu söylemektedir³⁵.

Mütarekenin maddeleri ele alındığında, işgallerin kuvvetini arttırmak ve olası gelişmelerle işgallerin devamlılığının sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir. Bunun temel sebebi, Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybettiğinin bilincinde olması ve daha fazla kayıp vermeme kaygısıyla hareket etmesidir. Ancak yalnızca Osmanlı Devleti değil işgalci devletler de aynı bilinçle hareket etmekte ve mütareke maddelerini bu bilinçle belirlemişlerdir. Başka bir deyişle Osmanlı Devleti'nin teslim

³³ Karal, a.g.e., s. 560–561.

³⁴ Öztoprak, 2002, a.g.m, s. 585.

³⁵ Jaeschke, a.g.m, s. 142–143.

olması anlamına gelen Mondros Mütarekesi'nin özellikle 7. ve 24. maddeleri, mütareke sonrası olası işgaller için Osmanlı Devleti'nin rızasının alındığını göstermektedir. Zira işgal kuvvetlerine verilen haklar, Osmanlı Devleti'ne verilmemiştir. Başka bir deyişle karşılıklı imzalanan ancak yalnızca işgal devletlerinin çıkarlarını koruyan bir mütarekedir.

Mütarekenin maddelerinin tamamı ele alındığında, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının askeri işgali, demiryolları ve telgraf hatlarının işgalci devletlerin denetimine geçmesi, kamu düzenini sağlayan küçük askeri birlikler dışında, Osmanlı Devleti ordularının terhis edilip, silahlarını bırakması, Arap eyaletlerindeki Osmanlı Devleti Askerlerinin teslim olması ve Osmanlı Devleti'nde tutsak olan işgalci devletlerin askerlerinin serbest bırakılması (tutsak Osmanlı Devleti askerlerine uygulanmayacaktır) gibi ağır maddeler içerdiği görülmektedir. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin ittifak yaptığı Almanya ve Avusturyalı askerlerin de altmış gün içerisinde ülkeyi terk etmesi gerektiği vurgulanmaktadır³⁶.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi'nin 7. ve 24. maddelerinin ayrıca ele alınması gerekmektedir. Zira bu iki madde, doğrudan işgallere yönelik ve ileride başlayacak olan Millî Mücadele'nin fitilini ateşleyen başlıca değişkenler arasındadır. Başka bir deyişle Mondros Mütarekesi, doğrudan işgale, dolaylı yoldan millî mücadele hizmet etmektedir. 7. maddeye göre “müttefikler emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceyşi noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır.³⁷” Ucu açık halde bırakılmış bu maddede, neye göre güvenlik tehdidinin sağlandığı belirli değildir. Bu da gerçek dışı bir suçlama durumunda da işgalin meşruluğuna işaret etmektedir. 20. Maddeye göre ise “(a) Ermeni vilayet – 1 sottesinde (altı vilayet: Bitlis, Elâzığ, Sivas, Diyarbakır, Erzurum, Van) iğtişâş zuhurunda mezkûr vilayetlerin itilaf kuvvetleri tarafından işgali hakkının mahfuziyeti. (b) 7. 10. ve 15. maddelere ilaveten Sis, Zeytun ve Ayıntap'ın işgali³⁸.” 7. maddenin daha

³⁶ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 201.

³⁷ Nihat Erim, **Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1953, s. 520-521.

³⁸ Erim, a.g.e, s. 524.

özelleşmiş hali olarak koyulmuş olan 24. Maddede vilayet – i sitte olarak anılan altı vilayet Ermeni vilayeti olarak vurgulanmaktadır.

Karpat'a³⁹ göre vilayet–i sitte olarak nitelenen altı il Ermenilerin devlet kurmak istedikleri bölgeyi içine almaktadır. Ayrıca mütareke yoluyla Osmanlı Devleti'nin şark sınırlarını 1914'deki duruma sokarak 1918 yılının Şubat–Haziran'ı arasında Kafkaslarda elde ettiği toprakları boşaltma hükmü getirmektedir. Mütarekenin, 24. ve 4. madde arasında da siyasi bir ilişki bulunmaktadır. Ural'a⁴⁰ göre İngiltere 4. maddeye siyasi bir form kazandırarak 24. maddenin hayata geçmesini sağlayacaktır. Nüfus dengesinin Türklerden Ermeniler lehine geçmesiyle birlikte çatışma ortamı sağlanacaktır. Zira Rum ve Ermeniler için bağımsız devlet vaadi bulunmaktadır. Bu yolla İngiltere, Anadolu, Mısır ve Hindistan'ı kontrol edebilecek stratejik bir konuma sahip olacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Mondros Mütarekesi, işgalci devletlerin, işgal ettikleri bölgelerde herhangi bir karşı müdahalenin engellenmesine ve işgallerin artmasına yönelik olarak kendilerini garanti altına aldıkları, Türk milleti tarafından sindirilmesi güç bir mütarekedir. Zira toprak bütünlüğünü doğrudan tehdit eden ve vatan savunmasını engellemeyi amaçlayan gayri resmi yaptırımların var olduğu bir forma sahiptir. Başlangıçta mütareke olarak imzalanan ancak Osmanlı Devleti'ni yok etmek ve sahip olduğu toprakları işgal etmek amacıyla hareket edilmiştir.

Tunçay'a⁴¹ göre Mondros Mütarekesi'nde ilk dikkat çeken husus, mütarekenin tüm itilaf devletleri adına İngiltere tarafından imzalanmış olmasıdır. Bu husus, İngiltere'nin diğer itilaf devletlerini saf dışı bırakarak tek başına hareket etmesine olanak tanıma ihtimaline gebedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti mütarekeyi imzalarken, boğazlar dışında herhangi bir yerde işgal gerçekleşmemesi konusunda teminat almıştır. Bu da yurdun uç topraklarının güvencesi anlamına gelmektedir. Ancak mütareke maddeleri,

³⁹ Karpat, a.g.e, s. 111–112.

⁴⁰ Selçuk Ural, “İngiltere'nin Mondros Mütarekesi'nin 24. Maddesini Uygulamaya Yönelik Bir Girişimi: Yarbay Kiling Olayı”, *Atatürk Dergisi*, Cilt: IV, Sayı:4, 2005, s. 61–62.

⁴¹ Mete Tunçay, *Çağdaş Türkiye*, (Editör: Sina Akşin), Cilt: IV, Cem Yayınevi, İstanbul 1990, s. 55–56.

yurdun kayıtsız şartsız teslim edilmesi anlamına gelmemekle birlikte galip devletlere geniş manevra imkânı tanımaktadır.

Mütarekenin kesin olarak imzalanmasından sonra mütareke, bürokraside olduğu gibi halkta da yankı bulmuş ve iki görüş ortaya çıkmıştır: Takdir edenler ve tenkit edenler. Takdir edenler, savaşın son bulunduğunu, dolayısıyla İstanbul'un işgal edilmeyeceğini, Türklerin güvenceye alındığı yönünde görüş belirtmiş; tenkit edenler ise mütarekenin 4. ve 7. maddeleri dolayısıyla nifakın körükleneceğini, işgallerin meşruluk düzeyini belirleyen bir mutabakat olduğunu savunmuşlardır⁴². Yıldırım Orduları Grup Komutanı görevini icra ettiği sırada, Mustafa Kemal, mütareke maddelerini tetkik ettikten sonra, kanaati tenkit edenlerle aynı olmuştur. Görüşleri şöyledir⁴³:

“Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, bu Mütareke ile kendisini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiştir. Ben, yapılan Mütareke'nin sakatlığını gördüm. Bu sakat noktaların düzeltilmesine çalışmak lüzumuna kaani olarak bunu alakadar makamlara bildirdim. Mütareke metni olduğu gibi, tatbik edildiği takdirde memleketin baştan himayesine kadar işgal ve istilaya maruz olduğu kanaatini ileri sürdüm.”

Tekeli ve İkin⁴⁴ Mondros Mütarekesi sonrası devletin içinde bulunduğu duruma çözüm olarak üç farklı görüşün varlığından söz etmektedir. Birinci görüş, Damat Ferit Paşa ve çevresindekilerin Paris Barış Anlaşmasında ortaya attığı hayalperest görüştür. Buna göre İmparatorluk herhangi bir büyük gücün mandası olmadan, mahalli gruplara geniş muhtariyetler vererek, devletin varlığını devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu görüş doğrudan bağımsızlığı değil İngiliz korumasında temellenmektedir. Savaşta mağlup olmuş bir devletin taleplerinin kabul görmeyeceğinin bilincinde olan manda ve himaye savunucuları, devreye girerek Amerikan mandasının kabul edilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Zira Amerika, Avrupa'ya görece Ortadoğu'ya daha az müdahale etmektedir. İkinci görüş de bölgesel kurutuluşa yönelik olarak dolaylı bir manda mantalitesini çağrıştırmaktadır. Osmanlı Devleti'nin dışında kalmış olan bölgeler, anlaşmalar ışığında azınlıkların hâkim olacağı idarelere bırakılmalıdır.

⁴² Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 97.

⁴³ Bayar, a.g.e, s. 99 (Akaratan Atay: 1926)

⁴⁴ Tekel-İkin, a.g.e, 2004.

Osmanlı dışında kalacağı kesinleşen bölgeler, Türklerin çoğunlukta olmaları dolayısıyla Türklerin kontrolünde idare edilecektir. Bu idareler, diğer azınlıkları kontrol edebilecek güçteki devletlerle iş birliğine açık olarak hareket edeceklerdir. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin Rumlara karşı İtalyanlarla kurdukları ilişki bu görüşün somut halini göstermektedir.

Üçüncü görüş ise doğrudan bağımsızlığa vurgu yapmakta ve kurtuluşu arzulamaktadır. Birinci Dünya Savaşı neticesinde sahip olunan topraklarda bağımsız bir Türk devleti kurmayı amaçlamaktadır. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde “Misak-ı Milli” görüşüyle de desteklenecek olan bu görüş gerek Türk milletinin karakterine gerekse de Wilson Prensiplerine en uygun olanıdır. Zira Misak-ı Milli sınırları içerisinde Türk ve Türklerden kopmak istemeyen Müslümanlar çoğunluğu oluşturmakta ve gösterecekleri direnç, diplomatik olarak herhangi bir dezavantaja dönüşmeyecektir⁴⁵.

1.2. İŞGALLER VE OSMANLI HÜKÜMETİNİN TEPKİSİ

İşgalci kuvvetler, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının akabinde, mütarekenin maddeleri ışığında faaliyete geçmiştir. Özellikle 3 Kasım 1918'de Musul⁴⁶, 9 Kasım'da İskenderun İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bunun yanında mütarekenin 7. maddesine işaret edilerek, 13 Kasım 1918 tarihinde askeri kontrol amacıyla İstanbul'a çıkartma yapılmıştır⁴⁷. Bu çıkartmada 2616 İngiliz, 540 Fransız, 470 İtalyan, toplamda 3626 işgal gücü bulunmaktadır.⁴⁸ Üst askeri makamlara yerleşen İngiliz subaylar, doğrudan işgallerin yanında bölgelerde asayişsizlik ortamı yaratarak, işgallere devam edebilmek için azınlıkları kışkırtmaktadır⁴⁹. Bölgede doğacak olan herhangi bir isyan ya da karşı koyma durumunda güvensizlik ortamı doğacak ve 7. maddenin verdiği güçle işgal işlemi gerçekleştirilecektir.

⁴⁵ Tekeli-İlkin, 2004, a.g.e, s. 168.

⁴⁶ Mütareke imzalandığında, İngiliz ordusu Musul'a 60 kilometre uzakta bulunmaktadır. Ancak İngiliz kumandanı, 7. maddeyi işaret ederek Musul'u işgal etmek istemiştir. Musul'da bulunan İngiliz ordusu direnerek, İstanbul'a haber vermiştir. İstanbul'dan gelen cevap ise direnmeyip şehri teslim etmeleri yönünde olmuştur (Karpat, a.g.e, 202).

⁴⁷ Mustafa Budak, “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Müdahaleleri”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 5, 1997, s. 81.

⁴⁸ Ali Karakaya, **İşgal Altında İstanbul**, İnkılap Yayınları, İstanbul 2016, s. 95.

⁴⁹ Ural, a.g.m, s. 59.

Ahmet İzzet Paşa, 10 Kasım 1918 gününe ait hatıratında, İstanbul'un işgalini şöyle anlatmaktadır.⁵⁰

“İtilaf donanmasının İstanbul’a gelmesi, uluslararası anlaşmalara aykırılık teşkil ediyordu. Çünkü İstanbul, lefsen ve lafzen işgal olunmadığı halde, fiilen yabancı askeriyle okullar, kıışlalar, resmi ve özel binalar, yabancı askerlerinin, subaylarının, karargahlarının, dinlenmesi, barınması, çalışması, Ermeni yetimlerinin, eğitim ve iskanı için zapt ve işgal edilmiştir. Bizim askerimiz, hastalarımız, öğrencilerimiz, memur ve tebaamız yerlerinden yurtlarında çıkartılış ve sokağa atılmıştır. Mebussan meclisinde bu durumdan bahsedilmekte, Mondros’un Mütarekesinin ihlalden şikâyet edildikçe, mebuslar “galip istediğini yapar” cevabını vermekte, bu da işgal kuvvetlerinin bazı kumandan ve subaylarının ihtimal vakıf olmadıkları yeni haklara sahip oldukları düşüncesine kapılarak gâsp etme şevklerini arttırmaktadır.”

Mebussan meclisinin tavrı, Ahmet İzzet Paşa’nın hatıratından da anlaşılacağı üzere kabul edilmiş bir durumu yansıtmaktadır. Bununla beraber azınlıkların durumu da bu görüşü desteklemektedir. Ahmet İzzet Paşa’nın istifaya zorlanmasından sonra Tevfik Paşa 11 Kasım 1918’de Osmanlı Mebussan Meclisi’nde güvenoyu almak için dışişleri bakanı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan program özetle “her şeyden önce Osmanlı devletinin şeref ve haysiyetiyle uyuşan bir sulh yapmak için çalışacağız.” şeklindedir. Konuşma sırasında ilk tepki Trabzon Rum Mebusu Yorgi Efendi tarafından verilmiştir. Yorgi Efendi, azınlıklara ait en ufak bir kelime bulunmayan bu hükümete güvenoyu vermeyeceğini açıklamıştır. Bunun üzerine Fuat Bey, tarihi meclis konuşmasını yapmıştır:⁵¹

“Mütareke’nin henüz mürekkebi bile kurumamıştır. Fakat görüyoruz ki karşımızdakiler bu mütarekeye uymuyorlar. Beş senedir büyük bir hürriyet ve şeref harbi yapıyorduk. Bu savaşı pekâlâ uzatabilirdik, neticede belki de ölebilirdik. Fakat ne önemi var şerefimizle ölürdük ve sonra daha büyük bir canlılıkla ayaklanır ve bütün dünyanın karşısında başımızı kaldırarak dikilirdik. Başşehrimiz İstanbul ve Beyoğlu yakalarına silahlı düşman

⁵⁰ Karakaya, a.g.e, s. 88.

⁵¹ Karakaya, a.g.e, s. 104.

askerleri çıkartılıyor. Bakırköy işgal altında, İskenderun işgal edilmiştir, Musul işgal ediliyor. Efendiler bu işgal değildir istiladır daha doğrusu korkunç bir ilhaktır.”

İstanbul’a balkanlar ve Batı Anadolu’dan Türk mülteci göçleri gerçekleştirilirken, Rum ve Ermeniler de parlak gelecek planları yapmaktadır. Bütün bu gelişmeler içerisinde Yunanlar itilaf devletlerinin izniyle, 15 Mayıs 1919’da İzmir’e çıkartma yapmış ve Türk direnişi böylece başlamıştır.⁵² İzmir’in işgal edilmesiyle birlikte yurdun farklı bölgelerinde, işgale karşı muhalif sesler yükselmiştir. İşgal altındaki İzmir, yurdun en ön cephesi olması ve işgali üzerine eş güdümlü protesto ve mitinglerin yapılması, İzmir’i milli mücadelenin simgesi haline getirmiştir.

Mondros Mütarekesinden İzmir’in işgaline kadar geçen altı buçuk ay, mütareke dönemi, devletler hukuku prensiplerine tamamen aykırı davranışlar, haksız ve yersiz işgaller ve politik baskılarla idare edilmiş ve Türk Yurdu bölünmeye müsait hale getirilmiştir. Proje olarak süregelmiş, mütareke döneminde eyleme dökülmüş olan İmparatorluğu parçalama projesinin uygulanmasına geçiş için galip ve faydalanabilecek diğer devletlerin istek ve görüş ayrılıklarının diplomatik bağlamda uzlaştırılması Paris Barış Konferansı’nda sağlanmıştır⁵³.

1.3. İŞGALLERE KARŞI ORTAYA ÇIKAN TEPKİLER VE FAALİYET GÖSTEREN CEMİYETLER

Türk yurdunun parçalanma ve paylaşılma amacıyla imzalanan Mondros Mütarekesi, ülkede büyük bir gerilime sebep olmuştur. Bu gerilim yalnızca haksızlığa uğrayan Türk Milleti değil, manda ve himayeciler ile azınlıklar tarafından da hissedilmiştir. Bu gerilimler birlikte ülkede çeşitli fikirler etrafında gruplaşmalar varlık kazanmıştır. Genel olarak yararlı ve zararlı cemiyetler olarak ele alınabilirken, zararlı cemiyetler ülke bütünlüğünü tehdit eden fikirler etrafında toplananların kurdukları cemiyetler ile azınlıkların ortak fikirleri etrafında kurulan cemiyetler olarak iki başlıkta ele alınabilmektedir.

⁵² Mantran, a.g.e, s. 302.

⁵³ GENKUR, 1975, İdari..., a.g.e, s. 9-10.

1.3.1. İşgallere Karşı Olan Cemiyetler

Yararlı cemiyetler, haksız işgallere karşı ülkenin bütünlüğünü sağlamak ve yabancı devletlerin kötü niyetlerine karşı koymak maksadıyla kurulmuştur. Yurdun büyük bölümünde bölgesel olarak varlı kazanan bu cemiyetler Mustafa Kemal'in önderliğinde başlatılmış olan Anadolu Hareketi'nin çatısı altında faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Büyük fedakârlıklar göstererek, kurtuluş sürecinde önemli bir faktör haline gelmiş olan cemiyetler, Türk Milleti'nin örgütlenmesinde ve çeşitli ihtiyaçların karşılanmasında önderlik etmişlerdir.

1.3.1.1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (1 Aralık 1918)

Batı'da Rum taşkınlıkları üzerine İzmir'in ileri gelen genç Türk aydınlarının bu taşkınlıklara karşı bir tedbir niteliğinde kurulmuştur. Cemiyetin amacı şöyledir:⁵⁴

“Memleketin maddeten ve manen gelişmesini ve yükselmesini sağlamaya çalışmak, memleketin düşünce ve duygularını uygarlık dünyasına iletmek, bu amacın elde edilmesini engelleyecek her türlü girişimlere karşı meşru ve bilimsel savunmada bulunmak ve bu memlekette çoğunluk olan unsurların haklarını bilimsel ve inandırıcı kanıtlarla uygar dünyaya karşı ispat etmektir.”

Amacı doğrultusunda istatistiki bilgiler toplamak, yabancı dillerde ülkenin içinde bulunduğu durum hususunda yayınlar yapmak gibi girişimlerde bulunmuştur. Bununla birlikte halihazırda bulunan hükümet haricinde siyasal bir örgütlenme kurarak, Türk Milleti'nin haklarını koruyabileceğini dünyaya ilan etmek gibi gizli amaçları da bulunmaktadır.⁵⁵

⁵⁴ Mustafa Şahin, Cemile Şahin, “Osmanlı'nın Son Döneminde Partizanlık ve İç Çekişmeler Sebebiyle Azledilen Tahsin (Uzer) Bey'in 20 Günlük İzmir Valiliği”, ÇTTAD, Cilt: X, Sayı: 22, 2011, s. 38.

⁵⁵ Emine Pancar, Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2010, s. 33.

1.3.1.2. *Trakya–Paşaeli Heyet–i Osmaniyesi (2 Aralık 1918)*

Trakya–Paşaeli Heyet–i Osmaniyesi Edirne’de üç, Lüleburgaz’da bir küçük ve bir büyük olmak üzere kongreler gerçekleştirmiş ve teşkilat işleriyle Trakya’nın savunması hususunda önemli faaliyetler göstermiştir. Millî Mücadele içinde öne çıkan en belirgin özelliği, İstanbul’un İtilaf Devletlerince işgal edilmesi, Mustafa Kemal’in ve Anadolu’da ortaya çıkan milli birlik bilinci aleyhinde yayınlanan fetvalar karşısında İstanbul Hükümetiyle münasebetini kesmesi ve faaliyet gösterdiği bölgede seferberlik ilan ederek Trakya’yı savunmak maksatlı silaha sarılmış olmasıdır.⁵⁶

Mondros Mütarekesi’yle birlikte yaygınlaşan işgaller sırasında Türk Milleti’nin geniş çaplı tepki verdiği gelişme İzmir’in işgalidir. Trakya–Paşaeli Heyet–i Osmaniyesi de bu işgale tepkisiz kalmamış ve on binlerce kişinin katılımıyla bir miting gerçekleştirilmiştir. Bu mitingde Şeref Bey’in konuşması şöyledir:

“Dünyada bir Türk yoktur ki daha dün kendisinden kopan bir şerzeme–i bagiyenin mahkûmu olmayı kabul etsin. Bir Türk bilmiyorum ki al sancağına mukabil kartal kanatları temasına tahammül eylesin. Tarihi hayal olmuş bir milletin idaresi altında nefes alacak bir Türk tasavvur edilemez. Türk daha sözünü söylemedi, henüz intizardadır. Ey Türk... Yurtlarımızda tesis–i beyanat edecek kuvvetler ancak mezarlarımız üzerinde kaşane–i mezalimini kurabilecektir.”⁵⁷

1.3.1.3. *Trabzon Muhafaza–ı Hukuk–u Milliye Cemiyeti (12 Şubat 1919)*

Kurulduğu bölgenin sorunlarını çözmek için mücadele veren cemiyet, azınlıklara karşı Türklerin haklarını korumak için kurulmuştur. 19 Nisan 1919’da hazırlanan hükümetin ilgisiz kaldığı rapor, bölgesel ve ulusal olarak önemlidir. İşgaller dolayısıyla bölgede ekonomik yapı bozulmuştur. Bölgedeki ekonomik yapının düzeltilmesi için uzun vadeli kredi gibi telafi yöntemleri önerilmiştir. İşgallerle birlikte tahrip edilen köy ve kasabaların imar ve inşasının yapılması konusunda öneriler

⁵⁶ Tefvik Bıyıklıoğlu, *Trakya–Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi Nasıl Kurulmuştur?* s. 3028 – 3029. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/30721/001640611010.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

⁵⁷ Hasan Ali Polat, “Mondros Mütarekesi’ni Müttekip, İşgallere Karşı Marmara Ahalisinin Tepkisi”, *Journal of International Social Research*, Cilt: III, Sayı: 11, 2010, s. 483.

sunmuşlardır. Sağlık hususunda salgın hastalıklardan 400.000 kişinin hayatını kaybettiği vurgulanmış tedavi merkezleri ve ilaç deposu gibi faaliyetlerin hızlanmasını istemişlerdir. Raporda ayrıca cemi, medrese ve diğer dini yapıların tahrip edildiği belirtilmiştir.⁵⁸

1.3.1.4. Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (10 Temmuz 1919)

Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, diğer cemiyetlerden farklı olarak daha geniş etki alanına sahiptir. Zira Amasya Genelgesinin ruhuna yönelik olarak Doğu Anadolu’da dağınık vaziyette olan cemiyetlerin bir araya getirilmesiyle Erzurum’da varlık kazanmıştır.⁵⁹ Kurulan bu cemiyetle birlikte merkezi İstanbul’da bulunan Vilayet – i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin doğu şubeleri ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Kuzeydoğu Karadeniz bölgesindeki bütün kuruluşları bu cemiyet çatısı altında birleştirilmiştir. Böylece günümüz idari yapılanmasına göre 25 kadar ili çatısı altına toplamıştır.⁶⁰

1.3.1.5. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (11 Eylül 1919)

Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye aracılığıyla faaliyetlerini iki temel amaca yöneltmiştir. Öncelikli olan faaliyet ülke içinde siyasi birliği sağlayabilecek olan bir teşkilat kurmaktır. Bu amaçla Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin etki alanını genişletmek ve ulusal bir nitelikte hareket etmesi için Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti haline getirilmiştir. Ulusal nitelikte olan bu cemiyetin kurulmasıyla birlikte mahalli olarak faaliyet gösteren cemiyetlerin büyük bölümü bu cemiyetin şubesi haline gelmiştir.⁶¹ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, ulusal kurtuluş yolunda atılan en önemli adım ve/veya basamaktır. Ulusal kurtuluş için ihtiyaç olunan teşkilat yapısı neredeyse kurulmuştur. Bu teşkilat içinde silahlı olarak faaliyet gösterenler Kuva-yı Milliye’ye varlık kazandırmışlardır.

⁵⁸ Selçuk Ural, “Mütareke Döneminde Trabzon Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Durumunu Düzeltelemeye Yönelik Çalışmalar”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, 2007, s. 283–284.

⁵⁹ Selim Özcan, “Amasya Genelgesi’nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 1, 2013, s.78.

⁶⁰ Aytekin Ersal, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 38, 2016, s. 32 (Aktaran, Goloğlu, 2008).

⁶¹ Yaşar Özüçetin, *Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal*, Berikan Yayınevi, Ankara: 2015, s. 26.

1.3.1.6. İstanbul'da Kurulan Gizli Cemiyetler

Mütareke döneminde işgaller dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kritik kurumları da etkisini yitirmiştir. İstanbul Hükümeti'nin işgallere karşı kayıtsız kalması da bağımsızlığı amaçlayanların kendi teşkilatlanmalarını kurmalarını zorunluluk haline getirmiştir. Anadolu'da başlayan hareket, İstanbul Hükümetine muhalif bir siyasi oluşum halinde gelişim gösterirken gizli olarak faaliyet yürüten kimi oluşumlar da söz konusudur. Özellikle İstanbul'da ortaya çıkan Karakol Cemiyeti, MM Grubu ve gerek kritik başarıları gerekse işlevlerine uygun olarak hareket etmeleri dolayısıyla önemlidir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra ihtiyaç duyulan gizli grup özelliğine sahip olan Karakol Cemiyeti, Milli Mücadele yıllarında İstanbul'da kurulan ilk ve en önemli gruplardan biridir.⁶² Ankara'nın kontrolünde hareket etmiş ve İtilaf Devletleri'yle alakalı birtakım bilgilerin Ankara'ya iletilmesinde etkinlik göstermişlerdir. Ancak bir müddet sonra grup üyelerinin gizliliğe riayet etmemesi nedeniyle cemiyet işlevini kaybetmeye başlamış ve dağılmıştır.⁶³ Gizli gruplar içerisinde MM Grubu, diğer gizli cemiyetlere kıyasla emir komuta bağlamında çalışmalarıyla daha başarılıdır. Grup, tüm ayrıntılarıyla haber ayırt etmeden bilgileri Ankara'ya başarıyla taşımış ve Ankara denetiminden çıkmamıştır. Özellikle de zararlı cemiyetlerin kuruluşuna, İstanbul'daki yabancı temsilciliklerin aldıkları kararlara, işgal kuvvetlerinin politikalarına, konum ve yapılarındaki değişikliklere dair raporları Ankara'ya iletmışlerdir. Bu istihbarat bilgileri dolayısıyla Ankara Hükümeti daha sağlam adımlarla ilerleyebilmiş ve önleyici hareketlerle strateji üretmiştir⁶⁴.

İlk işgaller, özellikle de başkent in işgali, görünür bir formda gerçekleşmiştir. Gerek aydınlar gerekse halk işgallerin yayılmasının engellenmesi ve yurdun bütünlüğünün korunması hususunda iki zıt düşünce içerisinde: İngiliz himayesi ve Amerikan mandası ile Müdafaa-i Hukukçuların oluşturduğu yerel kurtuluş çareleri⁶⁵. Manda ve

⁶² Semih Yalçın-Salim Koca, **Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s. 64.

⁶³ Necdet Aysal, "Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da Haber Alma", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 40, 2005, s. 538.

⁶⁴ Aysal, a.g.m. s. 539-540.

⁶⁵ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1988, s. 686.

himaye fikrini savunan grup, İngiltere ve Amerika'nın üstünlüğünü kabul etmiş, Osmanlı Devleti'nin bu iki ülkeden birinin himayesi altında kurtuluşa ereceğine inanmışlardır. Manda ve himaye fikri, aynı zamanda İstanbul Hükümeti'nin de kurtuluş çaresi olarak gördüğü fikirdir. Bu doğrultuda aydınlar cemiyet çevresinde örgütlenme yoluna gitmişlerdir.⁶⁶ İngiliz Muhipleri Cemiyeti ve Wilson Prensipleri Cemiyeti bu örgütlenme neticesinde meydana gelmiştir.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti, İngiltere seviciliğinde ziyade Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını engelleyecek kudreti, İngiltere korumasında aramalarından dolayıdır. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin öncülüğünü Said Molla yapmaktadır. Said Molla'nın 23 Mayıs 1919'da Belediye Başkanlarına çektiği telgraf cemiyetin kurulduğu ve İngiltere'den korunma talep edileceği, tek kurtuluş yolunun bu olduğunu içermektedir. Telgrafların yanında gazetelerde de aynı içerikte makaleler yayınlanmakta ve taraftar toplanmaktadır. Bu durumdan haberdar olan Mustafa Kemal da tek vücut mukavemetin elzem olduğu süreçte İngilizlere sarılmanın manasız olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷ Bu derneğin açık ve gizli olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Açık olan yönü, usulüne uygun olarak İngiliz himayesini sağlamaya hizmet etmekte, asıl faaliyet alanı olan gizli yönü de memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilal çıkartmak, milli şuuru etkisiz kılmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüs girişimleri için fırsat kollamaktır.⁶⁸

Wilson Prensipleri Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunu Amerika himayesine girilerek sağlanacağına inananlar tarafından kurulmuştur. Wilson ilkeleri dikkate alındığında, Amerika tarafsız olarak arabulucu görevi üstlenmiştir. Bu tarafsızlık dolayısıyla Amerika himayesinin devleti parçalamayacağına inanılmaktadır. Daha sonrasında mitinglerde yaptığı konuşmalar ve yazdığı kitaplarla milli Mücadeleye katkıları çok büyük olan Halide Edip Adıvar 12. maddeyi gerekçe göstererek da bu cemiyeti desteklemiş, İzmir'in işgaliyle birlikte yurdun kurtuluşunun milli direnişle gerçekleşebileceğine inanarak mandacı düşüncelerinden vaz geçmiştir.⁶⁹

⁶⁶ Öztoprak, 2002, a.g.m, s. 605.

⁶⁷ Yücel Özkaya, **İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 86-89

⁶⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2004, s. 5.

⁶⁹ Özkaya, 2011, a.g.e, s. 94-98.

1.3.3. İşgallere Mustafa Kemal'in Tavrı

Kurtuluş çaresi aranırken, İtilaf Devletleri'ne karşı düşmanca bir tavır takınılması, Padişah ve Halife'ye koşulsuz bağlı ve sadık kalınması hususları göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda kurtuluş için türlü karar bulunmaktadır: İngiliz Himayesi, Amerikan Mandası ve bölgesel kurtuluş çareleri. Mustafa Kemal, bu kurtuluş çarelerinin hepsini, dayanağının güçlü olmaması gerekçesiyle reddederek, milli hakimiyete dayalı, kayıtsız şartsız, bağımsız yeni bir Türk devleti kurmayı önermektedir.⁷⁰ Zira Ülkenin genel vaziyeti, Osmanlı bürokrasisinin ve ordusunun durumu, Osmanlı Devleti bir enkaza dönüştürmüştür. Bu enkazın yeniden inşa edilmesi de olanaksız görülmektedir.

Mustafa Kemal⁷¹ önerdiği kurtuluş çaresinin dayanaklarını şöyle ifade etmektedir:

“Temel ilke Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ilke, ancak tam istiklale sahip olmakla gerçekleştirilebilir. Ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklalden yoksun bir millet, medeni nişanlılık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez.

Yabancı bir devletin koruyup kollayacağını kabul etmek, insanlık vasıflarından yoksunluğu, güçsüzlük ve miskinliği itiraftan başka bir şey değildir. Gerçekten de bu seviyesizliğe düşmemiş olanların, isteyerek başlarına bir yabancı efendi getirmelerine asla ihtimal verilemez.

Halbuki Türk'ün haysiyeti, gururu ve kabiliyeti çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun daha iyidir!...

O halde ya İstiklal ya ölüm!

İşte gerçek kurtuluş isteyenlerin parolası bu olacaktır. Bir an için, bu kararın uygulanmasında başarısızlığa uğrayacağını farz edelim. Ne olacaktı? Esirlik!

Peki efendim, öteki kararlara boyun eğme durumunda sonuç bunun aynısı değil miydi?”

⁷⁰ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 9.

⁷¹ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 9–10.

Mustafa Kemal gerçekçi bir bakış açısıyla yaklaşarak Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan, başka bir ülkeye sırtını yaslayarak çıkamayacağını bilmektedir. Zira işgal için gelmiş olan devletlerden de Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını koruyan bir strateji beklenmemektedir. Dolayısıyla ilk andan beri işgallere karşı sert bir tepkiyle yaklaşan ve topyekûn kurtuluşu amaçlayan Mustafa Kemal bütün adımlarını ulusal bir bilincin varlık kazanması için atmıştır.

1.4. PARİS BARIŞ KONFERANSI VE İŞGAL HAZIRLIKLARI

Osmanlı Devleti'nin fiilen son bulduğu Mondros Mütarekesi'nin ardından siyasi bir baskı ve fiili işgallerle karşı karşıya kalan Osmanlı Hükümeti ve Türk Milleti, Paris Barış Konferansıyla birlikte işgallerin meşruiyet kazandığı bir sürece girmiştir. Siyasal olarak bağımsız hareket edemeyen bir konjunktürde uluslararası oturumlarda alınan kararlar Osmanlı Hükümeti aleyhine kullanılmakta, itirazlar da etkili olmamaktadır. Öyle ki, Paris Barış Konferansı, işgal için mazeret ve iftiralara inanmaya hazır mercilerin, asılsız gerekçelerle işgali onayladığı bir konferanstır.

Paris Barış Konferansı, Batı Anadolu'nun, Yunanistan tarafından işgal edilmesinin meşruiyet kazandığı bir konferans olması dolayısıyla Türk Devleti ve toplumu için dönüm noktası niteliğindedir. Zira milli mücadelenin fitillerini ateşleyen, Türk Milleti'nin kendi iradesini ortaya koyarak göstermiş olduğu mukavemet neticesinde Anadolu'nun Türk Yurdu olarak kalacağını ispatlayan sürecin başlangıcını oluşturmaktadır.

1.4.1. İşgal Öncesi Batı Anadolu'nun Durumu

Mütareke sonrası 7 Kasım 1918'de İzmir'de cereyan eden Rum ve Yunan gösterileri büyük yankı uyandırmıştır. Bayar, anılarında 7 Kasım 1918 gününü şöyle anlatmaktadır⁷²:

“O gün saat ikide İngiliz Monitörü İzmir Limanına girdi. Geminin Kumandanı A. Dickson İtilaf Devletleri ile aramızda resmi münasebet kurmakla

⁷² Bayar, a.g.e, s. 1601–1602.

görevliydi. Bunların gelişi Osmanlı vatandaşı Rumların gizli emellerini açığa vurmalarına sebep olmuştu. Binlerce Rum gösterici Kordon Boyunu kapladı. Bir Papaz, elindeki röveleri havaya boşalttıktan sonra monitörde dini bir ayin ile İzmir'in Yunanistan'a ilhakını takdis etti. Günlerden beri Rum matbaalarının hazırladıkları rozetler, Venizelos'un resimleri halka dağıtıldı. Ayofetini Kilisesine büyük bir Yunan bayrağı çekildi, hazır bulunanlardan bu bayrağa sadakat yemini istendi. Kiliselerin çan sesleri ve demeçler yoluyla göstericilerin heyecanı sürekli körüklendi.

O gün ve o gece Yunanların kurtuluşunu, Yunanistan'ın ve müttefiklerinin zaferini kutladılar. O günün akşamında bir grup gösterici, Nurettin Paşa ve Dickson'un da içinde bulunduğu "Splandit Palas"ı basarak, otelin balkonundaki Türk Bayrağını indirdi, buna seyirci kalamayan Bergamalı Nesim Nevaros adında bir Musevi vatandaşımız bu taşkınlığa karşı gelerek asılan Yunan bayrağını Dickson'un gözleri önünde çiğnedi."

Damat Ferit hükümeti, kurulmasıyla birlikte, Batı Anadolu ve Trakya'nın Yunanistan'a ilhakı için güçlü bir kampanyayla baş etmek zorunda kalmıştır. Paris Barış Konferansına gönderilmek üzere Rumlar tarafından Batı Anadolu'nun Yunanistan'a verilmesi için kilise ve gazeteler yoluyla gerçekleştirilen imza kampanyaları ve çeşitli faaliyetlere karşılık, Osmanlı Hükümeti resmi bir bildiri yayımlayarak, Rumların devlete düşmanlık göstermekte olduklarını, amaçlarının asayiş bozmak ve ülkeyi zor duruma düşürmek olduğunu, çetecilik faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ve pazar günleri kilisede ibadet yerine siyaset yapıldığını açıklamıştır⁷³. Rumların asayiş bozarak Türklerin kışkırtılmasını sağlamayı amaçladığını anlamak zor değildir. Zira Mondros Mütarekesi'nin maddeleri ışığında hareket ederek aleyhlerine olan durumu lehlerine çevirmeyi amaçlamaktadırlar.

İstanbul Hükümeti, ülkenin içinde bulunduğu duruma müdahale edebilmek ve olayların daha da artmaması için bir dizi tedbir alma ihtiyacı duymuştur. Asker sayısının artırılması Mondros Mütarekesi gereği olanaksızdır. Asayişin sağlanabilmesi için jandarma sayısının artırılması kararı alınmıştır. Zira Osmanlı Devleti'nin askeri olarak atabileceği tek adım da budur. Nüfus olarak Türklerin

⁷³ Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele**, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 1, İstanbul 1998, s. 252-253.

ağırlıklı olmasına karşın Rum ve Ermeniler de bireysel olarak silahlı olmaları asayişsizliğe gebe bir ortamı beraberinde getirmektedir. Çeteleşmeler yoluyla asayiş bozanlar da Rum ve Ermeniler olması dolayısıyla, hükümet halkın silahsızlandırılması kararı alarak, azınlıkların silahlı çeteler kurmalarını engellemeyi amaçlamaktadır. Ancak Rumların silahlarının toplanmasında İngilizlerden yardım istense de İzmir'in işgal edilmesine göz yuman İngilizlerin, Rumlardan silah toplaması abesle iştilgal görünmektedir ki bu tedbir gerçekleştirilememiştir⁷⁴.

Anadolu'da asayişsiz bölgelerinde asayişin sağlanması için uyarılarda bulunulması amacıyla halkın itibar ettiği bir heyet oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu heyetin adı "Heyet-i Nasiha" olarak belirlenmiştir. Heyet-i Nasiha'lar oluşturulurken Osmanlı Hanedanı'ndan birer şehzade de kurul başkanı olarak görevlendirilmiştir. Kurul gittikleri yerlere padişah Vahdettin'in selamını götürmekte, milletin ve devletin hukukunu koruma yolunda girişimlerde bulunmaktadır. Heyet-i Nasihaların asıl gayesi, Osmanlı halkını barıştırmak ve asayiş sağlamaktır⁷⁵.

Aybars'a göre⁷⁶ Heyet-i Nasihaların amacı halkı direnmemeye ve sükunete çağırmaktır. Sosyal anlamda azınlıklarla Türklerin barış hali asayişsizliğin de son bulması anlamına gelmektedir. Ancak konjonktür düştüğünde bu olanaksız görülmektedir. Zira heyet yaygın olarak asayişsizliğin belirgin hale geldiği Trakya ve Batı Anadolu'da faaliyet göstermektedir. Dolayısıyla önleyici bir etki yaratacak olan bu girişim için geç kalınmıştır. Başka bir deyişle Heyet-i Nasiha'lar İngiliz güdümünde kararlar alan İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'da yaygınlaşmaya başlayan Milli direnişin engellenmesi için kullanılmaktadır.

Sosyal yapı içerisinde barışın sağlanması iki bağlamda değerlendirilebilmektedir. İlk bağlam, İstanbul Hükümeti'nin tepki görmesini, miting ve protestoların artış göstermesini engellemektir. Bu işgalci devletlerin işini kolaylaştıracak, hedeflerine diplomasi yoluyla ulaşmalarına olanak sağlayacaktır. Zira İstanbul Hükümeti, İngilizlerin baskısı altında karar almaktadır. İkinci bağlam ise Mondros

⁷⁴ Orhan Çekiç, **Samsun'dan Erzurum'a**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2007, s. 75-78.

⁷⁵ Mikail Kolutek, "*İşgal Öncesi İzmir'de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme*", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 1/1, 2017, s. 112.

⁷⁶ Aybars, a.g.e, s. 125.

Mütarekesi'nin azınlık haklarını koruyan maddenin devlere girmesini ya da azınlıkların bu madde yoluyla toprak almasını engellemeye yöneliktir. Zira nüfus olarak Türklerin üstünlüğü barizdir ve asayişsizliğin ortadan kaldırılmasıyla birlikte, işgal gerçekleşmediği müddetçe, normal şartlarda mütareke maddelerine göre toprak kaybının yaşanması söz konusu değildir.

Halkın ve devletin içinde bulunduğu durum tam olarak çaresizliktir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu çaresizliği şu şekilde ifade etmektedir⁷⁷:

“Yer yüzünde her milletin hakları, hakikatleri, yurdu ve tanrısı vardır. Yalnız Türk milleti haksız, hakikatsiz, yurtsuz ve Tanrısızdı. Tıpkı büyük Perseküsyon devirlerindeki Beni-İsrail gibiydik. Gökten incek Mesih bekliyorduk ve iki asır hasreti ile yandıığımız milli kahraman, hala bir türlü görünmüyordu.”

Celal Bayar anılarında İstanbul'dan İzmir'e geçişini ve İzmir'in durumunu şöyle tarif etmektedir⁷⁸:

“İstanbul'dan çok ağır bir hava içinde ayrıldım. Bandırma – İzmir treninin kalabalık kompartımanında İzmir'e dönüyordum. Yol arkadaşlarımdan bir kısmı cepheden yeni ayrılmış subaylardı. Bütün yolcular, harbi kaybeden iktidar aleyhindeki gazete ve çeşitli broşürleri okumak ve harbin fena neticesinden mesul olanları çekiştirmekle meşguldü. Ordudan yeni terhis edilmiş, asker ve subaylara dikkat ediyordum: Ailelerine, sevdiklerine kavuşacakları için sevinmeleri lazımken mağlubiyetin verdiği hüznün içinde sevinmekle yerinmek arasında tereddütlü bir halleri vardı.

İzmir'e girince, Türk muhitini kara bir elem bulutunun kaplamış olduğunu gördüm. Vaziyeti muhakeme edebilenlerin ağzını bıçak açmıyordu. Kalabalık Rum kütlenin ise için bayram yaptığına şüphe yoktu. Görünüşteki halleri, ileride kopacak fırtınayı bekleyen bir deniz gibi sakindi. Yalnız Türk ve Rum gazeteleri arasında hafif münakaşalar başlamıştı.”

⁷⁷ Aybars, a.g.e, s. 125.

⁷⁸ Bayar, a.g.e, s. 39-40.

1.4.2. İzmir Ve Çevresinde Rum Göçü ve Çetecilik Faaliyetleri

Mondros Mütarekesi sonrasında Yunanistan, Anadolu'daki Rum nüfusun artması için göç politikası izlemeye başlamıştır. Sofuoğlu'na göre⁷⁹ Balkan Savaşları sonrasında mübadele edilmiş Rumlarla askerden kaçmış Rumları ve Yunanistan ve Adalardaki Yunanlıları Anadolu'dan arazi verme vaadiyle göç ettirmiştir. Bunlarla birlikte Yunanistan ve Patrikhane'nin çabalarıyla Birinci Dünya Savaşı'nda Anadolu'dan Yunan Ordusuna dahil olan Rumlar da göç dalgasına dahil edilmiştir. Yunanistan tarafından Rum göçleri gerçekleştirilirken, aynı anda Anadolu'da yaşayan Rumlar, Türkleri rencide edici gösteriler düzenlemişler, isyan provaları yapmışlardır. Yerli Rum basını da Türklerin moralini bozan, onları göçe zorlayan girişimlerde bulunmuşlardır.⁸⁰ Bir taraftan Rum ve Yunan göçü gerçekleşirken bir taraftan da bölgedeki Türklerin uzaklaştırılması için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu yolla nüfus yoğunluğunun sağlanması amaçlanmaktadır.

Göç faaliyetlerinin temelinde işgal politikası bulunmakta ve işgalin yasal olarak gerçekleşmesine zemin hazırlamak, Wilson İlkelerinde dile getirilen, self-determinasyon gereği bölge nüfusunun Rum ağırlıklı olmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Konjonktür düşünüldüğünde Rumların bölgedeki ağırlıklarının artması sonucu iç karışıkların yaşanması da kaçınılmaz olacak, Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi gereği ortaya çıkan iç karışıklılardan faydalanılarak ilhakın resmîyet kazanması amaçlanmaktadır. Venizelos'un Paris Barış Konferansı'ndaki Batı Anadolu'yu işgal etmek için ortaya attığı gerekçelerin en önemlisi olan asılsız nüfus yoğunluğu bu yolla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Yunanlıların göç faaliyetlerini belirgin bir şekilde gerçekleştirilmesi dolayısıyla tehlikenin farkına varılmış ve 2 Nisan 1919'da Dahiliye Nezareti tarafından hükümete göç tehdidi şu şekilde haber verilmiş ve talepte bulunmuştur⁸¹:

⁷⁹ Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919 – 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 18.

⁸⁰ Süleyman Tekir – Selçuk Ural, “Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919–1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, Ankara 2017, s. 127.

⁸¹ Sofuoğlu, 1994, a.g.e, s. 222–223.

“Akd-i mütarekeden beri hiçbir kayda tabi olmaksızın suret – i tedriciye ve daima da memalik-i Osmaniye’ye dahil olmakta bulunan firari Rumların miktarı elyevm mühim bir yeküne baliğ olmuş ve bunların bu vecihle vürudları siyasi ve idari birçok müşkülât ve muhacir tevlidine mahsus olması kaviyyen muhtemel olmağla salifu’l-arz tezkerelerde münderiç mütalaat ve esasat nazer-ı dikkate alınarak bu mesele hakkında Meclis-i Hass-ı Vükelaca acilen bir karar ittihaz ve tebliği.”

Nüfus politikaları yoluyla bölgeye yerleştirilen Rum ve Yunanlar diplomatik olarak nüfus yoğunluğunu arttırmaktadırlar. İç dinamikler ele alındığında bölgede Türkler ve azınlıklar karşı karşıya gelmekte, azınlıkların sosyal ilişkilerde, miting ve protestolarda, medya araçlarıyla Türklerin üzerine oynamaktadırlar. Kışkırtma faaliyetlerinin yanında Rum çetelerin de ortaya çıkmasıyla birlikte büyük bir kargaşa ve kaos ortamı doğmuştur. İç karışıklardan olumsuz yönde etkilenen Osmanlı Hükümeti, Rum çetelerin adalardan Anadolu’ya geçişinin önüne geçmek ve kargaşaları engellemek için girişimlerde bulunmuştur. Sahillerin güvenliği ve kontrolü için de İzmir’e motor gambotu gönderilmiş ancak engelleyici bir neticeye ulaşamamıştır. Zira Rum çeteler Yunanistan hükümetinden destek alarak faaliyet göstermektedir. Bu durumda çetelere destek veren Yunanistan Hükümeti’nin desteğinin engellenmesi için İtilaf Devletleri dolayısıyla girişimlerde bulunulmuş, bununla birlikte dönemin güçlü devletlerine savaş gemileriyle sahillerin güvenliği ve kontrolünün yapılması talebinde bulunmuştur⁸².

Mütareke maddeleri gereği işgalci kuvvetlerin desteğini hissederek Ege ve Trabzon’da Rumlar, Kafkaslar ve Güneydoğu Anadolu’da Ermeniler çetecilik faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu faaliyetler yoluyla bölgelerde çıkarılan olaylar, bölgeyi kontrol etmek için fırsat kollayan işgalci devletlerin önünü açmaktadır. Stratejik girişimlerin yanında doğrudan Türkleri ve Türk köylerini hedef alan girişimlerde de bulunulmuş, yağmalar yapılmıştır⁸³. Batı Anadolu’ya yerleşen Rum sayısı Yunanistan tarafından yeterli bulunmamış, Batum ve Trabzon’dan da Batı Anadolu’ya Rum göçleri gerçekleştirilmiştir. Ancak bu göçmenler, gönüllü olarak bölgedeki Türklere karşı

⁸² Engin Berber, **Sancılı Yıllar: İzmir 1918 – 1922**, Ayraç Yayıncılık, İzmir 1997, s. 101–103.

⁸³ Tekeli-İlkin, 2004, a.g.e, s. 170.

yapılan zorbalıklara dahil olmak için göç etmişlerdir. Bu göç organizasyonlarını da Trabzon Metropoliti Hrisantos Efendi gerçekleştirmektedir⁸⁴.

Devlet çetecilik faaliyetlerini bastırmakta yetersiz kalırken, yayılan çeteciliğe Birinci Dünya Savaşı'nda varlık kazanmış olan Türk çete ve eşkıyaları da katılmışlardır. Savaş sürecinde şekillenmiş, asker kaçaklarından beslenen çeteler, dağlarda aktif olarak faaliyet göstermişlerdir⁸⁵

1.4.3. Paris Barış Konferansı

İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı'nda elde ettikleri başarının sonuçlarını konuşmak üzere Paris'te 18 Ocak 1919 tarihinde 32 devlet temsilcisinin katılımıyla toplanmışlardır. Paris Barış Konferansı olarak adlandırılan bu toplantı, Asya ve Avrupa coğrafi, ekonomik ve stratejik olarak yeniden şekillenmesini ve Avrupalı devletler arasında yeni bir güç dengesi kurmayı amaçlamaktadır⁸⁶. Konferansın temel iki gündemi bulunmaktadır: Avrupa'nın durumu ve sınırların çizilmesi ve sömürgelerin, özellikle Osmanlı İmparatorluğunun mirasının paylaşılmasıdır⁸⁷.

Osmanlı İmparatorluğu, yalnızca sınırlar ve diplomasi bağlamında değil azınlıklar bağlamında da ele alınmaktadır. Rum, Ermeni, Arap ve Kürtlerin isteklerinin de dikkate alınması konferansı, hayati bir boyuta taşımaktadır. Azınlıklar arasında da Rum meselesi, Yunanistan baskısı dolayısıyla ağırlık kazanmaktadır. Zira Yunanistan Hükümeti, Rum azınlıklar üzerinden yürüttüğü politikalar yoluyla toprak kazanma kaygısıyla hareket etmektedir⁸⁸. Başka bir deyişle Birinci Dünya Savaşı neticesinde ülke sınırlarını kendilerinin belirlediği ve en önemlisi de Osmanlı Devleti topraklarının paylaşılması amaçlanmaktadır. Batı Anadolu topraklarını kimin işgal edileceğine dair büyük tartışmalar yaşanmış, konferansta Yunanistan'ın işgal etmesi uygun görülmüştür.

⁸⁴ Tayyib Gökbilgin, **Millî Mücadele Başlarken**, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 2, İstanbul 1959, s. 252.

⁸⁵ Tekeli-İlkin, 2004, a.g.e, s. 170. (Aktaran Ülkütaşır 1969)

⁸⁶ Mustafa Albayrak, **Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 18.

⁸⁷ Aybars, a.g.e, s. 122.

⁸⁸ Aybars, a.g.e, s. 122.

Paris Barış Konferansının, çalışma için önemi, konferansta alınan İzmir ve Batı Anadolu ile alakalı kararlardır. Kabaca ele alındığında Yunanistan, İzmir’i işgal etmek için itilaf devletlerinden izin istemektedir. Bunu da Mondros Mütarekesinin maddelerine dayanarak, Türklere iftira atarak ve yalan söyleyerek yapmaktadır. İtilaf devletleri de Batı Anadolu coğrafyasını kendi çıkarları için kullanabilmenin yollarını aramaktadır. Bu durumda Batı Anadolu’nun Yunanistan tarafından işgali, itilaf devletlerince anlaşmazlıkları ortadan kaldıracak ve istenilen amaçlara ulaşmayı sağlayacaktır.

Venizelos, 3–4 Şubat 1919 tarihinde Paris Barış Konferansında, isteklerini dile getirmiştir. İsteklerini Wilson Prensiplerin ve self–determinasyon ilkesine dayandırmaktadır⁸⁹. Başta Batı Anadolu olmak üzere Osmanlı topraklarının büyük bölümünün Yunanistan’a bırakılmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Venizelos’a göre Batı Anadolu, coğrafi, tarihi ve etnik olarak Yunanistan’a aittir ve Helen ülkesinin vazgeçilmez bir parçasıdır⁹⁰.

1919 yılı şubat ayında durum ciddileşmiştir. Yer yer işgaller gerçekleşmekte, herkes sıradaki işgal bölgesinin neresi olduğunu konuşmaktadır. Balıkesir’de yayın yapan Ses Gazetesi durumun ciddiyetiyle birlikte şöyle demektedir⁹¹:

“Milletleri yaşatan, ilerleten birincil amil ittifaktır. Ey Müslümanlar, el ele verelim. Başımız üstünde dolaşan felaket ve izmihalden titreyelim. Bir hareket–i Milliye gösterelim. Yaşayacaksak el birliği ile yaşayalım, öleceksek de elbirliği ile ölelim.”

Batı Anadolu topraklarının Yunanistan’a verilmesi gerektiği düşüncesine sahip olan başka bir taraf da Amerikan Başkanı Wilson’dur⁹². Öztoprak’a göre⁹³ 5 Mayıs 1919’da Paris’te yapılan toplantıda İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesine dair Lloyd

⁸⁹ Ahmet Özgiray, “Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914–1919)”, *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, Ankara 1989, s. 557.

⁹⁰ Albayrak, a.g.e, s. 23.

⁹¹ Salahi Sonyel, “Mondros’tan Samsun’a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 609.

⁹² Selahattin Tansel, *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Türkiye Vakıflar Bankası Yayınları, Ankara 1965, s. 10.

⁹³ Öztoprak, 2002, a.g.m, s. 591.

George önerisine Clemenceau ve Wilson sıcak bakmış, 10 Mayıs 1919 gününde yapılan oturumda işgal kesinleşmiştir.

Venizelos, 12 Nisan 1919'da Wilson'a gönderdiği mektupta, Batı Anadolu'da Türklerin Yunanlılara karşı kötü yaklaşımını iddia etmektedir. Mektupta, bölgede durumun gün geçtikçe daha kötüye gittiğini, Müslümanların, Yunanlılığı (Helenizmi) yok etmeye yönelik davranışlar sergilediğini, diğer uluslarla Yunanlıların ayırt edildiği ve haklarını kullanamadıkları konusunda şikâyette bulunmuştur. Yunanlılara karşı takınılan bu tutuma karşı yerel otoritenin sessiz kaldığını ifade etmektedir. Bütün bunların sonunda ortaya çıkan durumda Yunanlıların tehlike içinde oldukları ve bütün çıkarlarına, şereflerine dokunulduğu ve Yunanistan müttefiklerinin de Türkiye'deki saygınlığına zarar verildiğini söylemektedir.⁹⁴ Mektuptan da anlaşılacağı üzere Wilson, Venizelos'un tarafında bulunmaktadır. Zira Venizelos'un bu kadar rahat şikâyette bulunması da bunun göstergesi niteliğindedir.

İzmir'in Yunanistan'a verilme kararına en büyük tepki İtalya'dan gelmiştir. Londra Antlaşmasında Anadolu'dan pay alması durumunda itilaf devletlerinin yanında savaşa gireceğini kabul eden İtalya, Rusya'nın onayı alındığı durumda İzmir'i alabileceğini 1919'da imzalanan Saint-Jean de Maurienne gizli anlaşmasıyla bilmektedir. Ancak Rusya'nın onayının alınamamasıyla birlikte anlaşma geçerliliğini yitirmiştir. Başka bir faktör de İngiltere ve Fransa'nın çıkarlarına uymadığı için anlaşma geçersiz olarak değerlendirilmiştir⁹⁵. İtalya'nın kendi çıkarlarına uymadığı için karşı çıktığı Yunan işgali iznine, Amerikalı uzmanlar da iki hususta karşı çıkmaktadır. İlk husus Venizelos'un nüfus bağlamında iddia ettiklerinin yanlış olması, ikinci husus da İzmir limanının Anadolu'nun ihraç limanı olması dolayısıyladır. İç Anadolu'nun ticari faaliyetlerinin devamlılık göstermesi için bu liman elzemdir⁹⁶.

Hâkim devletlerin etkisiyle birlikte İtalya saf dışı bırakılmış olmasına rağmen hala İtalya tehlikesinin bulunması dolayısıyla 5 Mayıs günü gerçekleştirilen üçler

⁹⁴ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2006, s. 57–58.

⁹⁵ Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaş Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 1, Ankara 1970, s. 60.

⁹⁶ Alexander Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 90.

(İngiltere, Fransa, Amerika) toplantısında Lloyd George Batı Anadolu'nun işgal iznini şöyle vermiştir⁹⁷:

“İtalyanların Doğuda bütün davranışları şüphelidir. Batı Trablus'ta yapılan İtalya Seferi de gizlilikle gerçekleştirilmiştir. Şimdi de Anadolu'ya gizlilik içinde bir çıkartma yapmalarından şüphelenmekteyim. İtalya tarafından Anadolu'nun zapt edildiğini görürsek şaşırmayacağım. Böylesi bir gelişme neticesinde de İtalyanları oradan çıkartmak ziyadesiyle güç olacaktır. Rumların öldürülmekte oldukları dolayısıyla İzmir'in işgali için Yunanistan'a izin verilmelidir. Türkiye'de işgal kuvvetleri işi İtalyanlar Paris'ten dönmeden çözümlenmelidir. İtalya'nın bu gelişmelerden haberdar olması daha hızlı davranmalarına sebebiyet verebilir. Türkiye'deki Rumların güvenliklerinin sağlanması için Venizelos'a 2-3 tümen asker çıkartma izni verilmelidir.”

Görüldüğü üzere Bütün karşı çıkışlara rağmen George'un, Clamenceau ve Wilson'u ikna etmesi neticesinde İzmir'in geçici olarak Yunanistan tarafından işgal edilmesine izin verilmiştir. Ancak İzmir'in işgali, Yunan kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmiş olsa da İzmir limanı yalnızca Yunan kuvvetleri tarafından demirlenen gemilerden ibaret değildir. Zira İzmir limanında demirli bulunan “Hızır Reis” adlı devriye gambotunun seyir defterine göre⁹⁸:

- **6 Mayıs 1919:** Piyemonte İtalyan kruvazörü hareket etti. İki Amerikan savaş gemisi dalgakıran önünde demirledi.
- **8 Mayıs 1919:** Kik, Vali Beyi Fransız zırhlısına götürdü.
- **9 Mayıs 1919:** 85 numaralı İngiliz destroyeri limana demirledi. Yunanlıların “Limnos” zırhlısı limana demirledi.
- **10 Mayıs 1919:** Dört bacalı Amerikan kruvazörü limana demirledi.
- **11 Mayıs 1919:** Bir Amerikan drenotuyla dört muhrip ve bir İngiliz destroyeri gelip limana demirledi. Düşman kuvvetleri toplaşiyor.
- **12 Mayıs 1919:** Bir İngiliz kruvazörü limana demirledi.

⁹⁷ Sebahattin Seleğ, **Anadolu İhtilali**, Cilt: 1, Kastaş Yayınları, İstanbul 2000, s. 234-235.

⁹⁸ Mütercimler, a.g.e, s. 124.

- **13 Mayıs 1919:** Bir İngiliz dretnotu dalgakıran önünde, öbürü limana demirledi.
- **15 Mayıs 1919:** Saat 9.00'da Yunan kuvvetleri, sekiz ulaşım gemisiyle karaya asker çıkarttılar. Bu askerlerin hükümet konağı tarafına geçmesinden on dakika sonra silah ve mitralyöz sesleri işitildi. Gemiye birkaç isabet olduktan sonra "Edvencer" İngiliz kruvazörü yanımıza bir balıkçı gemisi gönderdi.

İzmir'in işgalinin adım adım gerçekleştiği süreci, yalnızca İzmir limanındaki hareketlilikle açıklamak olanaksızdır. Zira Kutay'a göre⁹⁹ 11 Mayıs 1919'da Yunanlılar, İtalyanların Antalya'yı işgal etmeleri üzerine, iki harp gemisi göndererek Fethiye'yi de ele geçirmişlerdir. Fakat asıl büyük tehlike, 13 Mayıs 1919 Salı günü, Yunan kuvvetlerinin Kuş Adası'nı işgal etmeleriyle belirmiştir. Bu İzmir'in istilasının gerçek işaretidir.

1.5. İZMİR'İN İŞGALİ (15 MAYIS 1919)

İzmir'in işgal kararı, devletler düzeyinde büyük bir gizlilik içinde yürürlüğe koyulmuştur. İtalyanlara 12 Mayıs'ta haber verilmesi, Yunan birliklerinin 14 Mayıs'ta İzmir'e gelmeleri, çıkarmadan 36 saat önce İzmir tabyalarının müttefikler tarafından işgal edilmesi ve ancak Yunan askeri karaya çıkmadan 12 saat önce Yunan işgalinin Türk makamlarına bildirilmesi ondan sonrada tabyaların Yunan komutasına devredilmesi tasarlanmıştır¹⁰⁰. Konsey Yunanistan tarafından gerçekleştirilecek olan işgal için karar vermiş yalnızca bahane aramaktadır. Bahane de Venizelos'un sunduğu raporla varlık kazanmıştır.

12 Mayıs 1919'da Venizelos'un konseyde sunduğu raporda Batı Anadolu'da sorunların bulunduğu ve Hristiyanların tehlikede olduğunu belirmesi üzerine, konsey işgali onaylamıştır¹⁰¹. 15 Mayıs 1919'da İtilaf Devletlerinin koruması altında, Yunanlılar İzmir'e asker çıkartıp, işgal etmişlerdir. Bu işgal anlık olmamakla birlikte, Yunanlıların Birinci Dünya Savaşına girmeleri karşılığında, İzmir'in vaat edilmesine

⁹⁹ Cemal Kutay, *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, Cilt: XVIII, Alioğlu Yayınevi, İstanbul 1980, s. 10784–10785.

¹⁰⁰ Jaeschke, 1970, a.g.e, s. 30.

¹⁰¹ Ahmet Özgiray, "Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914–1919)", *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 4, 1989, s. 558.

paralel olan bir gelişmedir¹⁰². Bu işgal yoluyla bu vaat yerine getirilmektedir. Apak göre¹⁰³:

“İzmir’in Yunanlılara işgal ettirilmesi daha Mondros Mütarekesinden önce tasarlanmış ve Yunanlıların, harp esnasında müttefiklere yaptığı hizmete mukabil İzmir vilayeti kendilerine vaat edilmiştir. Umumi sulh ile beraber Yunanlılar da kendi hisselerine kapmak için çalışmalara başlamışlardı. Sahile yakın adalara gönderilen ve oralarda teşkil edilen Yunan çeteleri, yolcu olarak İzmir’e gelmeye ve İzmir metropoliteninin emri altında burada esaslı bir teşkilat yapılmaya başlanmıştı. Yunan askerinin İzmir’e çıkacağını bütün Rumlar, Fransız ve İtalyanlar ve herkes biliyordu. Bunu bilmek istemeyen veya bildikleri halde halktan ve etrafından saklamaya çalışanlarsa, Ferit Paşa’nın İzmir’e gönderdiği vali ve memurlardı.”

Bunun yanında, mütareke döneminde, Yunanlılar, özellikle Batı Anadolu’yu işgal etmek için gerekli alt yapı hazırlıklarına başlamışlardır. Bu hazırlıklar propaganda yoluyla gerçekleştirilmektedir. Propagandalar da İzmir’de yayın yapan Rum medya organları yoluyla yapılmaktadır¹⁰⁴.

Propagandaların içeriği, Türkleri ve Türk idaresini hedef alarak Rumların güvenliğinin tehlikede olduğu bir ortama işaret edilmekte, sorumlusu olarak da Türkler gösterilmektedir. Art niyetli bir biçimde oluşturulan bu kamuoyu, Türklerin iftiraya maruz kalmasına neden olmaktadır. İşlenen suçlarda faillerin Rumlar olduğu ispat edilmesine rağmen iftaralar ve kamuoyu yaratma çabaları devam etmiştir¹⁰⁵. Bilindiği gibi Yunanların İzmir’i işgal etmesi tesadüfi olarak gelişmemiştir. Çok uzun yıllardır *Megali İdea* varlığını sürdürmektedir. Mondros Mütarekesiyle birlikte *Megali İdea*’nın gerçekleşebileceğine dair bir inanç doğmuştur. Bu inancın her zaman güncel kalması, Rumlara ait olan medya organlarının propaganda yapma azmini arttırmaktadır.

¹⁰² Adnan Sofuoğlu, “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye’nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918 – 1921)”, *Türkler*, Cilt: XV, Ankara 2002, s. 633.

¹⁰³ Apak, a.g.e, s. 3-4.

¹⁰⁴ Zafer Çakmak, *Batı Anadolu’da Rumların Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ 2004, s. 38

¹⁰⁵ Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını: 30 Ekim 1918 – 8 Eylül 1922*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1989, s. 23.

Yayın organları yoluyla İzmir halkı ve yerli Rumlar 14 Mayıs 1919 tarihinde Yunan işgalini bilmekte ve işgalin gerçekleşmesini beklemektedir. Türk milleti ve yerli Rumlar farklı duygulara sahiptir. Zira Türk milleti haksız işgale karşı üzüntü ve tepkili bir ruh haline sahipken yerli Rumlar ise işgalin gerçekleşmesi neticesinde ulaşacakları zaferin hayalini kurmaktadır.¹⁰⁶ Haber neticesinde Türkler Redd-i İlhak Cemiyeti öncülüğünde Bahri Baba parkında protesto mitingi düzenlerken Rumlar da Kiliselerde dualar ederek ertesi gün karaya çıkacak olan Yunan birliklerini karşılama hazırlıkları yapmaktadırlar¹⁰⁷.

Başlangıçta geçici olduğu düşünülen ya da itilaf devletlerince geçici olduğu vaat edilen İzmir'in işgali, 14 Mayıs 1919'da kalıcı olduğunun anlaşılması üzerine bir Türk subayı, bir İngiliz subayına İngilizce olarak şöyle demiştir¹⁰⁸: “Büyük bir millet olduğumuzu ve henüz ölmediğimizi bilmenizi isterim, belki uyur görünüyoruz ancak savaşaacağız. Yurdun bir şekilde elden çıkarılmasına tahammül edemeyiz. Biz ölebiliriz ancak başkaları da ölecektir.”

Yunanlılar Ege sahil şeridinin ellerine geçmesini “hakkın sahibine iadesi” olarak düşünülmektedirler. Bu düşünce Yunanlarda bir kültür haline gelmiş ve geleneksel bir arzu olarak nesilden nesille aktarılmıştır. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'e çıkması beklenmedik bir gelişme değildir ve işgaller 15 Mayıs günüyle de kalmamıştır. 16 Mayıs–12 Haziran arasında Urla, Çeşme, Torbalı, Menemen, Bayındır, Selçuk, Aydın, Ayvalık, Tire, Kasaba, Ödemiş, Nazilli, Akhisar ve Bergama işgal edilmiş, 17 Haziran'da da Menemen'de sivil halk katledilmiştir. Tonybee bu süreci yıkıcı bir kuvvetin, silahsız Türk askerlerinin ve Türk halkının katledilişi olarak değerlendirmektedir¹⁰⁹.

15 Mayıs gününün sonunda İzmir'de meydana gelen mezalim şöyledir¹¹⁰:

¹⁰⁶ Mehmet Şahingöz, “İzmir'de Yapılan Maşatlık mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 1, Ankara 1989, s. 53

¹⁰⁷ Mevlüt Çelebi, “Menteşe Sancağında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 1, Ankara 2005, s. 40.

¹⁰⁸ Salahi Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1973, s. 59–60

¹⁰⁹ Mehmet Şahingöz, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=353446&/Milli-Mücadelede-Protosto-ve-Mitingler-/-Doc.-Dr.-Mehmet-Sahingöz-> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

¹¹⁰ Villalta, a.g.e, s. 207–208.

“15 Mayıs acı bir hesapla sona erdi. Üç yüz Türk öldürülmüş ve altı yüz kadarı yaralanmıştı. Bugünün olayları, Türk milletinin büyük bir kısmını harbin, mütarekenin ve düşman işgalinin soktuğu uyuşukluktan sarsıp çıkardı. Sansür konarak, bu Yunan işgalinin ilk günlerindeki olayların ayrıntıları Avrupa kamuoyuna ulaştırılması önlendi. Sadece İstanbul’da bazı söylentiler dolaştı. 17 Mayıs günü, İzmir’den kaçanlar gördükleri korkunç şeyleri anlatınca, meydana gelen bu vahşetin yankıları Türkler üzerinde güçlü bir şuur yarattı. Uğranılan hakaretin Türkler arasında uyandırdığı öfke ve gazap galeyana geldi. Belli ki diye düşündüler, Avrupa devletleri Türkiye’yi yok etmekte kararlıdır. Bunun delili de İzmir katliamında Yunan’a siper olmaları, onu himaye etmeleriydi.”

16 Mayıs 1919 tarihli İzmir’deki İngiliz temsilcisi James Morgan’ın, Yüksek Komiser vekili Tuğgeneral Webb’e gönderdiği telgraf, Yunan askerleriyle birlikte ve onlardan güç alan, ayaktakımı olarak nitelenen, Rum çetelerin Türk ve Müslümanlara karşı yapmış oldukları faaliyetleri açıkça göstermektedir¹¹¹.

“Yunan askerleri dün sabah karaya çıktı... işgal sırasında epey disiplinsizlik oldu. Türklerle çarpışmalar kaydedildi... ve çeşitli yerlerde çatışmalar yer aldı. Hristiyan ayaktakımına çok hoşgörü gösterildi; birçok Türkler tutuklanarak gereksizce kötü işleme tabi tutuldu. Türk mağazalarıyla evlerinin yağmalanması hala sürüyor. Rum ayaktakımı çevredeki köyleri denetine geçirdi. İzmir kenti şimdi biraz sükuna kavuştu. Ama yağmalar ve Rumların Türkleri avlaması sürüyor. Türk sivil yönetimi ortada yoktur. Askeri ve sivil kayıplar: 300 Türk ve 100 Hristiyan.”

Celal Bayar, İzmir’in işgal edildiği haberini ve Yunanların Türklere sert tavrını Gökçen Efe’den öğrenmiş ve hislerini söyle anlatmaktadır¹¹²:

“Mayıs 1919, Perşembe, Gökçen Efe yanımıza geldi. Bugün İzmir’i Yunanlıların aldığını, şehirde Türklerin öldürülmekte olduğu haberini verdi. Bu haber çok acıklıydı. İlk günlerden beri korktuğumuz felaket başımıza gelmişti. Düşmanların siyasi alanda mukabele görmeyen gayretlerinin,

¹¹¹ Salahi Sonyel, **Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: 2, Ankara 2008, s. 174

¹¹² Bayar, a.g.e, s. 1767–1768.

böyle elemli bir sonuca varacağını tahmin etmek, o kadar güç değildi. Kendimi böyle feci bir akıbetle karşılaştırmaya alıştırmış gibiydim. Tıpkı zehire idman etmiş bir vücudun mukavemeti gibi.

Artık mücadele çanı çalmıştı, her şeye rağmen açıktan savaşa başlamak lazımdı. Artık uykuya veda etmiştik, bu andan itibaren dimağlarımız, yalnız mücadele ve mukavemet düşünceleri etrafında işliyordu.”

İzmir’in işgalinin ardından gelişen Rum hareketliliklerini Amerikan Konsolosu George Hortan şöyle anlatmaktadır¹¹³:

“Yerli Rum halkı, Yunan işgalini sadece intikam alma fırsatı gibi görüyor. Türkler, her gün konsolosluğa gelip sığırlarını çalan, köylerine saldıran, evlerini tahrip eden Rum köylülerinin baskılarından yakınıyorlar. Bazı yerli Rumlar, saklı silahlar ve Türk hainliği konusunda Yunan subaylarına masallar anlatıp onların Türk köylerini aramasına ve sivillerin kötü muameleye uğramasına yol açmaktadır. Bu gibi olaylar her gün Türklerle Rumlar arasındaki uçurumu genişletiyor. İşgal günü İzmir’in yakınlarındaki Buca köyünde bazı Rumlar Türkleri dövmeye ve soymaya başlar. Kaçan Türklere ateş eden 12 yaşında çocuklar bile görülmüştür.”

Amold Toynbee İzmir’in işgaliyle birlikte cereyan eden olaylarda yerli Rumların tavırlarını şöyle anlatmaktadır¹¹⁴:

“...İzmir geleneğine yabancı olan Yunan askerleri, fes giyen herkese ateş açıyorlardı. Kırım, sokaklarda tek fesli görülmeyinceye kadar devam ederken yağma ise 15 günden fazla sürmüştür. Yağma, görünüşe göre, askerlerden çok Osmanlı Rumları tarafından yapılıyordu...”

İzmir’in işgal edildiği gün (15 Mayıs) Saray Başkatibi olan Ali Fuat Türkgeldi işgal günü sarayı şöyle anlatmaktadır¹¹⁵:

¹¹³ Orhan Duru, **Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 27.

¹¹⁴ Coşkun, a.g.e, s. 159.

¹¹⁵ Mahmut Goloğlu, **Erzurum Kongresi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 106.

“15 Mayıs Perşembe günü öğleden sonra sarayda otururken Muğla halisi tarafından gönderilen bir telgrafta, yabancı bir devletin il kıyılarını işgal ederek gümrük idarelerine kendi bayraklarını astıkları, İzmir kıyılarının da başka bir yabancı devlet tarafından işgal edildiğinin duyulduğunu bildiriyor, vatanlarının korunması için ricada bulunuyordu. Telgrafi hemen Padişah’a takdim ettim. İzmir’in işgal edileceğini önceki akşam, Sadrazam’ın gönderdiği “kâğıttan” öğrendiğini söyleyerek, hemen hükümete gidip “Muğla’yı hangi devletin işgal ettiğini, İzmir’i işgal edeceklerin Yunanlılar mı olduğunu” öğrenmemi emretti. Hükümete gittim. Sadrazam öğle yemeği yiyor. İçişleri Bakanı da karşısında oturuyordu. Paris Barış Konferansı’nda alınan karar gereğince İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceğinin ve keyfiyetin ayrıca hükümete de resmen tebliğ edileceğinin İngiliz Mümessili tarafından bildirilmiş olduğunu, “yörenin ve halkın durumuna ait bilgisi olmadığını” Muğla’yı işgal edenlerin “herhalde” İtalyanlar olacağını ve fakat bu konuda henüz yabancı devletlerden bir nota almadıklarını ancak o yöreden gelen “feryadnameler” mevcut olduğunu, söyledi.”

1.5.1. İzmir’in İşgalinin İstanbul’da Yankıları

Mütareke döneminde, umut dolu bir Yunanistan bulunmaktadır. Buna karşın Osmanlı Devleti, iki büyük savaştan (Balkan ve Birinci Dünya Savaşı) mağlup ayrılmış ve erkek nüfusu erimiş, milli ekonomi çökmüş, üretim durmuş, halkın devlete olan güveni sarsılmış, hanedanın itibarı azalmış, devletin hazinesi boş, devlet borçlu ve Osmanlı halkı umutsuz vaziyettedir¹¹⁶. İzmir’in işgali, İstanbul Hükümeti tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Zira işgalden birkaç gün evvel İngiliz Yüksel Komiseri, Sadrazam Damat Ferit Paşa’ya İzmir işgal edilmeyeceğinin sözünü vermiş¹¹⁷ Sadrazam da bunu senet olarak kabul etmiştir.

Devletin içinde bulunduğu durumla birlikte işgal haberini alan İstanbul Hükümeti, aynı gün bir bildiri yayınlarak, işgalci kuvvetler tarafından aldatıldıklarını, böylesi bir gelişmenin katiben beklenmediğini dile getirmiş, devletin ve milletin haklarını

¹¹⁶ Mediha Akarslan, *Türk Millî Mücadele’sinin Balıkesir Cephesi*, T.C. Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir 1998, s. 40–41.

¹¹⁷ Zekeriya Türkmen, “İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 10, Kayseri 2001, (Aktaran Söylemezoğlu 1939).

korumak için tazerlerine dufeni yaptıklarını öne sürerek halkı sükûnet ve ağırbaşı davranmaya çağırışlardır. Olumsuz gelişmeler karşısında aldığı tepkilerden dolayı Damat Ferit Hükümeti, 16 Mayıs günü istifa etmiş ancak hükümetin kurulması için yeniden Damat Ferit hükümeti görevlendirilmiştir¹¹⁸.

Diplomatik olarak şaşkınlıkla karşılanan İzmir'in işgali, halk arasında daha büyük bir yankı uyandırmış ve mukavemet girişimleri için hareket başlamıştır. Denizli'de Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin Türkleri, silah ve cephane yetersizliğini görmezden gelerek yurt savunmasına çağırıldığı fetva yayınlanmış¹¹⁹, yalnızca Batı Anadolu'da değil yurdun diğer bölgelerinde de Yunan ordularına karşı mukavemet hazırlıkları başlatılmıştır. Yurdun neredeyse her bölgesinde İzmir'in işgalini reddeden protesto ve mitingler yapılmış, özellikle İstanbul'da gerçekleşen protesto ve mitingler toplumun farklı kesimlerinden katılımın sağlanmasıyla kalabalık ve etki gücü yüksek toplantılara dönüşmüştür.

1.5.2. İzmir'in İşgaline Erzurum Tepkileri

Yurdun uç kesimleri, işgalci kuvvetler ve azınlıkların kötü muamelesine maruz kalmıştır. Erzurum'da da Ermeni zulmünün yaşanması ve Ermenilerin aktif siyasi etkinlik içinde bulunmaları dolayısıyla, İzmir'in işgal haberine, Anadolu'nun içlerine kıyasla Erzurum'da daha duygusal ve sert tepkiler verilmiştir. Zira Erzurum halkı, neticeleri tahmin etmekte zorlanmamakta ve empati kurabilmektedirler. Bununla birlikte, Erzurum'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti genişlemiş, ilçelere kadar teşkilatlanmıştır. Kazım Karabekir'in Kolordu Komutanı olarak burada bulunması da verilen tepkilerin şiddetini arttırmıştır¹²⁰.

Dursunoğlu İzmir'in işgal edildiği gün yaşananları ve hissedilenleri şöyle ifade etmektedir¹²¹:

“İzmir'in işgali haberi, Erzurum'da bomba gibi patladı. 16 Mayıs 1919 günü bir miting yapacağımızı bildirdik. Miting heyetini belediye azasından Şeyh

¹¹⁸ Türkmen, 2001, a.g.e, s. 129–130.

¹¹⁹ Türkmen, 2001, a.g.e. s. 166.

¹²⁰ Haluk Selvi, **Millî Mücadele'de Erzurum 1918 – 1923**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 73.

¹²¹ Cevat Dursunoğlu, **Millî Mücadele'de Erzurum**, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara 1946, s. 63 – 64.

Eşref le Müdafaa-i Hukuklara Hüseyin Avni, Necati ve ben teşkil ediyorduk. Halka işgal faciasını bildirdik. Nutuklarımızda bizim de böyle bir akıbete düşmememiz için hazır bulunmamız gerekliliği noktasında ıstar ettik. Mitingin protestolarını Padişah'a, hükümete ve Türkiye'deki bütün yabancı devlet temsilcilerine çok sert ve acı telgraflarla bildirdik. Zamanın Dahiliye Nazırı vilayete 24 Mayıs 1919 tarihi şifre ile 'Teşebbüsati siyasiyede bulunmaktayız. Sabır ve sükûnetle neticeye itiraz ediniz.' Diye cevap verdi. Bu cevap elimize yeni bir silah verdi. Halka İstanbul Hükümeti'nin mahiyetini gösteriyordu.”

İzmir'in işgal edilmesinden iki gün sonra, Erzurum Vilayetine gönderilen telgraf, Erzurumluların milli mücadeleye katılımını arttıracak ve işgal tehlikesini daha derin hissedecektir. Telgrafın içeriği şöyledir¹²²:

“Yunanlıların İzmir'i işgal ettiğini ve bu işgalin, ilhaka kadar gidebileceği haberini aldık. İzmir'in Yunanistan sancağına bağlanmasını kabul etmiyoruz. İzmir, Türklerin ya da Yunanların mezarı olmadıkça, biz mücadelemizden vazgeçmeyeceğiz. Savaşta mağlup olduğumuzun farkındayız ancak mağlubiyet demek mukaddes milli haklarımızın ayaklar altına alınması anlamına gelmemektedir. Türk Milletine yapılan haksızlığa karşı hakkımızı savunmak mecburiyetindeyiz. Rumlarla Ermenilerin birlikte hareket ederek zafer kutlamaları yaptıklarının farkındayız, bu muhterislerin çizmeleri altında ezilecek kadar aciz değiliz. Hiçbir şekilde meşru olmayan bu işgali ve memleketimiz üzerindeki hak iddialarını protesto ediyoruz.”

Telgraftan da görüldüğü üzere sınırı zorlanan Türk Milleti, İzmir'in işgaliyle birlikte, bölge fark etmeksizin tek parça halinde işgallere karşı duruş sergilemektedir. İzmir'in işgali genişleyecek olan işgallerin habercisi olması dolayısıyla Erzurum halkının olası Ermeni işgali tehdidine karşı bilinçlenmesini de sağlamıştır.

¹²² Bekir Sıtkı Baykal, **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1969, s. 542-543.

1.5.3. İşgal Haberleri, Protesto ve Mitingler

İzmir'in işgaline kadar geçen sürede bürokratik bir süreç izlenmiş ve işgaller stratejik bir formda ilerlemiştir. Bunun temel sebebi ise İstanbul Hükümeti'nin de işgale bakış açısıdır. Zira İstanbul Hükümeti'ne göre işgal geçicidir, yurdun toprak kaybı söz konusu değildir. Ancak İzmir'de işgalci kuvvetlerin etkinlikleri İstanbul Hükümeti'ni yalanlar cinstedir. Gelişmeleri takip eden halk, işgalin ciddiyetini ve ilhak niteliğinde olduğunu fark etmiş ilk protesto ve mitingler de İstanbul'da başlamıştır. Protesto ve mitinglerin İstanbul'da başlamasının öncelikli sebebi, yurdun aydın insanların İstanbul'da yaşıyor olması ve kamuoyu oluşturmanın daha kolay olmasıdır. Zira nüfus ve toplumsal sınıf çeşitliliği olarak yurdun en yoğun şehri İstanbul'dur.

Protesto ve mitinglerin süreci düşünüldüğünde işgallere benzer bir süreç söz konusudur. İşgallerde olduğu gibi İstanbul'da gerçekleştirilen protesto ve mitingler daha stratejik ve resmi bir nitelikteyken; İzmir'de gerçekleştirilen protesto ve mitingler daha eylemsel ve çatışmaya dönüktür. Bu farklılığın sebebi de işgal kuvvetlerinin tavrı dolayısıyladır. İstanbul'da işgal bir bakıma yönetime müdahale yoluyla gerçekleşirken, İstanbul dışında fiili bir müdahale söz konusudur.

Osmanlı Devleti'nin süregelen yönetim teşkilat yapısı da bu farklılığın yaşanmasında etkili olmaktadır. Zira başkent ve taşra gerek form gerekse içerik olarak farklılık göstermektedir. Sınırlar genişledikçe merkezi otorite zarar görmüş ve netice olarak dünyayı etkileyen gelişmelerle birlikte parçalanmalar yaşanmaya başlamıştır. Geline son nokta da "hasta adam" tabiridir. Dolayısıyla işgallerin gerçekleşme süreci de teşkilat yapısının niteliğiyle ortaklık göstermektedir. Taşralarda yani İstanbul dışında gerçekleşen fiili işgallere mukavemet gösteren milli kuvvetlere karşılık, İstanbul'da diplomatik süreç izlenmektedir. Diplomatik süreçte işgallerin geçici olduğuna olan inanç anlaşılabilir. Zira diplomaside sözler ve vaatler söz konusudur. Buna karşılık diplomasinin hâkim olmadığı bölgelerde eylemler anlam kazanmakta, eylemler göz önüne alındığında işgallerin kalıcı olduğu, katliamların yaşandığı bir süreçle karşı karşıya gelindiği aşikardır.

İstanbul'da gerçekleştirilen miting ve protestoların da kaynağı taşrada gerçekleşen eylemlerin kamuoyuna iletilmesi ve Türk Milleti'ne yapılan haksızlığa karşı kamuoyu

oluşturulmasıdır. Eylemlerin niteliği de başkent ve taşrada farklılık göstermektedir. İstanbul’da aydınların kalabalıklara seslenerek durumun ciddiyeti üzerine temaslar kurulmakta ve itirazlar dile getirilmektedir. Taşralarda ise milli kuvvetler yoluyla fiili zaman zaman da silahlı mukavemet gösterilmektedir. Bu farklılığa sebep olan başka bir değişken de azınlıkların eylemleridir. Taşrada azınlıklar çeteleşmekte ve katliam yapmakta buna karşılık olarak da Kuva-yı Milliye güçleri oluşturulmaktadır.

1.5.3.1. İzmir’in İşgali Üzerine İstanbul Basınının Tepkileri

Yunan İşgaline karşı gösterilen tepkiler, uyanmakta olan Türk ulusal bilincinin ve Türk Ulusunun, işgalci kuvvelerin ve yurdu bölmek isteyen dış güçlerin planlarını etkisiz hale getirilme azminin belirtisi niteliğindedir. 15 Mayıs 1919 tarihli İstanbul basını uygulanan sansür dolayısıyla sıcak gelişmelerden habersiz, gündem ise İttihatçıların yargılanmasını içermektedir. İşgalin gerçekleşmesiyle birlikte, yalnızca eylem ve protestolarla değil aynı zamanda yoğun bir sansür halinde olan gazeteler de İzmir’in işgalini yakından takip ederek, haber ve yorumlarıyla İzmir’in işgaline karşı duruş sergileyerek Türk Milleti’nin sesi olmuştur¹²³.

İzmir’in işgalinin ardından yayılan işgaller, gazeteler yoluyla haber yapılmaktadır. 18 Mayıs 1919 günü, Yunanlıların Foça’yı işgal etmesi üzerine İleri Gazetesi’nin yaptığı haber şöyledir¹²⁴:

“İzmir’in işgali, İstanbul ve taşra kamuoyunda yarattığı şiddetli heyecan... İzmir’le en az ilişkisi olan Kastamonu taraflarından öyle telgraflar geliyor ki, bunların altında Ayşe, Fatma imzaları vardır. Bunlar da Anadolu’nun kahramanlı sınıfına katılmaktadır. İzmir işgal edileli hiçbir Türk’te rahat, huzur kalmamıştır. İzmir’i birkaç yıl Anadolu’dan ayırmak, Anadolu’yu baştan başa mezaristan yapmaya yeter.”

Basın alanında gerçekleşen direniş faaliyetleri hem sıcak haberlerin hızlı bir biçimde yayılmasına olanak tanımakta hem de halkın yönlendirilmesinde işlevsel rol oynamaktadır. Bunun yanında işgalci devletlerin durumuyla alakalı olarak da yayınlar

¹²³ Tunç, a.g.m, s. 767.

¹²⁴ Sonyel, 2002, a.g.e, s. 612.

yaparak, Milli iradenin düşmanlar üzerinde yarattığı rahatsızlık ve düşman devletler arasındaki tartışmaların da aktarımının yapılması, Türk kamuoyunun harekete geçmesinde doğrudan rol oynamıştır. Zira İzmir dışında yaşayan Türk ve Müslümanların da işgallere tepki göstermesine ve gelişmeleri yakından takip etmesine sebep olan temel faktör basıncıdır.

1.5.3.2. İzmir'in İşgali Üzerine İstanbul'da Gerçekleştirilen Mitingler

İtilaf devletlerinin İstanbul'a girmesiyle birlikte başlayan işgaller her geçen gün artış göstererek yurdun diğer bölgelerine yayılmıştır. İşgallerle birlikte Türk milletinin yaşadığı en büyük problemlerin başında da ülke içindeki gelişmelerden haberdar olamamak gelmektedir. Zira işgalci kuvvetler haber alma özgürlüğünü kısıtlamakta yayın organlarına sansür uygulamaktadır. Halkın haber alma özgürlüğünün kısıtlanmaması başka bir deyişle gelişmelerden haberdar edilmesi için telgraflar yoluyla edinilen bilgiler ancak mitingler yoluyla sağlanmaktadır. Protesto ve mitinglerin iki temel işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler, Türk Milletinin içinde bulunduğu durumu kamuoyuna yansıtmak ve ülke içindeki gelişmeleri halkın bilgisine sunmaktır¹²⁵.

İzmir'in işgalinden sonra milli örgütlenmeler artış göstermiş ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu mitinglerin temel amacı İzmir'in işgalinin protestosu ve halkın bilgilendirilmesidir. Mitinglerin büyük kalabalıklara verilmesi dolayısıyla aynı zamanda sivil bir iradenin de ülke içindeki durumdan rahatsızlık duyulması sağlanmakta ve olası örgütlenmelere dahil olmaları için zemin hazırlanmaktadır. Özellikle Anadolu'nun iç kesimlerinde işgale doğrudan maruz kalmamış ve yeterince bilgi alamayan halkın da gelişmeleri yakından takip etmesi sağlanmıştır. Şahingöz'e göre¹²⁶ mitinglerin amacı, halkı hadiselerle karşı uyandırmak ve teşkilatlandırmak olmuştur. Birlik ve beraberliğin oluşması, mütareke şartlarının ihlal edildiğinin halk

¹²⁵ Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele Döneminde Protesto ve Mitingler", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 735.

¹²⁶ Mehmet Şahingöz, "Millî Mücadele'de Yapılan Mitinglerde Türk Ocaklarının Rolü ve Hamdullah Suphi", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, (Editör: Alper Alp – Mehmet Şahingöz), Türkyurdu Yayınları, Ankara 2016, s. 34.

tarafından bilinmesi, manda ve himaye fikirlerinin reddedilmesi, bağımsızlığın halk nezdinde temel parola olduğunu göstermiştir.

Gencosman ve Banoğlu'na göre¹²⁷ İzmir'in işgaline karşı verilen ilk şiddetli tepki, 18 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul Üniversitesi'nde yapılan toplantı ve sonraki günlerde yapılan mitinglerdir. İlk toplantı İstanbul Üniversitesi, Darülfünun salonunda yapılmıştır. Ertesi günkü bir gazete ilk sayfasında bu toplantıyı şöyle haber yapmıştır.¹²⁸

İzmir'deki üzücü olay münasebetiyle dün bütün yüksek okullar dersleri kesmiş ve bütün öğrencilerle üniversitenin çeşitli şubelerinin murahasları üniversitenin konferans salonlarında toplanarak uzun müddet görüşmelerde bulunmuştur. Üniversite konferans salonu, dünkü toplantı kadar taşkın ve heyecanlı hiçbir gösteriye sahne olmamış, üniversite gençliğinin duygulu ve elemli kalbi hiçbir zaman dünkü kadar taşkın ve heyecanla çarpmamıştı.

Tafsilatına girişmediği uygun bulmadığımız (!) kararların alınmasında bütün gençlik tek bir kitle halinde hareket ediyor, vatani kurtarmak için ölümü göze alma kararları üniversite gençliğinin yüzlerinde okunuyordu. Saatlerce süren toplantıdan, görüşme ve tartışmalardan, muhtelif kararlardan sonra üniversite gençleri konferans salonunu terk ettikleri zaman bahçede de dersanelerde de ayrı ayrı kümeler teşkil ederek vatani gösterilere devam ettiler ve bütün öğrenciler, şu olayda bütün millet gibi, tam bir birlik halinde ve ne yapmak gerekiyorsa onu yapmaya karar vererek geç vakit azim ve karar içinde dağıldılar.”

1.5.3.2.1. Fatih Mitingi

İzmir'in işgalinden sonra gerçekleştirilen küçük çaplı mitinglerden sonra Besim Ömer Paşa, Rıza Tevfik Bey, Yusuf Razi Bey ve bir takım subay ve öğrenciler bir araya gelmiş ve bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantının amacı İzmir'in işgalini protesto etmektir.¹²⁹ Toplantı sonrasında 19 Mayıs 1919'da ilk miting Fatih'te

¹²⁷ Kemal Zeki Gencosman – Ahmet Banoğlu, *Atatürk Ansiklopedisi*, Cilt XV, May Yayınları, İstanbul 1971, s. 98–99.

¹²⁸ Bayar, 1967, a.g.e.

¹²⁹ Kemal Arıburnu, *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Yeni Matbaa, Ankara 1951, s. 9.

belediye binasında gerçekleştirilmiştir. Bu mitinge Halide Edip Adıvar, Selahattin Bey, Hüseyin Ragıp Bey, Tahsin Fazıl Bey, Meliha Hanım davet edilmiş ve yaklaşık elli bin kişinin katıldığı miting düzenlenmiştir¹³⁰. Halide Edip Adıvar, siyah örtü örtülmüş olan kürsüden özetle şöyle seslenmektedir¹³¹:

“Müslümanlar, Türkler,

Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşamaktadır. Gece karanlık gecedir. Ancak insanın hayatında sabahı olmayan bir gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp, parıldayan bir sabah yaratacağız. Yalnız ışık geldiğinde gözlerimizi güneşe, karanlığı gören baykuşlar gibi açmayalım. Işık geldiğinde hayatı karşılayacak, karşılayabilecek insanlar olarak halinde bulunalım.

Hanımlar elimizde top, tüfek denilen alet yok. Ancak onlardan daha büyük ve kudretli olan silahımız var: hak ve Allah. Tüfek, top düşer, hak ve Allah bakidir. Topun yüzüne tükürecek kadar evlatlar, analar, kalbimizde aşk ve iman, milliyet duygusu var. Biz dünyaya millet sınıfına layık bir millet olduğumuzu, erkek, kadın ve çocuklarımıza kadar ispat ettik.

Bugün memleketimiz taksim tehlikesi karşısında adım adım adeden kendi dururumuzdaki milletleri başımıza efendi yapmak istiyorlar. Bugün İzmir, yarın Konya, öbür gün İstanbul, sonra Müslüman dünyasının başı boş olan Türk susturulmuş olacaktır. Buna karşı ne silahımız var? Kurşun, top, tüfek... bir top bebeklerimizi öldürebilir. Bizim bundan da kavi silahlarımız var. Sesimizi mutlaka dünya işitecektir. İşitmek ve işittirmek için bugün kuvvetli ve metin bir millet halinde bulunmalıyız. Bugün Türkler arasında milli davaların halledilinceye kadar nasıl kurunu vuslata haftada üç gün Allah mütarekesi yapılırsa öyle Allah mütarekesi akdedilmektedir.”

Miting neticesinde işgalin durdurulması için bir heyetin padişahla görüşmesine karar verilmiştir. İşgalin haksızlığını ifade etmek için Amerika Başkanı Wilson’a telgraf

¹³⁰ Arıburnu, 1951, a.g.e., s. 13.

¹³¹ Hilmi Yücebaş, **Bütün Cepheleriyle Halide Edip Adıvar**, İnkılap Aka Kitabevi, İstanbul, 1964, s. 42.

gönderilerek Wilson Prensiplerinin 12. maddesinin ihlal edildiğinin dile getirilmesine karar verilmiştir.¹³²

1.5.3.2.2. Üsküdar Mitingi

20 Mayıs 1919'da Darülfünun gençleri tarafından Üsküdar'da yapılan mitingin çağrısı şöyledir:¹³³

“Müslümanlar, Türkler,

Memleketimizden her gün bir parça düşman ayakları altında çiğnenirken biz Türk ve Müslümanlar bu aziz topraklarımızı kurtarmak çarelerini düşünüyoruz. Bunun için bütün İslam namını taşıyan kardeşler ve hemşerilerimizin bugün saat üçte Üsküdar parkına gelmelerini bekliyoruz.”

Mitingde ilk sözü Şair Talat Bey (Ahmet, Üsküdarlı) almış ve şöyle seslenmiştir:¹³⁴

“Asırlardan beri din yolunda, hak yolunda, ilayı kerimatullah uğrunda döktüğümüz teniz kanların rengi, rengi alülalini tespit eden şanlı sancağımızın bugün libası mateme büründüğünü görüp de ağlamayan bir Müslüman tasavvur edemem. Dünyada galip mağlup hiçbiri kalmaz ancak baki kalan hak ve adalettir. İşte biz Müslümanlar da o hal ve adaleti istiyoruz. Hiç müteessif olmayınız. Bugün dört yüz bu kadar seneden beri minarelerinde ezan, camilerinde Kur'an okunan İzmir'imizi hiçbir vakit bağışlamayacağız.”

1.5.3.2.3. Sultan Ahmet Mitingi

Sultan Ahmet Mitinginden önce, Sultan Ahmet Camii'nde bir toplantı gerçekleştirilmiş ve burada da nutuklar okunmuştur. Mehmet Emin (Yurdakul) Bey'in duası bu toplantının önemli bir parçası olmuştur:¹³⁵

¹³² Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 20.

¹³³ Atilla Oral, **Kuva-yı Milliye**, Jotun Yayınları, İstanbul 2007, s. 33.

¹³⁴ Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 23.

¹³⁵ Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 32.

“Ey Allah’ım,
 Mademki sen fikrimi hür yarattın,
 Bana kendi adımdan daha önce sair dedin,
 Benden hırsa kin, isyan; benden zulme öç istedin,
 Mademki sen gözümü şimşek gibi parıldattın,
 Beni attın fırtına kuşu gibi şu dünyaya,
 Bir ses verdin denize, yere, göğe haykırmaya,
 Elbette ben nur, koku; renk terennüm eyleyemem.
 Kanadımı açamam bir çiçekli yeşil dala,
 Rüya gören bir göle, efsaneli bir kumsala.”

İşgali protesto eden mitingler, farklı yerlerde gerçekleştirilmekte ancak küçük çaplı olarak faaliyet göstermektedir. 23 Mayıs 1919’da en ihtişamlı miting olan, iki yüz bin kişinin katıldığı Sultanahmet Mitingi gerçekleştirilmiştir.¹³⁶ Miting bildirisinin içeriği şu şekildedir.¹³⁷

“Müslüman, Önümüzdeki cuma günü resmi dua günüdür. Bugünde Fatih, Sultan Ahmet, Beyazıt camilerinde Cuma namazından sonra Müslüman ve Türk yurtlarının kurtuluşu için dua edilecektir. Camilerde, evlerde tazarru et, duadan sonra Allah’a yükselen kalbinle Sultan Ahmet’e bütün ve umumi içtima’ a gel. Vatanın parçalanıyor. Öldürücü felaketler yağıyor. Camilerini mukaddesatını çiğneyecekler. Gözlerini aç, düşmanlarını, milletini düşün. İzmir facialarını öğren Anadolu senin de kararını bekliyor. Haksızlıklara karşı feryat et. Alemin vicdanına hitap eden heyecanlarla hakkını müdafaaya ve parçalan vatanının imdadına koş. Bu mitingde kurtarıcı kararını ver ve kurtuluşun için çalışmaya yemin et.”

Mitingin içeriği İzmir’in işgalini konu edinmektedir. Wilson Prensiplerinin on ikinci maddesi dayanak gösterilerek “İzmir Türk’ündür ve Türk Kalacaktır”, “Hak İsteriz”, “İki Milyon Türk İki Yüz Bin Rum’a Feda Edilemez” gibi slogan ve pankartlar

¹³⁶ Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 35.

¹³⁷ Zekai Güner–Orhan Kabataş, **Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını ve Ankara**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1990, s. 78.

eşliğinde siyah örtüyle kaplanmış kürsüde konuşmalar yapılmış, Türk Milletinin eğilmeyeceğini ve işgalci kuvvetlere vatanını bırakmayacağı gösterilmiştir.¹³⁸

1.5.3.2.4. Kadıköy Mitingi

Şiddetli yağmur altında 22 Mayıs 1919 günü¹³⁹, 20.000 kişinin katılımıyla Kadıköy Belediyesi önünde gerçekleştirilen Kadıköy Mitinginde Halide Edip, Hayriye Melek ve “Asker Saime” olarak bilinen, miting sırasında tutuklanan sonraları özgürlüğüne kavuşarak Anadolu’da milli mücadeleye destek vermeye devam eden Münevver Saime bulunmaktadır.¹⁴⁰

İşgallerin protestosu için gerçekleştirilen bütün mitingler gibi burada da işgalin getirdiği bir burukluk olsa da Türk Milleti’nin ileride kazanacağı zaferden emin olan konuşmalar yapılmıştır. Kadıköy Mitinginin belirgin özelliği Münevver Saime’nin tutuklanmasıdır. Tutuklanmasına sebep olan konuşması şöyledir.¹⁴¹

“Her Türk’ün söylemek istediği fakat niçin bilmem yüksek sesle söylemekten çekindiği birkaç sözü ben açıkça söylemek isterim. Evet, açık söylüyorum kardeşlerim. Aldatıcı kaynakların yazdıkları haberlere inanmayın. Bizim tamamıyet-i mülkiyetimizi muhafaza edecekler. Fakat hangi hudut dahilinde? Bu tasrih edilmedikçe Türkiye’de sulh mümkün olmayacaktır. Ben bu kanaatheyim. İsyân etmeyecek tek bir Türk kalbi de tanımıyorum. Biz yalnız ağlıyoruz. Ağlamakla kazanılacak hıçkırıklarımızı işitecek kalp yok. Teşkilatı nihayet fiiliyata bağlamak lazımdır.”

1.5.3.3. İzmir’de Gerçekleştirilen Miting ve Protestolar

İzmir’in işgali gerek Türkler gerekse de Rumlar için sürpriz bir gelişme değildir. Türkler ve Rumlar farklı duygularla bekledikleri işgal günü için hazırlıklar yapmışlardır. 14 Mayıs 1919 tarihinde işgal haberleri halk arasında yayılmış ancak vali bu haberlerin gerçek olmadığını belirtmiştir. Hükümet, gerçekleşecek olan işgali

¹³⁸ Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 49.

¹³⁹ Arıburnu, 1951, a.g.e, s. 33.

¹⁴⁰ İnci Enginün-Müjgan Cumhur-Müjgan Özdemir, **Millî Mücadelede Türk Kadını**, Cumhuriyetin 60. Yıl Dönümü Yayınları, Ankara 1983, s. 22-23

¹⁴¹ Döndü Çavdar, “*Millî Mücadelede Kahraman Türk Kadınları*”, **TÜRMOB**, Sayı: 16, Konya 2015, s. 63.

halktan gizlemiştir. Aynı tarihte, gece, İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti, milli kuruluşlara telgraflar çekerek, işgale karşı mukavemet gösterilmesi konusundaki önemi dile getirmiştir.¹⁴²

Türklerin işgale karşı gösterecekleri mukavemet iki merkezde gerçekleşmiştir. Türkler arasında kurulan ilk örgütlü mukavemet merkezi 1 Aralık 1918'de Batı Anadolu Türklerinin haklarını korumak için kurulan İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyetidir. Cemiyetin yanında İzmir Türk Ocakları da ikinci merkez niteliğindedir.¹⁴³ İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Cemiyeti olarak kurulup, İstanbul Hükümeti'nin tepkisini çekmemek için İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti olarak adı değiştirilen cemiyetin amacı, Paris Barış Konferansı'nı etkilemektir. Toplantılar neticesinde İzmir'de bir miting yapılması kararı alınmıştır. Miting neticesinde, İzmir'deki işgalci devletlere gönderilmek üzere bir muhtıra hazırlanmıştır. Muhtıra, Batı Anadolu işgalinin haksız olduğunu, Mondros Mütarekesine göre Batı Anadolu'nun Türk Milleti'ne ait olduğunu, büyük devletlerin işgal hususunda daha adil olması gerektiğini ve Türk Milleti'nin yabancı hegemonyasında yaşamayacağını içermektedir.¹⁴⁴

Miting neticesinde, cemiyetin Batı Anadolu'da bölgesel bir güç haline gelmesi, Batı Anadolu'yu temsil edecek bir kongre arayışını beraberinde getirmiş, bu arayış da 17 Mart 1919 tarihinde İzmir'de düzenlenen Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Kongresi (İzmir Büyük Kongresi) ile neticelenmiştir.

1.5.3.3.1. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti (İzmir Büyük Kongresi)

Cemiyet, 2 Aralık 1918 tarihinde tüccar Moralızade Halit ve Nail Beyler tarafından kurulmuştur. Kongrenin toplanma amaçları, İzmir'in Türk yurdu olduğunu ve işgalci kuvvetlere teslim edilmeyeceğini kanıtlamak, haksız işgalleri dünyada kamuoyu oluşturma yoluyla ifade etmek ve Paris Barış Konferansına başvurarak Türk

¹⁴² Yücel Özkaya, "İzmir'in İşgalinin Anadolu'daki Tepkileri", Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Cilt: I, Sayı: 1, Ankara 1988, s. 65-66.

¹⁴³ Günver Güneş, "Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: IX, Sayı: 10, İzmir, 2000, s. 41.

¹⁴⁴ Bayar, a.g.e., s. 1629.

Milleti'nin haklarını korumaktır.¹⁴⁵ Kongrenin temelleri, Türk Ocağının da katkılarıyla 13 Mart 1919'da İzmir Tiyatrosunda gerçekleştirilen toplantıda atılmıştır. Bu toplantıda itilaf devletlerine iletmek üzere bir karar metni hazırlanmıştır. Bildirinin temelinde, milli bağımsızlık vurgusu ve silahlı direnişin gerçekleşeceği hususu bulunmaktadır.¹⁴⁶

İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin İzmir'in işgaline karşı tepkisi, İstanbul Hükümetine ve Amerika temsilcilerine gönderilen bildiriyle olmuştur. Bildiriye göre:¹⁴⁷

- Ege Bölgesi Türklerinin varlığı göz ardı edilerek, Wilson Prensiplerinin 12. maddesine göre bu bölgeler ecnebi hakimiyetine giremez.
- Bu bölgelerden Türk hâkimiyetinin kaldırılması, soylu ve adil büyük devletlerin siyasetlerinden beklenilmemektedir.
- İlerde, insani mefkurelerle cihazlandırılacak medeni bir heyet meydana getirmek için Türkler memleketlerinde kendi hakimiyetlerinden başkasının hükümran olmasına tahammül edemezler.

Büyük Kongre'de 19 Mart günü yapılan toplantıda alınan kararlar, Batı Anadolu bölgesindeki il ve ilçelerin belediye reisleri, müftüleri, belediye ve Meclis – i Umumi üyeleri ve çeşitli halk sınıflarının delegeleri, Türk basını ve toplumsal kurumların temsilcilerinin imzasıyla, 20 Mart 1919'da İstanbul'da bulunan İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine telgraf yoluyla bildirilmiştir. Bu kararlar şu şekildedir:¹⁴⁸

- Türk Milleti, galip milletler tarafından talip olunan siyasetin, kendisini yok etme amacı taşımadığına güvenmek istemekte ve büyük devletlerin bu yoldaki çalışmalarını beklemektedir.
- Doğuda bir bütün meydana getiren Türk Ulusunun gelecekte maddi ve manevi bakımlardan ilerleyebilmesi; ancak parçalanarak azınlıkların boyunduruğu

¹⁴⁵ Aybars, a.g.e, s. 128.

¹⁴⁶ İbrahim İnci, "Millî Mücadele Yıllarında İzmir – Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları", **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 1, Manisa 2017, s. 458–450 (Aktaran, Köylü 1919).

¹⁴⁷ Bayar, a.g.e, s. 1629.

¹⁴⁸ Nurdoğan Taçalan, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1970, s. 196–197.

altına düşmemesi ve on beşinci yüzyıldan beri ulusal kaderine hâkim olan İstanbul'un, Osmanlı başkenti kalmasıyla mümkündür.

- Aşağıda imzaları bulunan halk tabakaları, delegelerin doğrudan doğruya temsilcisi buldukları il ve sancaklardan kurulu Batı Anadolu kıyılarında, Türk halkının öbür kavimlere göre daha önemli bir durumu ve nüfus çoğunluğu vardır. Emlak ve arazinin yüzde 95'ine sahip bulunan Türk unsurunun üretici, öteki unsurların ise ancak mücadeleciler durumunda bulunmaları dolayısıyla bu bölgede yapılacak mülki değişiklik, Türk ırkının mali, ticari ve iktisadi tutsaklığına yol açacak ve ırklar arasında çıkacak çatışma, gelecekteki barışı tehdit ve ülkemizin doğal zenginliklerini yok edecektir.
- Büyük devletlerin adaletine güvenerek Türk ulusu, geleceğini tehdit eden tehlikelerin karşısında soğuk kanlığını koruyor. Ancak varlığını ve haklarını korumak konusundaki kararlarından dolayı, suçlanamayacağına da emindir.

Batı Anadolu bölgesinde doğrudan işgallerin başlamadığı dönemde, bürokratik bağlamda çalışmalar yapıldığı, cemiyet toplantılarında kararlar alındığı ve katılımcıları dolayısıyla bu kararların ciddiyeti açıktır. Mondros Mütarekesinin maddeleri dolayısıyla ileriye dönük tutarlı tahminler ışığında, gerçekleşecek olan gelişmelere karşı verilecek olan cevap önceden verilmiştir. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti, yaygın işgallerden önce, bölgesel bir meclis gibi kararlar alan, bu kararlarını gerekli mercilere ileten bir formda hareket etmekte bununla birlikte delegeler arasında, ulusal bir amaç için, ihtiyaç olan bağları da kurmuştur.

Jaeschke'e göre¹⁴⁹ İşgalci kuvvetler arasında, Yunanistan'ın Batı Anadolu üzerindeki isteklerinin Türkleri rahatsız ettiği ve Yunan işgalinin gerçekleşmesi durumunda Türklerin ayaklanacağı söylentileri yaygınlaşmıştır. İzmir'in işgal edileceği açıkça görülmeye başlanmıştır. Yunanistan'ın hazırlıklarına karşı Türk hazırlıklarına ket vurulması ve Türk savunmasının zayıflatılması için İtilaf Devletleri Nurettin Paşa'nın çağırılıp yerine Evkaf Nazırı ve Dahiliye Nazır Vekili İzzet Paşa'nın getirilmesi hususunda baskı uygulamış ve İzzet Paşa görevinin başına geçmiştir. İstanbul Hükümeti'nin talimatlarıyla hareket eden İzzet Bey, cemiyeti ve destekçilerini İttihatçı

¹⁴⁹ Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971, s. 64.

ve Bolşevik olmakla suçlamış ve cemiyetin itibarını zayıflatarak etkisiz hale getirmiştir.¹⁵⁰

1.5.3.3.2. Redd-i İlhak Komitesi ve Maşatlık Mitingi

İzmir'in işgali, Osmanlı topraklarında yaşayan Türk ve Rumlar için sürpriz bir gelişme değildir. Zira diplomatik olarak Yunanistan Hükümeti, sosyal anlamda da Rumlar çeşitli mecralarda Megalo İdea bağlamında çalışmalar gerçekleştirmektedir. Ancak Türkler bu süreci hükümet ve halk organizasyonu bağlamında yönetememektedir. Bunun en büyük sebebi İstanbul Hükümeti'nin İngiliz baskısında hareket etme mecburiyetinde olmasıdır. Bu durumda halk toplumun çeşitli kesimlerinden insanların bir araya gelmesiyle, hükümetten bağımsız bir politika izleyerek belki de hükümete de karşı çıkarak organize olma yolunu seçmiştir. Türk aydınlarından oluşan bir grup önce Redd-i İlhak komitesini kurmuş ve iki farklı el ilanı yoluyla halkı, maşatlıkta miting yapmaya davet etmiştir.

İzmir'de işgale karşı bilinçlendirme ve farkındalık yaratma amaçlı gerçekleştirilen organizasyonların en önemlisi olan Maşatlık Mitinginin amacı, Türkmen'e göre¹⁵¹ körfezde demirlemiş olan İtilaf donanmasının projektörleri altında, İzmir halkının Yunan işgalini sevinçle karşılamadığını göstermektir. Mondros Mütarekesinin maddelerine dayanarak, Paris Barış Konferansında Türk Milleti'ne iftira atan Yunanlıların, işgal için uluslararası mecrada gerekli izinleri almasının yanında İstanbul Hükümetinin de tutumuna karşı olan Maşatlık Bildirisi şöyledir:¹⁵²

“Ey Bedbaht Türk !..

Wilson Prensipleri unvan-ı insaniyet karinesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor (yırtma). Buralarda Rumların çok olduğu ve Türklerin Yunan iltihakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleket Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz Rum senden daha mı çoktur?

¹⁵⁰ Aybars, a.g.e, s. 128.

¹⁵¹ Zekeriya Türkmen, “İzmir'in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 10, Kayseri 2001, s.126.

¹⁵² Bayar, a.g.e, s. 1629.

Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerce toplan ve kahir ekseriyetini orada bitin dünyaya göster. İlan ve ispat et. Burada zengin, fakir, alim, cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen bir kitle-i Kahire vardır.

Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hüsrân ve nekbet fayda vermez. Binlerle, yüzbinlerle Maşatlığa koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et.”

İlanlar neticesinde Türk Halkının her kesiminden katılım sağlanmış ve binlerce Türk Maşatlıkta toplanmıştır. Yunan işgalinin ilhakla neticelenmesine engel olmak esasında birleşerek “Redd-i İlhak” prensipleri zemininde iki karar alınmıştır:¹⁵³

Belediye Başkanı, Müftü ve halkın ileri gelenlerinden bir grup belirlenerek “Redd-i İlhak Heyeti” adıyla İtilaf Devletleri katında Yunan işgalini protesto etmişler ve ilhakın kabul edilmeyeceğini bildirmişlerdir. Alınan diğer bir karar da Türkiye'nin bütün illerine telgraflar çekilerek, Yunan işgaline karşı gerçekleştirilecek olan direnişe katılım sağlanması istenmiştir. Telgrafın içeriği de şu şekildedir:¹⁵⁴ “İzmir ve havalisi Yunan'a ilhak ediliyor, işgal başladı. İzmir ve mülhakatı kamilen ayakta ve heyecandadır. İzmir son ve tarihi gününü yaşıyor. Son umudumuz ulusumuzun göstereceği direnişe bağlıdır. Mitingler yaparak telgrafla her yere baş vurunuz. Vatan ordusuna katılmaya hazırlanınız.”

Türk Milleti yalnızca protesto ve mitinglerle kalmamış, aynı zamanda hükümetin vazifesi olan diplomatik temaslarda da bulunmaya çalışmıştır. Millî Mücadele ve İzmir'in işgali arasındaki ilişki, işgalin endişesinden çok örgütlenecek topyekûn bir mukavemet arayışına girilmesidir. İzmir'in Millî Mücadele sürecinde simge olmasına sebep olan gelişme, işgallerin kalıcı olacağını kesin olarak anlaşılması ve gösterilen mukavemetler dolayısıyla.

¹⁵³ Öztoprak, 2002, a.g.m, s. 592.

¹⁵⁴ Öztoprak, 2002, a.g.m, s. 592. (Hadisat Gazetesi 1919).

1.5.3.3.3. İzmir Türk Ocağı

Türk Ocakları, Türklük bilinci üzerine kurulmuş bir mukavemet çabasıdır. Yurdun farklı bölgelerinde faaliyet göstererek, Türk kültürünü ve Türklük bilincini yaymayı amaçlamaktadır. Zira Millî Mücadele süreci, bir bakıma, Türklük bilincinin hat safhaya çıktığı ve Türklük çatısı altında toplanan halkın gösterdiği çabayı ifade etmektedir. Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması ve yurdun farklı bölgelerinde gerçekleştirilen miting ve protestoların gerek organize edilmesinde gerekse katılım sağlanmasında büyük fayda sağlaması hususunda önemlidir.

İzmir'in işgalinden hemen önce kaleme alınan Redd-i İlhak Beyannamesi de İzmir Türk Ocağında kaleme alınmıştır. Maşatlık mitinginin organize edilmesi ve miting sırasında Türk Ocaklı bir grupla beraber, Redd-i İlhak ve Yedek Subay Yardım Cemiyetlerinin mensuplarından bazıları hapisanedeki hükümlüleri serbest bırakarak silah deposunu basmış ve birtakım silahları ele geçirmişlerdir. Bununla birlikte Vasıf Çınar Bey'in de içinde bulunduğu bir grup da postaneye girerek Yunan işgalini Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi" imzasıyla tüm yurda bildirmişlerdir.¹⁵⁵

Türk Ocaklarının işgaller karşısında gösterdiği direnç ve aktif faaliyetler neticesinde başta İngilizler olmak üzere işgalci kuvvetler rahatsızlık duymuş ve ocağın genel merkezine yaptıkları baskınla kapatmışlardır.¹⁵⁶

1.5.3.4. Hasan Tahsin Olayı

İzmir'in işgali Rumlar için büyük bir sevinçle karşılanmış ancak Türk Milleti için facia anlamına gelmektedir. İzmir'de yaşayan Rumlar sevgi gösterileriyle zafer kutlamaları yaparken, Başpiskopos Hrisostomos da gemilerden inen Yunan askerlerini kutsayarak coşkuya katılım sağlamıştır. Sabah saat dokuzda üç Yunan alayı karaya çıkmış, saat onda Yunan askerleri, İzmirli Rumların arasında işgal için yürüyüşe geçmişlerdir.¹⁵⁷ Konak Meydanı'nda, Askeri Otelin önünde asıl adı Osman Nevres olan Hasan Tahsin olarak tanınan gazeteci, Yunan askerlerinin tahrik edici konuşmaları ve tavırları

¹⁵⁵ Şahingöz, 2016, a.g.e, s. 32.

¹⁵⁶ Yusuf Sarıay, "Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Türk Ocakları", **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, (Editör: Alper Alp-Mehmet Şahingöz), Türkyurdu Yayınları, Ankara 2016, s. 27.

¹⁵⁷ Aybars, a.g.e, s. 141.

karşısında ateş açmış, Yunan sancaktarını alnından vurarak yere sermiş, akabinde Yunan ordusu tarafından şehit edilmiştir.¹⁵⁸

Akşin'e göre¹⁵⁹ Hasan Tahsin, Teşkilat-ı Mahsusa üyesi bir silahşordur ve ilk eylemi İzmir'de Yunan Ordusuna karşı değildir. Balkan Devletlerinin ittifak kurmaları için çalışmış olan İngiliz Buxton kardeşleri Romanya'da vurup, yaralamıştır. Hasan Tahsin olayı İzmir'de işgalci Yunan ordusuna sıkılan ilk kurşun olmasının yanında Yunan ordusunun silahsız Türk Askerlerine ve Türk Milletine karşı yapmış olduğu hain saldırının da gerçekleşmesine neden olmuştur. Hasan Tahsin'in öldürülmesinin ardından Yunan Birlikleri İzmir'in Müslüman sokaklarında ve Ali Nadir Paşa'nın kışlasına da saldırıda bulunmuştur. Kışladan beyaz bayrak açarak teslim olan Türk askerleri de esir alınarak "Zito Venizelos" sloganı attırılmıştır.

Hasan Tahsin mukavemetiyle birlikte, Yunan ordusuna akıbeti bilinmeyen başka bir genç de ateş açmıştır. Apak bu genci şöyle anlatmaktadır¹⁶⁰:

"Ben, bu manzarayı hükümetin üst kat penceresinden seyrediyordum. Yağız Türk nişancısı, daha dört, beş kursun, yani mavzerin mekanizması muhbele ederken, arkadan Yunan bölükleri rıhtıma doğru kaçtılar, sonra oraya tekrar toplanıp mevzie girdiler. Yağız delikanlı beş kurşundan sonra sokağa daldı. İki, üç yüz metre kadar geriledi. Sonra, işittiğime göre, tekrar çömelmiş ve sokak boyunca Yunanlıların üzerine atış yapmakla devam etmiş. Cephaneleri tükenmiş. O esnada civar evin penceresinden bakan yaşlı bir Türk kadınına dönerek 'Nine, gördün ya, yarın ahirette şahidim sen ol. Kurşunum, cephanem tükendi, onun için tüfeğimi omuzladım, geri gidiyorum.' Demiş ve uzaklaşmıştır."

İzmir'in fiilen işgal edilmesi, orada otoritenin de sağlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla Yunan Ordularının İzmir'de yaşayan Müslüman ve Türklere karşı tavrı, sindirici bir biçimde gerçekleşmiştir. Ancak İzmir'in işgal edilmesi sonrasında yaşanan kanlı gelişmeler ışığında Türk Milleti'nin direnmekten başka çaresinin olmadığı anlaşılmış; direnişin gerçekleşmediği durumda işgalin kalıcı olacağı ve Türk

¹⁵⁸ Tunç, a.g.m, s. 767.

¹⁵⁹ Sina Akşin, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 124.

¹⁶⁰ Apak, a.g.e, s. 6.

Milleti'nin ilerleyen süreçte karşı karşıya kalacağı durum ortaya çıkmıştır. Zira yerli Rumların ve Yunan Ordularının işgal karşısında verdikleri tepkiler, Türk Milleti için büyük bir tehdit ve endişe kaynağı haline gelmiştir.

1.5.3.5. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Cihat Fetvası

Kuva-yı Milliye bölgesel olarak mukavemet göstermiş olsa da görünür olarak varlık kazanması, İzmir'in işgalinden sonradır. Kutay'a göre¹⁶¹ İzmir'in işgalinden dört saat on dakika sonra Denizli'de gerçekleştirilen miting ve cihat fetvası Millî Mücadele'nin ilk gerçek varlığıdır. Halk Bayram Yeri denilen alana toplanmış, Denizli Müftüsü İçişleri Bakanı Faik (Öztrak) Bey'e halka müdahale etmemesi konusunda rica etmiş, Faik Bey de bu ricasını kabul etmiştir. Bayram Yeri'nde toplanan kalabalığa Müftü Ahmet Hulusi Efendi şöyle seslenmiştir:

“Muhterem Denizlililer...

Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir. Vatana karşı irtikâp edilecek cürümlerin Allah ve tarih önünde affı imkânsız günahdır. Cihat, tam manasıyla teşekkül etmiş dini fariza olarak karşımızdadır. Hemşerilerim, karşımıza çıkarılan dünkü tebaamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. Yunan'ın bir Türk beldesini ellerine geçirmelerinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde irtikap edilen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz – tüfeksiz sapan taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklal aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuzla kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanı gazidirler. Bu mutlak olarak cihat. – 1 mukaddestir. Sizlere vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğunu söyleyenler, düşman esareti altında olanlardır. Onlar irade ve kararlarına sahip değildirler. Bu vaziyette olanların emri ve fetvası aklen ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan münhasıran vatan müdafaası ve istiklal uğruna cihattır. Korkmayınız... Meyus olmayınız... Bu liva – 1 hamd'in altında toplanınız

¹⁶¹ Cemal Kutay, **İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu**, Cemal Kutay Kitaplığı, İstanbul 1977, s. 50–52.

ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak cihat – ı mukaddes fetvası'nı ilan ve tebliğ ediyorum.”

Ahmet Hulusi Efendi, fetvasında cihat ilan etmekle kalmamış, aynı zamanda İstanbul'dan gelecek olan emirlere ve fetvalara da uyulmaması konusunda bilinçlendirme yapmıştır. Bu bağlamda Ahmet Hulusi Efendi'nin fetvası Millî Mücadele'nin ve milli iradenin meşruiyetinin ilanıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA GENİŞLEYEN YUNAN İŞGALİ VE KUVA-YI MİLLİYE'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

İşgaller karşısında Türk milli uyanışı başkent İstanbul'un işgaliyle birlikte başlamış ancak örgütlü bir mukavemet gücü halinde vücut bulmamıştır. Bunun temel sebebi işgallerin kalıcı olmadığı düşüncesi olmuştur. Bununla birlikte sistemli bir mukavemetten ziyade protesto ve mitingler yoluyla işgaller eleştirilmiş ve Türk milletinin uğradığı haksızlık gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. İşgallerin yayılmasıyla birlikte işgallerin kalıcı olacağına dair görüşler yayılmaya başlamıştır. Batı Anadolu bölgesinde işgallerin İzmir'de başlayıp, iç bölgelere doğru ilerlemesi, işgalci kuvvetlere yerli Rumların da katılımıyla birlikte bölgesel mukavemet güçleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgesel nitelikte olan mukavemet güçleri mevcut ve bölgesel olarak artarak birlikte hareket etmeye başlamıştır. Mukavemet güçlerinin ortak hareket etmesinde Batı Anadolu Kongreleri de önemli rol oynamaktadır. Zira birliklerin işleri ve stratejileri bu kongrelerce belirlenmeye başlamıştır.

2.1. BATI ANADOLU'DA GENİŞLEYEN YUNAN İŞGALİ

Osmanlı Devleti'nin ordusu asayişini sağlayacak kadar bir mevcut dışında terhis edilmiş ancak bu terhisle birlikte orduda görev alan askerler için yurt savunması son bulmamıştır. Zira daha dönemin şartları ele alındığında toprakların büyük bölümü işgal altındadır. Azınlıklar da işgalci kuvvetlerin desteğini alarak isyanlar çıkarmakta, halka karşı saldırgan bir tavırla hareket etmişlerdir. Bu tavırlarının temelinde de Türk ve Müslümanları yerlerinden etmek yatmaktadır. Çeteler yoluyla saldırıda bulunan azınlıklar, self-determinasyon ilkesi gereği, Türkleri yerlerinden ederek nüfus arttırma politikalarıyla işgali meşrulaştırma kaygısı gütmüşlerdir.

Yurdun genelinde işgal ve azınlık hareketlilikleri bulunmakta, Türk ve Müslümanlar da bu hareketlere karşı mukavemet gösterme maksatlı örgütlenme yoluna gitmişlerdir. Mukavemet hususunda Batı Anadolu'nun diğer bölgelere göre daha örgütlü hareket

ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Zira Yunan işgali çok görünür bir biçimde gerçekleşmiş, bölgedeki Rumlar da bariz bir şekilde Yunan ordularıyla birlikte hareket etmişlerdir. Bütün bunlar bölgedeki mukavemet gücünü arttırmıştır. Bununla birlikte bölgede faaliyet gösteren Bekir Sami, Kazım Özalp, Albay Şefik, Ali Çetinkaya, Celal Bayar (Galip Hoca) gibi isimler de gösterilmiş olan mukavemetin gücünü ve etkisini arttırmıştır.

İzmir'in işgalinin akabinde Batı Anadolu'da işgaller yayılmaya başlamıştır. Batı Anadolu'nun içlerine doğru yayılmaya başlayan işgallere bölgede yaşayan Rumlar da eşlik etmiş, Türk ve Müslümanların yaşadığı bölgelerde kan akıtılarak, yağma yapılarak saldırılarda bulunulmuştur. Bu girişimlere kayıtsız kalamayacak olan Türk ve Müslümanlar da mukavemet göstermek durumunda kalmışlardır. Bu mukavemetler, ellerinde sayılı silah kalmış, terhis edilmemiş ordu ve vatani ve canından başka hiçbir varlığı olmayan halk tarafından gerçekleştirilmiştir.

Batı Anadolu'da varlık kazanan Kuva-yı Milliye hareketinin ilk mukavemet girişimleri de işgallere paralel olarak gelişim göstermiştir. İtilaf Devletleri tarafından Osmanlı Devleti'nin başkentinin kontrol altına alınmasının ardından Batılı devletlerin kendi aralarında yaptıkları toplantılar neticesinde Osmanlı toprakları paylaşılmış, işgaller uluslararası platformda meşruiyet kazanmıştır. İtalya ve Yunanistan arasında paylaşılabilen Batı Anadolu'nun da Yunanistan'a verilmesi neticesinde işgaller, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle başlamış, Rum-Yunan ortaklığında Batı Anadolu'da yayılmaya başlamıştır. Bu işgal hareketlilikleriyle birlikte Batı Anadolu'da Kuva-yı Milliye'nin mukavemet girişimleri de başlamıştır.

1919 yılı mayıs ayının ikinci yarısında Batı Anadolu, yoğun bir işgal girişimiyle karşı karşıya kalmıştır. 15 Mayıs'ta İzmir, 16 Mayıs'ta Urla ve Seferihisar, 19 Mayıs'ta Çeşme, 20 Mayıs'ta Torbalı, 22 Mayıs'ta Menemen, 25 Mayıs'ta Manisa ve Bayındır, 27 Mayıs'ta Aydın ve Tire, 30 Mayıs'ta Ödemiş işgal edilmiştir.¹⁶²

¹⁶² Doğan Ersoy, **Alaşehir Kuva-yı Milliye Hareketinin Mali Kaynakları, Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi**, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1988, s. 199.

İzmir'in işgaliyle birlikte ortaya çıkan gelişmeler, vatanperver halk ve milli mücadeleye karşı olanlar tarafından görünür hale gelmiştir. Kurulan cemiyetler, protesto ve mitingler gibi tavırlar yoluyla işgallere karşı gösterilen muhalif hareketler halkın duyduğu rahatsızlığı gözler önüne sermektedir. Calthorpe'un 27 ve 31 Temmuz 1919'da Lord Curzon'a gönderdiği yazı, Türk Milli Hareketi'nin güçlenmesinin sebeplerini açıklamaktadır:

“Türkler yavaş yavaş yenildiklerini anlamakta ve İstanbul ve Trakya'da dahil olmak üzere, İmparatorluklarının büyük bir bölümünü ellerinde tutabilmek için çalışmaktaydılar. Bu konuda da İngiliz Hükümeti'nin yardımına güvenmekteydiler. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle birlikte yaşanan kötü olaylar, Türkleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti etkisi altına çekmiştir.”

2.1.1. Urla Olayları

İzmir'den sonra Yunan kuvvetlerinin ilk durağı Urla olmuştur. 16 Mayıs günü işgal edilmiş olan Urla, stratejik olarak önemli bir konumda yer almaktadır. İzmir ve Çeşme arasında önemli bir yerleşke olup, iskelesi de askeri olarak öneme sahiptir. Seferihisar ve Çeşme'ye olan Yunan akımı da yine Urla üzerinden gerçekleşmiştir.¹⁶³

Önceden silahlanmış ve doğru zamanı bekleyen 800 kadar yerli Rum, 16 Mayıs sabahı Türk ve Müslüman köy ve mahallelerine saldırmış¹⁶⁴, Batı Bölgesindeki ilk “Milli Kuvvet” bu saldırıya karşı varlık göstermiştir. Bölgenin kumandasından sorumlu olan Albay Kazım (Özalp) ve 18 silahlı er dışında bir kuvvet bulunmamaktadır. Bu kuvvetle iki kez silahlı Rumlara karşı mukavemet gösterilmiştir. Bu hadiselerin akabinde Urla halkı hep beraber sokaklara dökülmüş, ilçe silah deposunu açarak 120 kişilik bir kuvvet meydana getirmişlerdir.¹⁶⁵

¹⁶³ Türkmen Parlak, **Yunan Ege'ye Nasıl Geldi**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1982, s. 396.

¹⁶⁴ İbrahim Artuç, **Kurtuluş Savaşı Başlarken**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 78.

¹⁶⁵ Parlak, 1982, s. 396.

2.1.2. Manisa'nın İşgali

Yunan kuvvetleri diğer işgallerde olduğu gibi Manisa'yı da işgal ederken dayanak olarak bölgenin asayişini göstererek ve işgali meşrulaştırmışlardır. 25 Mayıs'ta asayişsizlik bahanesiyle Manisa işgal edilmiştir. Apak, işgal sürecinde Manisa ilinin ikiye bölündüğünü bir kısmın işgali reddettiğini, diğer kısmın ise sessiz kaldığını ifade etmektedir.¹⁶⁶ Turan'a göre¹⁶⁷ Manisa bölgesinde işgallerin önlenmesine dair herhangi bir tedbir bulunmamaktadır. Bölgede işgallere karşı direnişten ziyade Vilayet'e, Sadaret'e ve Ayan Meclisi'ne dilekçeler; İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafları çekilmek suretiyle vakit harcanmıştır. Bunun temel sebebi de vilayetin, Mutasarrıflığın ve İngiliz Temsilciliği'nin uyuşturucu sözlerine aldanmış olmalarıdır.

Manisa'nın işgal sürecinde Türklerin diğer bölgelere oranla daha etkinsiz ve kararsız kalmasına karşın yerli Rumlar diğer bölgelerdekinden farksız hareket etmiş ve işgalci kuvvetleri çiçeklerle karşılamıştır. Bir Yunan gazetesinin haberi de bu durumu özetler niteliktedir:¹⁶⁸

“Manisa halkı (Rumlar) cumartesi gününden itibaren Yunan kuvvetlerini beklemeye başlamışlardı. Tepelere çıkmışlar ve gözcüler yerleştirmişlerdi. Pazar sabahı 8.00'da ilk Yunan kuvvetlerinin yakınlardaki ve Rum çoğunluğu bulunan Hamidiye köyünden çıkıverdikleri görüldü... ..Manisa Rumları, ellerinde Yunan bayrakları ve çiçeklerle Yunan birliğini karşıladılar.”

İki gün süren Manisa yangınında tüm bölge adeta küle dönüşmüştür. Halide Edip Adivar, bu yangını şöyle anlatmaktadır:¹⁶⁹

“Yarım saat zarfında şehrin beş – on noktasından birden patlayan ve müteakiben birbirine kol atarak genişleyen yangın, Manisa'yı bir yanardağ haline sokmuştu. Derinden derine yakılan evlerin çatırtıları, bağırgan halkın

¹⁶⁶ İsmail Ediz, **Batı Anadolu'da Yunan İşgali**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 162.

¹⁶⁷ Turan Mustafa, **Yunan Mezalimi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 179.

¹⁶⁸ **İstiklal Harbi Gazetesi**, No: 11, 28 Mayıs 1919, Haz.: Ömer Sami Coşar.

¹⁶⁹ Halide Edip Adivar–Yakup Kadri Karaosmanoğlu–Fahri Rıfkı Atay–Mehmet Asım, **İzmir'den Bursa'ya**, Atlas Yayıncılık, İstanbul 1980, s. 37–38.

vaveylaları, silah sesleri ve bomba tarrakaları hep bir araya karışarak bir bora esnasında bir ormanda duyulan korkunç uğultuları andırıyordu. Sokak başlarını tutan Yunan devriyelerinin bütün gayretine rağmen evlerinden dışarıya fırlayıp sokaklara yayılan halk, dağlara ve ovalara dağılmaktan men edilememiştir. Bu halkın evlerinden dışarıya uğrayışı, aynı zamanda muhtelif noktalarda hep birden fişkırان suların birer küçük sel halinde akışı gibi bir şey oldu. Yunan zebanileri köşe başlarında, yol dönümlerinde, her biri ayrı istikamete doğru akan bu selleri nafîle yere durdurmaya çalıştı. Kurşun, mitralyöz, bomba, süngü hiç mania kar etmedi. Müthiş ve çılgın halk kitleleri tabii kuvvetlerinden bir unsur halinde ateş ve dumandan şehrin etrafına taşı. Yunan askerleri kâh atın üstünde, kâh yaya, bu kitlelerin üzerine saldırıyor, kadın demiyor, ihtiyar demiyor, çocuk demiyor, tüfek dipçikleriyle dövüyor, süngülerini saplıyor, boğuyor öldürüyordu.”

2.1.3. Bayındır'ın İşgali

İzmir demiryolunun İzmir–Ödemiş hattı üzerinde ve Ödemiş'in batısında yer alan Bayındır ilçesinin güneyinde Tire, kuzeyinde Turgutlu, batısında Torbalı yer almaktadır.¹⁷⁰ Bu konum Bayındır'dan sonra Tire ve Ödemiş'in işgal edilmesini açıklamaktadır.

26 Mayıs 1919 tarihinde yaklaşık 300 mevcutlu Yunan kuvveti tarafından işgal edilen Bayındır ilçesinde, işgalden hemen sonra kilisede yerli Rumların da katılımıyla gerçekleşmiş olan ayin yapılmıştır. Bayındır Kaymakamı'nın 22 Ağustos 1919 tarihli raporuna göre Yunan kuvvetlerinin gasp ve yağma ettikleri malların değeri tespit edilememiş, birkaç kişinin zararı ise 61.920 kuruş olarak belirlenmiştir. İşgalci kuvvetler bölgedeki pek çok Türk ve Müslüman'ı dövmüştür, şehit ve yaralı sayısı meçhuldür. Yapılan tecavüzlerin sayısı belli olmamakla birlikte bütün memurlarla halkın büyük bir bölümü hapsedilmiştir.¹⁷¹

Yaklaşık olarak 2,5 yıl işgal altında kalmış olan Bayındır'da işgalci kuvvetlere karşı eşkıyalar mukavemet göstermiştir. Özellikle bölgede etkili bir eşkıya olan

¹⁷⁰ Günver Güneş, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, İzmir 2016, s. 94.

¹⁷¹ Turan, 1999, a.g.e, s. 137.

Kabakdelenoğlu Mustafa'nın etkisi büyüktür. Zira 22 Mayıs 1920 tarihinde Keçi karyesinde işgalci kuvvetlerle giriştiği çatışmada, işgalci kuvvetlere kayıplar verdirmiştir. Eşkîya çetesini ele geçiremeyen işgalci kuvvetler ise bunun kinini halktan çıkartmıştır. Masum halkı, ateş açarak öldürmüşler, mallarını gasp ve yağma etmişlerdir.¹⁷²

Bayındır'ın işgalinden sonra Pınarlı mevkiine doğru yol alan Yunan kuvvetlerinden bir subayın öldürülmesi üzerine Yunan kuvvetleri Pınarlı Köyü'nü ateşe vermiştir. Bayındır'dan çekilmekte olan Yunan kuvvetleri, köyün muhtarına bir liste vererek listedeki kişileri bir depoya toplamışlardır. Bu depo tutsaklığından kaçabilenler dışında 18 kişi ateşler içinde can vermiştir.¹⁷³

2.1.4. Tire'nin İşgali

29 Mayıs 1919 günü işgal edilen Tire, Aydın ve Ödemişle beraber İzmir'in doğusunda Yunan kuvvetleriyle çarpışmanın olduğu bölgedir. Bölgenin kuvvetlerinin mevcudu 4000 ile 5000 civarında bulunmaktadır.¹⁷⁴ Tire bölgesinde Millî Mücadeleye öncülük etmiş olan kişi Gökçen Efe'dir. Gökçen Efe'nin Millî Mücadele'ye katılacak olmasıyla mukavemet alanının genişleyeceği düşünülen yerli Rumlar, bunun önüne geçmek için girişimlerde bulunmuşlardır.¹⁷⁵

Gökçen Efe'nin Millî Mücadeleye dahil olmasını Celal Bayar şöyle anlatmaktadır:¹⁷⁶

“Ellerimi yıkamak için dışarı çıktığım zaman, bizimkilerden birisi ile Tire'den geldiğini söyleyen elli beş yaşlarında, sakallı, sıhhatli, mahalli kıyafeti içinde yağız, temiz ve sempatik bir ağa münakaşa halinde bizimkilerden biri ile konuşuyordu. Gelen zat ısrar ile Demirci Mehmet Efe'yi görmek istediğini söylüyordu. ‘Tireden geldim.’ Sözü dikkatimi çekmişti. Ağa'ya arzusunu sordum: ‘Yunan gavuruna’ karşı cephe

¹⁷² Umut Soysal, “*Bayındır'da Eşkîyalık*”, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, İzmir 2016, s. 174.

¹⁷³ Munis Armağan, *Bozenderesten Bozdağlara Kuva – yı Milliye*, Umay Yayınları, İzmir 2005, s. 302–304

¹⁷⁴ Mehmet Başaran, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tire*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir 2000, s. 45

¹⁷⁵ Şeref Üsküp, *Millî Mücadelede Efeler*, Hür Efe Gazete ve Matbaası, İzmir 1999, s. 105.

¹⁷⁶ Bayar, a.g.e, s. 2145–2146.

kurduklarını, başlarında Gökçen Hüseyin Efe'nin olduğunu, buraya silah, cephane istemek için geldiğini anlattı, kendisini de tanıttı. Hacı Halil Ağa.”

Gökçen Efenin Tire'deki Fata Baskını ve Karakol Yakma eylemleri Gökçen Efenin ağzında, şöyle anlatılmıştır:¹⁷⁷

“Sizden ayrıldıktan iki gün sonra toplanan elli beş ile altmış arasındaki gönüllülerle, Yunanlıların Fata içindeki sınır karakoluna hücum etmek kararı verildi... ..on arkadaşımın doğu yönüne cephe alıp Fata'yı her yandan çevirdik. Saat 16.3- 'da hepimiz birden taarruza geçtik. Yunanlılar karavanlardan henüz kalkmakta idi. Bu ani hücumdan şaşırılmışlardı. Düzensiz bir durumda silaha sarıldılar, müsademe başladı. Benim (Gökçen Ağa) ve Hacı Halil Ağa'nın müfrezeleri derhal cami önüne yerleşti. Buradan kaçan Yunanlılar, okul binasına sığınmak için koşarlarken keklik gibi avlanıyorlardı....

...Hacı Halil Ağa'nın hatırını karakolu yakmak geldi ve derhal teşebbüse geçti. İki tarafın kurşunları arasında, sırtın ucuna bağlanmış gazlı bez ve saz demetleri ile karakol ateşe verildi. Bina içinde mermi ve bombaların patlamasından baş gösteren gürültü ve ateş içinde dışarıya fırlayan Yunanlılar hemen vuruluyorlardı. Saat 19.00'da müsademe sona erdi, Kahrat köyü düşmandan temizlenmişti. ...Fata okulunun yanında küçük bir binayı Yunanlılar cephane ambarı yapmışlardı, buradaki tüfek, makineli tüfek, bomba, cephane ve çeşitli askeri teçhizat ele geçirildi...”

Tire Kaymakamı'nın 1919 yılı ağustos ayı raporuna göre işgalci kuvvetlerin Tire'ye verdikleri zarar şöyledir:¹⁷⁸

“Yunan askerleri tarafından gasp edilen eşya kıymeti 15.151.471 kuruştur. Şehit sayısı 6'sı kadın ve çocuk olmak üzere 59'tur. İki köyü kamilen ihrak etmişler, köylülerin mahsulünü ve meyve ağaçlarını tahrip etmişlerdir. 199 beygir, 8 koyun, 518 inek ve öküz, 1 deve, 53 merkep sirkat ve gasp edilmiştir.”

¹⁷⁷ Bayar, a.g.e, s. 2149–2150.

¹⁷⁸ Başaran, 2000, a.g.e, s. 45.

2.1.5. Ödemiş'in İşgali

Torbalı'dan çıkmış olan bir tabur Yunan kuvveti, Aydın'a kadar ilerlemiştir. Bu ilerlemeyle birlikte Ödemiş'e e yaklaşmıştır. Ödemiş'te 1600 kadar muhtelif cinste piyade tüfeği, 525 sandık piyade cephanesi ve beş bin atım kadar da topçu mermisi bulunmaktadır. Ödemiş Kaymakamı ve Jandarma Komutanı, bu gelişmeler karşısında Dahiliye Nezaretine mukavemet için “Yunanlılar güzel İzmir'i işgal ettiler. Kâfi kudret ve kuvvet ve imanımız vardır. Emrinizi makine başında bekliyorum.” Telgrafi gönderilmiş ancak Dahiliye müsteşarı Timolyon imzalı “emri validen alınız.” Cevabıyla karşılaşmıştır. Valinin Kambur İzzet olması dolayısıyla Kaymakam yeni bir telgrafla Dahiliye Nazırına “Ben Timolyon adında bir müsteşarı tanımıyorum. Sizin emirlerinizi bekliyorum.” Telgrafını göndermiştir. Ancak aynı cevapla karşılaşınca Padişah'a telgraf göndermiş ancak Damat Ferit imzalı manasız bir cevap almıştır.¹⁷⁹

Mayıs ayının ikinci yarısında Ödemiş'te Kuva-yı Milliye kurulmuş, halkın silahlanması için çağrılar yapılmıştır. Bölge civarlarında çok fazla bulunan zeybeklerin de büyük çoğunluğu bu çağrıya uyarak Ödemiş'e gelmişlerdir. Bu zeybekler arasında Bozdağ'dan gelen Mestan Efe, Adagide'den gelen Ketendereli Mustafa Efe'de bulunmaktadır. 30 Mayıs'ta Ödemiş Hastane Caddesi'nde bulunan depodan mukavemete katılmak isteyen gönüllülere tüfek ve adam başı 100 mermi dağıtılmıştır. Mestan Efe'ye de Bozdağ'ı tutması ve oradan gelecek olan düşmanı durdurmak görevi verilmiştir.¹⁸⁰

Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey işgalci kuvvet temsilcilerine 29 Mayıs 1919'da tarihi telgrafi çekmiştir: “artık biliniz ki, kalem değil silah konuşuyor.” 1 Haziran günü beklenen Ödemiş işgali gerçekleşmiştir. Diğer işgal bölgelerinden farklı olarak Ödemiş'te güçlü bir mukavemet sergilenmiştir. Asker ve bürokratların öncülüğünde halk Kuva-yı Milliye'ye destek vermiş, subay ve efeler kuvvetlerin komutasına geçmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Apak, a.g.e, s. 67–69.

¹⁸⁰ Selim Gökçen, **Bozdağ'ın İşgali Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003, s. 31–32.

¹⁸¹ Cihat Akçakayalıoğlu, **Atatürk: Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle**, GENKUR Başkanlığı ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988, s. 148.

2.1.6. Yunan İşgali İle Birlikte Batı Anadolu'da Gerçekleşen Türk Göçleri

Batı Anadolu'da gerçekleşen Rum ve Yunan davranışlarının temelinde Mondros Mütarekesi şartları önemli bir rol oynamaktadır. Zira nüfus faktörü bölgenin kimde kalacağını belirleyen başat faktördür. Bu bağlamda Batı Anadolu'da gerçekleştirilen Yunan işgalleri ve yerli Rumların Türk ve Müslümanlara olan tavırları, onları yok etmeye ya da bölgeden göç ettirmeye yöneliktir. Bu yolla bölgedeki Rum nüfusunun fazlalığına dayanarak, işgaller geçici olmaktan çıkıp, meşru bir zemine oturacaktır. İtilaf devletlerinin özellikle de İngilizlerin işgallere karşı olan vurdumduymaz tavrı da bu görüşü doğrulamaktadır.

İşgal öncesinde yaşanan Rum göçleriyle bölgenin nüfus dengesi kurulmaya başlamış, Türk ve Müslümanların bölgeden uzaklaştırılması yoluyla da nüfus dengesi, Rumların lehine çevrilmeye çalışılmıştır. Yunan kuvvetlerinin bölgeye girmesinden önce işgal haberlerinden dolayı göç etmek isteyen Türk ve Müslümanların engellenmesi için Harbiye Nezareti, İzmir Valiliği'ne şöyle bir telgraf çekmiştir.¹⁸² “Duyumlar, sözler yalandır. Maksat Türkleri kaçırmak, bazı bölgelerde Hristiyan çoğunluğunu sağlamaktır. Basını kontrol ederek bu gibi haberlerin yayınlanmasını önleyiniz.”

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesiyle birlikte bölgede ortaya çıkan Yunan ve yerli Rum saldırılarından kaçmak için başlamış olan Türk göçleri, iki istikamet üzerinden gerçekleşmiştir. İşgale uğrayan köy ve kasabalardan İzmir merkezine doğru ya da Anadolu'nun iç kesimlerine doğru yapılmıştır.¹⁸³ Batı Anadolu'da yüksek sayıda göç veren yerlerin başında Bergama gelmektedir. İşgalin ilk başlarında civarda işgal edilen bölgelerde Yunan kuvvetlerinin yaptığı zulümden haberdar olan Bergama halkı çareyi göç etmekte bulmuştur. Zira işgal kuvvetleri İzmir'i işgal ettikten sonra civar bölgelere de yayılmış ve büyük katliamlar gerçekleştirmiştir.

İşgal öncesi basın yoluyla Türklerin göç etmesinin sağlanması bir politika olarak varlık gösterse de işgallerle birlikte bu bir nüfus meselesi olmaktan çıkarak, Yunanlıların

¹⁸² Hatice Yıldırım, “Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar”, **Akademik Bakış**, Cilt: VII, Sayı: 14, Konya 2014, s. 75 (Aktaran, Sakallı, 1997).

¹⁸³ Tasvir-i Efkar, 27 Mayıs 1919, Ufuk Karakuş, **Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919–1923)**, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Balıkesir 2018, s. 181.

Türk ve Müslümanlara karşı yapılan bir mezalimdir. Zira güçlü bir askeri donanıma sahip olan Yunan kuvvetleri, köyleri yakıp yıkmış, Türk ve Müslüman kadınlarını aşağılayan taciz ve tecavüzler gerçekleştirmiştir. Sekiz yaşındaki çocuklardan ihtiyarlara kadar kadınlara vahşice tecavüz edilmiş, askeri bir sebep olmaksızın köyler yakılıp yıkılmıştır.¹⁸⁴

Yerli Rumların, Türk ve Müslümanlara karşı vahşet içeren davranışlarını Yunanlılar desteklemiş, öyle ki yangın ve tahrip gereçleriyle donatılmış olan 10. Yunan tümenine “İntikam ve Tahrip Tümeni” lakabı takılmıştır. 17 Haziran 1919’da Menemen katliamı yapılmış, 29 Haziran 1919’da keşif sırasında Aydın’da bazı köyleri ateşe vermişler, yangından kaçanları da silahlarla öldürmüşlerdir. 4 Temmuz’da Aydın’ı yeniden işgal eden Yunan kuvvetleri Türk ve Müslümanların olduğu bölgeleri ateşe vermişler ve şehrin üçte ikisi kül olmuş, kalan evler de yağmalanmıştır. Bunlarla birlikte silahlandırılan yerli Rumlar, Türk ve Müslümanları göçe zorlamış, köylerdeki insanları keyfi olarak öldürmüş ve zindanlara atmışlardır.¹⁸⁵

İzmir’in işgal dönemi göç faaliyetlerini Tehvid-i Efkâr Gazetesi muhabiri 22 Temmuz 1921 tarihinde şöyle ifade etmiştir:¹⁸⁶

“İzmir’de iki buçuk yıldır sürekli artan baskı her gün yayımlanan yeni emirlerle daha da sıkılaştırılmıştı. Eşraftan sonra müftüler de birer bahane ile tutuklanmışlardı. Birçok kasaba müftümüz kalmıştı. 2000’i Hristiyan olmak üzere 150.000 nüfusu olan Ödemiş’te nüfus 4000’e, 20.000 nüfuslu Tire’de 3500’e düşmüştü. Bunlar da yerli değildi...”

Findley’e göre¹⁸⁷ Türkiye’de Millî Mücadele eş zamanlı olarak iki boyuttan oluşmaktadır: Birleşmiş bir milliyetçi hareket yaratmak ve esas olarak Batı Anadolu’yu Yunanlılardan kurtarmak. Milliyetçi bir hareket, siyasal bir mücadeleyi gerekli kılmakta ve siyasal olarak işgal altında olan başkent böyle bir siyaset yürütme tahayyülü kuramamaktadır. Zira İngilizlerin verdikleri söze inanarak boğazlar dışında

¹⁸⁴ GENKUR, **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, Cilt: 2, Kısım: 2, GENKUR Basımevi, Ankara 1965, s. 142.

¹⁸⁵ GENKUR, 1965, a.g.e, s. 142-143.

¹⁸⁶ Sebahattin Özel, “*Millî Mücadele’den Kesitler*”, **90. Yılında Millî Mücadele Sempozyumları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2011, s. 249.

¹⁸⁷ Carter V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi (1789 – 2007)**, Yayınları, Timaş Yayıncılık 2014, s. 219

yurdun herhangi bir bölgesinin işgal edilmeyeceğini düşünmüşlerdir. İkinci husus ise askeri bir mücadeleyi gerektirmekte ancak mütareke şartları gereği olanaksız görünmektedir. Zira asayiş dışında ordu terhis edilmiş, silah ve cephaneler toplatılmıştır. Başka bir deyişle düzenli ordusu yok olmuş yalnız devlet makamı kalmıştır.

Findley için şaşırtıcı olan husus ise Büyük Savaş'ta Fransız ve Almanların kaybettiğinin dört katı kadar insanını kaybeden bir halkın milli mücadele için karizmatik bir lider bulmasıdır.¹⁸⁸ Zira adı geçen karizmatik lider Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarıdır. Hem siyasal hem de askeri bir mücadele yürüterek, Türk Milleti adına büyük kazanımlar sağlamış ve her şeyin neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır.

Mondros Mütarekesi maddelerini işgalci devletler kendi çıkarları ve Osmanlı Devleti'nin parçalamasına yönelik olarak kullanmış, bununla da yetinmeyip mütareke maddelerini ihlal etmiştir. Yurdun dört bir yanında işgaller gerçekleşmekte ve İstanbul Hükümeti bu işgallere karşı kayıtsız kalmış ya da İngiliz baskısı dolayısıyla önlem alamamıştır. İstanbul Hükümetinin etkisiz oluşu, işgalci kuvvetlerin azınlıkları kışkırtması, yaygın işgaller, vb. gibi gelişmelerden rahatsız olan Türk milleti, sivil örgütlenme yoluyla kendi canını, namusunu, malını ve topraklarını koruma amacıyla toplantılar düzenlemeye başlamıştır. Toplantılar neticesinde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, yerel direniş örgütleri kurulmuştur.

Türkmen'e göre¹⁸⁹ Osmanlı ordularının çöküşü durumunda Anadolu'da milli bir gerilla hareketi oluşumu projesi, 1915 yılından itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından planlanmıştır. Zürcher, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin askeri kanadı tarafından organize edilmiş, üyelerinin tamamının Türk ve Türk asıllılardan oluştuğu ve yurdun zor zamanlarında devreye girecek olan gerilla birliklerin (Teşkilatı-ı Mahsusa) teşkilatlandığını ifade etmektedir. Ancak Kuva-yı Milliye bir fikirden ziyade fiilen gelişim gösteren bir oluşum olarak varlık kazanmıştır. Bu gelişimin

¹⁸⁸ Findley, 2014, a.g.e, s. 219.

¹⁸⁹ Türkmen, 2001, a.g.e, **Mütareke Döneminde...**, s. 167.

temelinde, vatansever cemiyetler ve bu cemiyetlerin etrafında toplanan halkın kurtuluş çabası bulunmaktadır.

Kurtuluşu amaçlayan vatansever cemiyetlerin yanında zararlı olarak nitelenen kurtuluşa ket vurmak için çalışan gayri Müslim cemiyetlerde bulunmaktadır. Rumların kurduğu, Mavri Mira, Etnik-i Eteriya, Kordos, Nea Zoi; Ermeniler tarafından kurulanlar ise Taşnaklar, Hınçak, Vahdet-i Milliye cemiyetleridir. Gayri Müslümlerle birlikte Türk ve Müslümanların kurduğu zararlı cemiyetler de bulunmaktadır. İstanbul'da kurulmuş, Anadolu'da etkinlik gösterememiş olan bu cemiyetler, İngiliz mandasını desteklemekte, saltanat ve hilafete bağlı kalmayı arzulamaktadır.¹⁹⁰ Mütareke dönemindeki gelişmeler, işgalci devletler, İstanbul Hükümeti ve destekçileri ve Kuva-yı Milliyeci ve destekçileri olarak üç farklı cephede ele alınabilmektedir.

İşgalci devletler Birinci Dünya Savaşından itibaren gücünü yitiren Osmanlı İmparatorluğunun topraklarından pay almak için gizli anlaşmalar yapmış ancak istediği neticeyi alamamıştır. Savaşın bitişiyle birlikte, büyük bir hezimete uğrayan Osmanlı İmparatorlu Mondros Mütarekesiyle birlikte fiilen sona ermiş ve mütareke maddeleri dolayısıyla işgale ve iç karışıklıklara açık hale gelmiştir. Mütareke dönemi olarak adlandırılan dönemde farklı bölgelerden sürekli işgal tehdidiyle karşı karşıya kalmış ve süreç içerisinde bu tehditler fiili işgallere evrilmiştir. İşgallerin başlangıcı mütareke maddeleri ışığında, İngilizler tarafından Payitahtın kontrol altına alınması ve İstanbul Hükümetinin ikna edilmesiyle başlamıştır. Böylece devlet tarafında herhangi bir itiraz ya da mukavemette bulunamayacaktır. İşgalci devletlerle, İstanbul Hükümeti ortak görüşte buluşmuş ya da buna mecbur kalmıştır. Dolayısıyla diplomatik olarak işgallerin gerçekleşmesi ve yayılmasıyla alakalı bir engel bulunmamaktadır.

J. Shaw ve Shaw'a göre¹⁹¹ örgütlü mukavemet ilk yabancı ya da azınlık işgali tehlikesinin olduğu bölgelerde varlık kazanmıştır. Yerel çıkarların savunması için Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri kurulmuş, bu cemiyetlerin ilk aktivitesi, bölgelerindeki işgalci kuvvetlere, buldukları bölgede Türk haklının yaşadığını ve yabancı bir egemenliğin zorla kabul ettirilmesinin insan haklarını çiğnemek olacağını ifade etmek

¹⁹⁰ Erol Mütercimler, **Bu Vatan Böyle Kurtuldu**, Alfa Yayınları, Alfa Yayınları 2013, s. 114-115.

¹⁹¹ Ezel Kural Shaw-Stanford J. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Cilt: 2, E Yayınları, İstanbul 1983, s. 405-406.

olmuştur. Bu girişimden sonuç alınamamasıyla birlikte yerel otorite halk tarafından ele geçirilmiş ve “Kuva-yı Milliye” adıyla direniş örgütlenmesi sağlanmıştır.

Anadolu’da Milli kurtuluş amacıyla kurulan cemiyetlerin yanında Kuva-yı Milliye birlikleri de bulunmaktadır. Kuva-yı Milliye sözcük anlamı olarak “Milli Güçler” anlamına gelmekte, daha geniş anlamda ise bir milletin yalnızca insan gücüyle değil, bununla birlikte, aynı zamanda tüm maddi ve manevi güçlerin bir araladığını ifade etmektedir.¹⁹² Kuva-yı Milliye adıyla ortaya çıkan bu örgütlenmenin temel amacı, hiçbir devletin ve milletin hakimiyetini kabul etmeyerek buna karşı mücadele etmek ve Türk Milleti’nin kendi bayrağı altında yaşama hakkını ve bağımsızlığını sağlayarak korumaktır.¹⁹³

Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtlarında Kuva-yı Milliye’nin tanımı ve niteliği şöyle ifade edilmektedir:¹⁹⁴

“Malumu Aliniz İstanbul’da Hükümeti merkeziye vardı ve bütün kuva orada merbut idi. Hükümeti merkeziye düşmanlarının şiddetli çemberi içinde idi, siyasi, askeri sıkı bir çember vardı, işte böyle bir çember içinde vatani müdafaa edecek, milletin ve devletin istikbalini muhafaza edecek Kuva-yı Umumiye’yi millete emrediyorlardı. Bu tarzda yapılan emirlerle vesaiti millet ve devlet vazaifi asliyesini ifa edemiyordu ve edemezdi. Bu vesaiti müdafaa’nın birincisi olan ordu da ordu namını muhafaza etmek ve bu namı izhar etmekle beraber bittabi vazifei asliyesini ifadan mahrumdu. İşte bunun içindir ki vatani müdafaa ve muhafazadan ibaret olan vazifei asliye, doğrudan doğruya milletin kendisine teveccüh etmiş bulunuyordu. Millet, orduya kendi içinden teslim ettiği efradını, düşman tecavüzüne maruz kalan mıntıkların müdafaaasına, düşman tasallutuna uğrayan kardeşlerinin hayatının muhafazasına memur etmeye mecbur olmuştu. İşte buna Kuva-yı Milliye diyoruz ve bütün kâinat böyle diyor.”

Özkaya, vd.’ye göre¹⁹⁵ düzenli ordunun bulunmadığı ve halkın kendisini savunmak durumunda kaldığı durumlarda ortaya çıkan gönüllü birlikler Kuva-yı Milliye’ye

¹⁹² Albayrak, a.g.e, s. 59.

¹⁹³ Bulut, a.g.m, s. 332.

¹⁹⁴ Gizli Celse Zabıtları, D: 1, C:1, s. 6.

¹⁹⁵ Yücel Özkaya, **Millî Mücadele**, Cilt: I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 48.

varlık kazandırmışlardır. Bu birliklere, toplumun her kesiminden katılım sağlanmış, din adamları, askerler, gençler, yaşlılar, çocuklar, kadınlar, erkekler iş bölümü içerisinde aynı duyguyla mücadele etmişlerdir. Özellikle İzmir'in haksız işgalinden sonra kuvvetlenmeye başlayan Kuva-yı Milliye, bölgesel kurtuluş için direniş faaliyetleri yürüten silahlı yapılanmalardır. Başka bir deyişle milli kurtuluş için bir araya gelmiş, milli direniş teşkilatlanmasıdır.

Mütercimler'e göre¹⁹⁶ Kuva-yı Milliye, Kurtuluş Savaşı'nı yürüten ulusal direniş kuvvetlerinin genel adıdır. Düzenli ordular kurulmadan önce çetecilik kuralları içerisinde mücadele veren direniş kuvvetlerini simgelemektedir. Kuva-yı Milliye kavramı ilk kez 1877 – 78 Osmanlı – Rus, 1897 Osmanlı Yunan ve 1921 Balkan savaşlarında, düzenli orduyla birlikte, subaylar kontrolünde orduda hizmet veren düzensiz formundaki örgütler için kullanılmıştır. Etimolojik olarak *Kuvva* arapça “güç” demektir. Kuva-yı Milliye de “ulusal güçler” anlamına gelmektedir.

Abadan'a (1972) göre İkinci İnönü Savaşına kadar geçen Türk kurtuluş mücadelesine egemen olan güçler Kuva-yı Milliye adıyla anılmaktadır. 15 Mayıs 1919'dan 26 Ağustos 1922 tarihine kadar önemli bir süreci savaşarak geçirmişlerdir. Millî Mücadele, Kuva-yı Milliye sayesinde var olmuş, onların varlığı, Mustafa Kemal Atatürk'e kanat ve destek olmuştur. Kuruluş özelliklerine göre şekillenmiş olan bu kuvvetler, Kuva-yı Milliye, Kuva-yı Seyyare, Çeteler, Milli Müfrezeler, Mücahitler, Milis Kuvvetleri gibi çeşitli adlarla anılmaktadır. Bu isimlerin temelinde, kendilerini kumanda edenler ya da gedikleri bölge bulunmaktadır.¹⁹⁷

Steinhaus, Kuva-yı Milliye'nin ortaya çıkışını üç formda açıklamaktadır. Ona göre kümülatif ve ilerlemeci bir yapısı bulunmaktadır.¹⁹⁸

- Mondros Mütarekesi sonrasında yabancı devletler ve azınlıklar tarafından yurdun bazı bölgelerinin ele geçirilmesi ve halka karşı uygulanan saldırılar neticesinde halkın kendi kendisini savunma ve koruma girişimi olarak harekete geçmesi.

¹⁹⁶ Mütercimler, 2013, a.g.e, s. 117.

¹⁹⁷ Albayrak, a.g.e, s. 59–60.

¹⁹⁸ Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, Sander Yayınları, İstanbul 1973, s. 96.

- Vatanperver subaylar ve aydınların öncülüğünde varlık kazanan örgütlenmelere halkın katılım göstermesi.
- Halihazırda silahlı olan eşkıyaların, yurdun kurutulması için mücadeleye dahil olmaları.

İngilizlerin mütareke sonrasında Batı Anadolu’da Yunanlıların işgal sınırını belirleyen Milne hattını çizmişlerdir. Yunan ordusu kendilerine ayrılan bölgede ilerlerken Kuva-yı Milliye çetelerinin bazı bölgelerde güçlü mukavemetiyle karşılaşmıştır. Ancak Kuva-yı Milliye yalnızca işgalci Yunan kuvvetlerine karşı direniş göstermek maksadıyla varlık kazanmamıştır. Yurdun farklı bölgelerinde gerçekleşen işgallere ve bunların yanında Kuva-yı Milliye karşıtı ya da İstanbul Hükümeti’nin kışkırtmaları sonucu milli birliğe zarar verecek olan isyanlarda da etkili olmuştur.¹⁹⁹

Kuva-yı Milliye teriminin ortaya çıkışına dair farklı görüşler bulunmakla birlikte Mütareke Dönemi içerisinde, Kuva-yı Milliye mücadelesi, Batı Anadolu’da, 16 Mayıs 1919 gününün sabahı Yunan işgaline kaşı Urla’da gösterilen mukavemetle başlamıştır. İzmir’in işgal haberlerinin yayılmasıyla birlikte Rumlar, Türk köylerini basmış, Türkleri öldürmüş ve mallarını yağmalamıştır. Türk mahallerinin kuşatılması üzerine Urla’da bulunan 173. Alay Komutanı Albay Kazım Bey, onunla birlikte olan 18 er ve bir miktar jandarma Rumların kuşatmasını engellemiştir. Bunun üzerine Urla halkı ilçedeki silah deposunu açmış, tüfek ve cepaneleri alarak 173. Alaya katılmış ve düzensiz kuvvet olarak mukavemete destek olmuştur.²⁰⁰ Batı Anadolu’da askeri direnişe destek veren ilk ilçe Urla olmakla birlikte daha sonra bu katılım artmış ve diğer bölgelerde de devamlılık göstermiştir.

Köstüklü’ye göre²⁰¹ işgallerin artmasıyla birlikte Millî Mücadelenin başarı elde etmesinde doğrudan etkili olan Kuva-yı Milliye’nin kurumsal fikri, Burdur Askerlik Şubesi Başkanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey’in 17 Mayıs’ta, 57. Tümen Komutanı Şefik Bey’e gönderdiği telgrafla ortaya atılmıştır. Telgrafta “sadık ahalinin çoğunluğuna istinat edecek şekilde halk arasında teşkilat yapılmasını ve bunların mümkün mertebe

¹⁹⁹ Tunçay, a.g.e, s. 69.

²⁰⁰ Türk İstiklal Harbi, **Batı Cephesi**, Cilt: 2, Kısım: 1, GENKUR ATESE Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 46-47.

²⁰¹ Köstüklü, a.g.m, s. 169.

silahlandırılması” teklif edilmiştir. Bununla birlikte işgalci kuvvetlerden gizli olarak 12. Tümen’de seksen bin mükelleften oluşan gönüllü örgütlenmesinin sağlanabileceğini belirterek Şefik Bey’in emir görüşlerine başvurmuş ve teklifi 23 Mayıs 1919’da “durumu düzeltmek için Kuva-yı Milliye teşkilatının vücuda getirilmesinin en iyi tedbir olacağı” raporuyla kabul edilmiştir.

Görüldüğü üzere Kuva-yı Milliye kavramı ortaya çıkış itibariyle bölgesellik göstermiş, süreç içerisinde Türk kurtuluş mücadelesinin genel adı haline gelmiştir. 15 Mayıs 1919’da Yunanların İzmir’i haksız işgali halkın işgallere karşı verdiği tepkiyi arttırmıştır. İzmir’in işgali, Türk Milleti’ne büyük bir yara açmış ancak bir o kadar da tepkilerin büyümesine neden olmuştur. Apak’a göre²⁰² İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi demek Türk Milleti’nin idamı anlamına gelmektedir. Zira havadisın tahakkuk etmesiyle birlikte İngiltere yalnız Osmanlı İmparatorluğuna değil Türk mevcudiyetine de kastedeceği anlamına gelmektedir. Coşkun’a göre²⁰³ Yunan kuvvetlerinin İzmir’de hızlı ilerleyişi neticesinden ivme kazanan hareket, düzenli ordunun kurulmasına da öncülük etmiştir.

2.2. KUVA – YI MİLLİYE ÖRGÜTLENME VE İÇ YAPISI

Kuva-yı Milliye’nin ortaya çıkışı, örgütlenme biçimine dair fikir vermektedir. Zira kurumsal bir nitelik kazanana kadar bölgesel olarak nefsi müdafaa halinde olan, dağınık ve düzensiz güçler olarak varlık kazanmıştır. Düzenli bir ordunun olmaması, İstanbul Hükümeti’nin işgallere kayıtsız kalması, Türk Milleti’nin kendi kaderini kendisinin belirleyeceği bir ortam hazırlamıştır. Yurdun çeşitli bölgelerinde işgaller yapılırken, İzmir’in işgaliyle birlikte Türk Milleti örgütlenme yoluna giderek işgallere karşı mukavemet gösterme kararında mutabakat sağlamıştır. Bu mutabakatın sağlanmasında terhis edilmeyen vatansever ordu mensuplarının, özellikle de protesto ve mitinglerin büyük bir etkisi bulunmaktadır. Zira gerek halkın bilinçlendirilmesi ve ortak bir ruhun sağlanması gerekse yurdun çeşitli bölgelerinde oluşan işgal hareketlerinden haberdar edilmesi konusunda başat rol oynamışlardır.

²⁰² Apak, a.g.e, s. 16.

²⁰³ Coşkun, a.g.e, s. 59.

Kuva-yı Milliye hareketi, başlangıçta belirli bir bölgenin savunmasını sağlamak amacıyla hareket ederken, terhis edilmemiş birkaç alay dışında, artan işgal olayları karşısında mukavemet gösterecek tek silahlı örgüt haline gelmiştir. Bu yapılanmanın düzenli orduya karşı mukavemet gösterecek olması dolayısıyla kurumsal bir biçimde komuta da edilmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk beraberinde haberleşme ve iletişimin sağlanmasını, örgütlenmeyi sağlayacak olan fikirlerin, düzensiz kuvvetleri komuta edecek kumandanların varlığını da zorunlu kılmıştır. Bununla birlikte Kuva-yı Milliye'ye olan katılımın artmasıyla birlikte daha fazla nüfusa sahip olacak olan hareketin insani şartlarda ihtiyaçları da olacaktır.

Millî Mücadele faaliyetleri yalnızca silahlı bir örgütlemekten ibaret değildir. Genellikle Kuva-yı Milliye, gerilla usulü çarpışan silahlı birliklere işaret etmektedir. Ancak kanuni ve medeni olarak varlık kazanan Müdafaa-i Hukuk teşkilatları da bulunmaktadır. Gizli celse zabıtlarında şöyle ifade edilmektedir²⁰⁴:

“Asıl milletin vahdetini vücuda getiren ve İstanbul’un içinde bulunduğu şeraite rağmen, bu vahdeti dahile ve harice göstermeye müteveccih bir maksat için yapılan teşkilat ise yalnız Kuva-yı Milliye efradından zikrettiğimiz müsellağ efrattan ibaret değildi. Bilakis bütün memleket ve memleketin en hücre köşelerinde bile vücuda gelmiş doğrudan doğruya kanuni ve medeni bir teşkilattır ki ona “Müdafaa-i Hukuk” teşkilatı diyoruz.”

2.2.1. Kuva-yı Milliye'nin Kongreler Yoluyla Örgütlenmesi (Batı Anadolu Kongreleri)

Kuva-yı Milliye hareketi, halk gücüne dayalı olarak varlık kazanmış ve genişleyerek belirli bir standartta faaliyetlerine devam etmiştir. Gelişim sürecinde, organize oluş biçimi önemlidir. Zira düzenli orduya karşı mukavemet gösterebilecek bir forma sahip olması için gerekli araçlara ve organizasyona ihtiyaç duymaktadır. Bunların yanında topyekûn kurtuluşu hedefleyen bu oluşumu organize edecek, hedefler koyacak ve bu hedeflere ulaşmada akıl yürütecek bir yapılanma da gerekmektedir. Batı Anadolu

²⁰⁴ Gizli Celse Zabıtları, 1920: 6

kongreleri, Kuva-yı Milliye'nin başka bir deyişle milli iradenin ortak kararlarını alan ve uygulamaya koyan diplomatik tarafını oluşturmaktadır.

Yunan işgallerinin ilerleyişi dolayısıyla bölgesel mukavemetin örgütlü olarak devamlılık göstermesi gerekmektedir. Başka bir deyişle bölgede gösterilen mukavemetin askeri, ekonomik, vb. bağlamlarda komuta edilmesi ihtiyacı açığa çıkmıştır. Kongrelerin amacı da kurul yoluyla bu ihtiyaçlara cevap vermektir.

Batı Anadolu Kongrelerinin toplanma yerleri tesadüfen belirlenmemiş, yönetimin daha sağlıklı işleyebilmesi için Batı Anadolu önce ikiye ayrılmış, sonra da birleştirilmiştir. İzmir'in kuzeyi Balıkesir Kongreleriyle, güneyi de Nazilli Kongreleriyle teşkilatlanmıştır. Batı Anadolu'nun Kuzeyi ve Güneyi de Alaşehir Kongreleriyle birleştirilmiştir. Alaşehir Kongresi, Balıkesir Kongresiyle bağlantılı olarak hareket etmiş ve onu tamamlayıcı nitelikte olup Nazilli Kongreleriyle de ilişki içinde olmuştur. Batı Anadolu Kongrelerine bütüncül bağlamda bakıldığında, bölgedeki idari ve mali teşkilatlanmanın temelini oluşturmaktadır.²⁰⁵

2.2.1.1. Birinci Balıkesir Kongresi (28 Haziran–12 Temmuz 1919)

Kongre süresince yapılan toplantılarda mukavemetlerin niteliği bağlamında kararlar alınmıştır. Hacim Bey Reis-i Umumi seçilmiş, Balıkesir Mutasarrıfı Hilmi Bey, İstanbul Hükümeti'nin toplantının dağıtılması yönündeki emirini uygulamamıştır.²⁰⁶ Özalp'e göre²⁰⁷ Birinci Balıkesir Kongresi neticesinde, Balıkesir içerisinde hangi kazaların temsil edileceği konusunda bir Heyet-i Merkeziye oluşturulmasına, Balıkesir'de oluşturulacak olan kurulun yetki ve görevlerine; cephelerin nitelikleri, eksikleri ve nasıl olması gerektiği belirlenmiştir. Batı Anadolu'da işgallerin yayılmaması, yapılan işgallerin de püskürtülmesi için planlı bir direnişe duyulan ihtiyacın filizleri, birinci Balıkesir Kongresinde atılmıştır.

²⁰⁵ Ahmet Emin Yaman, "Anadolu'daki Kongre Kararlarında Silahlı Direniş Güçlerinin Mali Finansmanı ile İlgili Hükümler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: I, Sayı:10, Ankara 1988, s. 89.

²⁰⁶ Albayrak, a.g.e, s. 134–135.

²⁰⁷ Kazım Özalp, *Millî Mücadele*, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s. 38.

2.2.1.2. İkinci Balıkesir Kongresi (26–30 Temmuz 1919)

Birinci Balıkesir Kongresi daha çok bir toplantı niteliğinde olup, kendisinden sonraki kongrelerin habercisi niteliğindedir. İkinci Balıkesir Kongre'sinde daha güçlü ve kapsamlı kararlar alınmıştır. Bu bağlamda Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği, askeri, ekonomik ve organizasyon bağlamında hükümet formunda hareket etmiştir.²⁰⁸ İkinci Balıkesir Kongresi, Batı Anadolu bölgesinin savunma hattının askeri ve ekonomik olarak organizasyonunda doğrudan etkili olmasının yanında, işgaller karşısında kararlar alarak bunu uygulamaya koyan bir forma sahip olması dolayısıyla bölgenin kurtuluş yolundaki üst aklı niteliği kazanmıştır.

Kongrenin kapsamını ve temsiliyetini ifade etmek için isminin “Karesi ve Saruhan ve Civarı Hareket-i Milliye Redd-i İlhak Heyet-i Merkeziyesi” olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Bununla birlikte kongrede alınan idari kararlar arasında kongrenin siyaseten arınmış bir forma bürünmesi gerekliliği bulunmaktadır. Bu yolla siyasi bir amacının olmadığı, “İttihatçı” ya da “Bolşevik” gibi yaftalardan da sıyrılmak kaygısı güdüldüğü görülmektedir. Bütün bunların toplamında salt vatanperver bir vizyona vurgu yapılmaktadır.²⁰⁹

Birinci Balıkesir Kongresinde alınan kararlar ayrıntılandırılmış ve işlerlik kazanması üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Kuva-yı Milliye gelirleri üzerine odaklanılmıştır. Zira Kuva-yı Milliye genişlemekte ve ihtiyaçları artış göstermektedir. Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanması için sistematik bir gelire ihtiyaç vardır. Birinci Balıkesir Kongresi'nde görüşülen Kuva-yı Milliye gelirleri için verilen karara uymayanların cezalandırılacağı kararı alınmış ancak gelirlerin nasıl elde edileceği konuşulmamıştır. İkinci Balıkesir Kongresi'nde gelirlerin sistematik olarak sağlanması için yöntemler bulunmuştur.²¹⁰

²⁰⁸ Albayrak, a.g.e, s. 135.

²⁰⁹ Ercan Sepetçioğlu, “Millî Mücadele Döneminde Hacim Muhiddin (Çarıklı) Beyin Batı Anadolu'daki Faaliyetleri”, *Studies of the Ottoman Domain*, Cilt: V, Sayı: 8, 2015, s. 56.

²¹⁰ Koltuk, a.g.e, s. 57.

2.2.1.3. Birinci Nazilli Kongresi (6–9 Ağustos 1919)

Nazilli'nin işgal edilmesinden sonra, gösterilen bölgesel bir mukavemetle efeler tarafından, işgalci kuvvetler püskürtülmüştür. Ancak daha güçlü bir kuşatmayla yeniden işgal girişimlerine başlanmıştır. Aynı anda efeler de başlarına buyruk davranmakta ve disiplinsiz bir durum oluşmaktadır. Nazilli Kongresi'nin amacı da mukavemet gösteren gruplar arasındaki ilişkinin güçlenmesini sağlamaktır.²¹¹ Alınan başlıca kararlar da asker ve mühimmat üzerine olmuştur. Zira Yunan kuvvetlerinin daha mevcutlu olarak yeniden işgale başlamalarına karşılık kalabalık bir mukavemet gerekmektedir.

Denizli ve Muğla sancaklarında bazı ilçeler depo olarak kabul edilmiştir. Askeri ihtiyaçların karşılanması için lazım olan gelirlerin halktan toplanmasına karar verilmiştir. Heyet-i Merkeziyelerin, cephelerin kontrol ve iaşelerinden sorumlu olduğu, muvazzaf ya da gönüllü tüm mücahitlerin yükümlülük ve terhis işlemlerinin tarafınca yapılacağına kararı alınmıştır.²¹² Bu yolla işgalcilere karşı gösterilecek olan mukavemette grupların başına buyruk hareket etmelerinin önlenmesi amaçlanmaktadır. Başka bir deyişle gerilla usulü yapılan mukavemetlerin de kontrol ve komuta edilebilirliği ve ihtiyaçlarının karşılanması sağlanacaktır.

2.2.1.4. Alaşehir Kongresi (16–25 Ağustos 1919)

Balıkesir Kongresi'nin karar ve faaliyetlerini yaymak, düşmanı olabildiğince çember içine almak üzere toplanmış olan kongre, faaliyetlerin birleştirilmesini amaçlamaktadır.²¹³ Alaşehir Kongresi'nden önce toplanan kongrelerle birlikte yerel olan mukavemet girişimleri yöresel bir hal almıştır. Alaşehir, coğrafi olarak Batı'da kurulan cephelerin tam ortasında olması dolayısıyla birleştirici bir niteliktedir ve kongre girişimlerini bölgesel bir hale getirmiştir. Zira genişleyen Yunan işgaline karşı bölgenin birleştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Düzenlenme amacı da birleştirici olarak işlev göreceği içindir. Başka bir deyişle Batı Anadolu'daki askeri gücü, Kuva-

²¹¹ https://www.academia.edu/18042613/BATI_ANADOLU_KONGRELERI (Erişim Tarihi: 05.02.2019)

²¹² GENKUR, 1975, a.g.e, İdari..., s. 24.

²¹³ Mücteba İlgürel, **Millî Mücadele'de Balıkesir Kongreleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 119.

yı Milliye çatısında toplama ihtiyacından dolayı Alaşehir Kongresi Türk Millî Mücadelesi için önemli bir süreçtir.²¹⁴

22 farklı bölgeden, 48 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen Alaşehir Kongresi İpek'e göre²¹⁵ özelde Batı Anadolu kongrelerini, genelde ise Erzurum ve Sivas kongrelerini içine almaktadır. Birinci Balıkesir Kongresinde alınan kararlar olduğu gibi kabul edilmiş, İkinci Balıkesir Kongresi kararları ile ilgili sonuçlar değerlendirilmiş, uygulamada ortaya çıkan eksiklerin gidermesi ve teşkilatlanmanın genişletilmesi amaçlanmıştır.²¹⁶

Genel hatlarıyla alınan kararların temelinde, cepheleri düzenlenmesi birliklerin yiyecek içecek, giyecek, vb. ihtiyaçlarının karşılanması ve geri hizmetler için yapılan düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler de oluşturulan Menzil Müfettişlikleriyle yapılmaktadır. Menzil müfettişleri menzilin en yüksek amiri sıfatındadır. Askerlerin ihtiyaçlarına cevap verecek ve kontrollü bir dağılım sağlayacak olan müfettişler, Kuva-yı Milliye ihtiyaçlarının düzenlenmesi ve kontrol edilmesinde başat rol oynamaktadır. Bu düzenleme, "Kuva-yı Milliye Menzil Müfettişliği Vezaifi Hakkında Talimat" ile hayata geçirilmiştir.²¹⁷

Buradan da anlaşılacağı üzere Alaşehir Kongresi, organize bir biçimde hareket etmekte ve sınırlayıcı kararlar alabilmektedir. Bu doğrultuda Millî Mücadelenin bölgesel olarak koordinasyonunu sağlamasıyla birlikte hükümet gibi hareket etmiştir.

2.2.1.5. Muğla Kongresi (18 Ağustos 1919)

Bölgesel nitelikte olan ve Belediye salonunda yapılan bu kongrenin asıl amacı, İkinci Nazilli Kongresine katılacak olan delege seçimlerinin yapılmasıdır. Kongrede Nazilli

²¹⁴ Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918 – 1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009, s. 127–129.

²¹⁵ Göktuğ İpek, "Alaşehir Kongresi'ne Katılanlar ve Sosyal Statüleri", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XI, Sayı: 3, Manisa 2013, s. 256.

²¹⁶ Yaman, 1988, a.g.m, s. 92.

²¹⁷ Müderrisoğlu, 1990, a.g.e, s. 214.

delegelerinin hazırladığı rapor tartışılmış, Muğla’da daha güçlü bir milli mukavemet teşkilatının oluşturulması için yapılması gerekenler konuşulmuştur.²¹⁸

2.2.1.6. İkinci Nazilli Kongresi (19 Eylül 1919)

Batı Anadolu’nun Güneyindeki vilayetlerden (Antalya, Burdur, Isparta, Denizli civarı) ikişer delegenin katılımıyla toplanmıştır. Alaşehir Kongresinde alınan kararlar aynen kabul edilmiş, “muhit ve ihtiyacı mahalleye göre” uygulanması Heyet-i Merkeziyenin değerlendirmesine bırakılmıştır.²¹⁹

2.2.1.7. Üçüncü Balıkesir Kongresi (16–27 Eylül 1919)

Alaşehir Kongresi’nden sonra yeniden durum muhakemesi yapılması ihtiyacı açığa çıkmış, Üçüncü Balıkesir Kongresi bu ihtiyaca yönelik toplanmıştır. Birinci ve ikinci Balıkesir Kongreleriyle kıyaslandığında bölge olarak daha kapsayıcı niteliktedir. Özellikle Kuva-yı Milliye’nin iâşe ve geri hizmetlerini yerine getirmek maksadıyla Kuva-yı Milliye Menzil Müfettişliği vezaifi hakkında talimat kabul edilmiştir.²²⁰

Kongrenin hararetli bir tarafı da Heyet-i Temsiliye namına 13 Eylül’de Mustafa Kemal tarafından gönderilen telgraftır. Telgrafta, Umumi Anadolu Kongresi’ne delege gönderilmesini istemektedir. Mustafa Kemal’in amacı, yurdun bütün kongrelerini tek bir çatı altında toplamaktadır. Zira Mustafa Kemal’e göre kurtuluş eşgüdümlü olarak verilecek İstiklal Mücadele’sinin neticesinde gerçekleşecektir. Uzun tartışmalar neticesinde Mustafa Kemal’in Umumi Anadolu Kongresi’ne gönderilecek delegeler seçilmiş ancak bu kongre toplanmamıştır.²²¹

2.2.1.8. Üçüncü Nazilli Kongresi (6 Ekim 1919)

İkinci Nazilli Kongresinde kararlaştırılan Heyet-i Merkeziye’nin 1 Ekim 1919’da toplanmasına karar verilmiş ancak gecikmeli olarak 6 Ekim 1919’da toplanmıştır. Bu

²¹⁸ Mustafa Ekircikli, “Parlamente Sistemine Geçişte Batı Anadolu Kongreleri”, *Gazi Türkiyat Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 11, Ankara 2012, s. 150.

²¹⁹ Yaman, 1988, a.g.m, s. 93.

²²⁰ İlgürel, 1999, a.g.e, s. 124.

²²¹ İlgürel, 1999, a.g.e, s. 124–125.

kongrede “Heyet-i Merkeziye Nizamname-i Dahilisi” adında bir iç yönetmelik oluşturulmuştur. Bununla birlikte “Maliye Encümeni Nizamnamesi” ile de mali düzenlemeye gidilmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte, direnişin sürekliliğini sağlamak için ekonomik gelir amaçlanmaktadır. Oluşturulan bir başka nizamname de cephede ve cephe gerisinde kurulan Kuva-yı Milliye İdare heyetlerinin ihtiyaçlarını düzenli olarak karşılamak için “Levazım Encümeni Nizamnamesi” adlı mali düzenlemeleri içermektedir.²²²

2.2.1.9. Dördüncü Balıkesir Kongresi (19–29 Kasım 1919)

Dördüncü Balıkesir Kongresinde Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlara eşdeğer nitelikte kararlar alınmıştır. Kongrede, maksad-ı milliye ve irade-i milliyenin her türlü mukadderat-ı memlekete hâkim olması için sonuna kadar mücadele edileceğine dair yemin edilmiştir. Bununla birlikte bütün yurttaki işgalcilere karşı gerçekleştirilen çalışmaların birleştirilmesi bağlamında adımı ifade etmektedir. Balıkesir ve çevresinde miting ve protesto düzenlenmesi için kararlar alınmıştır. Kongrede Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk derneğine katılma husus kabul edilmiş ancak Heyet-i Merkeziye üç buçuk ay sonra yeni bir kongre düzenleme gereği duyulmuştur.²²³

2.2.1.10. Beşinci Balıkesir Kongresi (10–22 Mart 1920)

Kongrede İstanbul’un işgali protesto edilmiş, Balıkesir’de bir protesto mitingi gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Aznavur İsyanı için önlem ve girişimlerde bulunulmuştur.²²⁴ Dördüncü ve beşinci kongrelerin arasında geçen şiddetli kış dolayısıyla “Hedaya-yı Şitaiye” adıyla yardım kampanyası başlatılmıştır. Bu yolla Kuva-yı Milliye’nin kışlık kıyafet ihtiyacı karşılanmıştır. Bu olumsuzluklarla birlikte

²²² Hasan Ali Polat, “Batı Anadolu’daki Kongrelerde Alınan Mali Kararlar Hakkında Bir Değerlendirme”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 31, Konya 2012, s. 237–238.

²²³ İbrahim İnci, “Milli Mücadele Yıllarında İzmir – Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Dayalı Demokratik Yapıları”, **MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 1, 2017, s. 466.

²²⁴ https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/53617234/IKES2013.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWO WYYGZ2Y53UL3A&Expires=1538916537&Signature=QtJif%2BA0Q2z4S1F5Ttab4GEqyp0%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DEdremit_Korfezinde_Kuva-yi_Milliye_Harek.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2019).

Yunan işgali ilerlemekte ve cephelerle ziyadesiyle ilgilenilememiştir. Bu da Beşinci Balıkesir Kongresi'nin toplanmasına neden olmuştur.²²⁵

Millî Mücadele'nin Batı Anadolu'da başarı elde etmesinde, düzenli ordunun kurulmasına kadar olan süreçte işgalci kuvvetlere karşı gerilla usulü mukavemet gösterilmesinde, Millî Mücadele'nin halka duyurulması ve eş güdümlü olarak hareket etmesinde, Türk Milleti'nin tek yumruk olarak işgallere karşı tavır almasında Batı Anadolu Kongreleri büyük pay sahibidir. Batı Anadolu Kongreleri, işgalle birlikte ortaya çıkan idari boşluğu doldurma, yargı ile ilgili kararlar alma, vergi ve asker toplama, yabancı temsilcilerle diyaloga girme ve güvenliği sağlama gibi işlevleri dolayısıyla bölgesel bir devlet niteliğinde hareket etmiştir.²²⁶

Kuva-yı Milliye'yi her yönden şekillendiren, organize ve konuta eden ve her türlü ihtiyacını karşılayan kongrelerin yegâne amacı, milli mücadeleyi halka mal etmek olmuştur. Fiilen son bulmuş olan Osmanlı Devleti'nin devamında parlamenter sisteme geçişinin de provası niteliğindedir. Zira kongreler bölgelerden çağırılan, halkın güvenini kazanmış, delegelerin ortak görüşüyle hareket etmiştir. En önemlisi de elde edilen başarı, halka mal edilmiştir. İnci'ye göre:²²⁷

“Bölgenin savunulması için silahlanma, silahlı direniş ve bu amaçla seferberlik kararları en üst organ olan kongrelerden çıkmıştır. Bu kararların alınması ve eyleme dönüştürülmesi devlet yetkisinin kullanılması anlamına gelmektedir. İkinci Balıkesir Kongresi'nden başlayarak diğer kongrelerde bunu görmek mümkündür. Batı Anadolu kongreleri silahlı direniş, silahaltına çağırma, iç güvenliği sağlama, ceza koyma, yaptırım uygulama, vergi salma kararlarıyla bölgesel bir yasama meclisi, bir tür kural koyucu organ ya da halk ihtilal konseyi rolünü üstlenmiştir.”

2.2.2. Kuva-yı Milliye Örgütlenmesinde Basın: İzmir'e Doğru Gazetesi

Millî Mücadele'nin başlangıç niteliğinde olan Kuva-yı Milliye hareketinin en belirgin özelliği, dağınık kuvvetler yoluyla bölgesel direniş faaliyetlerinde bulunarak,

²²⁵ Polat, 2012, a.g.m, s. 233.

²²⁶ Ekircikli, 2012, a.g.m, 2012, s. 152.

²²⁷ İnci, 2017, a.g.m, s. 471.

işgalci kuvvetlere karşı mukavemet göstermesidir. İşgal faaliyetlerinin gerçekleştirildiği bütün bölgeselde varlık gösteren bu kuvvetler, basını propaganda aracı olarak kullanmışlardır. Dönemin şartlarında, basın alanında uygulanan sansür ve kontrol mekanizması, işgalci kuvvetlerin aleyhine olan haberlerin iletilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Aynı zamanda basın ve propaganda aracı olarak gazeteler, dönemin en belirgin medya organı olması dolayısıyla işgal karşıtı olan organlara ve milli mücadeleyi içeren yazılara ihtiyaç duyulmuştur.

Mustafa Necati, Millî Mücadele sürecinde basının önemini şöyle ifade etmektedir:²²⁸

“Yunanlılar, muharebeye başlamadan evvel propagandaya başlamışlar ve cephelerde en büyük muvaffakiyeti propagandalar sayesinde temin etmişlerdir. Biz de cephelerimizde makabil kuvvetlerle propaganda yapar, onların fikirlerini, kanaatlerini değiştirmeye çalışırsak en büyük saik-i muvaffakiyetimiz propaganda olur. Binaenaleyh memleketimizin bu vaziyeti karşısında on beş bin lira değil, bir milyon lira verilse yine bir propaganda için azdır. Fakat bütçemizin vaziyeti nispetinde fedakârlık yaparak irşat teşkilatını tanzim etmek, propaganda heyetleri tertip etmek, muntazam teşkilat yaparak Avrupa'nın fikrini anlamak ve onlara karşı lazım gelen efkarı hazırlamak herhalde şarttır ve cephelerdeki kuvvet kadar propagandalar da mühim bir kuvvettir. Biz henüz dahil de bile kendi vaziyetimizi, vaziyet-i siyasiyemizi anlatamadık. Köyler hatta kazalar ve vilayetler Kuva-yı Milliye teşkilatının esasatından bihaberdirler. Öyle zannederim ki bugün cephelerde kuvvetlerin nasıl vücuda geldiğini, nasıl çalıştığını bile bilmiyorlar. Bunları anlatmak, bunları bildirmek herhalde kuvvetlerimizi tazif etmek demektir.”

İzmir'e Doğru gazetesinin ayırt edici özelliği de milli mücadeleyi destekler nitelikte olması ve bu ortamda yayımlanmış olmasıdır. Balıkesir'de Halit Bey'in konağının üç odası Kuva-yı Milliye karargâhı olarak kullanılmıştır. Kuva-yı Milliye karargahını kuranlar, gayelerini, fikirlerini küçük beldelere kadar inerek anlatacak bununla beraber işgal altında olan İzmir'e ümit taşıyacak bir gazeteye ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyacı

²²⁸ Tülay Alim Baran, **Mustafa Necati'nin Söyledikleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s. 175.

karşlamak amacıyla üç genç teşebbüste bulunmuştur: Vasıf ve Esat kardeşlerle Mustafa Necati. Bu teşebbüsün adı da “İzmir’e Doğru” olmuştur.²²⁹

16 Kasım 1919 – 27 Haziran 1920 tarihleri arasında toplam 74 sayı olarak Balıkesir’de yayımlanan “İzmir’e Doğru” gazetesi, Millî Mücadeleyi kesintisiz olarak desteklemiş ve Batı Anadolu’da çıkmasına rağmen, yurdun genelini kapsayan bir formda yayın yapmıştır. Hedefini “Harekât-ı Milliye’nin hadim ve müreccividir” şeklinde özetlemekte, milli mücadele ruhuna olan inancı dolayısıyla “Amal-i Milliye’nin müdafaa edecek yazılar kabul edilir” şeklinde halkın düşünsel katılımını beklemiştir.²³⁰

Gazetenin askeri istihbaratlar ve Milli Ajansla başlayıp sonrasında farklı ajansların da kullanıldığı ve 58. Sayıdan itibaren kapanana kadar Anadolu Ajansı olmak üzere temelde iki haber kaynağı bulunmaktadır. Askeri istihbaratlar, askeri kanaldan gelen haberlerle ve telgraf sisteminin kullanımı neticesinde diğer bölgelerden elde edilen haberlerden oluşmaktadır. Gazetede iletilen haberlerin içeriği, ağırlıklı olarak cephe haberlerinden oluşmakta, “cephelerde vaziyet” başlığıyla askerî harekâtlar, kıta ve bölüklerin durumu, işgal kuvvetlerinin son durumu gibi yurdun genelinde faaliyet gösteren birliklerin faaliyetlerinden oluşmuştur.²³¹

Gazetenin ünü tüm yurda yayılmış, ulaştığı kişiler ve gönderilen yazılar artmıştır. 1920 yılının ilk aylarından itibaren, bölgesel olarak çıkmış, kısıtlamalara boyun eğmeyen ve Millî Mücadeleyi olduğu gibi aktaran İzmir’e Doğru gazetesinin, şöhreti İstanbul’da da duyulmuş, İstanbul’da yayımlayamadıkları yazıları bu gazetede yayınlamaya başlamışlardır. Öyle ki 28 Mart 1920’de “İstanbul’a Sesleniş” adlı makale yayınlarak İstanbul Hükümeti’ne mesaj vermiştir.²³²

“Ferit Paşa ve hempaları gibi vatan hainlerinin mahiyetlerini bütün millet artık laikiyle anlamıştır. Bu gafiller boşuna uğraşıyorlar. Bu sefiller yakında anlayacaktır ki Kuva-yı Milliye bütün milletin samimi ruhundan doğmuş

²²⁹ Gencosman – Banoğlu, a.g.e, s. 119 – 120.

²³⁰ Erol Kaya, “*Millî Mücadele’de İzmir’e Doğru Gazetesi*”, **Electronic Turkish Studies**, Cilt: III, Sayı: 1 2008, s. 296 – 314, s. 296

²³¹ Bünyamin Ayhan, “*Kuva-yı Milliye’nin Propaganda Gazetesi: İzmir’e Doğru*”, **Kırgızistan – Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 20, 2008, s. 333.

²³² Gencosman – Banoğlu, a.g.e, s. 126.

mübeccel ve kahir bir kuvvettir. Bütün mütecavizlere karşı vatanını ve milletini sonuna kadar müdafaa edecektir. Nitekim muazzez Anadolu ve Rumeli şu dakikada müttehiden ve el birlik bu melun emellere mümanaat için ahdıpeyman etmiştir.”

Görüldüğü üzere İzmir’e Doğru gazetesi, kuruluş amacından çok daha yüksek bir yayın organı olarak hareket etmiştir. Öyle ki bölgesel bir haberleşme ağı olarak yola çıkmış, İstanbul Hükümetine mesaj verecek kadar etkili bir yayın organı haline gelmiştir.

2.2.3. Kuva-yı Milliye Teşkilatı

Kuva-yı Milliye, farklı şekillerde tanımlansa da temelde halka dayalı bir mukavemet gücüdür. Kuva-yı Milliye’yi var eden temel güç, işgal altında olan yurdun düşmandan temizlenme istencidir. Bu doğrultuda bir halk örgütlenmesi meydana getirilerek her alanda çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemli ayağını da askeri yapılanma oluşturmaktadır. Zira Kuva-yı Milliye, düzenli orduya karşıya mukavemet göstermiştir. Askeri yapıdan kasıt, silahlı bir mukavemet dolayısıyladır. Düzenli ordunun kuruluşuna da katkı yapacak olan halka dayalı bu örgütlenme, düzenli ordu kurulana kadar geçen sürede Türk Milleti’nin işgalci kuvvetlere karşı mukavemet gücünü oluşturmuştur.

Kuva-yı Milliye’nin bünyesi belirli bir zeminde varlık kazanmamaktadır. Çetelerden yerel politik komitelere bağlı gönüllü kuvvetlerine kadar değişen, yalnız asker değil, memurlar, toprak sahipleri, iş adamları, zanaatkarlar, dini liderler, köylüler, göçebeler, ittihatçılar ve diğer partilerin üyeleri, kadınlar ve çocukların bir araya gelmesinden oluşmaktadır.²³³ Bu bağlamda Kuva-yı Milliye, kurtuluş parolasıyla, maneviyat yüklü bir form ve sınırsız fedakârlık neticesinde varlık kazanmıştır.

²³³ Shaw, Shaw, 1983, a.g.e, s. 406.

27 – 28 Mayıs 1919 tarihinde oluşturulan Ödemiş Kuva-yı Milliyesi ilk direniş hareketini göstermiş ve bu direnişin akabinde yurdun farklı bölgelerinde de Kuva-yı Milliyeye direnişleri artarak devam etmiştir.²³⁴

2.2.3.1. Kuva-yı Milliyeye Kumandanları

Kuva-yı Milliyeye üyelerinin kontrolünde ve yönetilmesinde kumandanlar hayati önem taşımışlardır. Sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda farklılık gösteren üyeler, farklı kontrol ve yönetim tiplerine ayak uydurabilmişleridir. Kumandanlar da buna bağlı olarak farklı karakteristik özelliklere sahiptir. Selek'e göre²³⁵, belirgin dört kumandan tipi bulunmaktadır: Efeler ve eşkıya reisleri, komiteciler, sivil kumandanlar ve subaylar.

Efeler, ege yöresine has olan zeybek çetelerinin liderliğini yapan aslında birer eşkıya reisleridir. Demirci Mehmet, Yörük Ali Efendi gibi isimler milli kuvvetlerde kumandanlık yapmış efeler arasındadır. Eşkıya ve çete reisliği yapan kumandanlar da efelerle neredeyse aynı forma sahiptir. Efeler ve eşkıya reisleri, Kuvayı Milliyeye hareketine dahil olmadan önce de silahlı olarak hareket etmektedir. Sivil kumandanlar, efeler ve çete reislerinden farklı olarak Kuvayı Milliyeye ruhunu daha doğru yansıtmaktadır ancak muhabere bağlamında efeler ve çete reisleri kadar etkili olamamışlardır. Zira milli kuvvet niteliğini doğrudan taşıyan bu kumandanlar, milli mücadeleye devletin zor durumunu ve kendilerine olan ihtiyacı düşünerek katılmışlardır. Bunların arasında aydınlar ve bölgede yaşayan sivil halk bulunmaktadır. Kuva-yı Milliyeye içerisinde halihazırda kumandan ve emekli olmuş kumandanlardan oluşan grup, subaylardır. Ordu kumanda etme ve silah kullanımında herhangi bir problem yaşamayan subayların karşılaştıkları güçlükler, komutalarındaki Kuva-yı Milliyeye üyeleridir. Zira asker olmayan gönüllülerin tecrübesizlikleri, efe ve eşkıyaların vurdumduymaz ve disiplinsiz davranışları kontrol edilmeyi zorlaştırmaktadır.²³⁶

²³⁴ Osman Akandere, "Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliyeye Hareketine Yöneltilen İthamlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 16, Konya 2006, s. 2.

²³⁵ Sebahattin Selek, *Anadolu ihtilali*, Yelken Matbaası, İstanbul 1973, s. 121-122.

²³⁶ Selek, 1973, a.g.e, s. 121-122.

Kuvayı Milliye içinde kumandanlık hususu ele alındığında, yeterince organize bir form bulunmamaktadır. Bunun en büyük sebebi kumandan ve gönüllüler arasındaki farklılıklardır. Özellikle gayri resmi yollarla eli silah tutan kumandanlar, Osmanlı Ordusundan dahil olan kumandanlarla çatışma yaşamışlardır. Zira Millî Mücadele süreci haricinde eşkıyalık yapmak suretiyle silah tutmaları, herhangi bir otoriteyi reddetmeleri ve başlarına buyruk bir tarzda hareket etmeleri nedeniyle topyekûn mücadelede komuta zincirinin kurulmasında problemlerin yaşanmasına neden olmuşlardır.

2.2.3.2. Subaylar ve Bürokratlar

Mili mücadeleye yaptıkları katkıların yanında yazdıkları anılarıyla da günümüze ışık tutmuş olan subay ve bürokratlar, Kuva-yı Milliye'nin kurumsallaşmasında büyük rol oynamışlardır. Düzensiz olarak mukavemet gösteren Kuva-yı Milliye birliklerinin büyük bölümünün devlet adabı ve harp bilgisi bağlamında eksiklikleri bulunmaktadır. Bu eksiklikler de Osmanlı Subayları ve bürokratlarının yönlendirilmesi ve komutası neticesinde giderilmeye çalışılmıştır. Başka bir husus da istihbarattır. Gerek başkentle gerekse bölgeler arasında diyalogun kurulması, istihbarat bilgilerinin elde edilmesi için stratejik konumlarla iletişim ihtiyacı da subay ve bürokratlar aracılığıyla kurulmuştur.

Kuva-yı Milliye'nin en önemli örgütlenme biçimi olan kongreler, bürokratların çabalarıyla hayata geçirilmiştir. Toplumsal bağlamda itibar sahibi olmaları, halkın onlara güvenmesine neden olmuş ve Kuva-yı Milliye'nin maddi ihtiyaçları için halkın destek olmasını kolaylaştırmıştır.

2.2.3.3. Efeler ve Zeybekler (Kuva-yı Seyyare)

M. Şefik Bey Millî Mücadele öncesinde zeybekleri üç grupta ele almıştır.²³⁷

- Hiç kimseye özellikle hükümete boyun eğmeyen, eline, silahına, zekasına güvenerek, hâkim ve müstakil yaşamak için zeybekliği kabul edenler.

²³⁷ Ercan Haytoğlu, "Aydın Kuva-yı Milliyesinde Efe ve Zeybekler", **Belgi**, Sayı: 1, 2011, s. 56. (Aktaran: Elmacı, 2007)

- Elinden istemeyerek bir cinayet çıkan ya da buna benzer bir cürüm işlemesi üzerine kanundan kaçmak için zeybekliği kabul edenler.
- Asıl maksadının cinayet işlemek, hırsızlık, uğursuzluk yapmak olanlar.

İşgalci kuvvetlere karşı silahlı bir direniş fikri delilik olarak görülmektedir. Bundan dolayı ilk başlarda yeterince sıcak bakılmamıştır. Bu durumda halihazırda silahla diyalog halinde olan efe ve zeybekler gerek delilik gerekse başkaldırı noktasında biçilmiş kaftan halindedirler. Ancak anarşist tavırları dolayısıyla tehlikeli bir iş birliğini de beraberinde getirmektedir.²³⁸ Efe ve zeybeklerin Millî Mücadeleye dahil olmaları işlevsel olarak etkili olsa da büyük problemlerin doğmasına da neden olmuştur. Subaylarla yaşadıkları komuta problemi başta gelmektedir.

Millî Mücadeleye katılmadan önce gayri nizami silahlı bir birlik olarak yaşam süren efe ve zeybekler Kuva-yı Milliye'ye dahil olduktan sonra daha fazla ün sahibi olmuş ve içinde buldukları bölgelerde etkinlik göstermeye başlamışlardır. Bu etkinlikler, işgalci kuvvetlerin ilerlemesini engelleme, Millî Mücadele karşıtı ayaklanmaları bastırma gibi olumlu olduğu gibi ihtiyaçlarını karşılayan halktan haraç alma, köylerde yağma yapma gibi olumsuz ve halkın nefretini kazanmalarına sebep olan davranışlarda da bulunmuşlardır.

2.2.3.4. Kuva-yı Milliye Bünyesindeki Din ve Din Adamları

Osmanlı İmparatorluğu bünyesi incelendiğinde, İslam Şeriatı, Türk milli ve ferdi hayatı ile kaynaşarak devlet sistemi olmuş ve tarihte en uzun süre payidar olmuş Türk imparatorluğu olarak geçen yüz yıllar içerisinde, dini kuralları milli geleneklerle yoğurmuştur.²³⁹ Dinin toplum üzerindeki etkisi, toplumun din yoluyla yönlendirilebileceğinin, karar mekanizmasına müdahale edilebileceğinin göstergesidir.

Kuva-yı Milliye'nin bünyesi düşünüldüğünde, ağırlıklı olarak halk destekli bir grup bulunmakta, bu halkı komuta eden efeler, eşkıyalar, eski askerler gibi daha önce eli

²³⁸ Apak, a.g.e, s. 91.

²³⁹ Cemal Kutay, **Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1973, s. 97.

silah tutan, silahlı bir grubu yönetmiş olan kişiler bulunmaktadır. Bunula birlikte Osmanlı toplumunun maneviyatın ağır bastığı bir yapıya sahip olması dolayısıyla din adamları, halkı yönlendirebilecek kadar itibar sahibidir. Bundan dolayı din adamları, Millî Mücadele sürecinde gerek İstanbul Hükümeti gerekse Kuva-yı Milliye tarafından etkin olarak kullanılmışlardır. Halkın taraf seçiminde ya da seçtiği taraftan desteğini çekmesinde din adamlarının görüşleri kullanılmıştır.

Din adamlarının etkinlikleri yalnızca Millî Mücadele sürecinde gerçekleşmemiş, öncesinde de etkinlik göstermiştir. Din adamlarının yanında ibadet mekanları da süreçte etkili olarak kullanılmıştır. Özellikle İzmir'in işgal edilmesinden önce Rumlar, kiliselerde toplantılar düzenleyerek bilinçlendirme çalışmaları ve fikir alışverişleri yapmışlardır. İstanbul'da gerçekleştirilen işgal protestolarında da camilerde istişareler yapılmış ve büyük mitingler Sultan Ahmet, Fatih gibi maneviyatı yüksel meydanlarda gerçekleştirilmiştir.

Millî mücadele sürecinde din adamı dendiğinde Ahmet Hulusi Efendi, en belirgin şahsiyet olarak ortaya çıkmaktadır. Zira Kutay'a göre²⁴⁰ İzmir'in işgalinden dört saat on dakika sonra Denizli'de düzenlenen miting ve Ahmet Hulusi Efendi'nin verdiği fetva ve bunların akabinde varlık kazanan fiili teşkilat Türk Millî Mücadelesinin ilk gerçek varlığıdır. Fetvalar yoluyla halkın desteği sağlanmış, Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi bizzat mücadelenin içinde bulunmuştur.

Millî Mücadele sürecinde verilen fetvalara bakıldığında İstanbul'dan verilenler Anadolu hareketini Sultan ve Padişaha karşı ayaklanma olarak dile getirerek Kuva-yı Milliye kötülenmiş, Kuva-yı Milliye'ye karşı savaşanların şehit olacağı dile getirilmiştir. Ankara'dan yapılan fetvalarda ise Millî Mücadele'nin hak olduğu vurgulanmakta, Padişah ve Halife'nin esir olduğu, kurtarılmaya gerektiği dile getirilmiştir.²⁴¹ Halifeye bağlılık dayanağıyla hareket eden ve bu doğrultuda fetva verdiren İstanbul Hükümetinin karşısında Kuva-yı Milliye örgütlerinin kurulmasına ve gelişimine doğrudan etki eden din adamlarını fetvaları bulunmaktadır.

²⁴⁰ Kutay, 1977, a.g.e, s. 61-62.

²⁴¹ Ali Sarıkoynucu, **Millî Mücadelede Din Adamları**, Cilt: 2, Dib Yayınları, Ankara 2012, s. 39-40

Ankara Müftüsü Rıfat (Börekçi) Efendi ve çeşitli il müftülerinin mutabakatıyla yayımlanan fetva hem İstanbul Hükümeti'ne karşı verilmiş hem de din adamlarının toplumsal imajını ve milli mücadelede bulunduğu konumu açıkça gözler önüne sermiştir. En önemlisi de din adamlarının milli mücadeleyi onaylaması, ona halk gözünde meşruiyet kazandırmıştır. Fetva şöyledir:²⁴²

“Düşman devletleri tarafından işgal edilen saltanat ve hilafet makamının merkezi İstanbul'da Müslüman askerler silahtan arındırılmış, bazıları öldürülmüş, tüm istihkamlar, kaleler zapt edilmiş, Babıali ve Savunma Bakanlığı'na el konularak hilafetin ulus çıkarlarını koruması önlenmiş, sıkı yönetim ve divanı harpler kurularak İngiliz yasaları uygulanmış böylece halifenin yargı yetkisine karışılmış, Osmanlı memleketlerinden İzmir, Adana, Maraş, Urfa ve Antep düşman saldırısına uğramış, buralarda yaşayan Gayrimüslim insanlarla birleşerek Müslümanlar öldürülmüş, malları yağmalanmış, kutsal inançlarına hakaret edilmiştir.

Bu durumda karşısında, İslam Halifesinin düşman elinden kurtarılması için tüm güçlerini kullanmak bütün Müslümanlar için farz olur mu? Düşmana karşı açılan savaşta ölenler şehit, hayatta kalanlar gazi olurlar mı? Olurlar.

Bu suretle yasal hukukunu ve Hilafetin gücünü geri almak ve fiilen saldırıya uğrayan yerleri düşmandan temizlemek için mücadele eden İslam halkı dinen asi olur mu? Düşman devletlerin etkisi ile gerçeklere aykırı olarak çıkarılan fetvalar Müslüman halk için dinen geçerli olur mu? Olmazlar.”

2.2.3.5. Kuva-yı Milliye Bünyesinde Kadınlar

Millî Mücadele süreci Türk Milleti'nin topyekûn katılımı ve sınırsız fedakarlığı neticesinde gerçekleşmiştir. Kuva-yı Milliye bünyesi toplumun her kesiminden insanın katılımıyla oluşmuştur. Şüphesiz Türk kadını da bu bünye içerisinde çok önemli bir paya sahiptir. Zira yurdun işgaline başlandığı süreçte çocuklarını da yanlarına alarak, işgal protestolarına gitmeye üşenmemişlerdir. Tansel'e göre²⁴³

²⁴² İbrahim Sadi Öztürk, **Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar**, Ankara: Fark Yayınları, Ankara, 2007, s. 41.

²⁴³ Fevziye Abdullah Tansel, **İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 21, Ankara, 1988, s. 21.

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından yaklaşık dört buçuk ay sonra, İstanbul'da bulunan Türk kadınları 18 Mart 1919'da Fatih Meydanı'nda Başkentin işgalini protesto etmek maksadıyla organize olmuş, kolluk kuvvetin müdahale etmesiyle birlikte Fatih Türbesi'nde Kur'an okuduktan sonra dağılmışlardır.

Yalnızca propaganda ve mitinglere katılım sağlamamışlar, ilk işgallerle birlikte kurumsal olarak da varlık göstermişlerdir. 24 Kasım 1918'de İstanbul'da İhsas – 1 Milli Kadınlar Cemiyeti kurulmuş, Türkler adına Avrupa ve Amerika'da kamuoyu oluşturma maksatlı iki kadın ve bir erkekten oluşan heyet gönderme girişiminde bulunulmuştur. Ancak faaliyetlerinde ziyadesiyle etkili olamamışlardır. Anadolu'da faaliyete geçen kadınlar İstanbul'a nazaran daha etkili olmuşlardır. 26 Kasım 1919'da Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için Sivas Valiliğine başvurulmuş ve resmi olarak faaliyet yürüten bir cemiyet kurulmuştur. Kuruluşunda Sivas Valisi'nin eşi Melek Reşit Hanım'ın bulunduğu cemiyet işgalci kuvvetlere protesto telgrafları çekmek suretiyle milli mücadeleye katkıda bulunmuştur. Diğer illerde de şubeleşerek etkinlik alanını genişletmiştir.²⁴⁴

Kara Fatma (Fatma Seher), doğrudan Mustafa Kemal'den emir alması dolayısıyla diğer Millî Mücadele kadınlarından ayrılmaktadır. İstanbul'a gelerek Mustafa Kemal'den aldığı talimatla on beş kişilik çetesini kurarak muhacir kıyafetiyle İzmit'e gitmiştir ve Yunan ordularına karşı savaşmıştır. Tevhidi Efkâr gazetesinde yayınlanan yazıda Kara Fatma şöyle anlatılmıştır.²⁴⁵

Kocasını Balkan Harbinde kaybeden Ayşe Çavuş, Batı Cephesi için önemli kahraman kadınlar arasındadır. Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine köyleri gezerek gönüllü toplamış, Aydın'ın işgal edilmesi üzerine Demirci'deki savaşlarda mücadelesini sürdürmüştür. 1925 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde yapılan röportajının bir kısmı şöyledir:²⁴⁶ “Allah'a şükürler olsun, bugün büyük gazimiz sayesinde emelimize nail olduk. Türk ve Türklük kurtuldu. Vaktiyle düşman çizmelerinin altında inleyen sevgili topraklarımızda şimdi serbest ve göğsümü gere gere yürüyorum.”

²⁴⁴ Süleyman Beyoğlu, **Modern Türkiye Tarihi**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014, s. 80.

²⁴⁵ Oral, a.g.e, s. 310–311.

²⁴⁶ Fevziye Abdullah Tansel, 1988, a.g.e, s. 21.

2.2.4. Kuva-yı Milliye Gelirleri

Kuva-yı Milliye gelirleri tabiri, Batı Anadolu'nun Yunanlılardan, Türk Yurdunun da işgalci kuvvetlerden arındırılmasında doğrudan etkili olmasa da mukavemet ve işgallerin yayılmasını engelleme noktasında büyük rol oynamıştır. Kuva-yı Milliye hareketinin finansmanlarını ifade etmektedir. Hareketi oluşturan grup ve bireyler, herhangi kurumsal bir yapıya sahip olmayan örgütlenme biçimi içerisine gönüllü olarak katılım sağlamıştır. Bunun yanında devletin ordusu terhis edilmiş, hükümetin doğrudan desteği bulunmamaktadır. Koltuk'a göre²⁴⁷ Kuva-yı Milliye gönüllülerinin sayısında gerçekleşen artış beraberinde bazı problemleri de getirmektedir. Bu problemlerin başında yönetim organı ve finans bulunmaktadır. Düzenli olarak bir varlığı olmayan bu hareketin finans kaynağı da ordu ve halktır.

Müderrişoğlu'na göre²⁴⁸ Kuva-yı Milliye'nin kuruluş sürecinde iktisadi bir ihtiyaç bulunmamaktadır. Zira silah ihtiyacı askeri depolardan toplanmış ve gönüllülere dağıtılmıştır. Kuva-yı Milliye'ye dahil olan Eşkıya ve Efeler halihazırda zaten silahlıdır. Kuruluş sürecinde bölgesel bir mukavemet gücü olarak hareket eden Kuva-yı Milliye, Yunan işgallerinin kalıcı olduğu anlaşıldığında, birliklerin görevlendirmesi süreklilik kazanmış, bu da finansman ihtiyacını ortaya çıkartmıştır. Bunun yanında işgallerin düzenli ordu karşısında mukavemet gösteren Kuva-yı Milliye'ye katılım arttıkça ihtiyaçlar da buna paralel olarak artmaktadır.

Halk tarafından kurulmuş olan Kuva-yı Milliye'nin giderlerinin de halk tarafından karşılanması gerekliliği, halkı ikili vergi yükümlülüğüyle karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmiştir. İşgallere doğrudan müdahale etmeyen ya da engellenmesine karşı herhangi bir girişimde bulunmayan Osmanlı hükümetinin topladığı vergilerin (Düyunu Umumiye, Türün Rejisi) yanında halk, Kuva-yı Milliye'nin ihtiyaçlarının karşılanması için bir bakıma ikinci bir vergi olan "Nakdi ve Ayni Teberru" (Para ve Mal Bağışı) adı altında bağışta bulunmak gereğinde kalmıştır.²⁴⁹

²⁴⁷ Nuran Koltuk, "Kuva-yı Milliye Gelirleri, **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Cilt: 12, s: 23, 2013 s. 52.

²⁴⁸ Müderrişoğlu, 1994, a.g.m, s. 34.

²⁴⁹ Müderrişoğlu, 1994, a.g.m, s. 34.

Nakdi ve Ayni Teberru vergisi, para ve mal bağış anlamına gelmekte ancak uygulandığı dönemde kişilerin iradesine bağlı olarak şekillenen bir bağış sistemi uygulaması değildir. Dolayısıyla zorunlu olarak bağış yapma sistemi olarak ele alınabilmektedir. Temelde vergiler gibi toplanan ancak Kuva-yı Milliye'nin kurumsal bir kimliği olmaması dolayısıyla bağış adı altında değerlendirilmektedir.²⁵⁰ Bu durumun, bağışların toplanmasında problemlere yol açacağı aşikardır. Zira kimden ne zaman ve ne kadar isteneceğinin belirlenmemiş olması, Kuva-yı Milliye komutanlarının inisiyatifine bırakılmış bir sistemi beraberinde getirmiştir.

Kuva-yı Milliye bünyesi düşünüldüğünde Eşkya ve Efeler gibi gayri nizami örgütlenmelerden katılım sağlayanlar, halktan toplanan bağışların maksadını farklılaştırmakta ve kendi çıkarlarına ya da ihtiyacın fazlasını istemekte çekinmemişlerdir. Genel olarak düşünüldüğünde Kuva-yı Milliye Komutanlarının elinde olan bu inisiyatifle birlikte Nakdi ve Ayni Teberru vergisi, gelir kapısı olarak görülerek, adil olmayan bir sistemle uygulamaya koyulmuştur. Bütün bunların neticesinde bölgesel kongrelerde Kuvayı-yı Milliye'nin mali boyutu tartışılmış ve buna yönelik kararlar alınmıştır. Zira bölgesel bir hükümet gibi kararlar alabilen kongrelerin mali bağlamda çalışmaları gerek kaynak olarak kullanılan halkın gerekse de kaynakların dağılımı ve kullanımının organize edilmesiyle Kuva-yı Milliye'nin işini kolaylaştırmıştır.

2.2.4.1. Kongreler Yoluyla Kuva-yı Milliye Gelirlerinin Organize Edilmesi

İkinci Balıkesir Kongresi'nin toplanmasının ana sebeplerinden biri, Yunan işgaline karşı mukavemet gösteren Batı Anadolu Kuva-yı Milliyesi'nin mali olarak düzenlenmesini sağlamaktır. İkinci Balıkesir Kongresi'nde alınan kararlar arasında Kuva-yı Milliye'nin askeri yönünü doğrudan ilgilendiren maddeler şöyledir:²⁵¹

“Madde 8: Balıkesir’de olduğu gibi ilçelerde de Teşkilat Maliye, Levazım Kurulları kurulacak, ilçe ve bucaklardan gönderilen silah altına alınanların giderleri daha sonra genel giderden düşülmek üzere ilçe bucaklara ait olacak,

²⁵⁰ Alptekin Müderrisoğlu, **Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1990, s. 184-185.

²⁵¹ Müderrisoğlu, 1990, a.g.e, s. 194-196.

başlarında eşraftan bir kişi bulunacak ve cephede silah altına alınanlarla beraber kalacaktır.

Madde 13: Cephelerdeki bütün askerlerin yedirilme, giydirilme ve hastalıklarının tedavisi, teçhizatlarının tamamlanması ve yedek bölükler bulundurulması konularını düşünüp zamanında hizmetin yürütülmesi için cephe karargahları gerilende bu işlerle görevli birer Menzil Müfettişliği bulundurulması uygun görülmüştür.

Madde 14: Genel giderlerin her yerin büyüklük ve zenginliği oranında bölünmesi uygun görülmüş ve genel iradenin %21'ine Balıkesir'in, %17'sine Edremit'in, %7'sine Burhaniye'nin, %4'üne Balya'nın, %10'una Bandırma'nın, %6'sına Gönen'in, %4'üne Sındırgı'nın, %4'üne Gördes'in, %5'ine Soma'nın, %2'sine Bergama'nın katılması kararlaştırılmıştır.

Madde 16: Subay ve erlere verilecek olan maaş ve ikramiye, bölgenin taktir ve yetkisine bırakılmıştır.

Madde 20: Şehit olanların ailelerine ve yaralılara verilecek hediyelerin miktar ve derecesi, mahalli örgütün takdirine bırakılmıştır.”

Birinci Nazilli Kongresi'nde de Kuva-yı Milliye'nin mali düzenlemelerini içeren kararlar şöyledir:²⁵²

“Heyet-i Temsiliye'nin gerek cephe gerekse cephe gerisi giderleri, halkın mal ve para şeklindeki (Nakdi ve Ayni Teberru) bağışları ile karşılanır. Yapılacak olan bağışların miktarını 'İhtiyar Heyetleri' ve 'Bilirkişiler' tarafından verilecek bilgilere dayanarak Heyet-i Milliyeler'in onayı belirlemektedir.

Heyet-i Milliye tarafından silah altına çağrılanlardan 100 lira bağışta bulunanlar, üç ay süreyle silah altına çağrılmazlar.

²⁵² Müderrisoğlu, 1990, a.g.e, s. 201–202. (Aktaran, Gökbel 1964).

Heyet-i Milliye'lerin bağış suretiyle elde edecekleri gelir fazlası derhal genel merkeze gönderilecektir.”

2.3. İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN KUVA-YI MİLLİYE'YE BAKIŞI

Kuva-yı Milliye'nin yurdun her yerinde faaliyet gösteriyor olmasından dolayı işgalci devletler ve işgalci devletlerin yoğun baskısına maruz kalan İstanbul Hükümeti Kuva-yı Milliye'den rahatsızlık duymuş ve bunu engellemeye çalışmıştır. Kuva-yı Milliye'ye karşı İşgalci kuvvetler savaşırken aynı anda İstanbul Hükümeti de bu hareketin devam etmemesi için siyasi girişimlerde bulunmuş ve halkın katılımı engellemek amacıyla Kuva-yı Milliye üyelerini yaftalamaktadır. Türk topraklarını işgal etmek için bahane arayan İşgalci Devletler, Kuva-yı Milliye'yi kendi güvenliklerine tehdit olarak görmüşlerdir. Aynı zamanda Kuva-yı Milliye hareketi mütarekeyi reddetmek anlamına gelmektedir. Bu da İstanbul Hükümetiyle olan görüş ayrılığını ortaya çıkarmaktadır. Bütün bunların toplamında Kuva-yı Milliye, İstanbul Hükümeti'nin gözünde, devlet düzenini bozan, barış çabalarını baltalayan, yeni işgallere ve savaşlara neden olabilecek bir hareket olarak varlık göstermiştir.²⁵³

İstanbul Hükümeti, Kuva-yı Milliye hareketinin gelişimini engellemek için giriştiği faaliyetleri iki yönlü olarak gerçekleştirmiştir. Kuva-yı Milliye hareketinin önde gelenlerine, direnişin sonlandırılmasına yönelik haber göndermekte; kamuoyuna Kuva-yı Milliye'ye zarar verecek iftiralar atarak da gerek gönüllü katılım sağlayanları caydırmak gerekse de katılacak olanların fikirlerini değiştirmeyi amaçlamıştır.

Trabzon Valisi Galip Bey'e 23 Temmuz 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı Adil Bey tarafından gönderilen telgraf İstanbul Hükümetinin mütareke maddelerine uyulması gerektiğine dair görüşü göstermektedir.²⁵⁴ “Hükümet-i Seniyye'nin, vatanın kurtuluşunun mütareke hükümlerinin tamamen uygulanmasıyla mümkün olacağına inandığı...”

²⁵³ Zekeriya Türkmen, **Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918 – 1920)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s. 170.

²⁵⁴ Akandere, 2006, a.g.m, s. 2.

Dahiliye Nazırı Adil Bey'in 26 Temmuz 1919'da vilayetlere gönderdiği telgrafta da bu görüş açıkça dile getirilmektedir.²⁵⁵

“...müşkülât-ı mevcûdeyi tezyîd edecek her türlü harekâtın selamet-i vatani tehlikeye ilgâ edeceği derkâr olduğundan bazı mahallerde vukû'ı kemâl-i teessüfle haber alınan tahrikâta karşı icap edenlerin ikazı ve muktez-yı hâl ve mahalle göre lazım gelen tedâbirin cihet-i mülkiye ve askeriyece müttehiden ittihazı ehemmu elzemdir.”

Kamuoyunu Kuva-yı Milliye'ye karşı kışkırtmak amacıyla İttihatçılık, Bolşeviklik, sahte milliperverlik, fitne ve fesatçılık, dinsizlik gibi ithamlarda bulunmuş, görüldükleri zaman öldürülmesine yönelik olarak “Fetva-yı Şerife” çıkartılmıştır.²⁵⁶

2.4. BATI ANADOLU'DA KURULAN CEPHELER

Mütareke sonrası Osmanlı Devleti'ne ait olan topraklar, İtilaf Devletlerince paylaşılmış ve Batı Anadolu bölgesi de Yunanistan'a bırakılmıştır. Yunanlılar Batı Anadolu topraklarını hak olarak görmeleri dolayısıyla İzmir'den başlayarak vaat edilen toprakları işgal etmeye başlamıştır. İzmir'in işgali sonrası ülkede büyük bir hareketlilik başlamış, İzmir çevresinde ise bu durum korku ve endişe olarak ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Batı Cephesinde gönüllülerden oluşturulan birliklerle mukavemet hazırlıklarına başlanmıştır. Batı Anadolu'da ortaya çıkan bu gönüllü gruplar aynı zamanda Kuva-yı Milliye hareketinin de doğuşuna işaret etmektedir.

Yunan işgaline karşı Batı Anadolu'da iki temel cephe oluşturulmuştur. Direniş kuvvetleri İzmir-Afyon çizgisinin güney ve kuzeyinde konumlanmışlardır. İzmir-Afyon hattı ile Marmara Denizi arasında faaliyet gösteren 14. Kolordunun bölgesinde Ayvalık, Soma, Akhisar ve Salihli cepheleri oluşturulmuştur. Balıkesir sancağı bu cepheler için üs niteliği taşımıştır. Güneyde ise 57. Tümen Komutanlığı'nın teşvikiyle Aydın-Denizli arasında Söke, Cine, Umurlu, Köşk ve Sarayköy cepheleri meydana getirilmiş, önce Nazilli, sonra da Denizli bu cephenin üssü olarak kullanılmıştır.²⁵⁷

²⁵⁵ Akandere, 2006, a.g.m, s. 2.

²⁵⁶ Akandere, 2006, a.g.m, s. 2-3.

²⁵⁷ Koç, a.g.m, s. 243.

Yunan kuvvetleri İzmir'in işgalinin akabinde ülkenin içine doğru hareket ederek işgal alanını genişletme amacı gütmektedir. Ancak düzensiz milli kuvvetlerin varlığı bu ilerlemeyi durdurmuştur. Zira Ayvalık'tan Bergama, Ödemiş, Nazilli ve Aydın'a kadar 40.000 kişilik Kuva-yı Milliye güçleriyle karşılaşmışlardır.²⁵⁸ Batı Anadolu'da kurulan cepheler ya da Kuva-yı Milliye Cepheleri, bölgedeki mukavemet amaçlı oluşturulan cephelerle varlık kazanmıştır. Dolayısıyla diğer bölgelerde de Kuva-yı Milliye mukavemeti olmuş olsa da Kuva-yı Milliye'nin vücut bulduğu yer Batı Anadolu olmuştur.

Çetinkaya'ya göre²⁵⁹ İzmir'in işgal edilmesi üzerine ilk mukavemet hareketleri, Balıkesir, Soma, Denizli gibi bölgelerde ortaya çıkmış fakat ilk ciddi mukavemet Ayvalık'ta ortaya çıkmıştır. Burada 172. Alay Komutanı Ali (Çetinkaya) Bey'in gelişiyle, Yunan kuvvetleri ciddi bir mukavemetle karşılaşmıştır. Ali Çetinkaya'nın birliklerine halk da katılmıştır.

Batı Cephesi iki farklı evrelerde ele alınabilmektedir. İlk evre, Yunan kuvvetlerinin İzmir'e çıkması ve işgal hattının Bursa-Uşak bölgesine kadar genişlediği, Millî Mücadele'nin güçsüz, buhranlı ve zaman kazanmak amacını taşıdığı evredir. 1921 yılı başında Yunan Kuvvetlerinin Bursa'dan ileri harekate başlamasıyla Batı Cephesi'nin ikinci evresi başlamıştır. Türk ve Yunan kuvvetleri arasında Birinci ve İkinci İnönü Savaşları, Kütahya-Eskişehir, Sakarya, Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan savaşları da ikinci evreyi kapsamaktadır.²⁶⁰

1920 Mart'ında Batı Anadolu'da Yunan kuvvetlerine karşı gerçekleştirilen mukavemet kapsamlı hale gelmiş ve Batı Cephesi, esas askeri birlikler olarak üçe ayrılmıştır: İzmir Güney (57. Tümen), İzmir Kuzey (61. Tümen), İzmir Doğu (23. Tümen). Bu dönemde efe ve eşkıyalar da çoğunlukla iç isyanların bastırılmasında etkinlik göstermişlerdir.²⁶¹

²⁵⁸ Johannes Glasneck, **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye**, Onur Yayınları, Ankara 1976, s. 89.

²⁵⁹ Ali Çetinkaya, **Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1993, s. 50.

²⁶⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, **Kurtuluş Savaşımız: Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl (1919-1922)**, Ankara 1973, s. 89-90.

²⁶¹ Baykara, a.g.e, s. 83.

Kuva-yı Milliye döneminde Türk Milleti büyük fedakarlıklar göstermiş, kadın, erkek, çocuk yaşlı demeden topyekûn savaş halinde hareket etmiştir. Bu dönemi kumanda eden isimler özellikle önemlidir. Zira Kuva-yı Milliye birlikleri genellikle askeri alanda yetkin olmayan Türk ve Müslümanlardan oluşmuş ve güçlü komutaya ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla Ayvalık'ta Ali Çetinkaya, Albay Bekir Sami Bey; Bergama – Soma'da Albay Kazım Özalp; Salihli'de Yörük Ali Efe, Sarı Edip Efe, Parti Pehlivan Ağa; İzmir'de Galip Hoca lakabıyla Celal Bayar Kuva-yı Milliye hareketine yön vermiştir. Düzenli ordunun kurulmasından sonra da görev alarak Türk Milletine ve Türkiye Cumhuriyeti'ne hizmet etmeye devam etmişlerdir.

2.4.1. Ayvalık Cephesi

Koç'a göre²⁶² Türk İstiklal Savaşı'nın başlangıcı Ayvalık Cephesi'nin açılmasıyla olmuştur. Buradaki örgütlenmede subaylar, bürokratlar ve eşraf halka öncülük yapmış ve mevcudu artan örgütlenme halka mal edilmiştir. Kuva-yı Milliye hareketi temelde işgalci kuvvetlere karşı mukavemet amaçlı oluşturulan silahlı düzensiz güçlerdir. Ancak kurtuluş paydası altında topyekûn bir mücadeleyi de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla örgütleniş biçimi, ortaya koyulan mücadele gibi faktörler ele alındığında Kuva-yı Milliye karakteristiğinin doğrudan görüldüğü ilk yerdir.

1919 yılının başlarında İzmir'in ardından ilçelerde de işgallerin başlayacağı haberi yayılmaya başlamış şubat ayında bir grup Yunan kuvveti Ayvalık'a çıkmıştır. Bunun üzerine yerli Rumlar sevinç gösterileriyle hapishaneyi basarak altı Rum tutuklusunu salıvermiştir. Bu durum bölgedeki Türk ve Müslümanlarda korku ve endişeye neden olmuştur.²⁶³ Öyle ki Ayvalık İstihbarat Memuru Ali (Çetinkaya) Bey'in Köprülülü Hamdi Bey'e yazdığı mektup korku ve endişenin boşa olmadığını göstermektedir:²⁶⁴

“Dün İzmir işgal edildi. Bugün de İngilizlerle teması olan bir Rum'dan ikinci hedefin burası olduğunu öğrendim. Körfezde çok ciddi bir dayanma hattı kurmak gerek, Hamdiciğim. Bunu da senden başkası yapamaz. Mıntika komutanı mütereddittir. İzmir faciası onu harekete geçirmiyor. Ne emir

²⁶² Koç, a.g.m, s. 243.

²⁶³ Kâmil Su, **Köprülülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı**, Kurtuluş, Yayınevi, Ankara 1984, s. 24

²⁶⁴ Su, Kâmil, 1984, a.g.e, s. 48.

alırsam onu yaparım diyor. Kaymakam İngiliz temsilcisinin eteğinden ayrılmıyor. Rumlar kudurdular. Bereket versin ki çok ürkek keratalar... Bu yazımı alınca buradaki mıntika komutanı ile temasa geç.”

Ayvalık Cephesinin açılmasında Ali Bey’in büyük etkisi bulunmaktadır. Zira 24 Mayıs 1919’da Milli Müfrezelerin Teşkilatlanması Hakkında Talimname yayımlayarak olacıklardan çevre bölgeleri haberdar etmiştir. Bu haber üzerine gerekli hazırlıklar yapılarak bölgede Kuva-yı Milliye birliklerinin oluşum süreci ivedi bir hal almıştır.²⁶⁵ Çetinkaya’ya göre²⁶⁶ 28 Mayıs’ta işgale dair haber kaymakama bildirilmiş, Kaymakam da Ali Bey’i işgalden haberdar etmiştir. Ali Bey, haberleşme ağlarını kesmek suretiyle engelleyerek olası bir çıkartmaya karşı Ayvalık’ın doğusunda zeytinliklerde vaziyet almıştır. 29 Mayıs’ta beklenen çıkartma Yunan kuvvetleri ve yerli Rumların beraber gerçekleştirdikleri bir hareketle başlamıştır. Öğleye kadar sürmüş olan çatışmalar neticesinde Türk kuvvetleri geri çekilmiştir.

Ali Bey’in 29 Mayıs 1919 tarihli Ayvalık’ın işgali üzerine raporu şöyledir:²⁶⁷

“... şafak ile beraber şehirde müteşekkil Salib-i Ahmer efrat ve zabitanıyla şehre çıkarılmış olan Yunan askeri ile takviye edilmiş kuvvetle müsademe başladı. Düşmanın asıl büyük ihracı kasabanın şimaline yapmakta olduğu görülüyordu. Bu ihracın hitamı ile beraber yandan sağ cenahımıza bir tesir icrası suretiyle kuvvetimizi geri almak ve müsademeyi şehrin haricine sevk etmek istedikleri görüldü.

Bu hal karşısında öğleye kadar bazen hafif bazen şedit ateş devam etti. Alayın erleri ve subayları tamamı ile vazifesini yaptı. Maruz istikamete, zeytinliklere çekilme zamanı geldi. Ve o suret ile çekildik. Zeytinlikler üzerinde ahz-ı mevki olundu. Şu suretle Ayvalık sükût etmiş oldu, bundan sonra düşman üzerimize gelmedi. Ve şehrin üzerindeki sırtları işgal ve iktifa eyledi. Tarafımızdan kıymettar bir subayla birkaç mecruh var. Diğer tarafın da herhalde fazlaca zayıatları olduğu muhakkaktır. Şehir dahilinde ancak birkaç Osmanlı memuru ve Müslüman kalmıştır. Diğerleri kamilden çekilmiştir. Berveçh-i maruz temas muhafaza edilmektedir. Karargâh,

²⁶⁵ Çetinkaya, 1993, a.g.e, s. 35.

²⁶⁶ Çetinkaya, 1993, a.g.e, s. 50 – 51.

²⁶⁷ Hilmi Ergeneli, “1919 Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar”, **Bulleten**, Cilt: XXXXVIII, Sayı: 189 – 190, Ankara 1985, s. 97–101.

Muratili nahiyesine nakledilmiştir. Maalesef şimdiye kadar mıntıkam dahilinde bulunan Edremit, Burhaniye ve Bergama kazalarından hiçbir şekil ve suratle kuvvetle muavenet icra için teşebbüslerime karşı ihmal ve taallül ile mukabele gördüm. Şimdilik bu kuvvetin askeriye ve gerekse tedarik edilmeye başlanan gönüllü milli kuvvetler ile vaziyeti muhafaza ve işgalin tevessüünü men ve Ayvalık'ı tazyik altında tutmak esasını takip ettik ve edilecektir. Mevad-ı askeriyeden bir miktar erzaktan başka Yunanlıların eline bir şey geçmemiştir.”

2.4.2. Bergama–Soma Cephesi

Yunan kuvvetlerinin Ödemiş, Nazilli, Tire ve Akhisar'ı ele geçirip, 13 Haziran 1919 tarihinde de Bergama'yı işgal etmesi üzerine kurulmuş olan cephede başarılı elde edilmiştir. Ancak bu cepheden püskürtülen Yunan kuvvetleri çekilirken, Türk ve Müslüman halka karşı saldırıda bulunmuş, 17 Haziran 1919 tarihli “Menemen katliamı” da bu geri çekilme sürecinde gerçekleşmiştir (Tekin, 2001). Kırkağaçlı Emin Bey tarafından kurulan cephe daha sonra Balıkesir'de bulunan 61. Tümen bağlanmıştır. Tümenin kumandanı olan Miralay Kazım (Özalp) Bey, bu cephenin fiili idaresiyle meşgul olmuştur.²⁶⁸

Bergama'nın işgali sonrasında Ayvalık mıntıkasından Binbaşı Kemal Bey komutasındaki bir müfreze ile Balıkesir, Soma ve Kırkağaç'tan teşkil edilen milli müfrezeler ve Akhisar'dan Parti Pehlivan ve Hafız Hüseyin Bey'in emirlerinde toplanan halk kuvvetleri ile bazı nizamiye müfrezeleri, Kuva-yı Milliye namı adı altında 14 Haziran'da Bergama'ya baskın yapmışlardır. Yunan müfrezesi efradı kısmen imha edilmiş, kısmen de Menemen ve Dikili istikametlerinde dağlara dağılmışlardır. 16 Haziran günü de Reşadiye kariyesine giderek, orada bulunan Yunan müfrezesini de tart etmiştir.²⁶⁹ 19 Haziran günü Yunan kuvvetlerinin Bergama'ya yaptığı çıkarmayı Özalp şöyle anlatmaktadır:²⁷⁰

“Yunanlılar Bergama'ya iki alay askerle taarruz ettiler. Bu kuvvetlerin bir alayı da güneyden olmak üzere Bergama'ya doğru ilerlediler. Yunan

²⁶⁸ Hamza, Eroğlu, **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s. 170.

²⁶⁹ Özalp, 1998, a.g.e, s. 25.

²⁷⁰ Özalp, 1998, a.g.e, s. 25–26.

kuvvetlerinin Bergama'ya yaklaşması anında ben, 188. Alaydan toplayabilmiş olduğum subaylar, askerler ve milli müfrezelerle şehrin içerisinde bulunuyordum. Şiddetli bir çarpışma başladı. Yanımızda top yoktu. Çarpışmaya iştirak eden kuvvetlerimiz, az miktarda süvari ile nizamiyeden ve milli efrattan kurulu, 500 kadar piyade ve 4 adet makineli tüfekten ibaretti. Düşmanın üstün kuvvetlerine karşı şiddetle mukavemet ediyorduk. Bu sırada Bergama halkı, hiçbir fert kalmamak üzere, Soma istikametine doğru sevk olundular. Eşyalarını ve hayvanlarını da beraberinde götürdüler. Hastaları bile yollamaya muvaffak olduk. Bizim için böyle hareket etmek mecburiyeti vardı. Zira Yunanlıların Bergama'da uğradıkları mağlubiyet ve kayıplarını intikamını, Türk halkını öldürmek suretiyle isteyecekleri tabiiydi.”

2.4.2.1. Menemen Katliamı

Yunanlılar Bergama'da uğradıkları ani felaket üzerine Menemen'de kaza Kaymakamı da dahil olduğu halde memurinden ve masum ahaliden bir kısmını katletmek ve enva-ı mezalimi ika eylemek suretiyle intikam almaya kalkışmışlardır.²⁷¹ Dolayısıyla Menemen katliamı, İzmir Menemen'de Yunan kuvvetlerinin Türk ve Müslüman halka yaptığı katliamdır. Batı kaynaklarına göre 200 Türk ölmüş, 200'den fazla Türk de yaralanmıştır. Türk kaynakları ise 1000 civarında ölen Türk'ün olduğunu söylemektedir.²⁷²

Menemen bölgesindeki Yunan zulmü, İngiliz yetkili Higham'ın bölgeye gelmesi ve Yunan kuvvetleri üzerinde baskı kurmasıyla birlikte son bulmuştur. Venizelos bu zulmü basit görmüş ve inkâr etmiştir. Ancak Yunan kuvvetlerinin Türk ve Müslümanlara yaptığı zulmün yanında Yunan Kızılhaç'ı da yaralılara karşı tepkisiz kalmıştır. Yaralı Türk ve Müslümanların tedavisi ise ancak İtalyan bir doktorun bölgeye gelmesi ve İngiliz otoritelerden izin almasıyla yapılabilmektedir.²⁷³

²⁷¹ Cevat Kerim İncedayı, **Türk İstiklal Harbi (Garp Cephesi)**, Yapı kredi Yayınları, İstanbul 2007, s. 21.

²⁷² Durukoğlu-Salik, a.g.m, s. 245.

²⁷³ Ediz, 2011, a.g.e, s. 160.

2.4.2.2. Bergama Cephaneliği Hadisesi (15–19 Haziran 1919)

Bergama Baskını, Akbaş Cephaneliği baskınından farklı olarak, Bergama’da bulunan depodaki silah ve cephanelerin işgal kuvvetleri tarafından kullanılmasının engellenmesi için patlatılması hadisesidir. Yunan kuvvetlerinin Akhisar’dan çekilmesi üzerine buradan Bergama’ya hareket eden Yüzbaşı Kemal Bey 11–12 Haziran gecesi Bergama’ya vardığında patlamalara şahit olmuştur. Üsteğmen Nuri, silah ve Cephane Reisi olarak cephaneliği patlatmıştır.²⁷⁴

Menemen ve Dikili’den ilerleyen faik kuvvetler karşısında Türk müfrezeleri Soma Garp ve Garp–i Cenubisindeki sırtlara çekilmişler ve Yunanlılar da Bergama’yı yeniden işgal etmişlerdir. Türk müfrezeleri bu mıntıkada faal hareket ederek düşmanı büyük müşkülata maruz bırakmışlar ve işgal ettikleri hâkim sırtlarda düşmanın müteaddit taarruzlarını tevkif etmişlerdir. Burada Kırkağaç, Soma ve civarı halkı çok büyük fedakarlıklar göstermişlerdir.²⁷⁵

Bergama’da çarpışmaya iştirak eden milli nizamiye kuvvetleri dağılmış olduğu için Soma’ya ilerlemesi muhtemel olan işgal kuvvetlerine karşı başlangıçta 70 kişilik bir kuvvet oluşturulmuştur. 188. Alay Kumandanı Albay Akif Bey 14 Haziran’a kadar örgütlenmiş Kuva–yı Milliyecilere 150 kadar tüfek yardımıyla bulunmuştur. Bölgedeki kuvvetlerin mevcudu artmış, Albay Akif Bey’in 300 tüfek ve 500 sandık cephane yardımı daha yapmasıyla birlikte güçlü bir kuvvet haline gelmiştir.²⁷⁶

14. Kolordu Komutanı Miriliva Yusuf İzzet’in Kulada Albay Bekir Sami’ye gönderdiği vesikaya göre:²⁷⁷

“Yunan kuvvetleri hiçbir itilaf hükümetinin yardımını görmeksizin karşımızda tamamıyla münferit kalmışlardır. Bergama’da Milli kuvvetlerimizin parlak muvaffakiyetleri İzmir’de bile elim tesirler yapmıştır. En ufak bir kuvvetimizin ile hareketi Milli kuvvetlerimizin çabucak teşekkülünü sağlayacak ve ahalimizin manevi kuvvetlerini

²⁷⁴ Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Kastaş Yayınları, İstanbul 2004, s.97.

²⁷⁵ İncedayı, 2007, a.g.e, s. 21.

²⁷⁶ Albayrak, a.g.e, s. 70.

²⁷⁷ Apak, a.g.e, s. 49.

yükseltecektir. Genel siyasi durumun lehimize olarak değiştiğini bütün devlet memurlarına, askerlere ve bilhassa halka iyice anlatmak ve bununla beraber her vakitten ziyade emniyet ve asayişin muhafazasına gayret eylemek lazımdır.”

2.4.3. Akhisar Cephesi

Akhisar Cephesi, Manisalı Karaosmanzade Halit Paşa'nın Rum çeteleri tarafından ani baskın sonucu öldürölmesiyle, önce bir fedai müfrezesi olarak kurulmuş, daha sonra da mevcudunu 1200'e yükselterek, Akhisar Kuva-yı Milliye Grubu olarak yeniden düzenlenmiştir.²⁷⁸ Cephenin kumandanı, Binbaşı Hüsnü Bey'dir. Maiyeti 188. Alaydan bir nizamiye müfrezesi ile Akhisar kazası ve Marmara nahiyesi halkından müteşekkil milli kuvvetlerden ibaretti. Bu milli kuvvetlerin başlarında da Manisalı Mirimiran Halit Paşa ve sonradan asilerle çarpışmada şehit olan Hafız Hüseyin Bey ve Dramalı Rıza Bey bulunmaktadır. Askerlerin mevcudu 800 olup, Manisa'yı işgal eden Yunan fırkası kısmen Akhisar ve kısmen Salihli taraflarında bulunan Kuva-yı Milliye'ye karşı cephe almış durumdadır.²⁷⁹

“Galip Hoca” takma adıyla cephede faaliyet gösteren Celal Bayar da bir süre bölgede komutanlık yapmıştır. Kolordu Komutanı Yusuf İzzettin Paşa'dan aldığı emirle 6 Haziran 1919'da demiryolunun Fransızlar tarafından işgal edilmesinden dolayı topladığı kuvvetlerle karadan Akhisar'a hareket eden Kemal Bey 7 Haziran'da Soma'ya varmış, 10–11 Haziran'da da Akhisar'da bulunan Yunan kuvvetlerine karşı taarruz kararı verilmiş ve Akhisar kurtarılmıştır.²⁸⁰

2.4.4. Salihli–Bozdağ Cephesi

Batı cephesinin kuzey ve güneyinin birleştirilmesi için önemli bir konuma sahip olan Salihli–Bozdağ cephesi, işgal kuvvetlerinin ilerlemesini durdurmak maksadında elzemdir.²⁸¹ Apak'a göre²⁸² bölgedeki mukavemet kuvvetlerinin oluşumunda etkili

²⁷⁸ Eroğlu, 1990, a.h.e., s. 170–171.

²⁷⁹ Özalp, 1998, a.g.e, s. 34.

²⁸⁰ İlgürel, 1999, a.g.e, s. 75.

²⁸¹ İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1989, s. 130.

²⁸² Apak, a.g.e, s. 114.

olan kişi, bölgedeki köylerde nüfusu olan Mustafa Bey'dir. Başlarda mukavemet için herhangi bir hazırlık söz konusu olmamış hatta buraya kuvvet göndermesi istenen Postlu Mestan Efe çeşitli bahanelerle Salihli'ye gitmekten vaz geçmiştir. Salihli stratejik olarak, Gediz Vadisi'nin açtığı ana istikamet ve İzmir'i Afyon'a bağlayan demiryolu üzerinde bulunmaktadır.²⁸³ Dolayısıyla bu bölgenin tutulması ve işgalci kuvvetlere karşı mukavemet hazırlığı yapılması gerekmektedir.

Çerkez Ethem'in etkinlik gösterdiği ve Kuva-yı Seyyare birliklerinin mukavemet halinde olduğu Salihli Cephesi, Yunan kuvvetlerince Kasaba ve Ödemiş'in işgali için harekete geçmeleri, Ahmetli istasyonunu da ele geçirmeleri sonucunda kurulmuştur.²⁸⁴ Halil Efe Yunan kuvvetlerini istasyondan geri püskürtmüş, daha sonra Bandırma'dan gelen Çerkez Ethem cephenin komutanlığını almıştır. Takip eden günlerde Pehlivan Ağa, Sarı Efe adıyla ünlü Edip Bey komutasındaki gönüllülerle görev alarak cepheyi güçlendirmiştir.²⁸⁵

Çerkez Ethem'in cepheye gidişini Kazım Özalp şöyle anlatmaktadır:²⁸⁶

“Soma'da bulunduğum günlerde Çerkez Ethem yanıma geldi. Bandırma'dan Ayvalık mıntikasına Ali Bey'in yanına gitmiş, oradan da Soma'ya gelmişti. Salihli'ye giderek orada bir cephe tesis etmek için kendisine bir miktar silah verdim, gitti. Aynı zamanda Akhisar'da, ufak bir askeri fırka ile beraber, milli kuvvetler teşkil etmek üzere Binbaşı Konyalı Hüsnü Bey'i gönderdim. Gerek Salihli'de gerek Akhisar'da bu suretle milli teşkilat kurulmuştur.”

Salihli mevkiindeki askeri durumu Demirci Mehmet Efe'nin Mustafa Kemal'e gönderdiği telgraf özetlemektedir.²⁸⁷

“Yunanlılar General Milne nokrasında gösterilen hattı çok üstün kuvvetlerle işgale başladılar. Ödemiş taraflarında üç günden beri kanlı muharebeler oluyor. Hain Ferit Paşa kabinesi zamanında hiçbir yerden yardım alamadık.

²⁸³ Sıtkı Aydınel, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 134-135

²⁸⁴ Eroğlu, 1990, a.g.e, s. 171.

²⁸⁵ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2003, s. 4.

²⁸⁶ Özalp, 1998, a.g.e, s. 31.

²⁸⁷ GENKUR, 1991,

Bir aydan beri her tarafa silah ve cephane için aralıksız başvurulduğu halde sadece pek az miktar Konya'dan geldi. Bugün de Burdur'dan 100 sandık gönderiliyor. Savaş bu şekilde devam edecek olursa mevcut cephaneyle düşmana nihayet 10 gün mukavemet gösterilebilir.

Bir hafta içinde 15.000 mücahidi cepheye getirmek kolaydır. Bunlar silah ve cephanesizlik yüzünden getirilemiyor. Bazı yerlerden kuvvetli vaatler alındıysa da durum aleyhimize döndüğü taktirde yapılacak yardımın hiçbir değer hükmü kalmayacaktır. Allah korusun bu cephe bir felakete uğrarsa her tarafta büyük değişiklikler meydana gelecek ve memleket karmakarışık olacaktır. Aydın ve Ödemiş kesimlerinin cephane bitinceye kadar direneceklerine eminim. Salihli kesimi çok zayıftır. Üstelik Yunanlılar, dünden beri oraya taarruz ettikleri için bizden kuvvet ve yardım istiyorlar. Bir tek er bile gönderilmesine bu sırada imkân yoktur. Salihli kesimi hemen takviye edilmez ve düşman durdurulmazsa, bizim de durumumuz pek güçleşecektir... ..Kütahya ve Afyonkarahisar'daki cephanelikleri basarak bol cephane temini mümkündür. Fakat İngilizlerle herhangi bir çatışmaya tutuşmak istemiyoruz. Gereğinin bildirilmesi rica olunur.”

Bölge kaymakamı, Millî Mücadeleye sıcak bakmamaktadır. Bu yüzden Alaşehir'e gönderilmiştir. Burada da Millî Mücadele'nin bütünlüğünü bozacak girişimlerde bulunması üzerine İstanbul'a gönderilmiştir. Bürokratik olaylar yaşanırken, aynı zamanda Yunanlılar 11 Temmuz günü sabahı süvari, topçu, makineli tüfek ve piyadeden oluşan kuvvetleriyle üç taraftan saldırıya geçmişlerdir. Çarpışmada Yunan kuvvetlerinin en baskın oldukları taraf Şakir Ünalın'ın komutasındaki bölge olmuştur. İki saatin sonunda çekilmek zorunda kalmışlardır. Milli Kuvvetler Komutanı Mustafa (Şahyar) Bey kendi komutasındaki kuvvetlerle bölgeye yardıma gelmiş ve Yunan kuvvetlerinin geri çekilmesi sağlanmıştır.²⁸⁸

2.4.5. Aydın–Nazilli Cephesi

Nazilli'nin gündeme gelmesinin temelinde İzmir'deki Rumların çağrısı bulunmaktadır. Nazilli ve Denizli Rumlarının on iki bin kişilik Kuva-yı Milliye birliği

²⁸⁸ Bezmi Nusret Kaygusuz, **Bir Roman Gibi**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2002, s. 177.

tarafından tehdit altında olduğunu gerekçe olarak sunmuşlardır. Bu tehdit Nazilli'ye yapılacak olan saldırıyı meşru kılmış ve “Zito” naraları arasında Yunan kuvvetleri trenle Nazilli'ye uğurlanmıştır. Yunan kuvvetleri oldukça rahat bir şekilde gitmektedir. Zira 27 Mayıs günü Çine saldırısında mukavemet gösterebilecek olası Türk kuvvetlerini Menderes'in diğer tarafına püskürtmüşlerdir. Her istasyonda bırakılan birlikler yoluyla Nazilli ve çevresi Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu işgalde gara ulaşan tren Rumlar tarafından sevinçle karşılanmış ve ölüm tehlikesi altında olduğunu söyleyen Rumlar “Türlere ölüm” diye bağırmışlardır.²⁸⁹

28 Mayıs günü Çine ve Denizli'de toplanan ve Yörük Ali Efe komutasında birleşen kuvvetler, 57. Fıkra topçu alaya komutanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in komutasındaki askerlerden oluşmuşlardır. 175. Piyade alayı fırka komutanı Hacı Şükrü Bey'in yönetiminde Aydın geri alınmıştır. Ancak takip eden günlerde Yunan kuvvetleri destek alarak Aydın'a girmiş, milli kuvvetler de Aydın – Nazilli arasındaki Köşk'te cephe ve savunma durumunda vaziyet almışlardır. Bu sırada Demirci Mehmet Efe dağdan inerek çetesiyle ulusal güçlere dahil olmuş ve bölgenin ulusal güçler genel komutanlığını üstlenmiştir.²⁹⁰

25 Haziran günü Yunan kuvvetleri, bir bölük kuvvetle keşif taarruzu yapmış, bu sırada düzensiz kuvvetlerle çarpışma yaşanmış ve çarpışmanın neticesinde düzensiz kuvvetler cenuba doğru çekilmişlerdir. Bu sırada Yunan kuvvetleri iki köyü basmış, köyde kaçamayan Türkleri öldürmüştür. 28 Haziran sabahı Yunan kuvvetleri yeniden cenuba, Menderes köprübaşına bir keşif yapmış ve burada Yörük Ali Efe kuvvetlerinin mukavemetiyle karşılaşmışlardır. Çarpışma sırasında bölgedeki diğer Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin de dahil olmasıyla Yunan kuvvetleri Aydın'a çekilmiştir.²⁹¹

Bu aşamada Aydın halkı ve civar bölgelerdeki halk Yunan kuvvetlerine karşı mukavemet göstermeye başlamış, Yunan işgali altında olan Aydın'a doğru, Yunan makineli tüfeklerinin ateşleri arasında 600 kadarı silahlı, kalanı sopalı veya bıçaklı ve baltalı, ilerlemektedirler. Bu vatansever topluluk efelerle birlikte herhangi bir emir ya da talimat almadan uyumlu bir şekilde Aydın sınırına kadar gelmişlerdir. Yunan

²⁸⁹ Parlak, 1982, s. 472–473.

²⁹⁰ Kili, 2003, a.g.e, s. 13.

²⁹¹ Apak, a.g.e, s. 95–96.

kuvvetleri de Aydın'ın içine tamamen sıkışmıştır. Ertesi gün düzenli Yunan birliklerine karşı mukavemet başlamıştır. Ancak Yunan kuvvetleri Milli kuvvetlerden ziyade bölgedeki silahlı Türk ve Müslümanları öldürmüş, evleri yakmışlardır. Bunu gören Milli kuvvetler de yerli Rumları öldürmüşlerdir. Birkaç gün sonra Yunan kuvvetlerinin bölgeden çekildiği düşüncesiyle dağılan Milli kuvvetlerin yokluğunu fırsat bilen Yunan kuvvetleri, yeniden Aydın'a girmiş, şehri yakıp yıkmışlardır. Bu zulümle birlikte on binlerce Türk ve Müslüman Yunan kuvvetlerinin önünden Nazilli ve Çine'ye yalınayak göç etmek zorunda kalmışlardır.²⁹²

Aydın – Nazilli, sivil kökenli kuvvetlerin ağırlıkta olduğu mıntıkadır. Bölgeden ve çevre illerden gelen gönüllüler, efelerin komutasında Kuva-yı Milliye saflarına dahil olmuşlardır. Kuva-yı Milliye'nin dağılıp düzenli orduya geçildiği dönemde de görevler üstlenen Demirci Mehmet Efe bölgenin en tanınmış efesidir. Aydın ve civarının Kuva-yı Milliye Kumandanı şanını almış, Yunanlılara karşı büyük başarıların elde edilmesinde önemli rol oynamıştır.²⁹³

Yunanlıların bilahare muhtelif fırkalarla Bursa ve Alaşehir istikamet-i umumiyelerinde umumi taarruza geçtikleri zamana kadar bu mıntıkada cereyan eden muhaberat başlıca bunlar olup bilahare bu müfrezeler Garp Cephesi Kumandanlığı emrinde birleştirilerek esaslı ordu teşkilatı yapılmaya kadar Yunanlıları tevkif ve taciz ile meşgul olmuşlar ve Birinci İnönü arifesinde ordu, mehma-emken vücut bularak Birinci İnönü Muharebesi'nden itibaren ordu muhaberatı başlamıştır.²⁹⁴

2.4.6. Akbaş Cephaneliği Baskını (26–27 Ocak 1920)

Anadolu'nun Yunan işgali altında olmayan bölgelerinde birçok tüfek ve top bulunmaktadır ancak bunların çoğunun süngüsü ve kaması bulunmamaktadır. İstanbul'dan kaçırılan süngü ve kamalar da bütün bu top ve tüfekleri istifade edilebilir hale getirecek miktarda değildir. Ordunun halihazırda kullandığı Alman tüfeklerinin mühimmatı da azaldığından, mevcut Osmanlı tüfeklerinin mühimmatları, Alman

²⁹² Apak, a.g.e, s. 96–97.

²⁹³ Albayrak, a.g.e, s. 72.

²⁹⁴ İncedayı, 2007, a.g.e, s. 22.

tüfeğiyle atılacak şekilde tadil edilmiştir. İki mühimmat arasında belirli derecede çap farkı bulunmaktadır.²⁹⁵

Mondros Mütarekesi hükümlerine göre Osmanlı Ordusunun sahip olduğu silah, mühimmat ve cephaneler toplatılmış, Gelibolu ve Eceabat arasında sahil civarında bulunan, Akbaş deposuna yerleştirilmiştir. Bu deponun muhafazası da Fransızlara verilmiştir.²⁹⁶

Silah ve cephanenin kontrolünü ele geçiren İtilaf Devletleri, toplanan silahları Rusya'da komünistlerle girişilen mücadelede kullanılması ve komünistlerin yok edilmesi için Nikolayevig Vrangel ordusuna vermeyi planlamaktadır. Bu haberin yayılmasıyla birlikte özellikle Kuva-yı Milliye için büyük bir hayal kırıklığı yaşanmıştır. Zira işgalci kuvvetlere karşı girişilen mücadele, ülkenin geldiği durumda Kuva-yı Mİlîyeye olan katılımın artması, silah ve mühimmat ihtiyacını had safhaya çıkartmıştır. Silaha olan ihtiyaç, doğru bir planla Akbaş Cephaneliğine baskın yapılarak ihtiyaç duyulan silah ve cephane ihtiyacının karşılanması fikri doğmuştur. İlgürel'e göre²⁹⁷ bu fikir asla kolay değildi. Baskın için çok fazla kara ve deniz aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Zira cephanelikten Anadolu'ya taşınacak olan malzemelerin sahilde beklemeden götürülmesi gerekmektedir. Boğazda sürekli teyakkuzda olan İngiliz Donanmasına görünmemek gerekmektedir.

Balıkesir Müdafaa-i Hukuk cemiyetinin planladığı bu iş için Köprülü Kaymakamı Hamdi ve Dramalı Rıza Beyler, yardımcılarıyla birlikte yaptıkları gizli çalışmalar neticesinde cephaneliği basmış, depodan alınan silah ve cephaneler de boğazın Anadolu yakasındaki Burgaz köyü yakınlarına geçirilmiş, burada da içerilere dağıtılmıştır.²⁹⁸ Ancak bu süreç kolay gelişmemiştir. Zira İtilaf donanması arasında karşıya geçildikten sonra iş bitmemektedir. Karşıya geçirilen silah ve cephaneleri nakledecek vasıtaları bulmak, iskeleye getirilerek gemilere yüklemek ve tekrar donanma arasından karşı sahile geçirmek gerekmektedir.²⁹⁹

²⁹⁵ Özalp, 1998, a.g.e, s. 89.

²⁹⁶ GENKUR, 1965, a.g.e, s. 41.

²⁹⁷ İlgürel, 1999, a.g.e, s. 247.

²⁹⁸ GENKUR, 1965, a.g.e, s. 41.

²⁹⁹ Özalp, 1998, a.g.e, s. 89.

Akbaş cephaneliği baskınını Özalp şöyle anlatmaktadır:³⁰⁰

“Karşı tarafa geçen milli müfreze askerleri, evvela telefon hatlarını kestiler, sonra bir baskın yaparak depolardaki Fransız nöbetçilerinin kollarını bağladılar. Ondan sonra muhafız müfrezenin oturduğu binayı sardılar ve bombalarla yatak koğuşuna hücum ederek teslim olmalarını istediler. Şaşkına dönen Fransızlar teslim oldular. Evvelce yapılan hazırlık ve plan gereğince oradaki Türklerden de yardım görerek depolardaki silah ve cephaneyi sahildeki vasıtalara naklettiler. Aydınlıktan evvel sekiz bin tüfek, beş bin sandık cephaneye ve üç yüz mitralyöz kayıklara yerleştirilmiş bulunuyordu. Kuvvetimizin faaliyeti ve planı o kadar muntazam yürümüştü ki civardaki depoların muhafızları ile görevli diğer müfrezeler ve İtilaf harp gemileri sabaha kadar hiçbir şeyden haberdar olmamışlardı.”

Akbaş baskını, başta İngilizler olmak üzere müttefikleri büyük bir telaşa sürüklemiştir. Haberin alınmasında hemen sonra tedbirler alıp, karaya asker çıkarmadıkları gibi deniz devriyelerini de attırmışlardır. Bununla birlikte Kuva-yı Milliye için en belirgin tehlike olan Anzavur'u da muhtemelen silahların peşine takmışlardır.³⁰¹ Bunun yanında karşı atak da yapabilecekleri ihtimali üzerinde duran Anadolu hareketinin tavsiyesi şöyle olmuştur:³⁰²

“İngilizler, Bandırma'ya iki yüz kişilik bir kuvvet çıkardılar. İtilaf kuvvetlerinin, Milli savaş bölgelerinin gerilerinde İtilaf Devletleri askerlerinin de buldukları yerlerdeki depolarda bulunan silah ve cephanelerin başka bir yere nakli, kullanılamaz duruma getirilmeleri veya bu gibi yerlerin işgal edilmeleri ihtimaline karşı, komutanlara verdiğimiz emirde, bazı tedbirler tavsiye etmekle birlikte, bütün komutanların büyük bir kararlılık ve kesinlikle hareket etmeleri gereğini bildirdik.”

Batı Cephesi'nde verilen mücadeleyi ateşlendiren ve Türk Milleti'nin ümitlerini arttıran Akbaş Cephaneliği baskını, tüm yurttaki büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Ancak sarayım emriyle Gönen'in Yenice Köyü'nde depolanan silahları ele geçirmek

³⁰⁰ Özalp, 1998, a.g.e, s. 90–91.

³⁰¹ İlgürel, 1999, a.g.e, s. 182.

³⁰² Atatürk, 2004, a.g.e, s. 268–269.

isteyen eşkıya Anzavur gelince Dramalı Rıza Bey tarafından depo havaya uçurulmuştur. Köprülü Hamdi Bey burada şehir olmuş, İstanbul'da yakalanan Rıza Bey ise idam edilmiştir.³⁰³

2.4.7. Batı Anadolu Kuva-yı Milliye'nin Lojistik Faaliyetleri

Batı Anadolu Kuva-yı Milliye kuvvetlerinin organizasyonunu kongreler ve cepheler ortak ele almak mümkündür. Başka bir deyişle cephelerin açılmasıyla birlikte, bu cephelerde mukavemet gösteren kuvvetlerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve komuta edilmesi için düzenli bir sistemin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Eş zamanlı olarak varlık kazanmış olan cephe ve Batı Anadolu Kongreleri birbirini destekler niteliktedir. Bölgesel olarak mukavemet gösteren kuvvetler, düzenli bir orduya sahip Yunan kuvvetleri karşısında her yönden eksik kalmışlardır. Bu eksikliğin telafisi ve daha etkili mukavemet göstermek amacıyla Balıkesir, Alaşehir, Nazilli kongreleri yapılmış, harekât ve personelin temel ihtiyaçlarının giderilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir.³⁰⁴ Personel, para, iâşe ikmali, giyecek, silah ve cephaneye, sağlık gibi cephelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması için ivedilikle çalışmalara başlanmıştır.

Kuva-yı Milliye yapısı gereği personel ihtiyacını gönüllüler, askerlik zamanı gelmiş olanlar, halihazırda asker olanlar, asker kaçakları, suçlular, eşkıya ve efeler ile adamlarından oluşmaktadır. Kongreler neticesinde Denizli Milli Heyeti, 1884 – 1898 doğumluları, Demirci Mehmet Efe de kendi bölgesinde 1894 – 1898 doğumluları silah altına almıştır. Para temini, önceleri milli kurullar tarafından toplanan halkın yardımlarıyla sağlanmaktadır. Ancak Kuva-yı Milliye'nin genişlemesi ve nüfusunun artmasıyla bu halka ağır gelmeye başlamış, “nakdi bedel usulü” kabul edilmiştir. Buna göre başlangıçta 50 lira, sonraları 100 lira, daha sonraları da 200 lira alınmıştır. İâşe hususu da para ihtiyacı gibi başlarda halktan temin edilmiştir. Para ihtiyacıyla aynı sebeple yani halka ağır gelmesiyle birlikte kongre kararlarıyla “nakdi ve aynı bağışlar” la sağlanmasına karar verilmiştir. Bağış miktarını, ihtiyar heyeti ve bilirkişiler şahsın gücüne dayanarak belirlemişlerdir. Giyecek hususunda kuvvetlere katılanlar kendi

³⁰³ Orhan Bayrak, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sözlüğü**, Milenyum Yayınları, İstanbul 2000, s. 18.

³⁰⁴ GENKUR, 1991, a.g.e, s. 170.

kıyafetlerini getirirken, zamanla bölgelerin şartlarına göre birtakım kıyafetler ortaya çıkmıştır. Bir kısmına da ordu yardım etmiştir. Silah ve cephane ihtiyacı da askeri depolardan, jandarma birliklerinden, halktan ve kendi silahlarıyla gelenlerden karşılanmıştır. Sağlık hizmetleri de cephelerin açılmasından önce mahalli olarak hizmet verirken, cephelerle birlikte imkanların da artmasıyla yer yer yeni hastaneler açılmıştır.³⁰⁵

Cephelerde gösterilen mukavemetler İtilaf Devletlerini özellikle de Yunanistan hükümetini rahatsız etmiştir. Venizelos Yüksek Konseyde verdiği bir notada, Türklerin askeri mevcudiyeti ve faaliyetlerinin bütün bölgenin güvenliğini tehdit edecek düzeye ulaştığını, Konya bölgesinde 60.000 Türk askerinin hazır bulunduğunu, 300.000 askerin de Türkler tarafında seferberlikle askere harekete geçebileceğini iddia etmektedir. Buna karşın İngiliz raporlarına göre Ekim ayı itibariyle Bergama'da 6000, Soma'da 1700, Akhisar'da 4000, Salihli'de 2600, Ödemiş'te 2800, Aydın'da 18.000 olmak üzere bölgede toplam 35.100 silahlı kuvvet bulunmaktadır.³⁰⁶

Yunan kuvvetlerinin rahatsızlığı, işgallerin ilk günlerdeki kadar rahat yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte düzensiz kuvvetlerin organize olarak düzenli birliklere dönüşmesi de güçlü bir Türk savunmasıyla karşılaşmaları anlamına gelmektedir. Rum ve Hristiyanların güvenliğini gerekçe göstererek Türk kuvvetlerinin dağıtılması için çaba sarf ederken, işgal sürecinde Türk ve Müslümanlara karşı takınılan tavır, yıkıcı ve zulmedicidir.

Batı Anadolu'da düzensiz kuvvetlerce varlık gösteren cephelerin icraatlarını ve işgalci kuvvetlerin ve İstanbul Hükümeti'nin tavrını Kazım Özalp şöyle ifade etmektedir.³⁰⁷

“Kuva-yı Milliye'nin böyle her tarafta harekete geçmesi ve Yunanlıların gece gündüz baskınlarla kayba uğramaları kendilerini iyice şaşırtmıştır. Bizim en ufak muvaffakiyetimiz halkın maneviyatını bir derece daha artırıyor ve bunun neticesi olarak cepheye yeni kuvvetlerin katılmasına sebep teşkil ediyordu. Bunun için düşmanın zayıf noktalarını bularak gece

³⁰⁵ GENKUR, 1991, a.g.e, s. 171-173.

³⁰⁶ Ediz, 2011, a.g.e, s. 175-176.

³⁰⁷ Kazım Özalp, **Millî Mücadele**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1998, s. 37-38.

gündüz baskınlara ve hücumlara devam ediyorduk. Yunanlılar bu hücumlarımıza karşı daha esaslı tedbirler almaya çalışıyorlardı. Bir taraftan cephedeki kuvvetlerini arttırıyorlar, bir taraftan da İzmir’le cephe arasında daha bazı mühim hatları takviye ediyorlardı. Aynı zamanda İtilaf Devletleri vasıtasıyla İstanbul Hükümetini zorlayarak, Kuva-yı Milliye aleyhinde müdahale etmesini istiyorlardı.

İstanbul Hükümeti, bilhassa o zaman Dahiliye Nazırı bulunan Ali Kemal Bey başta olmak üzere, halkın Yunanlılara karşı makul ve meşru hareketini durdurmaya çalışıyor. İtilaf Devletlerini gücendirmenin tehlikeli olduğunu yazarak sükûn ve itaat tavsiye ediyordu. Bu hükümet, milli galeyanı yatıştırma ile memleketi istila kuvvetlerine açık bir hale getirmeye çalışırken, Kuva-yı Milliye’nin faal bulunduğu sahalarda bulunan Bandırma, Balıkesir, Akhisar ve civar kasabalarda bulunan İngiliz mümessilleri ile istasyonlarda ve demiryolu hattı boylarında bulunan Fransız subay ve müfrezeleri, halkın küskünlüğünü, Reddi İlhak Heyetlerinin , milli kuvvetlerin ve subaylarımızın çalışmalarını gördükleri halde, bu mücadeleye karşı bir vaziyet alıyor ve bizlere yardımcı olmuyorlardı. Yalnız kendi hükümetlerine hareketimizin onlarca tespit edilen şekli hakkında muntazam raporlar veriyorlardı. Ara sıra onlarla bir de temas ediyorduk. Ecnebi subaylarla yaptığımız temaslarda, bazıları, Türk zabitanın üzerine düşen vazifeyi yapmaktan başka bir harekette bulunmadığını, Türk halkının vatanını tecavüzden korumak için en tabii bir müdafaa için süratle çalıştığını, çok kereler açıkladılar. Esasen bölgemiz içerisinde ecnebi veya Türk hiçbir ferdin hareketi milliye aleyhinde bulunmasına müsaade edemezdik.”

Batı Anadolu, düzenli ordunun kurulmasından önce, düzensiz kuvvetlerce başka bir deyişle Kuva-yı Milliye kuvvetiyle, halk, efeler, eşkıyalar, vatansever kumandanlar, gibi gönüllü kuvvetlerle mukavemet göstermiş, zaman zaman da baskınlar yaparak işgalci kuvvetlerle çatışmaya girmiştir. Bu süreç işgalci kuvvetlerin daha fazla ilerlemesini engellemiş, aynı tarihlerde gerçekleştirilen idari faaliyetler ve düzenlenen yerel ve ulusal kongreler tam olarak olmasa da topyekûn mücadelenin sinyallerini vermiştir. Ulusal kongreler ve Büyük Millet Meclisi’nin açılmasıyla birlikte de düzenli

ordunun temelleri atılmıştır. Batı Anadolu cepheleri, düzenli ordu yolundaki en önemli aşamadır.

2.5. KUVA-YI MİLLİYE’NİN MİLLİ MÜCADELEYE KATKILARI

Kuva-yı Milliye, asker niteliği taşıyan ve taşımayan, toplumun bütün kesimlerinden katılımın olduğu direniş örgütüdür. Selek’e göre³⁰⁸ düzenli ordunun yeniden şekillenmesi ve varlık kazanmasına kadar büyük faydalar sağlamıştır. Ancak işgalci kuvvetlerin sahip olduğu, düzenli orduların karşısında başarılı muhaberele verememiştir. Yunan işgali karşısında birçok yerde ortaya çıkan Kuva-yı Milliye teşkilatları düşmana karşı cepheler kurmuş, işgale kesin çözüm olmasa bile yavaşlamasına sebep olmuş ve milletin işgallere tepkisiz kalmayacağını hem İstanbul Hükümetine hem de bütün dünyaya göstermiştir.

Milletin mücadele ve milli birlik ruhunun faaliyete geçmesinde büyük katkıları olan Kuva-yı Milliye, Osmanlı Ordusunun terhis edildiği, silahlarının alındığı ve elinin kolunun bağlandığı, Türk Milleti’nin savunmasız bırakıldığı bir dönemde İstanbul Hükümetinin teslimiyetçi tavırlarına rağmen en zor zamanda ortaya çıkıp, Türk Milleti’nin gerekirse canıyla, kanıyla mücadele edeceğinin adeta bir ispatı olmuştur. Birçok köy, kasaba, şehir halkı ile birlikte esareti kabul etmeyen bazı Osmanlı askerleri de Kuva-yı Milliye teşkilatlarında gönüllü görev almıştır.

Türk Milleti bölgedeki komutanların da destek ve yönlendirmeleriyle Kuva-yı Milliye adı verilen gönüllü silahlı güçleriyle düşman işgaline set çekmek istemiş ve Yunanlılara büyük darbeler vurmuştur. Bu başarılar o yöre insanının moralini düzeltmiş ve kendine güven duygusunu artırmıştır. İzmir’in işgalinden 1920 ortalarına kadar aşağı yukarı bir buçuk yıllık sürede düşman işgalleri karşısında en büyük engel Kuva-yı Milliye olmuştur.³⁰⁹

Kuva-yı Milliye Kurtuluş Savaşının başlaması ve örgütlenmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Millî Mücadeleye öncülük etmiştir. Ve ileride verilecek olan kurtuluş

³⁰⁸ Selek, 1973, a.g.e, s. 119.

³⁰⁹ Yalçın Durmuş vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s. 264.

savaşını yüklenecek milli ordunun çekirdeği olarak görülmüştür. Bazı aksak yönleri olmasına rağmen Kuva-yı Milliye düzenli orduya geçene kadar vatanın namusunu korumak için savaş veren gönüllü millet, asker, her meslekten insan grubunu içinde barındıran milli bir teşkilattır.

Müderrişoğlu'na göre³¹⁰ Türk Kurtuluş Savaşı'na Kuva-yı Milliye'nin katkıları şöyledir:

- Dünya kamuoyuna Türk Milleti'nin haksız işgalleri benimsemediğini kabul ettirmiştir.
- Özellikle Batı Anadolu'da Yunanlılar tarafından gerçekleştirilen işgal girişimlerini ve işgallerin gelişimini durdurmak, kuvvetleri tedirgin etmek ve kayıp vermelerini sağlamak.
- Türk ve Müslümanları, Rum ve Ermeni çetelerine karşı korumak, bu çeteleri yok etmek.
- Düzenli ordunun kuruluşuna ön ayak olmak, düzenli ordunun kurulması için gereken imkân ve zamanı kazandırmak.
- Güneyde Fransız işgal kuvvetlerini durdurmak, işgal edilen şehirleri kurtarmak ve bölgelerdeki Türk egemenliğini yeniden sağlamak.
- Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulmasına ve çalışmalarına destek vermek.
- Kurtuluş mücadelesinin başlarında, milli iradeye zarar vermek maksadıyla ortaya çıkan iç isyanları bastırmak.
- Büyük Millet Meclisi ve hükümetinin otoritesini Anadolu'da kabul ettirmek.
- Düzenli ordunun kurulmasıyla birlikte, ihtiyaç duyulan asker ve kumandanların gelişimine katkıda bulunmak.
- İstanbul-Ankara yolunun emniyetini sağlayarak, İstanbul'dan Ankara'ya silah, cephane ve malzeme kaçırlmasını sağlamak, Anadolu'ya geçmek isteyen gönüllülerin Ankara'ya ulaşımını kolaylaştırmaktır.

³¹⁰ Müderrişoğlu, 1990, a.g.e, s. 177.

Mütercimler'e göre³¹¹ Kuva-yı Milliye Venizelos'un İtilaf Devletlerine verdiği sözün çürütülmesinde, Türk Hükümetine, Dünya ve Batı kamuoyuna, Anadolu hareketinin, bir milli ayaklanma olduğunu ispat etmede, büyük taarruza kadar geçen sürede savaşların hepsinde aktif olma ve yardım etmede katkıda bulunmuştur.

Son olarak Mustafa Kemal Paşa'nın gözünden Kuva-yı Milliye'ye bakacak olursak şunları söyleyebiliriz:

Samsun'dan Havza'ya ardından Erzurum'a geçen Mustafa Kemal yaklaşık 2 ay kaldığı Erzurum'da en az kongre kadar, belki de ondan daha çok Kuva-yı Milliye hareketini ülke düzeyinde gelişip yayılması için uğraşmıştır. Mustafa Kemal Paşa Kuva-yı Milliye'yi ilerde Kurtuluş Savaşını yüklenecek olan ulusal ordunun çekirdeği olarak görüyor, onu "milletin namusu" olarak tanımlıyordu. Erzurum'da başı bozuk Kuva-yı Milliye birliklerin bütün devletlerin düzenli orduları karşısında ne işe yarayacağını soran bir arkadaşına söyledikleri Kuva-yı Milliye'yi anlatan, belki de en iyi anlatan tanımlamadır:³¹² "Kuva-yı Milliye namuslu bir adamın yastığının altında ki silaha benzer. Namusunu kurtarma umudunu yitirdiği zaman, hiç olmasa çekip kendini vurabilir."

2.6. KUVA-YI MİLLİYE'NİN MİLLİ MÜCADELEYE ZARARLARI VE DAĞILMA SÜRECİ

İşgalci kuvvetlerce direnç gücü tamamen kırılmış olan Osmanlı Devleti, tüm kıyılardan işgal altında olup Batı Anadolu'da ilhak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu ortamda ortaya çıkmış olan Kuva-yı Milliye kendi topraklarını savunmak, işgalci kuvvetleri yurttan atmak için düzensiz örgütlenmeler yoluyla, tard edilen Osmanlı Ordusu'nun alternatifi olmasa da düşmana karşı direnç göstermeyi başarmıştır. Millî mücadele döneminin ilk bir buçuk senesinde askeri nitelikte etkinlik gösteren Kuva-yı Milliye, özellikle son zamanlarda kendi menfaatini düşünen çete reisleri gibi iktidar sahipleri tarafından suiistimal edilmeye başlanmıştır.

³¹¹ Mütercimler, 2013, a.g.e, s. 83-84.

³¹² Metin Aydoğan, **Mustafa Kemal Ve Kurtuluş Savaşı**, Umay Yayınları, İzmir 2016, s. 216-217.

Kuva-yı Milliye reislerinin bazı bölgelerde kuvvetlere katılamayacak kadar yaşlı olanları zorla silah altına alması, askere gelenlerden nakdi bedel ya da mal yardımı istemeleri, herkesi para vermeye zorlamaları, tarımla uğraşanlardan aşar vergisi olarak adam başına üç kuruş almaları gibi yolsuzluklar ve toplanan bu paraları keyfi olarak harcamaları şikayetlere sebep olmuştur.³¹³

Yetki ve sorumluluk itibarıyla elde ettikleri itibarı suiistimal etmenin yanında işkence ve adam öldürme hatta idam etme gibi faaliyetlerde de bulunmuş olan bazı çete liderleri, halkın nefretinin kazanılmasında etkili olmuştur. Bu işkence ve idamlar arasında Bolu Komutanı Arif Bey'in makineli tüfek erlerinden birini, atını yaralattığı iddiasıyla öldürmesi bulunmaktadır. Akabinde erin kardeşi de Bolu Komutanı Arif Bey'i öldürmüştür. Yine Kasap lakaplı Bolu Kalem Reisi Osman Bey Konya – Iğın İsyanında iki sehpanın boş olduğunu görüp, yoldan odun taşıyarak geçen bir kişi ve oğlunu astırmıştır.³¹⁴

Fahrettin Altay'ın anılarından Demirci Mehmet Efe'nin uygunsuz davranışlarını şöyle anlatmaktadır:³¹⁵

“Demirci Mehmet Efe, Mustafa Kemal'den başka komutan dinlemezdi. Mühründe Kuva-yı Milliye Komutanı yazılı idi. Onun keyfi hareketleri cinayete kadar gitmiştir. Demirci Mehmet Efe, Denizli Rumlarını Isparta'ya sürmek istemişti. Bunu yapmaya gelenler Isparta'da bazı kişilerin mukavemetine uğradılar. Çarpışma sırasında Demirci'nin adamlarından birkaç kişi öldü. Denizli'ye gelen Demirci Mehmet Efe, bu hareketle ilgili görerek Askerlik Daire Başkanı ile Sancak Kadısını ve harekete katılanlardan bir kısmını öldürttü.”

Uç örneklerin yanında genel olarak ele alınabilecek zararlar da bulunmaktadır. Aslında bu zararlar Kuva-yı Milliye'nin dağılması ve/veya dağıtılmasının da yolunu açmıştır. Kuva-yı Milliye'nin Millî Mücadeleye verdiği zararların kaynağı, bünyesinde bulunan eşkıya çeteleridir. Zira eşkıya çetelerini oluşturan gruplar, devlete asilik yapmak, cinayet işlemek gibi suçlardan ötürü yargıdan kaçanlar, asker kaçakları gibi

³¹³ GENKUR, 1991, a.g.e, s. 172–173.

³¹⁴ Apak, a.g.e, s. 208. (Aktaran Özkök 1983)

³¹⁵ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1983. s. 83.

konar göçer yaşayan, gelecekte umudunu kesmiş olan kişilerden oluşmaktadır. Eşkıyaların temel faaliyet kaynağına bakıldığında gayrimeşru alanlar olup gelir kaynakları da aynı şekildedir. Dolayısıyla başlarda Millî Mücadele'nin silahlı kolu olarak varlık gösteren gruplar zamanla bölgelerindeki köyleri yağmalayan, haraç alan davranışlar sergilemeye başlamış ve halkın nefretini kazanmışlardır.

Konya Vekili Vehbi Bey, Kuva-yı Milliye'nin bir eşkıya grubuna dönüştüğünü Büyük Millet Meclisi'nde şöyle ifade etmiştir:³¹⁶

“Kuva-yı Milliye firarileri zaten silahına güvenmiş eşkıya takımındandır. Kuva-yı Milliye deyince ve Karesi hududunu geçince eşkıya ocağı demektir. Ve ekseriyetle Kuva-yı Milliye demek, eski cepheyi geçtikten sonra şakavet ocağı demektir. Bunu saklamakta bir mana yok, fiiliyattır bu. Ve meydandadır. Bugün köylü yakıp kavuruluyor. Ne kimse hayvanına sahip ne de ırz ve namusuna sahip. Ne de hayatına sahip. ...Bu vaziyet karşısında ‘köylü, Büyük Millet Meclisine merbut olacaktır’ derlerse aldanmış oluruz.”

Vehbi Bey'in Kuva-yı Milliye'ye dair olan olumsuz görüşlerini Karahisarı Sahip Vekili Mehmet Şükrü Bey şöyle desteklemekte ve halkın şikayetlerini dile getirmektedir.³¹⁷ “Vatanın menfaati gibi külfeti de müşterektir. Zenginler Kuva-yı Milliye namı altında toplanarak halka, ahaliye, köylüye vergi tarh etmek suretiyle halkı bizar etmiştir. Köylü, ‘zenginler kesesini dolduruyor’ diyor. Yahut ‘Müdafaa-i Milliye’de bulunan adamlar birer birer suretle tarafını bularak askerlikten kaçıyor’ diyor.”

Halkın kendi kendisini savunma ihtiyacı neticesinde ortaya çıkmış olan Kuva-yı Milliye, düzenli bir ordu niteliği taşımamaktadır. Özellikle Osmanlı Devleti'nin ve topraklarının yoğun işgal altında olduğu dönemde devletini ve milletini sonuna kadar savunmuş ve bu uğurda büyük kayıplar vermiştir. Tüm doğru ve yanlışlarına rağmen Türk Milleti, bu halk örgütlenmesinde görev alan herkese minnettardır. Ancak devletlerin düzenli ve profesyonel ordulara ihtiyacı vardır ve Kuva-yı Milliye bu

³¹⁶ Gizli Celse Zabıtları, (1 Mayıs 1920), Büyük Millet Meclisi, Devre: 1, Cilt: 1, s. 87.

³¹⁷ Gizli Celse Zabıtları, (1 Mayıs 1920), Büyük Millet Meclisi, Devre: 1, Cilt: 1, s. 88.

niteliklere sahip değildir. Bünyesinde bulunan eşkıyalar, efeler gibi gayri nizami silahlı örgütler, profesyonel askeri disipline ters hatta muhalif bir zihniyete sahiptir.

Bütün bunların toplamında Kuva-yı Milliye faaliyetleri, Haziran 1919'da başlamış, Birinci İnönü Savaşı'nda düzenli ordunun kurulmasıyla dağılmış ve yok olmuştur.³¹⁸

Millî Mücadele dönemi, Türk Yurdu'nun neredeyse her bölgesinde farklı olayların ve gelişmelerin cereyan ettiği bir süreci içermektedir. Kıyı bölgelerde işgalci devletlere karşı direniş bulunmakta, iç bölgelerde Mustafa Kemal ve kurmaylarının ulusal nitelikte kararlar aldığı, halkın iradesini ortaya koyan, kongreler düzenlenmektedir. Başkent İstanbul'da da İngiliz baskısı altında halktan kopuk bir yönetim söz konusudur. Aynı dönemde gerçekleşen bu gelişmeler, birbiriyle doğrudan bağlantılı olmasa da özellikle Mustafa Kemal ve kurmaylarının öncülük ettiği gelişmeler, diğer bölgelerde cereyan eden olayları etkilemiştir. Bu bağlamda çalışma, Millî Mücadele sürecinde Batı Anadolu bölgesindeki siyasi ve askeri olaylar olarak daraltılmış olmasına rağmen, Batı Anadolu'da varlık gösteren mukavemet cephelerinin yanında Mustafa Kemal ve kurmaylarının ulusal düzeyde aldıkları kararlara da değinmek yerinde olacaktır.

³¹⁸ Mütercimler, 2005, a.g.e, s. 84.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL KONGRELER VE DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

Mustafa Kemal'in görevlendirmesi neticesinde Samsun'a çıkması ve uzun zamandır aklında olan, halka dayalı, eş güdümlü kurtuluş mücadelesi, Amasya Tamimiyle birlikte başlamıştır. Bunula birlikte doğrudan Mustafa Kemal'in katıldığı Erzurum Kongresi (Doğu Vilayetleri Kongresi) ve Sivas Kongresi'nin neticesinde 16 üyeden meydana Heyet-i Temsiliye, İstanbul Hükümeti'ni yok sayarak yurdun temsilcisi haline gelmiştir.

Millî Mücadele, yurdun çeşitli bölgelerinde açılan cephelerle yapılmıştır. Her cephe kendi içerisinde, diğer cephelerden bağımsız olarak, Kuva-yı milliye birliği oluşturarak mukavemet göstermiş, dolayısıyla ayrı ayrı ele alınabilmektedir. Ancak Millî Mücadelede yurdun bütünü ve tüm cepheleri doğrudan ilgilendiren gelişmeler Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda Millî Mücadele döneminin gelişiminde ve bürokratik sürecinin işleminde kongreler dönemi büyük önem taşımaktadır.

Ulusal kongreler sonrasında ülkenin tek temsilcisi olarak varlık kazanan Büyük Millet Meclisi, yalnızca bürokratik bir süreci değil özellikle Batı Anadolu'da yapılan savaşlarda da denetleyici ve düzenleyici olarak faaliyet göstermiştir. Genişleyen Kuva-yı Milliye hareketinin Millî Mücadele'ye olan zararlarının da görünür hale gelmesiyle birlikte Kuva-yı Milliye'nin feshedilmesine karar verilmiştir. Zira ulusal kongrelerde alınan kararlar ve Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla siyasi bir yapı oluşmuş, bu siyasi yapıyla birlikte askeri bir düzenlemenin de gerekliliği baş göstermiştir.

3.1. MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKIŞI, HAVZA GENELGESİ VE AMASYA TAMİMİ

Başkentte ideallerine ve yurdun kurutuluşuna yönelik faaliyetin gerçekleşmesinin olanaksızlığı, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya giderek, halkı merkeze alan bir mücadelenin gerekliliğini beraberinde getirmiştir.³¹⁹ Yalçın ve Koca'ya göre Mustafa Kemal, mütareke döneminde iktidara gelmenin yollarını aradıktan sonra Anadolu'ya geçmek ve milli mukavemette bulunmak gibi ağır ve kati bir kararı her köşesinden incelemiş ve bundan başka bir şey yapmak ihtimali kalmadığına inanmıştır.³²⁰

İstanbul Şişli'de arkadaşlarıyla yurdun kurtuluşu üzerine yaptıkları toplantıların neticesinde, başkentten ayrılma kararı almıştır. Bu sırada, Padişah Vahdettin, Mustafa Kemal'e IX. Ordu (III. Ordu) Müfettişi sıfatıyla, İstanbul'dan ayrılmasına fırsat tanımış, Mustafa Kemal de 15 Mayıs 1919'da Başkentten ayrılarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basmıştır.³²¹ Mustafa Kemal'in bu göreve getirilmesi tesadüfi olarak gerçekleşmemiştir. Zira Çanakkale Cephesi'ndeki başarısı, Vahdettin'in eskiden beri tanıyor oluşu, İttihat ve Terakki'ye olan muhalifliği, bu görev için uygun olduğunun göstergeleri arasındadır.

Kansu'ya göre³²² İstanbul'da kaldığı süre içerisinde “geleceğin kozasını” örmüştür. Son ana kadar bir Osmanlı Paşası gibi düşünmüş, bağlar kurmuş, bir takım çıkar yollar aramıştır. Bu yolların hepsini denedikten ve hepsinin çıkmaz olduğunu anladıktan sonra, 1919 kışında Anadolu'ya geçme fikri, işe Anadolu'dan başlamak düşüncesi çiçeklenmiştir. Mustafa Kemal, İkinci Meşrutiyetin gelişimine bağlı bir dönemin generalidir. Anadolu, Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet içerisinde hep bilinmeyen olarak kalmıştır. Onun gücü ve kaynağı akla bile getirilmemiştir. Mustafa Kemal için Anadolu, Türk halkının yaşadığı yerdir, kurutuluşun kaynağı halktır. O halk yüzyıllardır unutulmuş, ezilmiş, sömürülmüş ancak yaşamaktadır. Anadolu yaşamaktadır.

³¹⁹ Kürşat Ekrem Uykucu, **1919'dan 1973'e Kadar Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi**, Kervan Kitapçılık, Konya 1973, s. 21–22.

³²⁰ Yalçın-Koca, 2007, a.g.e, s. 131.

³²¹ Uykucu, 1973, a.g.e, s. 21–22.

³²² Kansu, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s. 14.

J. Shaw ve Shaw'a göre³²³ Mustafa Kemal'in arkadaşlarından olan Ali Fuat Cebesoy'un Mart 1919'da Ankara'daki XX. Kolordu komutanlığına atanıp bölgedeki milli savunma güçlerini koordine etmek için ajanlar yollaması, 13 Nisan 1919'da Kazım Karabekir'in atandığı Erzurum'daki XV. Kolordu Komutanlığına giderken halk ve askerlerle direniş başlatma düşüncesi ve Erzurum'a vardığında Anadolu'nun düşman işgalinden kurtarmak için girişimde bulunacağını bildirmesinin akabinde İngilizlerin el koyacağı silah ve mühimmatlara el koyması ve Doğu Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine katılması, bağımsızlık savaşının ilk adımıdır. Mustafa Kemal'in 5 Mayıs 1919'da genel müfettiş olarak atanması ise ikinci adımdır.

Erkan-ı Harbiye'siyle birlikte 16 Mayıs 1919 günü Galata Rıhtımından Samsun'a Bandırma Vapuru ile yola çıkan Mustafa Kemal, işgal subaylarınca Kız Kulesi önünde kontrol için durdurulmuştur. Bu hadise üzerine sarf ettiği sözler Anadolu'ya geçtiğinde hayata geçireceği icraatları özeteler niteliktedir.³²⁴ “Ne ahmaklık! esliha (silahlar) ile mühimmat arıyorlar. Biz ise, kafamızla imanımızı götürüyoruz. Bunlar bir milletin istiklal aşkını ve mücadele azmini takdir edemezler. Bütün güvendikleri maddi kuvvettir.”

Mustafa Kemal, Samsun'a vardığında ülkenin genel vaziyetini şöyle ifade etmektedir:³²⁵

“Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her taraftan zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalamıştır. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumdadır. Milleti ve memleketi Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlardır. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmaktadır. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet, aciz, haysiyetsiz ve korkaktır. Yalnız Padişahın iradesine boyun eğmekte ve

³²³ Shaw, Shaw, 1983, a.g.e, s. 406–407.

³²⁴ Yalçın-Koca, 2007, a.g.e, s. 280.

³²⁵ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 1.

onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razıdırlar.”

Samsun’a geldiğinde yakından tanıdığı ve güvendiği komutanlarla iletişime geçmiş, özellikle Kazım Karabekir’e gönderdiği telgraf amaçlarını açıklar niteliktedir.³²⁶

“Genel durumumuzun almakta olduğu korkunç biçimden çok acı ve üzüntü duyuyorum. Ulusa ve yurda borçlu olduğumuz en son vicdani görevi, yakından ortak çalışmayla en iyi biçimde yerine getirebileceğimiz kanısıyla bu son görevi kabul ettim. Bir an önce sizinle buluşmak istiyorum. Beni şimdiden aydınlatmaya yarayacak konular varsa bildirilmesini isterim.”

Mustafa Kemal’in Samsun’a çıktıktan üç gün sonra sadaret makamına gönderdiği şifre şöyledir:³²⁷ “Türklüğün yabancı idaresine tahammülü olmadığını, İzmir’in Türklerce mühim vilayetlerden biri olduğu, hiçbir ecnebinin memleketimizi işgaline razı olamayacağımızı askeri kuvvetle yapılan bu işgalin geçici olduğunu ifade ettikten sonra ‘Milli birlik olup, hâkimiyet esasını ve Türk duygusunu hedef tutmuştur.’”

Mustafa Kemal’in sine-i millet (halka dönüş) düşüncesinin uygulaması için şartların olgunlaşmaya başladığı süreç, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının atamalarının yapılmasıyla birlikte başlamıştır. Zira Mustafa Kemal’in İttihat ve Terakki’ye karşı oluşunun temel sebepleri arasında ordu elitizmi önemli bir yerde bulunmaktadır. Ona göre ordu ve siyaset birbirinden farklı olarak var olmalı ve işlemelidir. Mustafa Kemal, İstanbul’dan Anadolu’ya geçerek başlatmak ve/veya hızlandırmak istediği milli şuuru, ülkenin içinde bulunduğu krizi yönetmek maksadıyla geçekleşmemiştir. Halka dayalı yeni bir Türk devletinin gerekliliği bağlamında fikirler geliştirmiştir. Aybars’a göre:³²⁸

“Mustafa Kemal henüz 1902 yılında genç bir subayken, Osmanlı İmparatorluğu’nun dağıldığını ve çöktüğünü görmüş ve kurtuluşu Osmanlı Islahatçıları ve İttihatçılar gibi Osmanlı İmparatorluğunu yaşatmakta aramamış, tam tersine Türk ulusunun çoğunlukta bulunduğu topraklar üzerinde Türk ulusunun dinamik gücüne dayanan bir Türk devleti kurmayı

³²⁶ Özer Ozankaya, **Cumhuriyet Çınarı**, İmge Yayınevi, Ankara 1995, s. 134.

³²⁷ Ayşe Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973, s. 55

³²⁸ Aybars, a.g.e, s. 686.

düşünmüştür. İkinci Meşrutiyeti de yeterli bulmayarak, bunun köklü bir inkılabı dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Cumhuriyetçilik düşüncelerinden dolayı İttihat Terakki içerisinde yalnız kalmıştır. Mustafa Kemal, Samsun'a çıktığı gün, bu düşüncelerini, vicdanında milli bir sır olarak sakladığını ve zamanı geldikçe aşama aşama uyguladığını Nutuk'ta belirtmektedir.”

Millî Mücadele sürecinde, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasından sonraki ilk adımı olarak nitelenebilen Havza Genelgesi, yerel direniş örgütlerini kurulmasında etkili olmuştur. Bununla birlikte Mustafa Kemal'in kontrolünde, eşgüdümlü direniş örgütlerinin kurulması ve organize edilmesi yoluyla kurtuluş mücadelesinin de fitili ateşlenmiş olan Havza Genelgesi dört maddeden oluşmaktadır:³²⁹

- İşgaller karşısında miting ve protestolar yapılacaktır.
- İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümetine işgalleri reddeden telgraflar çekilecektir.
- Miting ve protestolara katılımın artması için çalışmalar yapılacak ve milli bir birlik şuuru oluşturulacaktır.
- Milli cemiyetlerin etkinliği arttırılacaktır.

İzmir'in işgal edildiği tarihten yaklaşık iki hafta sonra atılan bir adım olan Havza Genelgesi, milli birliği ve işgallere karşı gösterilecek olan tepkinin yayılacağı ve bu mukavemetin komuta edileceğinin habercisi niteliğindedir. İşgallere karşı örgütlü bir halk hareketine işaret etmesi dolayısıyla milli bir birlik oluşturma çabası içerisindedir. Ata Havza Genelgesi'nin maddelerini şöyle değerlendirmektedir:³³⁰

“Özellikle İzmir'in işgalinden sonra Mustafa Kemal'in belirlediği temel hedef, İtilaf Devletlerinin Türk Milleti için reva gördüğü haksızlıklara milletin bizzat kendisinin baş kaldırmasını istemek olmuştur. Bu çerçevede gerek yaşanan haksızlıklara sessiz kalan İstanbul Hükümeti'ne gerekse işgalleri genişleten İtilaf Devletlerine tepkilerini dile getirmelerini istemiştir. Yani Mustafa Kemal, Türk Milletini, kendi geleceğine sahip çıkmaya, milli

³²⁹ <http://webders.net/579/havza-genelgesinin-onemi.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

³³⁰ Ferudun Ata, “Atatürk'ün Millî Hâkimiyet Anlayışı Ve Bunun Yansımaları,” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Konya 2008, Sayı: 20, s. 81–88, s. 83.

teşkilatlar oluşturmaya yönelik biçimlendirme faaliyetlerine koyulmuştur. Milleti İzmir'in işgalini protesto eden telgraflar çekmeleri yönünde yoğun bir çaba sarf etmiştir.”

Havza Genelgesinin yayınlanmasından sonra Mustafa Kemal'in diğer durağı Amasya olmuştur. Bu süreci ve önemini Mustafa Kemal şöyle ifade etmektedir:³³¹

“Bir hafta kadar Samsun'da ve 25 Mayıs'tan 12 Haziran'a kadar Havza'da kaldıktan sonra Amasya'ya gittim. Bu süre içerisinde bütün yurttaki milli teşkilat kurulması gereğini bir genelge ile bütün komutanlara ve sivil irade amirlerine bildirdim.

...İzmir'in onun ardından da Manisa ve Aydın'ın işgaliyle, yapılan saldırı ve zulümler hakkında millet daha aydınlanmamış; milli varlığa vurulan bu korkunç darbeye karşı açıktan açığa herhangi bir tepki ve şikâyet gösterilmemişti. Millet'in bu haksız darbe karşısında sessiz ve hareketsiz kalması, elbette kendi lehine yorumlanamazdı. Onun için milleti uyarıp harekete geçirmek gerekirdi.”

12 Haziran 1919'da Amasya'ya giden Mustafa Kemal'le birlikte, Kolordu Komutanlarından Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele ile Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf Orbay da yola çıkmışlardır. Hüseyin Rauf Orbay, İstanbul'dan gelirken, henüz işgale uğramamış Ege beldelerini gezerek işgaller için ileri gelenleri uyararak örgütlenmelerini, Çerkez Ethem'le Bandırma'da görüşerek bölgenin Yunan tarafından işgal edilmemesi için önlem alınmasını sağlamış ve büyük bir direnç gösteren Salihli cephesinin kurulmasını sağlamıştır. Ankara'ya gelen Rauf Orbay, Havza'da olan Mustafa Kemal'le temas kurmuş, Ali Fuat ile birlikte Amasya'ya devam etmiştir. Yolculuk süresince, geçilen her bölgelerde bilinçlendirme yapılmış ve neticesinde Türk Milleti'nin esareti kabul etmeyeceği anlaşılmıştır.³³²

Amasya Tamiminin temellerinin atıldığı dönemde yurdun büyük bir bölümü işgal edilmiş, yurttaki kurtuluş çareleri aranmaya başlamıştır. Kurtuluş senaryoları arasında manda ve himaye ağır basmaktadır. Ancak Mustafa Kemal, Türk Milleti'nin bağımsız

³³¹ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 15–16.

³³² Kutay, 1973, a.g.e, s. 22–23.

bir devlet kurabileceğine inanarak hareket etmiştir. Bunun da “ya istiklal ya ölüm” parolasıyla silahlı bir mücadele neticesinde gerçekleşeceğini düşünmektedir. Bu düşüncesini millete mal etmek için Amasya Tamimiyle savaşı başlatmıştır. Amasya Tamimi hem bağımsızlık hem de egemenlik esaslarını içermektedir. Bununla beraber yalnızca düşmanı değil, İstanbul Hükümeti’ni ve Payitahtı da hedef almaktadır.³³³ Başka bir deyişle, işgali destekleyen ve/veya karşı çıkmayan her grup Amasya Tamiminde hedef haline gelmiştir.

21 Haziran 1919 günü yayınlanan Amasya Tamiminin maddeleri kısaca şöyledir:³³⁴

- Vatanın bütünlüğü ve milletin istikbali tehlikededir.
- İstanbul Hükümeti, üzerine düşen görevi yerine getirmemekte, bu durum, Türk Milleti’ni yok olmuş göstermektedir.
- Milletin istikbalini, yine milletin azim ve kararı belirleyecektir.
- Yurdun içinde bulunduğu bu durumun karşısında harekete geçmek ve haklarını bütün cihana işittirmek için tesir ve denetimden uzak milli bir heyet gereklidir.
- Her bakımdan emniyetli olan Sivas ilinde kongre toplanacaktır.
- Kongre için her ilden milletçe güvenilen üç temsilcinin hemen yola çıkarılması gerekmektedir. Bu temsilciler Redd-i İlhak ve Müdafa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediyeler tarafından seçilecektir.
- Bu meselenin milli bir sır olduğunun unutulmaması ve mümkün olduğunda temsilcilerin yol üzerinde kendisini tanıtmaması gerekmektedir.
- Doğu illeri için 10 Temmuz’da Erzurum’da bir kongre toplanacaktır. Bu tarihe kadar Sivas’ta kongre toplanırsa, Erzurum’daki temsilciler de Sivas’a geleceklerdir.

Bağımsız bir halk direnişinin kurumsal olarak şekillenmesini içeren Amasya Tamimi, eşgüdümlü bir mücadelenin ilk adımı olarak değerlendirilebilmektedir. Zira halkın iradesi dışında kalan bütün değişkenler yok sayılmış ve yurdun bütün bölgelerinden gelecek olan temsilcilerin mutabakatına ihtiyaç duyulmuştur. İstanbul Hükümeti, Padişah ve işgalci devletlere karşı soyut bir cephe kurulmuştur. Bu cephenin başında

³³³ Aybars, a.g.e, s. 686–687.

³³⁴ Mehmet Kılıç, **Amasya Genelgesi ve Protokolü**, Amasya: Amasya Valiliği, Amasya 2005, s. 57–58.

da Mustafa Kemal bulunmaktadır. İstanbul'dan Mustafa Kemal'e bir müeyyide kaçınılmazdır.

3.2. ULUSAL KONGRELER

İngilizlerin İstanbul'u işgal etmelerinin ardından sürekli olarak devamlılık gösteren işgaller karşısında Türk Milleti, kurtuluş paydasında buluşarak, işgallere karşı gelmiş, kongreler, mitingler, protestolar ve silahlı mukavemet yoluyla esaretin kabul edilemez olduğunu ifade etmiştir. Birbirinden bihaber ya da eş güdümlü olarak hareket edemeyen bu muhalif girişimler, bölgesel olarak organize olmaya başlamış ancak yurt geneline yayılamamıştır. Bunun en önemli sebebi de haberleşme ağlarına ve basın organlarına yapılan müdahaledir.

Hazırlığı uzun zamandır devam etmekte olan Erzurum Kongresi, Şarki Anadolu Müdafaa – i Hukuk Cemiyeti tarafından toplanan kongre, Doğu Anadolu ve Karadeniz kıyılarından katılacak olan delegelerle yapılacaktır. İstifa eden iki delegenin yerine Mustafa Kemal ve Rauf Bey katılmıştır.³³⁵ Doğu Vilayetleri Kongresi olarak da anılan kongre, 23 Temmuz 1919'da toplanmıştır. Ana sorunu doğu vilayetlerinin korunması olmasına karşın kongrede hazırlanan deklarasyon bundan sonra gelecek olan milli paktın temelini oluşturmaktadır. Bunun yanında, bu kongre yoluyla Mustafa Kemal, Kazım Karabekir ve diğer milliyetçi liderler halkın güvenini kazanmıştır.³³⁶

Mustafa Kemal'in, "Tarihte eşi az bulunur büyük bir eser olarak kaydedilecektir." dediği Erzurum Kongresi, ulusal egemenlik ilkesi üzerine kurulmuştur. Amasya Tamiminin daha kapsamlı olarak hayata geçirilmesi ya da daha açık sözle ifade edilmesi olarak görülebilecek kararlar şöyledir:³³⁷

- Milli sınırlar içinde bulunan vatan parçaları bir bütündür. Birbirinden ayrılamaz.
- Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti'nin dağılması halinde, milli topyekûn kendisini savunacak ve direnecektir.

³³⁵ Baykara, a.g.e, s. 56–57.

³³⁶ Shaw, Shaw, 1983, a.g.e, s. 410.

³³⁷ <http://www.atam.gov.tr/nutuk/erzurum-kongresinin-bildirisi-ve-kararlari> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).

- İstanbul Hükümeti vatani koruma ve istiklali elde etme gücünü gösteremediği taktirde, bu gayeyi gerçekleştirmek için geçici bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet üyeleri milli kongrece seçilecektir. Kongre toplanmamışsa bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.
- Kuva-yı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.
- Hristiyan azınlıklara siyasi hakimiyet ve sosyal dengemizi bozacak imtiyazlar verilemez.
- Manda ve himaye kabul olunamaz.
- Milli Meclis'in derhal toplanmasını ve hükümetin yaptığı işlerin Meclis tarafından kontrol edilmesini sağlamak için çalışacaktır.

Erzurum Kongresi neticesinde ortaya çıkan ilke ve kararlar, çeşitli şekillerde yorumlanmış ancak asıl gayesinin dışında bir uygulama söz konusu olmamıştır. İlke ve kararlar uygulamaya koyulurken Sadrazam Ferid Paşa basında birtakım demeçler yayınlamakta ve bu demeçler için Sadrazam'ın milleti jurnali demek abartı olmamaktadır. 23 Temmuz 1919'da dünya kamuoyu, Anadolu'da karışıklık çıktığını, Kanun-u Esasi'ye aykırı olarak Meclis-i Mebusan adı altında toplantıların yapıldığını dile getirmiştir.³³⁸

7 Ağustos günü yayınlanan Erzurum Kongresi Beyannamesinde Batı Anadolu ve İzmir şöyle dile getirilmiştir:³³⁹

“Mondros Mütarekesi'nin yapımından sonraki günlerde, gittikçe artan, anlaşmayı bozucu hareketler ve İzmir, Antalya, Adana bölgeleri gibi memleketimizin bir çok önemli parçalarını işgali ve Aydın ilinde yapılan dayanılmaz Yunan kötülükleri, Ermenilerin Kafkasya'da sınırlarımıza kadar dayanan öldürme ve İslam'ı yok etme siyasetiyle istila hazırlıkları, Karadeniz kıyılarında Pontus Devleti hayalini gerçekleştirme amacıyla hazırlıklar yapılması ve sadece bu amaçla Rusya kıyılarında “göçmen” adı altında akın akın yabancı Rumların, bu meyanda silahlı eşkıya çetelerinin getirilmesi karşısında, kutsal vatanın parçalanma ve yok olma tehlikesini

³³⁸ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 46.

³³⁹ Goloğlu, 2008, a.g.e, s. 119.

gören milletimiz, milli iradeye dayanmayan hiçbir hükümetin bu acılar ve kötülöklere çare olmayacağına, korkunç örnekleriyle kanaat getirmiş ve birçok etkiler altında belki de daha acıklı ve dayanılmaz kararlara boyun eğeceğinden kuşkuyla düşmüş bulunmaktadır.”

Erzurum Kongresi ile İzmir’in işgali arasındaki bağ da oldukça güçlüdür. Zira Amiral Calthorpe’un yazılarında, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali, tüm yurttan Askeri ve politik bağlamda Türk Milli Hareketine ivme kazandırmıştır. Erzurum’daki kontrol Subaylarının haberlerine dayanarak, İngiliz Yüksek Komiserliğinin verdiği habere göre hem İzmir’in işgaliyle arasındaki bağı hem de Erzurum Kongresi’ni İngilizlerin perspektifinden görmek mümkündür. Buna göre:³⁴⁰

“Yunanlıların İzmir’e girmesinden beri Doğu Anadolu’da belirli bir politik rahatsızlık vardır. Bu nedenler 7 Ağustos’ta Erzurum’da Milli Hareketin kongresi yapılmıştır. İstanbul tarafından geri çağırılan Mustafa Kemal, buraya gelmeyerek Erzurum’a geçmiş ve burada kongrenin başkanı olmuştur. Ayrıca Erzurum’u milliyetçi hareketin merkezi haline getirmiştir. Kongre Sultan ve Halife’nin emrinde oluşunu ancak hükümetin emrine uymayacağını belirtmiştir. Ayrıca, Yunan ve Ermeni işgallerine karşı silahlı mücadeleyi kabul etmiştir.”

Kili’ye göre³⁴¹ Erzurum Kongresi: “Daha sonraki kongreye, kararlara, “Misak-ı Milli”ye, Ulusal Meclis’e ve ulusal istencin egemen olduğu yönetim biçimine ışık tutmuş, bunların ilk ilkelerini saptayarak yaymış ve artık yerel, bölgesel direnme örgütleri, savunma, kurtulma girişimleri dönemini geride bırakmış; ulusal birliğin ateşini yakmıştır.”

Yapılan tüm kongreler içerisinde Sivas Kongresi’nin konumu farklıdır. Zira Sivas Kongresi, tüm yurttan gelen delegelerin katılımıyla, yurt çapında toplanan, adeta Meclis-i Milli denilebilecek bir niteliği sahiptir.³⁴²

³⁴⁰ Mehmet Okur – Murat Küçükkuşurlu, **İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele**, Serander Yayınları, Trabzon 2006, s. 68–69.

³⁴¹ Kili, 2003, a.g.e, s. 71.

³⁴² Baykara, a.g.e, s. 57.

Sivas Kongresinde alınan kararlar neticesinde Damat Ferit Hükümeti istifa etmesine neden olan yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin geldiği kongre maddeleri şöyledir:³⁴³

- 30 Ekim 1918'deki sınırları içerisinde kalan Osmanlı Devleti toprakları, parçalanamaz bir bütündür.
- Ulusal güçleri etkin, ulusal iradeyi egemen kılmak temel ilkedir.
- Bağımsız Rumluk ve Ermenilik faaliyetlerine ve vatanın herhangi bir yerine el atma ve işgale, karşı konulacaktır.
- Müslüman olmayan halkların, hukuksal eşitlikleri kabul edilmekle beraber, bu unsurlara düzeni bozacak veya siyasal egemenlik sağlayacak ayrıcalıklar verilemez.
- Ulusların kendi kaderlerini özgürce belirlediği bir devirde, İstanbul Hükümeti'nin de bu ulusal iradeye boyun eğmesi zorunludur.
- Tüm Müdafaa-i Hukuk Dernekleri birleştirilmiş ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında çalışmaları kararlaştırılmıştır.
- Kongre 16 kişiden oluşan bir Temsil Heyeti seçmeye ve bu heyet bütün ülke adına kararlar almaya yetkili kılınmıştır.

Aydemir'e göre³⁴⁴ kongrede Misak-ı Milli'nin ilk esasları vücut bulmuştur. Bu misak:

“Milli Direniş ve Mücadele'nin hedef ve sınırlarını tespit etmektir. Millet kendi mukadderatını kendi tayin etmesi ve kendi sınırları içinde kayıtsız şartsız istiklal davasında birleşen bu milli misak görüşü ileride, İstanbul'da toplanacak Mebusan Meclisi'nde ve bu Meclis yabancı silahlı kuvvetler tarafından taarruza uğrarken, bir milli ant olarak ilan edilecektir.”

3.3. AMASYA PROTOKOLLERİ

Sivas Kongresi sonrasında Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye başkanı adına Damat Ferit Paşa kabinesini istifaya davet etmiş ve bununla birlikte Meclis-i Mebusanın da toplanmasını istemiştir. İstanbul Hükümeti'nin bu teklifi reddetmesi üzerine Mustafa Kemal 12 Eylül 1919'da vilayetlerin, İstanbul Hükümetiyle muhabereyi kesmesini

³⁴³ Öztürk, 2007, a.g.e, s. 36-37.

³⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Remzi Kitapevi, Ankara, 1993, s. 136.

bildirmiştir. Bu yaptırım neticesinde Damat Ferit Paşa kabinesi istifa etmiş yerine Ali Rıza Paşa kabinesi geçmiştir.³⁴⁵ İstanbul Hükümeti'nin başında bulunan Ali Rıza Paşa, Sivas Kongresi'nde oluşturulan Heyet-i Temsiliye'yi tanımak ve onunla anlaşmak yoluna gitmiştir. 20–22 Ekim 1919 tarihinde Mustafa Kemal ve Bahriye Nazırı Salih Paşa arası görüşmeler yapılmış, görüşmelerin neticesinde üçü açık ikisi gizli olarak beş protokol imzalanmıştır. Hükümet ile Heyet-i Temsiliye arasında bir anlaşmazlığın kalmadığını ifade eden maddeler şöyledir:³⁴⁶

- Gayrimüslimlere ayrıcalık verilmeyecek, manda ve himaye kabul edilmeyecektir.
- Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Temsil Heyeti İstanbul Hükümetince tanınacaktır.
- Milletvekili seçimleri serbest ve müdahalesiz yapılacaktır.
- Paris Barış Konferansı'na gönderilecek olan delegeler, Heyet-i Temsiliye'nin uygun göreceği kişiler arasından seçilecektir.
- Meclis-i Mebusan bir an önce Anadolu'da, hükümetin uygun göreceği, güvenilir bir yerde toplanacaktır.
- Yunan birliklerinin İzmir'i boşaltmaları için hükümet baskı yapacak ve gizli talimatlarla halka mitingler yaptıracaktır.
- Millî Mücadeleye zarar verecek olan cemiyet ya da buna benzer oluşumların zararlı faaliyetleri engellenecektir.
- Aydın Kuva-yı Milliyesi desteklenecek, Millî Mücadele'ye destek veren memur ve subaylar cezalandırılmayacaktır.

Mustafa Kemal, Nutuk adlı eserinde Amasya Protokolünün amaçlarını ulaştığını şöyle ifade etmektedir:³⁴⁷

“Efendiler, bu fırsatla bir noktayı belirtmek isterim. Bizce, esas alınan husus ulusal örgütün ve Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul Hükümeti tarafından resmi olarak tanınmış bir siyasi varlık olduğunun, görüşmelerimizin resmi nitelik taşıdığının ve sonuçlarına mutlaka uyulması gerektiğinin iki tarafça resmen

³⁴⁵ Enver Behran Şapolyo, **Kuva – yı Milliye Tarihi**, Ayyıldız Matbaası, İstanbul, 1957.

³⁴⁶ Beyoğlu, a.g.e, s. 91.

³⁴⁷ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 167.

taahhüt edildiğini onaylatmaktı. Bu sebeple, görüşmelerin sonuçlarına ilişkin tutanakların protokol olduğunu kabul ettirmek ve İstanbul Hükümetinin delegesi olan Donanma bakanına imzalatmak önemliydi.”

3.4. BİRİNCİ TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ’NİN AÇILIŞI (23 NİSAN 1920)

Mustafa Kemal, İstanbul’un işgal edileceğini öngördüğü için Son Osmanlı Mebusan Meclisine başkan olmayı istemiştir. Ancak sürecin istediği gibi gitmemesi üzerine reel politik bağlamında gerekli hazırlıkları yapmış, 16 Mart 1920’de bir bildiri yayımlayarak, Devlet Başkentinin işgal neticesinde hükümetin dağıldığını, Millet Meclisi’nin görevini layığıyla yerine getiremeyeceğini dile getirdikten sonra özetle şu hususları belirtmiştir.³⁴⁸

- Ankara’da olağanüstü yetkili bir Meclis, ulusun işlerini yürütmek ve denetlemek üzere toplanacaktır.
- Bu meclise üye olarak seçilecek olan kişiler milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine uyacaktır.
- Seçimde sancaklar seçim bölgesi sayılacaktır.
- Her sancaktan beş üye seçilecektir.

Bildiriye hazırlarken kumandanların görüşlerini almış, oluşum aşamasında “Kurucu Meclis” tabirini kullanmış, bu tabir tartışma konusu olmuştur. Tartışmanın temelinde Büyük Millet Meclisi’nin, Osmanlı Mebusan Meclisinin devamı niteliğinde olmasını isteyen Paşaların ve Kazım Karabekir’in itirazı bulunmaktadır. Özellikle Kazım Karabekir, Osmanlı Anayasasına aykırı bulduğu için bu tabire itiraz etmiştir.³⁴⁹ Kurucu Meclis tabiri dönem için tehlikeli bir karardır. Zira Mustafa Kemal’i doğrudan destekleyenlerin yanında Osmanlı Devleti’nin yok sayılmasını ya da tamamen ortadan kaldırılmasını istemeyen gruplar da bulunmaktadır. Dolayısıyla Büyük Millet Meclisi kapsayıcı ve ülkeyi içinde bulunduğu esaretten kurtarmayı amaçlarken bu tarz tartışmalar yoluyla bağımsızlık mücadelesinin hızı kesilmemelidir.

³⁴⁸ Toktamış Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 217.

³⁴⁹ Kazım Karabekir, **İstiklal Harbimiz**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1969, s. 515–516.

Mustafa Kemal, Kurucu Meclis tabirine ilişkin açıklamasını şöyle yapmaktadır.³⁵⁰

“Meclis’in Ankara’da toplanması meselesi üzerine, iki gün kadar komutanlarla makine başında görüşerek düşüncelerini aldım. Ben ilk yazdığım müsveddede “Meclis–i Müessisan” (Kurucu Meclis) deyimini kullanmıştım. Maksadım da toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisine sahip olmasını sağlamaktı. Fakat bu deyim kullanılması maksadı gereğince açıklayamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir, gerekçesiyle Erzurum ve Sivas’tan uyarıldım. Bunun üzerine “olağanüstü yetkiye sahip bir meclis” deyimini kullanmakla yetindim.”

Kinross’a göre³⁵¹ işgalci kuvvetlere karşı yapılan Kurtuluş Savaşı, Ankara’da açılması planlanan Meclis dolayısıyla iç savaş niteliğinde devamlılık göstermiştir. Padişah, Anadolu hareketini hainlikle suçlamış, “Padişaha karşı ayaklanma” başlıklı fetvayı yayınlamıştır. Fetva, yurdun her yerine dağıtılmış, “Bu asileri öldürmek caiz midir?” soruna “Bunları öldürmek vaciptir.” Cevabı verilmiştir. Buna karşılık olarak Mustafa Kemal, Anadolu’dan doğmuş bir hareket olarak varlık göstermek yerine Millet Meclisi’nin toplanmasını halka dayalı ve meşru bir hareket halini almasını arzulamaktadır. Meclisin kuruluş sürecinde hilafetin devamlılığını vurgulayan davranışlar yoluyla asıl niyetini belli etmeyen Mustafa Kemal, Ankara’da ulemaları seferber ederek, halifenin esaret altında olduğunu, düşman baskısı altında verilen fetvanın geçersizliğini içeren karşı fetva yayınlamıştır. Fetvada “Halifelerini esirlikte kurtarmaya” çağrı yapılmıştır.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk milletini temsilen Millî Mücadeleyi gerçekleştirmek için kurulmuştur. Yeni Türkiye’nin ilk meclisi olması dolayısıyla “Birinci Meclis”; Türk İstiklal Harbi’ni zaferle neticelendirerek yeni Türk Devleti’nin temellerini attığı için “Kurucu Meclis”; Türk milletinin ruhunu yansıttığı için de “Kuva-yı Milliye Meclisi” olarak tarif edilmiştir.³⁵²

³⁵⁰ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 287–288.

³⁵¹ Lord Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1994, s. 260–261.

³⁵² Mustafa Küçük, “*Birinci TBMM’nin Açılışı ve Anlamı*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 16.

120 milletvekilinin katılabildiği, Ulusal Meclis'in açılışını ve adını almasını Kili şöyle aktarmaktadır³⁵³:

“23 Nisan 1920 günü saat 14.00’da en yaşlı üye olan Sinop Milletvekili Şeref Avkan’ın başkanlığında toplanmıştır. Şeref Avkan’ın açılış konuşması, “Ulusumuzun tam bağımsızlık içinde, içte ve dışta yazgısını üstlendiğini ve kendisini yönetmeye başladığını bütün dünyaya duyurarak ‘Büyük Millet Meclisi’ni açıyorum.” Cümlesinde “Büyük Millet Meclisi” adını kullanmış, meclisin adı ancak 25 Nisan’da Afyonkarahisar Milletvekili Mehmet Şükrü Bey tarafından hazırlanan “Hıyaneti Vataniye Kanunu – Yurda Kıyma Yasası”nın 29 Nisan’da Meclis’çe kabul edilmesiyle birlikte dolaylı yoldan yasallaşmıştır.”

Büyük Millet Meclisi’nin 24 Nisan günü yapılan ikinci toplantısında dile getirilen ilkeler Ateş’e göre³⁵⁴ yeni oluşmakta olan Türk Devleti’nin ilk anayasası niteliğindedir. Bu ilkeler:

- Memleketi batmaktan kurtarmak için, bütün ulusal güçleri birleştirmek gerekmektedir.
- Bunun için meşru bir hükümet (İcra Heyeti) kurulmalıdır.
- Milletvekillerinin, milletçe seçilme biçimi, ulusun meşru bir heyet kurulmasını istemesinin en kesin delilidir.
- Yeni kurulacak hükümet, memleketin bugünkü bunalımlı durumunun gereklerine uygun olmalıdır.
- Büyük Millet Meclisi, milli iradenin biricik belirlenme yeridir. Meclis, ulusu temsil eder; bunun için “Meclis’in üzerinde hiçbir güç yoktur.”
- Ülkeyi yönetecek yasaları yapmak da bu yasaları uygulamak da Büyük Millet Meclisi’nin hakkı ve görevidir.
- Büyük Millet Meclisi olağanüstü yetkilerle toplanmıştır. Bundan dolayı hem “yasama” hem “yürütme” organıdır.

³⁵³ Kili, 2003, a.g.e, s. 105.

³⁵⁴ Ateş, 2001, a.g.e, s. 224–225.

- Milletvekillerinin kendi aralarında seçtikleri üyelerle “Yürütme Kurulu” kurulacaktır. Ülkeyi bu kurul yönetecektir.
- Büyük Millet Meclisi’nin başkanı, bu yürütme meclisinin de başkanıdır.
- Yürütme Kurulu ve onun başkanı, Büyük Millet Meclisi’ne karşı sorumludur.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin genel karakterini Küçük şöyle ifade etmektedir³⁵⁵:

- Milli irade bütün unsurlarıyla ve en açık haliyle temsil edilmiştir.
- Vazife ve yürüttüğü faaliyetler dikkate alındığında kurucu meclis niteliği taşımaktadır.
- Milli hakimiyet anlayışına aşırı titizlik göstermiş, milli iradenin Meclis’e tam olarak aksetmesi için demokrasinin imkanlarını kullanmaktan çekinmemiştir.
- Saltanat hukukunu ve şahsi hükümraniyi reddederek, “hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir.” Görüşüne sadık kalmıştır.
- Milliyetçi vekillerden oluşmuş, dönemin hâkim görüşlerini (Bolşevizm, komünizm) geçici bir siyaset olarak görmüştür.
- Türk ordusunu, meclisin ordusu olarak değerlendirmiştir.

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, mütareke döneminin komutanlarını, bürokratlarını, köylülerini, esnaflarını, vb. gibi Türk milletini topyekûn kucaklayan, onlar adına, onların hayrına kararların alınması için çalışan Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kurucu meclisidir ve temelini oluşturmuştur. Bununla birlikte “Kuva-yı Milliye Ruhu”nun meşruluk kazanarak, aktif siyaset yapabileceği; bölgesellikten ulusallığa, cephelerden bürokrasiye, savunmadan taarruza geçişin temelini oluşturmuştur. Köse’ye göre³⁵⁶ Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi:

“Ankara’da açılmasıyla Türk Milleti’nin tarihinde yeni bir dönem açılarak yeni demokratik devletin temelleri atılmıştır. Bu devletin kuruluşu, İstanbul

³⁵⁵ Küçük, 2002, a.g.m, s. 23.

³⁵⁶ İksan Köse, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve TBMM’nin Açılışı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 34–35.

Hükümeti'ne rağmen işgal güçlerine karşı Milli kuvvetlerin Milli iradeye dayalı başardığı bir neticedir. Sınırlı, belirli toprak parçası üzerinde yaşayan topluluğun bir güce sahip olarak ortaya çıkması, devlet hüviyeti şeklinde olmuş, siyasi güç ve otorite olarak devam etmiştir. Bu Meclis, Mustafa Kemal Paşa'nın Heyet-i Temsiliye Resisi sıfatıyla açıkladığı esaslara uygun olarak seçim yoluyla belirlenen bir meclistir.

Millî Mücadele, yalnızca ordularla değil, Milli İstiklal Savaşı'nı millet temsilcilerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi ile yürütülmüş, İstiklal Savaşı ve inkılaplar ve devlet müesseseleri yüce Meclisin eseridir. Milli egemenliğe dayalı tam bağımsız yeni Türk Devleti'nin özü, Millet'in egemen iradesi ile millet olmuş, buna aracılığı Türkiye Büyük Millet Meclisi yapmıştır.”

3.5. SEVR ANTLAŞMASI VE YUNAN BİRLİKLERİNİN İLERLEYİŞİ

Ankara'da Türk Milleti'nin kaderini değiştirecek olan radikal dönüşümlerin temelleri atılırken, dış siyasette de hareketlilik mevcuttur. Mondros Mütarekesine benzer bir forma sahip olan Sevr Antlaşmasının son hali, 24 Nisan 1920'de İtalya'nın San Remo şehrinde belirlenmiştir. Antlaşma şartlarında mutabık olan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nden temsilci istemiş, temsilci olarak Tefik Paşa görevlendirilmiştir. Sevr Antlaşması üzerine gönderdiği telgrafa göre, anlaşmanın değil bağımsızlık, devlet kavramıyla da bağdaşmadığını ifade etmiştir.³⁵⁷

Osmanlı Topraklarının Mondros'tan sonra yeniden masaya yatırıldığı Sevr Antlaşmasında Batılı Devletler Yunanistan'ın taleplerine cevap verecek bir sistemi Türklere kabul ettirmeye çalışmıştır. Türklerin itirazlarına cevap verecek değişikliklerin olmayışı, en önemlisi de Misak-ı Milli'yi yok sayar nitelikte olması, Ankara Hükümeti'nin kabul etmesine imkân tanımamıştır. Bir uzlaşmanın olmaması üzerine iki tarafa da İstanbul, Boğazlar, İzmir, vb. gibi anlaşmazlık meselelerine dair teklifler yapılmıştır. Özellikle İzmir'e dair olan teklif barış adı altında, İzmir'in Yunanlılara altın tepside sunulmasını içermektedir. İzmir'e dair olan teklif şöyledir:³⁵⁸

³⁵⁷ Sina Akşin, “Siyasal Tarih (1908–1923)”, *Çağdaş Türkiye*, Cilt: 4, İstanbul, 2002, s. 27.

³⁵⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, a.g.e, s. 89–90.

“Müttefikler, barışın yeniden kurulması için bir uzlaşma teklif ediyorlardı. Buna göre, İzmir vilayeti, Türk egemenliğinde kalacak, İzmir Şehrinde bir Yunan kuvveti bulunacak, asayişî ahali oranına göre alınacak ve Müttefik subayların kumandasında bulunacak bir jandarma kuvveti temin edecekti. Vilayetin başında bir Hristiyan vali bulunacak ve bu Vali, Milletler cemiyeti Meclisi tarafından tayin olacaktı. Vali’ye seçilecek bir meclis ile idare meclisi yardım edecek ve her yıl vilayet gelirine göre artan bir verginin Türkiye’ye verilmesinden vali sorunlu olacaktı.”

Azınlık hakları ve Misak-ı Milliye kaideye almayarak Sevr Antlaşmasının yeniden düzenlenmesini içeren süreçte sunulan teklifi değerlendirmek ve cevap vermek üzere Ankara Hükümeti 24 gün mühlet istemiştir. Fakat Türk delegasyonu yolda iken Yunan kuvvetleri taarruza geçmiştir.³⁵⁹

3.6. DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ

Düzenli ordu, resmi nitelikte olup, bir devletin askeri organizasyonun en önemli parçasıdır. Kendi içinde aşılabilir bir hiyerarşi barındıran ve devletle birlikte daimî olarak bulunacak güvenlik kolunu temsil etmektedir. Osmanlı Devleti’nin halihazırda bulunan düzenli ordusu Mondros Mütarekesiyle birlikte terhis edilmiş, sınırlar içerisindeki güvenliğin sağlanması amacıyla sınırlı sayıda askeri gücü kalmıştır. Başka bir deyişle Osmanlı Devleti’nin varlığı fiilen sona ermiştir. Zira devletin sahip olduğu ordu, onun kudretini temsil etmektedir. İşgal altında olan bir ülkenin ordusunun terhis edilmesi demek işgale açık, savunmasız bir hale gelmesi anlamına gelmektedir ki Osmanlı Devleti de mütareke döneminde tam olarak böyledir.

Başkent İngilizlerin kontrolüne geçmiş, iç Anadolu dışında bütün toprakları işgalci kuvvetlerce ele geçirilmeye çalışılmıştır. Bu ortamda mütareke şartları gereği herhangi bir karşı koyma söz konusu olmamakla birlikte, devletin herhangi bir ordu organizasyonu da olanaksız haldedir. Bununla birlikte İstanbul Hükümeti de işgalci kuvvetlere karşı koyma girişimlerini desteklememiştir. Bu ortamda işgalci kuvvetlere karşı bölgesel olarak direnç gösteren gruplar oluşturulmuş, ulusallıktan uzak, yalnızca kendi topraklarını koruyan, kuvvetler varlık göstermiştir. Bu kuruluşların kendi

³⁵⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, a.g.e, s. 101.

inisiyatifleriyle hareket ederek savunma halinde işgalci kuvvetlere karşı gösterdikleri mukavemet neticesinde “Kuva-yı Milliye” adıyla anılan bir güç oluşmuştur.

Kuva-yı Milliye'nin bağımsız, bölgesel ve kendi imkanlarıyla gösterdiği mukavemetin yaygınlaşmasıyla birlikte düzensiz de olsa işgalci kuvvetleri oyalayan, ilerlemesini engelleyen bir güç haline gelmesiyle birlikte, toplanan ulusal kongreler yoluyla bölgesellikten çıkıp ulusal bir nitelik kazandırılmıştır. Kuva-yı Milliye bünyesi birbirinden çok farklı kişi ve grupların bir arada mücadelesini yani “milli birlik” ve “milli mücadele” terimlerini ifade etmektedir. Ulusal kurtuluşu amaçlayan bu birliklerin komuta bağlamında ulusallığından söz etmek yanlış olacaktır. Zira Kuva-yı Milliye birliklerinin bağlı oldukları genel bir komutanlık bulunmamakta, birlikleri de genellikle bölgenin güçlü eşkıyaları komuta etmiştir. Düzenli orduya duyulan ihtiyacın başında da ulusal bir askeri güce olan ihtiyaç bulunmaktadır.

Ulusal bir nitelik kazanması beraberinde düzenlemeyi de getirmiş ve komuta yönetiminde hareket edebileceği bir forma evrilmeye çalışılmıştır. Böylece gelirleri düzenlenecek, kendi içine bir hiyerarşi ve kurallara sahip olacaktır. Ancak bünyesinde bulunan eşkıya ve efelerin yani Kuva-yı Seyyare'nin başına buyruklukları, hiyerarşi tanımazlıkları, halktan alınan yardımların neredeyse haraca dönüşmesi gibi olumsuzlukların yanında en önemlisi düşmanın düzenli bir orduya sahip olması Kuva-yı Milliye birliklerinin işlevini yitirdiğine işaret etmektedir. Askeri olarak hala mukavemet işlevi bulursa da Büyük Millet Meclisi'ni temsil edecek olan düzenli orduyla birlikte hareket edip bu orduya tabii olma noktasında problemler bulunmaktadır.

Siyasi olarak başkentin işgal edilmesiyle birlikte Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılması da devletleşmenin yeniden inşa edildiğinin göstergesidir. Sevr Antlaşması'yla birlikte ülkenin yeniden işgale açık hale getirilmesi, özellikle Yunan birliklerinin ilerlemeye başlaması ülkenin yeniden bir çıkmaza girdiğini göstermekte ve buna karşı koymak için de gerçek bir devlet gibi hareket etmek gerekmektedir. Gerçek bir devlet varlığı kazanmanın da en belirgin yolu, milli, düzenli bir ordunun kurulmasıyla olacaktır.

Köstüklü, Kuva-yı Milliye'nin tasfiye edilip yerine düzenli ordunun geçirilmesini üç başlıkta ele almaktadır³⁶⁰:

- Kuva-yı Milliye'nin karakteristiğinden kaynaklanan problemler.
- Yunan ordusuna karşı düzenli orduyla mukavemet ihtiyacı.
- Büyük Millet Meclisi'nin otoritesini tesis ve hukuki varlığını tescil ve ispat etmek için orduya ihtiyaç duyması.

Kuva-yı Milliye karakteristik olarak çeşitlilik göstermekte, bireysel inisiyatife açık grup ya da bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla disipline etmesi zor, emir komutaya riayet olanaksız görülmektedir. Bununla birlikte sayı olarak değişkenlik göstermesi, topyekûn bir ordu anlayışını engellemekte, lojistik olarak dezavantajlara sebep olmaktadır. Batı Anadolu'da Yunan birliklerinin ilerleyişini engellenin yanında püskürtme gereği de bulunmakta, bunun için de tam teçhizatlı bir mukavemetin gerekliliği ortadadır.

Tam teçhizatlı bir ordu hem mukavemet göstermede hem de Büyük Millet Meclisi'nin kabulünde etkili olacaktır. Zira halkın gönüllülüğüne dayalı olan birlikler ve gayri nizami hareket eden eşkıyalık zihniyetindeki gruplardan oluşan bir ordunun yerine, doğrudan hükümete bağlı olan, sahip olduğu silah, mühimmat ve askerin belli olduğu en önemlisi de Büyük Millet Meclisi'ni yani devleti temsil eden birlikler gerek halka gerekse düşman kuvvetlerine karşı bir ispat niteliğindedir.

Kasım 1919'da Batı Anadolu'daki Kuva-yı Milliye birliklerinin düzenlemesi ve bölgelerdeki tümenlere bağlanması düşüncesi, düzenli orduya geçişin ilk sinyallerini vermiştir. Kesin olarak kurulmasına yönelik çalışmalar, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının akabinde yapılmıştır. 16 Mayıs 1920'de alınan Bakanlar Kurulu kararıyla birlikte Kuva-yı Milliye'nin "Müdafaa-i Milliye" teşkilatına bağlanacağı, ihtiyaçlarının da hükümet tarafından karşılanacağı kararıyla düzenlemeler fiilen başlamıştır.³⁶¹ Kuva-yı Milliye, hükümet tarafından yönetilen bir ordu halini alma

³⁶⁰ Köstüklü, a.g.m, s. 171-172.

³⁶¹ Ahmet Necip Günaydın, "Kuva-yı Milliye'nin Sorunları ve Düzenli Orduya Geçiş", <https://www.rekabet.net/makale/mill-mucadelede-ekonomik-sikintilar-11-br-kuvayi-milliyenin-sorunlari-ve-duzenli-orduya-gecis-95/> (Erişim Tarihi: 26.06.2019).

yolunda ilerlemiştir. Bu hem devletin güdümüne girmesi hem de profesyonel bir forma kavuşması için atılan ilk adımdır.

3.6.1. Gediz Taarruzu

Batı Cephesi komutanı olan Ali Fuat (Cebesoy) Paşa, düzenli ordunun kuruluş sürecinde, Çerkez Ethem'in etkisiyle Gediz bölgesinde bulunan Yunan tümenine karşı harekette bulunmuştur. "Gediz Taarruzu" olarak adlandırılan bu girişimin amacı ordu ve halkın moralini yükseltmektir. Bu girişimi Genelkurmay Başkanı Albay İsmet (İnönü) reddetmiş ancak 24 Ekim 1920'de taarruz gerçekleşmiştir. Bu taarruzda Kuva-yı Milliye ve düzenli ordu beraber hareket etmiş ancak bozguna uğramıştır. Yunan kuvvetleri de bu taarruza karşılık olarak Bursa'dan saldırıya geçmiş, Yenişehir ve İnegöl'ü işgal etmiştir. Türk ordusu ise Dumlupınar'a çekilmiştir.³⁶²

Başarısız olacağı neredeyse belli olan bu taarruz için Mustafa Kemal şöyle söylemektedir:³⁶³ "...Yunan ordusu bizim ordumuzdan daha kuvvetliydi. Biz, daha ordumuzu kurmuş ve düzene sokabilmiş değildik. Cephanemizin miktarı da ağırdan almamızı gerektiriyordu. Bütün cephe kuvvetleriyle taarruza geçildiği takdirde başarı elde etmek mümkündü..."

Tüm kuvvetlerle Gediz'de taarruza geçmek devamlılık gösterebilecek bir başarıyı beraberinde getiremezdi. Zira mevcut kuvvetlerin taarruza geçmesi demek, ordunun yıpranmasına bu da herhangi bir yerde gerçekleşecek karşı taarruza karşı yenilgiyi kaçınılmaz hale getirmektedir.³⁶⁴ Buna göre: "...Cephenin ve Hükümetin şimdilik ordu teşkilatını genişletmek ve mevcudunu artırarak cepheyi kuvvetlendirmeye çalışması gerekiyordu. Memleketin ölüm kalım meselesi olan Batı Cephesi'nde özel ve sınırlı düşüncelere kapılmak doğru bulunmuyordu."

Gediz Taarruzu, Büyük Millet Meclisi'nde bazı kararların ivedilikle gerçekleştirilmesi gerektiğini, bunların başında da düzenli ordunun kurulması gelmektedir. Zira Mustafa Kemal "Efendiler, dalgalı, disiplinsiz, emir ve komutasız bazı hareketlerden sonra,

³⁶² GENKUR, 2001, a.g.e, s. 71.

³⁶³ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 338-339.

³⁶⁴ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 339.

bildiğiniz üzere, Gediz’de yenildik.” Diyerek düzenli ordunun gerekliliğini yaşanan acı tecrübeyle dile getirmiştir³⁶⁵.

3.6.2. Batı Cephesinin İkiye Bölünmesi, Ayaklanmalar Ve Çerkez Ethem Olayı

Gediz Taarruzu yenilgisi sonrasında Ali Fuat (Cebesoy) Paşa’nın Batı Cephesini kontrol edemeyeceği inancı gelişmiş, Moskova’ya gönderilmesi gereken elçilik heyetine dahil edilerek büyükelçi sıfatıyla Batı Cephesindeki görevinden alınmıştır (Atatürk, 2004: 343). 1920 yılının Ekim ayında düzenli ordu için gereken hazırlıklar yapılmış ve Kuva-yı Milliye’nin tasfiyesi gerçekleştirilmeye başlanmış, 9 Kasım 1920’de Batı Cephesi, Batı ve Güney Cephesi olarak ikiye ayrılmıştır. 10 Kasım’da Albay İsmet (İnönü) Batı Cephesi Komutanlığına, 11 Kasım’da Albay Refet (Bele) Güney Cephesi Komutanlığına atanmıştır.³⁶⁶

Komuta sistemi Batı Cephesi’ne uygun olarak düzenlenirken aynı zamanda düzenli ordu da düzenlenmekte, Kuva-yı Milliye birlikleri düzenli ordu bünyesine alınmaktadır. Kuva-yı Seyyare’ye de bu yapılanma içinde görev verilmesi planlanmıştır. Düzenli orduya karşı ortaya çıkan ayaklanmaların temelinde bölgede gayri resmi olarak ün salmış ve birlikleri olan gruplar bulunmaktadır. Bu gruplar arasında belirgin olan iki grup Demirci Efe ve Çerkez Ethem’dir. Demirci Mehmet Efe, güney cephesi sınırlarında bulunmakta, Çerkez Ethem de batı cephesinde hüküm sürmektedir. Dolayısıyla ikiye bölünün Batı Cephesi’nin her iki kanadında da ayaklanma söz konusudur. Ancak güney cephesi, batı cephesi kadar sancılı bir ayaklanmayla karşılaşmamıştır.

Güney bölgesinde Umum Kuva-yı Milliye Komutanı olarak varlık gösteren Demirci Mehmet Efe, düzenli ordunun kuruluşuyla birlikte gerilla usulü hareket eden birliklerin lağvedileceği gerçeği dolayısıyla şüpheye düşmüştür. 22-23 Kasım gecesi Albay Refet Bele’den tarafından gönderilen telgraf da bu şüpheyi doğrulamaktadır. Telgraf şöyledir.³⁶⁷

³⁶⁵ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 339.

³⁶⁶ Belen, 1983, a.g.e, s. 549.

³⁶⁷ Sebahattin Sele, **Millî Mücadele**, Cilt: 2, Örgün Yayınevi İstanbul 2002, s. 892.

“Artık milis teşkilatının şimdiye kadar olduğu gibi devamına sebep ve mahal kalmamıştır. Şimdiye kadar bunların gördüğü vazifeleri, şimdiden sonra ordu göreceğinden, Kuva-yı Milliye teşkilatı lağvedilmiştir. Demirci Efe bundan sonra askeri bir sıfat ve nizam altında atlı takip kuvvetleri komutanı olarak benim refakatimde vazife görecektir. Artık ‘Demirci Mehmet Efe’ yerine ‘Mehmet Beyefendi’ tabiri kullanılacaktır.”

Başlangıçta teklifi kabul eden Demirci Mehmet Efe, Çerkez Ethem’in kışkırtmalarına kapılmış ve sonradan fikrini değiştirerek teklifi reddetmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Demirci Mehmet Efe’nin Çerkez Ethem’le birleşme ihtimalini değerlendiren Albay Refet Bele, Demirci Mehmet Efe’nin tasfiyesini Mustafa Kemal’e onaylatarak harekete geçmiş ve 16 Aralık 1920’de İğdecik Köyü’nde Demirci Mehmet Efe’ye baskın yapmıştır. Mehmet Efe çatışmak yerine arazinin engebeli avantajını kullanarak kaçmıştır. Ancak bir süre sonra kızanlarıyla birlikte teslim olmuş ve Türk Milletine olan önceki hizmetleri dolayısıyla affedilerek, devlet gözetiminde Aydın’da Mehmet Efe Köyü’nde vefat etmiştir.³⁶⁸

Çerkez Ethem kuvvetlerinden de bir süvari birliği oluşturulması planlanmıştır. Ancak bu düzenlemeye öncelikle Tefik Bey, ardından Çerkez Ethem ve Reşit Bey şiddetle karşı çıkmıştır. Zira bu düzenlemeyle birlikte Çerkez Ethem kuvvetlerinin bölgedeki doğrudan komuta yetkisi ortadan kalkacaktır. 23 Kasım 1920 tarihinde Batı Cephesi komutanlığı, Kuva-yı Seyyare vekil komutanı olan Tefik Bey’den kuvvetlerin sayımını ve ihtiyaçlarını istemiş, Tefik Bey’in bu talebe karşı cevabı şöyledir.³⁶⁹

“Kuva-yı Seyyare ne tümen ne de muntazam bir kuvvet haline getirilebilir ve buna imkân yoktur. Bu serserilerin başında ne bir subay ne hesap memuru koymak mümkün olmadığı gibi, kabul ettirilmesine de imkân yoktur. Çünkü, subay gördüklerinde Azrail görmüş gibi ayaklanmaktadırlar... ..bölük eminleri de yazdığını okuyamaz ve okuduğunu yazamaz adamlardandır... Kuva-yı Seyyare’nin şimdiye kadar olduğu gibi gelişigüzel idare edilmesi zorunluluğu vardır...”

³⁶⁸ Halit Kaya, “*Millî Mücadele ve Refet (Bele) Paşa*”, **HKO Bilim Dergisi**, Cilt: XXIV, Sayı: 2, 2013, s. 40. (Aktaran Ertuna, 1974; Esengin, 1998).

³⁶⁹ Cemal Şener, **Çerkez Ethem Olayı**, Cilt:2, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 2000, s. 7–8.

Bu süreçte tasfiyeler de gerçekleştirilmektedir. Tasfiye sürecinde özellikle “Kuva-yı Seyare” adlı çete ve efeleri temsil ettiği grubun tasfiyesinde büyük problemler yaşanmıştır. Zira Kuva-yı Milliye döneminde serbest hareket etmeye alışmış olan gruplar, düzenli ordu içerisinde komuta altına girmeyi reddetmiş ve Büyük Millet Meclisine karşı direnme faaliyetinde bulunmuşlardır.³⁷⁰ Bu direnişin haklılığını da Kuva-yı Milliye döneminde yaptıkları icraatlarla meşrulaştırmaktadırlar.

Çerkez Ethem kendi isyan girişiminin yanında diğer Kuva-yı Seyyare birliklerini de Büyük Millet Meclisine ve yeni Cephe komutanlarına karşı kışkırtarak isyanın büyümesini istemiştir. Demirci Efe’ye yazdığı telgraf bunu net olarak göstermektedir. Telgrafa göre:³⁷¹

“Bizim çalışmamızla fedakarlığımızın neticesi olarak teşekkül eden Ankara Hükümeti, birkaç muhteris şahsın aleti olmaktan kurtulamıyor. Menfaatlerine set çeken mücahitleri, seni ve beni ve Yörük Ali Efe’yi imha etmeye karar vermiştir. Sizin başınıza Refet, benim başıma İsmet tayin olundu. Selametimiz, yekdiğerimizle el ele vermek ve birbirimize sarılmaktır. Şifremi alır almaz Uşak istikametine yanaşınız.”

Birinci Kuvayı Seyyare’nin kurucusu olan Çerkez Ethem ve kardeşleri, düzenli orduya dahil olmayı reddederek, Çerkez Ethem’in Ağabeyi Reşit Bey, uzlaşma karşılığında cephe komutanının değiştirilmesini, cephe komutanı olarak da kendisini önermiştir.³⁷² Bununla birlikte Kuva-yı Seyyare birlikleri, cephedeki olumsuzlukların kaynağının cephe komutanlarından kaynaklandığı yönünde propaganda yapmış, kendilerini güç duruma soktuklarını iddia etmiştir.³⁷³ Bu yolla cephe komutanını itibarsızlaştırarak asıl gayeleri olan cephe kontrolünü sağlamayı amaçlamışlardır.

Büyük Millet Meclisi’nin Bundan sonraki uzlaşma girişimlerinin de sonuçsuz çıkmasıyla birlikte Mustafa Kemal’in Batı ve Güney Komutanlıklarına çektiği telgrafta barış yolunun tükendiği sorunun kuvvet yoluyla çözülmesi gerektiğini dile

³⁷⁰ Durmuş Yalçın vd., **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, Cilt: I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 266–267.

³⁷¹ Selek, 2002, a.g.e, s. 952.

³⁷² Müzehher Yamaç, “Çerkez Ethem Olayı”, **Trakya üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi**, Cilt: V, Sayı: 2, 2016, s. 69.

³⁷³ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 340.

getirmiştir. Bakanlar Kurulu, 27 Aralık 1920 tarihinde Çerkez Ethem ve kardeşlerini asi ilan etmiş, Çerkez Ethem çözüm beklerken kendisine karşı bir kuvvetle karşılaşmıştır.³⁷⁴ Zira yurdun çeşitli bölgelerinde düşman kuvvetleri taarruza hazır beklerken, asilik gerek hükümeti gerekse orduyu meşgul etmektedir. Düzenli orduya geçişin ivedilikle yapılması gereken bir süreçte, düzenli ordunun kurulmasına karşı yapılan itirazlara hızlı ve etkili çözüm getirilmesi gerekmektedir.

İç karışıklar yaşanırken özellikle Batı Cephesinde Yunan birlikleri de taarruz için uygun bir ortam beklemektedir. Zira 1920 yılı yaz aylarından beri yaptıkları ilerleyişi durdurmuşlar, genel bir saldırı için mevzilenmişlerdir. Düzenli orduya karşı muhalif olan ve oyalayıcı bir isyana sebebiyet veren Çerkez Ethem olayı, Yunan birliklerinin istedikleri ortamı sağlamaya yetmiştir, Yunan ve Türk orduları arasındaki düzenli savaşlar, 1921 yılında İnönü Muharebeleriyle başlamıştır.³⁷⁵ Bu gelişmeyle birlikte, kendisine karşı gönderilen kuvvetle bir süre savaşan ve çıkmaza giren Çerkez Ethem Yunan işgal bölgesine geçerek Yunan kuvvetlerine sığınmıştır. Ancak Kuvayı Seyyare bünyesinde bulunan birlikler Çerkez Ethem’le hareket etmemiş, Büyük Millet Meclisi’ni temsil eden düzenli ordu birliklerine teslim olmuşlardır.³⁷⁶

3.6.3. Birinci İnönü Muharebesi (6–11 Ocak 1921)

Birinci İnönü Muharebesinin cereyan ettiği ortam, Yunanistan’da siyasal değişimlerin olduğu döneme denk gelmiştir. 1920 sonlarında yapılan seçimle Venizelos iktidardan inmiş, yerine Kral Konstantin geçmiştir. Kral Konstantin de Venizelos’la aynı idealleri hayata geçirmeyi amaçlamaktadır. Megali İdea. Megali İdea’nın hayata geçmesi için Türklerle olan savaşı ve İngiltere ve Fransa’dan aldıkları desteği devam ettirmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Kral Konstantin Türklere karşı elde edeceği zaferle kendisini ispatlamak zorunda hissetmektedir. Çerkez Ethem olayı da tam olarak Kral Konstantin’in istediği ortamı yaratmıştır.³⁷⁷

³⁷⁴ Yamaç, 2016, a.g.e, s. 69–71.

³⁷⁵ Yamaç, 2016, a.g.e, s. 71.

³⁷⁶ Yalçın vd., 2000, a.g.e, s. 267.

³⁷⁷ Sarıkoyuncu – Önder – Erşan, a.g.e, s. 72.

Yunan kuvvetleri, Eskişehir–Afyon hattına ilerlemesinde zamanlamayı Türk birliklerinin Çerkez Ethem ayaklanmasıyla meşgul olduğu döneme rast getirmiş, Türk Kuvvetlerini, Çerkez Ethem birlikleriyle kendi kuvvetleri arasında sıkıştırmayı amaçlamıştır. Düzenli ordu, isyan halinde olan Çerkez Ethem birliklerine 28 Aralık 1920 tarihinde harekât başlatılmış, 5 Ocak 1921 tarihinde isyan bastırılmıştır. Yenilgiye uğrayan Çerkez Ethem, Yunan kuvvetlerine sığınmış, isyanın bastırılmasından bir gün sonra da Bursa’da bulunan Yunan birlikleri Eskişehir üzerinden taarruza başlamıştır.³⁷⁸

Muhabereye katılan Yunan kuvvetleri, Kuzeyde, Bursa bölgesinde Yunanlıların üçüncü Kolordusunun Adalar Tümeni ile, İzmir Tümeninin bir kısmı; güneyde, Uşak bölgesinde birinci Yunan Kolordusu bulunmaktadır. Muhabereye katılan Yunan kuvvetlerinin mevcudu, 227 subay, 15.816 er, 12.500 tüfek, 120 ağır makineli tüfek ve 72 toptan oluşmaktadır. Türk kuvvetleri, Yunanlılara karşı kuzeyde, İnönü mevzileri bölgesinde yirmi dördüncü tümen; güneyde, Afyon bölgesinde zayıf üç alay bırakmıştı. Muhaberenin başlamasından sonra, İnönü mevzii bölgesinde zayıf mevcutlu dördüncü tümen gönderilmiş bunlar da muharebeye katılmışlardı. Muharebeye katılan birliklerin genel mevcudu, 8.500 insan, 5.500 tüfek, 47 ağır makineli tüfek ve 28 toptan ibarettir.³⁷⁹

Batı Cephesi Komutanı, Büyük Millet Meclisine asilik yapan Çerkez Ethem ve kardeşlerinin komutasındaki kuvvetlere karşı, Yunan cephesindeki birtakım kuvvetleri çekerek Kütahya ve Gediz’e harekete geçirmiştir. Bu durumu fırsat bilen Yunan kuvvetleri, Bursa’dan ilerleyerek Eskişehir yönünde taarruza kalkmıştır.³⁸⁰ Savaşın İnönü bölgesinde yapılması tesadüfi değildir. Savaşın zamanını Yunanlılar, alanını ise Türkler seçmişlerdir. Türk ordusunun planına göre, Bursa ve Kocaeli yönünden gelecek bir düşman saldırısı İnönü’de karşılanacaktır. Taarruza kadar kayıp vermiş ve yıpranmış olan Yunan birlikleri, daha fazla ilerleyecek kudreti kendisinde bulamayarak eski mevzileri olan Bursa’ya çekilmek zorunda kalmıştır.³⁸¹

³⁷⁸ Cihangir Dumanlı, “Birinci İnönü Muhaberesi”, *Bütün Dünya Dergisi*, Sayı: I (Ocak), 2018, s. 14.

³⁷⁹ GENKUR, 1975, a.g.e, İdari..., s. 232–233.

³⁸⁰ GENKUR, *Türk Devrimi ve Kurtuluş Savaşı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, s. 38.

³⁸¹ Mehmet Özel, *Cephelerden Kurtuluş Savaşı’na Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara Ticaret Odası, Ankara Özel Basım, s. 179.

Muharebe sürecini Selek şöyle anlatmaktadır³⁸²:

“Üç ayrı kol halinde 9 Ocak günü İnönü mevzilerine ulaşan Yunanlılar, bugün, bütün cephe boyunca taarruza geçemediler. Sol kol, geride kalmıştı. Bu sebeple, yalnız sağdan ilerleyen Yunan birlikleri İnönü mevzilerinin sol kesimine yüklendi. Cephenin bu kısmını tutan zayıf Türk kuvvetleri, çok iyi dövüşerek, takdire değer bir savunma muharebesi verdiler. Muharebe akşama kadar sürdükten sonra, karanlık basınca kesildi... 10 Ocak günü muharebe, düşmanın, sabah 6.3’da taarruza geçmesiyle başladı. Hava çok sisli idi. Bu durum Yunanlıların lehine idi. Türk cephesinin sol kanadında, Yunanlılar bazı mevzileri zapt ettiler fakat yedek kuvvetlerle takviye edilen bu cephede düşman taarruzu durduruldu ve tespit olundu. Cephenin sağ kanadında, sisin kalkması üzerine Yunan kuvvetleriyle birdenbire karşılaşan ve gerekli tedbirleri almamış bulunan 24. Tümen birlikleri geri çekilmeye başlamışlardır...

Cephenin sağ ve sol kısımları arasında kalan boşluktan faydalanan bir Yunan kuvveti içeriye doğru sarkarak, öğle üzeri Batı Cephesi karargahının bulunduğu İnönü istasyonunu tehdit edici bir durum aldı. Cephe kumandanı, bu Yunan kuvvetine bir yan taarruzu yapmak için 11. Tümen komutanına emir verdi. Fakat muharebe çok aleyhte gelişmekte idi... .. yan taarruzun başarısızlığa uğraması bir felakete yol açabileceğini düşünen Albay İsmet Bey, taarruz emrini verdikten yarım saat sonra geri çekilmeyi uygun buldu. Cephe Kumandanınının 13.00’da verdiği emir üzerine geri çekilme düzgün olmadı. Yine aynı sebeplerle zayıf arttı. Saat 16.00’da düşman İnönü mevzilerini tamamen ele geçirmiş ve kısa bir takip yaparak, bulunduğu hatta kalmış bulunuyordu.

İnönü mevzilerinin 15 km. gerisindeki ikinci savunma hattına çekilen Batı Cephesi Kuvvetleri, bu hattı savunmak için tertiplendi... ..11 Ocak günü ortalık aydınlandığı halde düşman tarafında hiçbir hareket yoktu... ..öğleye kadar bekledikten sonra hiçbir hareket görülmeyince keşif faaliyetine geçildi. Perdepey gelen raporlardan, düşmanın çekildiği anlaşılıyordu...”

³⁸² Sebahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, Cilt: II, Kastaş Yayınları, İstanbul 1987, s. 494-496.

10 Ocak 1921 günü, Adalar Tümeni, İnönü mevzilerine cepheden saldırmaya başlamıştır. Yunan kuvvetleri ile 2. Tümen arasında başlayan şiddetli savaşlar bütün birliklerin katılımıyla genişlemeye başlamıştır. İntikam tepesi Yunan kuvvetlerinin eline geçmiş, gün boyu süren şiddetli çatışmalar sonunda Türk kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Düzensizlikler olsa da gizli bir şekilde geri çekilme sağlanmıştır. Geri çekilme sırasında düşman kuvvetleri gözlemlenememiştir. Yunan kuvvetleri de iki gün süren şiddetli çarpışmalar dolayısıyla ziyadesiyle yıpranmış haldedir. Bunda Nazif Paşa'da çarpışan Türk birlikleri özellikle etkindir. Zira kendisinin on beş misli olan düşmanla tam bir gün savaşmışlardır, Pazarcık'taki hücum taburu ile bir depo taburu düşmanın yirmi misli kuvvetine karşı dayanarak Türk kuvvetlerine tam bir gün kazandırmıştır. Bu gibi gelişmelerle birlikte Yunan kuvvetleri bazı gerçekleri anlamaya başlamış ve Türk kuvvetlerinin savaşa devam edeceğini, Çerkez Ethem'den de fayda gelmeyeceğini anlayarak geri çekilme kararı almıştır.³⁸³

Ülger Muharebenin bittiğinin anlaşıldığı 11 Ocak sabahını şöyle anlatmaktadır³⁸⁴:

“11 Ocak sabahı gün ışıırken gerçek durum belli olmuştu. Sabahın erken saatlerinde cephelere gelen haberlere göre düşman geri çekiliyordu. İnönü bucağı tapu memuru, Bozüyük'ten gelen Numan Ağa'nın bilgisine dayanarak düşmanın 11 Ocak sabahı Bozüyük'u terk ettiğini bildiriyordu. Gerek öncü birliklerin verdiği haberler gerekse keşif kollarının anında cepheye sunduğu raporlar bu haberi doğruluyordu. Öğle saatlerinde yapılan hava keşfi de düşman birliklerinin dağınık bir şekilde Bursa yönüne çekildiği şeklindeydi.”

Yunan ordusu geri çekilirken güzergâh üzerindeki Türklere barbarca davranmıştır. Bu olaylar üzerine İç İşleri Bakanı Bekir Sami, İstanbul'daki yüksek komiserlere 20 Ocak'ta bir telgraf göndermiştir. Telgrafta, Birinci İnönü Utkusu sonrası Türklerin eline geçen işgal bölgelerinde yıkıntılar, erkek, kadın, çocuk cesetleri bulunduğu, kadınların öldürülmeden önce kirletildiği bildirilmiştir. Bağlaşıklar, Yunanlıların bu davranışlarına son vermez ve bunların yinelenmesini önlemezse, Müslüman halkın

³⁸³ Goloğlu, 2010, a.g.e, s. 21–22.

³⁸⁴ Eriş Ülger, **Zafere Giden Yol**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007, s. 263.

Hristiyan topluma karşı misilleme davranışlarının önüne geçilmesinin olanaksız olacağı vurgulanmış ve “Bağlaşık güçlerinden, insanlık adına müdahalede bulunmaları rica olunur ve Ankara yönetimi, üzücü misilleme davranışlarını önlemek için elinden geleni yapmaya söz verir.” Cümleleri eklenmiştir.³⁸⁵

Birinci İnönü Muharebesi, düzenli ordunun, Çerkez Ethem’in asiliğine rağmen, Yunanlılara karşı elde ettiği ilk başarıdır. Bu başarı beraberinde önemli bir moral ve güvenin yanında bazı politik sonuçları da getirmiştir. Yeni devletin düzenli orduya dayanan başarı gücünü göstermiş, otoritesini arttırmış, ulusal direnişe muhalif olan sesleri de kısmıştır. Uluslararası ilişkilerde de Londra Konferansı’nın toplanmasını gerektirmiş, Rusya ile daha önceden hazırlanmış olan Moskova Antlaşmasının imzalanmasını sağlamıştır.³⁸⁶ Yine Doğu sorunlarının gözden geçirilmesi adına Sevr hükümlerinde değişikliklerin yolunu açmıştır. Bütün bu gelişmeler ışığında biri iç diğeri dış siyasette olmak üzere iki önemli kazanım elde edilmiştir: İç siyasette, İstanbul Hükümeti, Büyük Millet Meclisi’nin dış siyasette söz sahibi olduğunu kabul etmiş; dış siyasette de Batılı devletler, daha önce muhatap almadıkları Büyük Millet Meclisi temsilcileriyle görüşmeye razı olmuşlardır.³⁸⁷

Birinci İnönü Savaşı bir çekilme savaşı olsa dahi neticeleri ziyadesiyle önemlidir. Zira Batı Cephesinde gerçekleşen savaşın neticeleri özellikle Büyük Millet Meclisi’nin dış ilişkilerine büyük katkı sağlamıştır. Nitekim savaş sonrası yalnızca bir zafer değil diplomatik başarılar da elde edilmiştir. İtilaf devletleri, İnönü Muharebesinin yanında Moskova’daki görüşmeleri de yakından takip etmiş, kazanılan muharebe ve imzalanan Moskova antlaşması İtilaf devletlerinin Sevr Antlaşmasını gözden geçirmesine neden olmuştur. Özellikle Fransa’nın baskıları neticesinde Paris’te 25 Ocak 1921 tarihinde toplanan müttefikler konferansına Türk ve Yunan delegelerinin de katılımıyla Londra’da konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.³⁸⁸

Küçük Asya Yunan Ordusu Başkumandanı Papulas’ın “Askeri tenezzüh ve onur bir çekiliş” dediği, Birinci İnönü Muharebesi değerlendirilecek olursa, iki önemli netice

³⁸⁵ Sonyel, 2008, a.g.e, s. 873.

³⁸⁶ GENKUR, 1976, a.g.e, s. 38–39.

³⁸⁷ Celal Erikan, **Kurtuluş Savaşı Tarihi**, Hazırlayan Rıdvan Akın, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, s. 184.

³⁸⁸ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, a.g.e, 89–90.

söz konusudur:³⁸⁹ Yunanlılara karşı Türk kuvvetleri büyük bir güç gösterisinde bulunmuş, Millî Mücadele'ye zarar veren çete zihniyetli Çerkez Ethem gibi gruplar Türk askeri teşkilatı içinden uzaklaştırılmıştır.

Bu iki önemli netice birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Zira mukavemet harici askeri bir nitelik gösteremeyen Kuva-yı Milliye birliklerine karşı Yunan birlikleri ilk işgallerden beri kolayca hareket edebilmiş, güçlü bir askeri stratejiyle karşı karşıya kalmamışlardır. Bu da Yunan birliklerinin Türk topraklarında hak sahibi olarak hareket etmelerine, hızlı ilerlememelerine sebep olmuştur. Bununla birlikte İtilaf Devletleri de siyasi olarak Yunanistan'a taviz vererek istedikleri stratejileri uygulayabilmişlerdir. İkinci netice dikkate alındığında, düzenli bir ordu olan Yunan kuvvetleri, askeri stratejilerle hareket ederek, çete ve eşkıyalara karşı üstünlük sağlayabilmektedir. Düzenli ordu içinde kendilerine verilen görevleri reddeden çete ve eşkıyalar, Türkiye Tarihi'nin en önemli askeri dönemecinde isyanlar çıkartarak süreci yavaşlatmışlardır. Bütün bunların neticesi olarak düzenli orduya muhalif ya da kurulumunu yavaşlatan etkinlerin uzaklaştırılmasıyla profesyonel bir birlik kurulma süreci hızlanmış, kazanılan savaşla birlikte yok olmaya yüz tuttuğu düşünülen Türk Devleti ve ordusu layık olduğu başarılarla ulaşmak için gerekli moral ve motivasyonu sağlamıştır.

3.6.4. İkinci İnönü Muharebesi (23 Mart–1 Nisan 1921)

Birinci İnönü Muharebesi sonrası iç siyasette birtakım gelişmeler olmuştur. Bu gelişmelerin temelinde Büyük Millet Meclisi'nin tanınması ve itibar kazanması en önemlisidir. Zira İstanbul Hükümetiyle olan rekabette Büyük Millet Meclisi güç kazanmış ve bu rekabetten faydalanmak isteyen İtilaf Devletleri amaçlarına ulaşamamıştır. Askeri anlamda da düzensiz kuvvetlerin etkinlikleri tamamen son bularak devleti temsil eden düzenli ordunun kurulum süreci gerçekleşmiştir. İkinci İnönü Muharebesinin çıkış nedeni ve Yunanlıların kaybetmene nedeni için, Birinci İnönü Muharebesi sonrasında gerçekleşen gelişmeleri göstermek yanlış olmayacaktır.

³⁸⁹ İzzettin Çalışlar, **Org. İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 137–138.

20 Ocak 1921 tarihinde Türkiye'nin ilk anayasası görüşülmüş ve sürecin neticesinde belirlenmiştir. Bu gelişme, milli mücadele için hayati bir önem taşımaktadır. Zira “Hakimiyet, kayıtsız şartsız milletindir.” Maddesiyle birlikte Millî Mücadele’yi gerçekleştiren Türk halkının mukavemet sürecinde değil, yönetim olarak da varlık göstermesine işaret etmektedir. Dolayısıyla Kuva-yı Milliye sürecinde büyük fedakârlıklar gösteren Türk Milleti, Büyük Millet Meclisi’nde kendi kendisini yönetebilecek bir rejime de geçiş yapmıştır.

Anlaşmaya varılamaması nedeniyle neticelenemeyen Londra Konferansı da Birinci İnönü Muharebesi neticesinde bir kazanım olarak ele alınabilmektedir. Zira Sevr’in kabul edilemeyeceğinin, Anadolu’nun işgalci kuvvetler tarafından boşaltılması gerektiğinin, Misak-ı Milli gerekçesiyle öne sürülmesine karşılık talepler hiçbir şekilde yerine getirilmediği gibi üstüne Yunan birlikleri taarruza geçmiştir. İkinci İnönü Muharebesi, Yunanlıların İngilizler tarafından taarruz için itilmesiyle vuku bulmuştur. Türk kuvvetlerinin toparlanmasına fırsat vermeden hareket etme fikrine kapılmışlardır. 23 Mart sabahı yürüyüşe başlayarak Eskişehir ve Afyon’a doğru taarruza başlamış olan Yunan kuvvetlerinin bir grubu Bursa’dan Eskişehir’e; bir grubu da Uşaktan Afyon’a doğru ilerlemektedir.³⁹⁰

Muharebeye katılan Yunan kuvvetleri, Kocaeli bölgesinde 4.100 tüfek, 72 ağır makineli tüfek ve 16 topa; Piyade tümenleri ve Süvari Tugayının bulunduğu Bursa bölgesinde 13.500 tüfek, 216 ağır makineli tüfek, 4 topa; Kirmastı, Susurluk, Kepsut, Bigadiç, Sındırgı keskinlerinde 1.200 tüfek, 24 ağır makineli tüfek, 4 topa; güneyde, Uşak, Alaşehir, Manisa bölgesinde 10.900 tüfek, 172 ağır makineli tüfek, 48 topa sahiptir. Yunan birliklerinin Anadolu’ya gelen toplam mühimmat sayısı, 41.550 tüfek, 720 ağır makineli tüfek, 220 top ve 3.100 kılıç olarak saptanmıştır.³⁹¹

Türk kuvvetlerinin Batı Cephesinde dört piyade tümeni bulunmakta ve 13.086 tüfek, 96 ağır makineli tüfek, 39 çeşitli top, 1.500 kılıç; Güney Cephesinde, beş piyade tümeni ve iki süvari tümeni olmak üzere 22.225 tüfek, 143 ağır makineli tüfek, 68 top 200 kılıç; Kocaeli bölgesinde bir tümen ve 5.126 tüfek, 16 ağır makineli tüfek, 5 top

³⁹⁰ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 1973, a.g.e, s. 124.

³⁹¹ GENKUR, 1975, a.g.e, İdari..., s. 234.

bulunmaktadır. Türk kuvvetlerinin genel silah mevcudu 34.175 tüfek, 235 ağır makineli tüfek, 104 top, 3.500 kılıçtan ibarettir. Buna göre Yunan kuvvetleri 7.375 tüfek, 485 ağır makineli tüfek, 166 top kadar bir silah üstünlüğü bulunmaktadır. Türk kuvvetlerinin yalnızca 400 kılıç fazlalığı vardır.³⁹²

24 Mart'ta Kocaeli tarafında başlayan Yunan kuvvetlerinin saldırısına yerli Rum ve Ermeni çeteler de dahil olmuş, Bahçecik kesiminde Türk ve Rum çeteleri çarpışmaya girmişlerdir. Bu çatışma neticesinde Yunan kuvvetleri Kırkpınar'ı ele geçirmiştir. Yenişehir ve İnegöl tarafında Yunan ilerleyişi Bilecik'e kadar devam etmiştir. Türk birlikleri de Söğüt'e çekilmiştir. Bilecik işgal edilmiş, İnegöl'den gelen işgal kuvvetleri durdurulmuştur. Birinci Türk Tümeni Komutanı birliklerin İnönü'de toplanması emrini vermiştir. 25 Mart'ta Kocaeli'nde başlayan Yunan ve yerli Rumların bulunduğu kuvvetler Sapanca ve Köprühisar'ı ele geçirmiştir. Bu sırada işgalci kuvvetler, Bilecik'ten ilerlemeye devam etmekte, Yunan uçakları Eskişehir'i bombalamaktadır. Güney'de de Yunan kuvvetleri Dumlupınar mevziinden üç kolla hareket ederek ilerlemektedir.³⁹³

27 Mart'tan itibaren Türk ve Yunan kuvvetleri arasında büyük çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. Bu sırada Türk kuvvetleri İnönü mevzilerine çekilmiştir. 28 Mart itibarıyla Yunan kuvvetleri topları kullanarak taarruza geçmiş ve muharebenin başlamasına neden olmuştur. 29 Mart'ta Batı Cephesi Kumandanı İsmet (İnönü) Paşa komutasındaki birliklere, zafer Allah'tandır. Savunma mevzileri kesinlikle müdafaa edilecektir. Emrini vermiştir. Bu emirle birlikte Yunan taarruzu karşısında Türk ordusunun geriye çekilme durumu kalmamıştır. Aynı gün Yunan kuvvetleri Türk mevzilerini ele geçirmek için taarruza geçmiş ancak kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu çekilme yeniden güçlü bir taarruz yapamayacakları bir kırılmayı beraberinde getirmiştir. 30 Mart'ta karşılıklı ateş devam etmiş ve karşılıklı büyük kayıplar verilmiştir. Nihayet 1 Nisan'da Yunan kuvvetleri İnönü mevzilerinden geri çekilmiş ve İkinci İnönü Muharebesi Türk ordusunun başarısıyla neticelenmiştir.³⁹⁴

³⁹² GENKUR, 1975, a.g.e, İdari..., s. 234.

³⁹³ Goloğlu, 2010, a.g.e, s. 145-146.

³⁹⁴ Bilgin, a.g.e, s. 240-243.

Mango zaferi şöyle ifade etmektedir³⁹⁵:

“Yunanlılarla yapılan savaş artık nihai safhaya girmişti. General Papoulas yedek birlikler getirtip, 26 Mart'ta İsmet Paşa'nın mevzilerine ikinci kez saldırdı. Bu arada Türk birlikleri de yedeklerle desteklendiği için iki ordunun asker sayısı hemen hemen eşitlenmişti. İnönü yöresinde, Yunanlıların 37 bin kişilik 3. Kolordusunun karşısında 35 bin Türk askeri vardı. Yine de makineli tüfek ve motorlu araç açısından Yunanlıların donanımı daha üstündü. Bir kez daha, başlangıçta Yunanlılar iyi savaştı ve 27 Mart'ta Metristepe'deki komuta karargahını ele geçirdiler. Türkler geceleyin karşı saldırıya geçtiler ama tepeyi geri almayı başaramadılar. Bu durum Ankara'daki Mustafa Kemal ve Başbakan ve Genelkurmay Başkan Vekili Fevzi Paşa'yı endişelendirdi. Büyük Millet Meclisi'ni koruyan müfrezeyle Sivas'ta bulunan Kafkas tümenini bir alayı cepheye gönderildi. 31 Mart günü İsmet Paşa bir daha saldırdı. Bu kez Yunanlılar geri çekilmek zorunda kaldı. 1 Nisan'da tekrar ele geçirdiği Metristepe'den Mustafa Kemal'e telgraf çekti. ‘Düşman, binlerce ölüsüyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir.’”

İsmet Paşa'nın telgrafına karşılık olarak, Mustafa Kemal, tarihi telgrafi göndermiştir:³⁹⁶

“Bütün dünya tarihinde, sizin İnönü Meydan Muharebelerinde üzerinize yüklendiğiniz görev kadar ağır bir görev yüklenmiş komutanlar pek azdır. Milletimizin istiklal ve varlığı, dahice idareniz altında görevlerini şerefle yapan komuta ve silah arkadaşlarınızın kalbine ve vatanseverliğine büyük bir güvenle dayanıyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makus talihini de yendiniz...”

Mustafa Kemal, 1 Nisan günü İsmet Paşa'nın zaferini şöyle kutlamaktadır:³⁹⁷

“Namınızı tarihin mefahir kitabesine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedi minnet ve şükranla sevk eden büyük gaza ve zaferinizi tebrik ederken,

³⁹⁵ Andrew Mango, **Atatürk**, Remzi Kitabevii İstanbul 2017, s. 367.

³⁹⁶ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 387.

³⁹⁷ Kreiser, a.g.e, s. 202.

üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölümleri ile dolu bir şeref meydanı seyrettirdiği kadar, milletimiz ve kendiniz için yükseliş şaşaalariyla dolu bir istikbal ufkuna da Nazır ve hâkim olduğunu söylemek isterim.”

Geri çekilen Yunan kuvvetlerinin hareketini bir bozguna çevirmek isteten Refet (Bele) Bey, karşılaştığı Yunan kuvvetleriyle oyalanarak vakit kaybetti ve Yunan destek kuvvetlerinin gelmesiyle birlikte kontrollü bir çekilme gerçekleşti. Geri çekilmeyi bir başarı olarak değerlendiren Refet Bey zafer kazandığını sanırken gerçekte Yunan kuvvetleri yalnızca verilen geri çekilme emrini hayata geçirmişlerdir. Bu başarısız girişimin ardından Mustafa Kemal, Yunan taarruzunun geçici olarak durdurulduğunun farkında olarak, yeniden taarruzun gerçekleşeceğini düşünmektedir. Ordu'nun Refet Bey'e olan güvenini sarsılması ve başarısız taarruz girişimi nedeniyle Refet Bey, komutanlıktan alınmış, İsmet (İnönü) Paşa'ya bütün cephenin komutası verilmiştir.³⁹⁸

Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri gerek iç gerekse dış siyasette önemli neticeler elde edilmesine neden olmuştur. İç siyasette büyük sevince ve morale neden olmuş, kurtuluşa giden yolda umutları arttırmıştır. Umutlarla birlikte Büyük Millet Meclisi'ne ve düzenli orduya duyulan güven ve inanç güçlenmiştir. Özellikle Birinci İnönü Muharebesi iç siyasetteki köklü değişikliklerin yapılmasına imkân tanımıştır. 20 Ocak 1920 tarihinde Anayasa'nın kabulü, Büyük Millet Meclisi'nin meşruiyetini sağlamlaştırmıştır. Çerkez Ethem sorunun da son bulmasıyla birlikte iç siyaseti meşgul edecek değişkenler de önemli ölçüde azalmıştır. Kreiser'e göre³⁹⁹ İnönü zaferleri aylar süren aşağılanmaların ardından Türklerin yaralı ruhuna merhem olmuştur. Güçlenen moralleri itilaf kuvvetlerini Sevr'in ağır şartlarını yeniden gözden geçirmeye zorlarken, devamlı müzakere içinde olunan Moskova'da da istenilen etkiyi göstermiştir.

3.6.5. Eskişehir–Kütahya Savaşı (10–21 Temmuz 1921)

23 Mart 1921'de Yunanlılar Eskişehir ve Afyonkarahisar'a bir saldırı başlatmış, bölgedeki önemli demir yollarını işgal ederek Türk kuvvetlerinin Batı Anadolu'ya yardım götürmesini engellemeyi amaçlamışlardır. Bölgeyi ele geçirmişler ancak

³⁹⁸ Villalta, a.g.e, s. 322.

³⁹⁹ Kreiser, a.g.e, s. 202.

Eskişehir’de gerçekleşen İnönü Muharebelerinde aldıkları yenilgi dolayısıyla çekilmek zorunda kalmışlardır.⁴⁰⁰

Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri neticesinde Türk birlikleri başarı elde etmiş, Yunan kuvvetleri Bursa hattına çekilmiştir. Mağlubiyetin etkilerinden arınmış olan Yunanistan’da seferberlik ilan edilmiş ve General Papulas, alınan iki yenilginin telafisini yapmak için Türk ordusunun toparlanma sürecini fırsat bilerek tekrar taarruza geçmiştir. 10 Temmuz günü Türk kuvvetlerinin merkezi ile sol kanadına saldırmış, önce Afyon, ardından Kütahya işgal edilmiştir. Türk kuvvetleri de Eskişehir – Seyitgazi çizgisine çekilmek zorunda kalmıştır. Karargâha gelen Mustafa Kemal, Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa’yla yaptığı istişare neticesinde Sakarya’nın doğusuna kadar çekilmenin doğru olacağı önerisini vermiştir. Bu önerinin yerine getirilmesiyle birlikte Eskişehir de Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir.⁴⁰¹

Türk kuvvetlerinin Sakarya’nın gerisine çekiliyor haberleri, Türk Milleti ve Büyük Millet Meclisinde endişelerin doğmasına sebep olmuştur. Fevzi Paşa ise Yunan ilerleyişini “adım adım mezarlarına yaklaşmaları” olarak nitelemektedir. Ancak Yunan kuvvetleri bu ilerleyişin Ankara’da son bulacağını düşünmektedir.⁴⁰² Geri çekilme hususunu Mustafa Kemal şöyle izah etmektedir:⁴⁰³

“İkinci İnönü Muharebesi’nden sonra genel seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, insan, tüfek, makineli tüfek ve top sayısı bakımından ordumuzdan önemli derecede üstündü. Temmuzda, Yunan ordusu taarruza geçtiği zaman milli hükümetin durumu ve Millî Mücadele’nin gelişmesi, bizim genel seferberlik ilan ederek, milletin bütün kaynak ve imkanlarını, başka bir şey düşünmeden düşman karşısında toplamaya daha elverişli ve yeterli görülmemiştir. İki ordu arasındaki kuvvet, vasıta ve şartlar bakımından kendini gösteren nispetsizliğin elle tutulur başlıca sebebi budur...”

⁴⁰⁰ Arnold Toynbee – Kenneth Kirkwood, **Türkiye**, Birey Yayınları, İstanbul 2003, s. 90–91

⁴⁰¹ Kamuran Görün, **Savaşın Dünya ve Türkiye**, Bilgi Yayınları, Ankara 1986, s. 296.

⁴⁰² Baykara, a.g.e, s. 94.

⁴⁰³ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 413.

3.6.6. Başkomutanlık ve Tekalif-i Milliye (Ulusal Vergiler) Emirleri

5 Ağustos 1921 tarihinde Mustafa Kemal'e meclis tarafından Başkomutanlık yetkisinin verilmesi, askeri olarak en tepeye Mustafa Kemal'in çıkması, geçici olarak yasama ve yürütmenin tek bir elde yani Mustafa Kemal'de toplanması anlamına gelmektedir ve Sakarya Nehri kıyısındaki savaşta ordu komutanlığı maharetini sergileme fırsatı bulmuş olan Mustafa Kemal, Meclis tarafından orduların Başkomutanı olarak geniş yetkilerle donatılmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal 4 Ağustos 1921 tarihinde Meclis'e şöyle yazmıştır:⁴⁰⁴ “Hayatım boyunca, milli hakimiyetin en sadık bir hadimi olduğumu milletin gözü önünde bir defa daha teyit için bu yetkinin, üç ay gibi kısa bir müddetle tahdidini ayrıca teklif ederim.”

Başkomutan olarak ilk iş ordunun güçlendirilmesi ele alınmıştır. 297: 316 doğumlular silah altına çağırılmıştır. Menzil teşkilatının kuvvetlendirilmesine önem verilmiş, Sakarya Muharebesi'nde Batı Cephesi'nin silah mevcudunun 60.000 tüfek, 515 ağır makineli tüfek ve 166 topa ulaşması amaçlanmaktadır. Millete ve Orduya yayınladığı genelgenin özeti ise şöyledir.⁴⁰⁵

“Yunan ordusu yıpratıldı. Ordumuz asıl cevherinden bir şey kayıp etmeyerek bu günkü durumu aldı. Düşman, kaynaklarından uzaklaşmış olduğu halde, karşımızdadır. Büyük Millet Meclisi beni yetkili Başkomutanlığa memur etti. İnançla süphaniyeye dayanarak, büyük ve şerefli vazifeme başladım. Bu vazifeyi veren Meclisin, Millettin kesin iradesi hareketimin mihrakını teşkil edecektir. Bu irade ile düşmanı Anayurdun harimi ismetinde boğarak kurtuluşa ve istiklale kavuşturacağız. Bunun için de gereken her şey yapılacaktır. Tevfik Allah'tandır.”

Mustafa Kemal, Üç aylık Başkomutanlık yetkilerini aldıktan sonra ilk olarak ordunun başarısında temel faktör olan lojistik destek kaynaklarını arttırmak amacıyla “Tekalif

⁴⁰⁴ Kreiser, 2010, a.g.e, s. 202.

⁴⁰⁵ Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973, s. 342.

– i Milliye Emirlerini” yayınlamıştır.⁴⁰⁶ Yerine getirilmesi için belirli illere İstiklal Mahkemelerinin de kurulduğu emirler şöyledir:⁴⁰⁷

- Her ilçeye Tekalif-i Milliye Komisyonu kurulmalı, bu komisyonlarda toplanılan malzemeler, ordunun çeşitli bölgelerine belirli bir şekilde dağıtılmalıdır.
- Her aile birer kat çamaşır, birer çift çorap ve çarık hazırlayıp Tekalif-i Milliye Komisyonu’na teslim etmelidir.
- Tüccarın ve halkın elinde bulunan erkek elbisesi dikmeye yarayan her türlü malzemeye yüzde kırkı, bedeli sonradan ödenmek koşuluyla el koyulmalıdır.
- Tüccarın ve halkın elinde bulunan gıda ürünlerinin yüzde kırkına bedeli sonradan ödenmek üzere el koyulmalıdır.
- Ordu ihtiyacı için alınan taşıt araçları dışında, halkın elinde kalan taşıt araçlarıyla, yüz kilometrelik bir uzaklığa kadar, ayda bir defa olmak üzere, parasız askeri ulaşım yapılması mecbur kılınmalıdır.
- Ordunun giyinme ve beslenme ihtiyacına yarayan her türlü sahipsiz mallara el koyulmalıdır.
- Halk, savaşta kullanılacak olan, sahip olduğu her türlü silah ve cephaneyi üç gün içinde teslim etmelidir.
- Halk ve tüccarların sahip olduğu, makine ve otomobil sanayiinde kullanılacak yedek parça ve ürünlerin yüzde kırkına el koyulmalıdır.
- Demirci, marangoz, dökümcü, tesviyeci, saraç, arabacı esnafları ve imalathaneleriyle, bu esnaf ve imalathanelerin iş çıkarabilme güçleri ve kasatura, kılıç, mızrak, eyer yapabilecek ustaların adlarıyla birlikte sayılarını ve durumları tespit edilmelidir.
- Halkın elinde bulunan dört tekerlekli yaylı araba, dört tekerlekli at ve öküz arabalarıyla bütün takım ve hayvanlarıyla birlikte binek ve topçeker hayvanlarının, katır ve yük hayvanlarının, deve ve eşek sayısının yüzde yirmisine el koyulmalıdır.

⁴⁰⁶ Köstüklü, a.g.m, s. 176.

⁴⁰⁷ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 417-418.

Tekalif-i Milliye Emirleri, topyekûn bir savaşa hazırlık ve seferberlik ilanı olarak da ele alınabilmektedir. Zira Yunan kuvvetleri olabilecek en uca kadar gelmiş, Türk halkı ve kuvvetleri makus kaderini İnönü Muharebeleriyle yıkılmış, içinde bulunduğu savunma halinden taarruz yapmak maksatlı hazırlık yapmaktadır.

3.6.7. Sakarya Meydan Muharebesi

İnönü Muharebelerinde yenilen, Eskişehir-Kütahya'da başarı elde eden Yunan kuvvetleri, kazandıkları galibiyetle birlikte moral bularak, Türk kuvvetlerine büyük bir hezimet yaşatma isteği içindedir. Zira yaşatılacak olan büyük hezimetle birlikte, Türkler, daha önce direndikleri Sevr'i kabul etmek zorunda kalacaklardır. İki İnönü muharebesi, Türklerin fedakârlık yapmaya hazır olduklarını göstermiş ve Yunanlıların zafer kazanabilmesi için son taarruza katılmış kırk iki bin kişilik mevcudunun iki katına çıkarılması gerekliliğini göstermiştir. Bundan dolayı üç ayda asker mevcudu yüz bine yaklaştırılmıştır. Makineli tüfek adedi 5.600 ve top adedi 345'e yükseltilmiştir. Yeni askerlerin bir kısmı da Ortodoks uyruklu Osmanlı Devleti nüfusundan elde edilmiştir. Böyle bir ordu karşısında Mustafa Kemal 56.000 insan toplayabilmiş, seferberlik gerçekleşse bile, insan değil araç, silah, cephane eksikliği bulunmaktadır.⁴⁰⁸

İkinci Viyana yenilgisinden sonra yalnızca savunma halinde olan ve geri çekilen Türkler, Anadolu'da çekilebilecekleri en geri hatta ulaşmıştır. Bu da işgalci kuvvetlerin son darbeyi vurarak yok etme planları yapmalarına neden olmaktadır. Böyle bir siyasi ortamda Sakarya Muharebesi'ni Köstüklü'ye üç aşamada ele almak mümkündür⁴⁰⁹:

Birincisi, 23-31 Ağustos arasında Yunanlıların sürekli taarruzda bulunup, Türk kuvvetlerinin bu taarruza başarılı bir şekilde karşılık vermeleri; ikinci aşama, 1-5 Eylül arasındadır. Bu süreçte Yunan kuvvetleri bazı tepeleri ele geçirmiş ve Türkler aleyhine bazı mevzi değişiklikleri olmuştur. Üçüncü aşama ise 6-12 Eylül arasında

⁴⁰⁸ Villalta, a.g.e, s. 335.

⁴⁰⁹ Köstüklü, a.g.m, s. 176-177.

Türk kuvvetlerinin taarruza geçtiği süreci içermektedir. Son aşamanın neticesinde Türk kuvvetleri zafer elde etmiştir.

22 gün devam eden Sakarya Meydan Muharebesi, Millî Mücadelenin en önemli safhasını oluşturmaktadır. Zira Türk tarihinde yüzyıllardın devam eden geri çekilme yerini ilerlemeye bırakmıştır. Aynı zamanda çok fazla subayın şehit olması nedeniyle “subay savaşı” olarak da bilinmekte olan bu muharebe neticesinde Türk ordusuna güven tamamen sağlanmıştır. Bununla birlikte Millî Mücadele başlarında ordudan tard edilen Mustafa Kemal, başkomutanlık yetkisiyle birlikte yeniden üniforma giymiştir. Sakarya Muharebesi sırasında “Gazi” olmuş, neticesinde de “müşir / mareşal” unvanı almıştır.⁴¹⁰

Sakarya Meydan Muharebesi Ateş’e göre Türk tarihindeki en önemli savaştır. Zira O’na göre tarihte, savaşı önemli ya da önemsiz yapan husus, o savaşın sonuçlarıdır. En genel sonucu da Yunan saldırısının durdurulup, taarruza geçerek Yunan kuvvetlerin Sakarya’nın batısına sürülmesidir. Bununla beraber Ateş şöyle devam etmektedir⁴¹¹:

“Aslında, bu savaşta, top sesleri Ankara’ya kadar gelmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kurduğu cephe, Ankara’nın güneyinde Beypazarı’nda parçalanmıştır. Normal koşullar altında, bir cephenin parçalanması, o cephenin geriye çekilmesini gerektirir. Sezar’dan beri yaygın olan anlayış şudur: İki ordu, bir hat üzerinde, karşılıklı gelir. Saldıran tarafa ‘saldırma hattı’ diğer tarafa da ‘savunma hattı’ denir. Eğer, savunma hattı bir noktada parçalanırsa, hemen geriye çekilir ve yeni bir hat oluşturulur. Aksi taktirde, düşman çemberine alınıp, orada imha edilebilir.

Yukarıda sözünü ettim, Beypazarı’nda cephe yarılr. Ancak, geriye çekilip yeniden cephe oluşturulacak yer yoktur, arkası Ankara’dır. İşte, o zaman, Mustafa Kemal, ‘hattı müdafaa’ olmadığını, ‘sathı’ yani ‘alanı’ müdafaa olduğunu söyler ve ‘bu alan, bütün vatan toprağıdır, vatanın her karış toprağı düşman kanıyla sulanmadıkça terk edilemez’ der. Bu şu demektir: ‘Sizi çembere alacaklarmış, almayacaklarmış bunları bırakın. Sizin bulunduğunuz

⁴¹⁰ Baykara, a.g.e. s. 96.

⁴¹¹ Ateş, 2000, s. 121–122.

savunma hattı çökse bile, siz olduğunuz yerde kalın. Sağınızdan düşman geçermiş, solunuzdan düşman geçermiş, bakmayın ve tuttuğunuz, bulunduğunuz alanı en sonuna kadar savunun; gerekirse orada ölün'. Bu kararlılık, Sakarya Savaşı'nı lehimize çevirir.”

3.6.8. Büyük Taarruz ve Batı Anadolu'nun Düşman İşgalinden Kurtuluşu

Sakarya Meydan Muharebesi'ni zaferle neticelendiren Türk ordusu, büyük kayıplar vermiş, Türk milleti, her yönden büyük fedakarlıklar yapmıştır. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra son bir taarruzla düşman yurttan tamamen atılacak ve Mondros Mütarekesi'yle birlikte başlayan işgal süreci Türk zaferiyle sonlanacaktır. Ancak bu taarruz süreci Birinci Dünya Savaşı ve akabinde yapılan kurtuluş mücadelesi nedeniyle büyük bir hazırlık ve imkân gerektirmektedir. Bu da bir yıllık Büyük Taarruz hazırlığını beraberinde getirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Büyük Taarruz için yapılan hazırlık süresi, Batı Anadolu'da bulunan işgal kuvvetlerinin yok edilmesi, İzmir'in işgalden kurtuluşu ve Büyük Taarruz ele alınacaktır.

3.6.8.1. Büyük Taarruz Hazırlıkları

Sakarya'da elde edilen zaferden sonra Yunan kuvvetleri, Türk ordusunun mevcut ve lojistik eksikliği dolayısıyla, Eskişehir-Afyon hattına kadar takip edilebilmiştir.⁴¹² Büyük taarruz öncesinde ülkede ve mecliste yaşanan tartışmaların temelinde de takibin bırakılmış olması bulunmaktadır. Sakarya Meydan Muharebesi'nde elde edilen başarının devamlılığı için taarruza kalkışılması gerekliliği, mecliste “Düşmanı neden takip etmedik?”, “Düşmanın peşini inçin bıraktık?”, “Neden düşmana şimdi hücum etmiyoruz?” gibi sözlerle vurgulanmış, başka bir grup da itilaf devletlerinin teklif ettiği barış teklifinin kabul edilmesini istemiştir.⁴¹³ Barış teklifini kabul etmek isteyen grup gerçekçi bir bakış açısıyla yeni bir savaş için her yönden eksik olduklarını vurgulamışlardır.

⁴¹² Yalçın vd., a.g.e, 2000, s. 302-303.

⁴¹³ Ülger, 2007, a.g.e, s. 363.

Mevsimin de kışa yaklaşması dolayısıyla Yunan kuvvetlerine karşı yapılacak olan taarruz için hazırlık planları yapılmaya başlanmıştır⁴¹⁴. Hazırlık süreci ekonominin yıkım içinde ve halk ekonomisinin çöküntü halinde olduğu zamana denk gelmiştir. 11 yıl boyunca sürekli savaş halinde olan Türkiye, dullar, öksüzler ve yoksullar ülkesi haline gelmiştir. Ülkenin ana geçim kaynağı olan köy endüstrisi durma noktasına gelmiş, toprakların büyük bölümü işlenmiyor; tohum, tarım araçları, hayvan ve iş gücü de bulunamamaktadır. M. V. Frunze bu durumu şöyle ifade etmektedir:⁴¹⁵

“Kentlerden köylere kadar her yerde büyük bir ekonomik yıkıntı ve yüzüstü bırakılmışlık kendini gösteriyordu. Hemen hemen hiçbir köyde erkeğe rastlanmıyor. Ya savaşta ölmüşlerdi ya da cephededirler. Yaşlılar, kadınlar ya da ergenler çalışıyorlar. Maddi kaynaklar tükenmiş. İş hayvanı ve taşınım araçları yok. İşlenmeyen toprak oranı yüzde 50’den az değil.”

Bütün bunların toplamında Sakarya Zaferi ile Büyük Taarruzun başladığı güne kadar geçen yaklaşık bir yıllık sürede cephelerde kayda değer çatışmalar yaşanmamıştır. Bu süre içerisinde Anadolu’nun bütün kaynakları ordunun beslenmesine, mevcudun artırılmasına ve silahlandırılmasına yönelmiştir. Art arda çıkarılan kanunlar yoluyla devletin gelirinin artırılması sağlanmış ve Yunan ordusuna denk bir ordu yaratılmaya çalışılmıştır. Bir yıl süren hazırlık sürecinde ordu büyük ölçüde istenilen düzeye ulaşmıştır. Batı Cephesi, Sakarya Muharebesi başlangıcında 56.448 tüfek, 501 makineli tüfek, 812 ağır makineli tüfek ve 166 topluk silah gücüne sahipken; Büyük Taarruzun başında silah gücü 97.792 tüfek, 812 ağır makineli tüfek ve 340 topa yükselmiştir.⁴¹⁶

Sakarya Savaşı’nda önce Tekalif-i Milliye emirleriyle birlikte büyük fedakarlar yapmış olan halktan, yeni bir fedakârlık yapması istenmiştir. Bu da genel seferberlik ilanıdır. Genel seferberliği ilan eden bildiri emri şöyledir:⁴¹⁷

⁴¹⁴ Yalçın vd., 2000, a.g.e, s. 302-303.

⁴¹⁵ A.M. Şamsutdinov, **Mondros’tan Lozan’a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s. 261.

⁴¹⁶ Müderrisoğlu, 1990, 432-434.

⁴¹⁷ Müderrisoğlu, 1990, 437.

“14/15 Eylül 1921 gece yarısından itibaren bütün yurttta genel seferberlik ilan edilmiştir. Mağlup düşmanın Anadolu içerisinde en son nefere kadar yok edilmesi için ilan edilen bu seferberlikten güdülen amaç elde edilinceye kadar gerektiğçe, silah altında tutulan sınıflardan (doğumlulardan) başka sınıflar da silah altına alınacaktır. Silah altına alınacak sınıfları Millî Savunma Bakanlığı tayin ederek gerekli makamlara bildirecektir.

Bütün Bakanlıklara: Ordu, Kolordu ve Bölge Komutanlıklarına bildirilmiştir.”

Ocak 1922’de Başkomutan Mustafa Kemal başkanlığında bir savaş komisyonu kurulmuş, 22 Ocak 1922 günü ilk toplantısını yapmıştır. Şubat 1922’de taraflar savunma hatlarını kuvvetlendirmeye çalışmışlar, Mart 1922’de neticesiz mütareke görüşmeleri yapılmıştır.⁴¹⁸ 22 Mart 1922’de itilaf devletleri bir araya gelerek Türk ve Yunanlılar arasında olası Türk taarruzunu geciktirmek maksatlı bir mütareke teklif etmişlerdir.⁴¹⁹ Yunanlıların doğrudan kabul ettiği Mütareke maddeleri savaş hazırlığına olanak tanımamakta, ordunun İtilaf Devletlerinin kontrol mekanizması altına girmesine sebep olacak maddeler içermektedir.⁴²⁰ Buna karşılık olarak Ankara Hükümeti 5 Nisan 1922’de mütarekenin prensip olarak kabul edildiğini, imza ile Anadolu’nun boşaltılması, bunun dört ay içinde tamamlanması, bu süre içinde barış yapılmazsa mütarekenin üç ay daha uzatılmasını öngörüsüyle cevap vermiştir⁴²¹: Ankara Hükümeti’nin bu talebi karşılık görmemiş ve mütareke görüşmeleri olumsuz sonuçlanmıştır. Nisan 1922’de taraflar arasında keşif yollarında yer yer çarpışmalar yaşanmış, Mayıs 1922’de cephe hattı üzerinde karşılıklı keşifler ve önemli olmayan çarpışmalar yaşanmıştır.⁴²²

6 Mayıs 1922 günü başkumandanlık süresinin dolması nedeniyle, 5 Mayıs’ta yapılan oylamada başkumandanlık süresi uzatılamamıştır. Ertesi gününde meclis gizli oturumunda Mustafa Kemal, muhaliflere karşı ordunun başsız bırakılmasının doğru

⁴¹⁸ Goloğlu, 2010, a.g.e, s. 305

⁴¹⁹ Yücel Özkaya, **Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi**, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, 1981, s. 152.

⁴²⁰ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 439-440.

⁴²¹ Özkaya, 1981, a.g.e, s. 153.

⁴²² Özkaya, 1981, a.g.e, s. 153.

olmadığını açıklayan bir konuşmadan sonra yapılan oylamada 11 hayır oyuna karşılık 177 evet oyuyla başkumandanlık yasası üç ay süreli olarak yeniden uzatıldı.⁴²³

Haziran 1922’de Türklerde ve Yunanlılarda iç çekişmeler yaşanmış, orduda önemli konumlarda değişimler yaşanmıştır. Aynı ay içerisinde Mustafa Kemal, Büyük Taarruz kararını vermiş, Kocaeli’nde inceleme gezisi yapmış, Sarıköy’de İsmet Paşa ile görüşmüş, taarruz hazırlıklarına başlamıştır.⁴²⁴

Mustafa Kemal taarruz için ihtiyaç duyulan savaş vasıtalarını şöyle arz etmiştir⁴²⁵:

“...tam üç vasıtanın hazırlığının yeterli olduğunu görmek gereğini duyuyorum. Birincisi en önemlisi ve asıl olanı doğrudan doğruya milletin kendisidir. Milletin varlığı ve istiklali için gönlünde, vicdanında belirmiş, gelişmiş olan istek ve emellerin sağlamlığıdır... ..ikinci vasıta, milleti temsil eden Meclis’in milli isteği ortaya koymakta ve bunun gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği kararlılık ve yiğitliktir. Meclis, milli isteği ne kadar büyük bir dayanışma ve birlik içinde aksettirebilirse, düşmana karşı o kadar güçlü bir üstünlük vasıtasına sahip oluruz. Üçüncü vasıta, milletin silahlı evlatlarından ibaret olup düşman karşısında toplanmış bulunan ordumuzdur.

Bu üç vasıta ya da gücün düşmana karşı oluşturduğu cepheler iki şekilde düşünülebilir: İç ve görünürdeki cephe... Asıl olan iç cephedir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin meydana getirdiği bir cephedir. Görünürdeki cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, yenilebilir. Fakat bu durum hiçbir zaman bir memleketi, bir milleti yok edemez. Önemli olan memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren iç cephenin çöküşüdür.”

20 Ağustos 1922 günü taarruz günüyle alakalı olan gelişmeleri Özalp şöyle ifade etmektedir:⁴²⁶

⁴²³ Ercan Karlı, **Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet**, Geçit Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 166.

⁴²⁴ Goloğlu, 2010, a.g.e, s. 305.

⁴²⁵ Atatürk, 2004, a.g.e, s. 425.

⁴²⁶ Özalp, 1998, a.g.e, s. 234.

“Ağustos’un 20. günü Hakimiyet-i Milliye gazetesinin ilk sayfasında şöyle bir ilan verildi: ‘Gazi Paşa hazretleri Ağustos’un 21. pazartesi günü köşklerinde ricali siyasiyeye bir çay ziyafeti verecekler.’ Bu, tamamen uydurma bir ilandı. Mustafa Kemal Paşa o gece sabaha karşı otomobille Konya yolu üzerinden cepheye hareket etmişti. Gaye, Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da bulunduğunu ilan ederek, cepheye hareket edildiğini hiç kimseye hissettirmemek idi.”

Özalp’in ifade ettiği aslı olmayan çay ziyafetinin metni şöyledir:⁴²⁷

Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Ağustos’un 21. Günü pazartesi günü öğleden sonra saat 4’te Çankaya’daki köşklerinde şehrimiz ricali siyasiyesine bir ziyafet keşide edeceklerdir. Ziyafette bütün sufera ve ricali siyasiye hazır bulunacaktır.

25 Ağustos 1922 günü saat 12.30’da Batı Cephesi Komutanı, emrindeki birliklere şu emirleri verdi.⁴²⁸

- Düşman büyük kısmıyla 2. Ordu karşısında bulunmaktadır.
- 26 Ağustos 1922 sabahı düşmana taarruz edilecektir.
- 1. Ordu, Afyon Güney ve Batısında bulunan düşmana yok edecek surette taarruz edecek, düşman mevzileri ele geçirildikten sonra genel harekât ayrıca düzenlenecektir.
- 2. Ordunun asıl görevi Afyon Cephesindeki düşmanın 5. ve 12. Tümenleriyle yedeklerini taarruzla yerinde tutmak ve uğraştırmaktır.
- Kocaeli Grubu, karşısındaki düşmanı, bulunduğu yerde tutmak için taarruzda bulunacaktır.
- Cephe Karargâhı Kocatepe güneyinde bulunacaktır.

⁴²⁷ “Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, rical-i siyasiyeye... bir ziyafet...”, **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ağustos 1922, Sene: 3, Sayı: 584.

⁴²⁸ Goloğlu, 2010, s. 309-310.

3.6.8.2. *Başkumandanlık (Dumlupınar) Meydan Muharebesi (30 Ağustos 1922)*

Anadolu'nun son bin yıllık tarihinde üç büyük meydan muharebesi neticeleri itibarıyla büyük önem taşımaktadır. Bu meydan muharebelerinin önemi, Anadolu'nun kaderini ve birleşimini kesin olarak değiştirmiştir. Bu üç muharebe, 26 Ağustos 1071 Malazgirt, Eylül 1176 Kumdanlı (Myriokephalon) ve 30 Ağustos Dumlupınar ya da Başkumandan Meydan Muharebesi'dir⁴²⁹.

26 Ağustos 1922 günü saldırıya geçilmesi kararının alınmasının ardından ordu karargâhı 24 Ağustos günü Akşehir'den saldırı cephesinin gerisindeki Şuhut kasabasına nakledilmiştir. 25 Ağustos günü Şuhut'tan savaşın idare edileceği Kocatepe'nin güney batısında çadırılı ordugaha taşınmıştır. 26 Ağustos sabahı Mustafa Kemal ve ordu taarruza hazır hale gelmiş ve saat 5.30'da topçu ateşi ile saldırı başlamıştır.⁴³⁰ Mustafa Kemal'in Kocatepe'de idare ettiği taarruzun ilk günü Yunan cephesi yarılmış ve ertesi gün Afyon kurtarılmıştır. Devam eden iki gün içinde Afyon civarındaki 40-50 kilometrelik alanda düşman mevzileri ele geçirilmiştir. Bozguna uğrayan düşman kuvvetleri Aslıhanlar civarında kuşatılmış ve burada Mustafa Kemal'in yönettiği Dumlupınar Meydan Muharebesi'yle işgal kuvvetleri imha edilmiş, Yunan ordusu Başkomutanı General Trikopis de olmak üzere pek çok esir alınmıştır⁴³¹.

Hakimiyet-i Milliye gazetesi, Büyük Taarruz sürecinde, taarruzun başlayacağına dair gelişmeleri "Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmaya Başladı" başlığıyla haber yapmıştır:⁴³²

"Birkaç günden beri aldığımız tebliğ-i resmiler bize bazı menatikda ufak tefek faaliyetler başlamış olduğunu gösteriyordu. Bilhassa bu faaliyet dört günden beri Menderes havalisinde Sarayköy mıntıkasında devam ediyordu. Karilerimiz aşağıda neşr eylediğimiz 25 Ağustos tarihli tebliğ-i resmîde de görecekleri üzere diğer bir mıntıkada, Kocaeli havalisinde faaliyet başlamış

⁴²⁹ Nejat Göyünç, "Dumlupınar Meydan Muharebesi ve Anadolu Türk Tarihindeki Yeri", **Büyük Zafer ve Sonuçları**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1982, s. 173. (173-181)

⁴³⁰ Ayferi Göze, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi**, Beta Basım A.Ş., İstanbul, 2000, s. 108.

⁴³¹ Yalçın vd., 2000, a.g.e, s. 311.

⁴³² "Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmaya Başladı", **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Ağustos 1922.

ve kahraman kıtaatımız Rumköy düşman mevaziini bi'l-hücum zapt eylemişlerdir. Düşmanın Vezirhan istikametindeki taarruz ise kendisine birçok zayıta mal olarak tard edilmiştir. İşte bu suretle daha faal bir şekilde giren harekât-ı harbiye, dün alessabah cephenin bilcümle aksamına sirayet eylemiş ve kahraman ordularımız, kalplerinde iman, elde süngü düşmanla her tarafta çarpışmaya başlamışlardır. Dün başlayan bu harp haberi, öğleden evvel şehrimize gelmiş ve saat ikiye doğru Büyük Millet Meclisi'ne tebliğ edilmiştir. Binaenaleyh Cenab-ı Hak'tan kahramanlarımıza, habis düşmana, tam bir ... ettirmek lutfunu vermesi niyazında bulunurken, ahalimize de büyük bir sükunetle neticeye ve resmi tebliğlerimize intizar tavsiye ederiz.”

Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf, Hakimiyet-i Milliye gazetesinde, 26 Ağustos'ta kaleme alınan, Büyük Taarruzun başladığını ifade eden bir beyanname yayınlamıştır:⁴³³

“Ordumuz tevfiyat-ı sübhaneeye istinaden canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Fadakar milletimiz için mukadder olan mesut günler artık yaklaşmıştır. Bugün sabahtan itibaren Garp Cephesinde muharebe başlamıştır. Kahraman ordularımız namus ve istiklal-i vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvi vazifeyi ifa için tevfiyat-ı sübhaniyeye istinaden, tek mil cepheye canı ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Hadise bu sabah büyük millet meclisine arz eylemiş ve meclis heyet-i umumiyesi mal-i milletten mülhem olarak ordularımızın muzafferiyetini Cenab-ı hayr-ı's-sabirinden niyaz eylemiştir.

Cidal-i milliyenin bidayetinden beri zafer-i kat'inin istihsali için maddi manevi bütün kuvvetlerini bezl eyleyen fedakâr milletimiz için mukadder olan mesud günler inşallah artık yaklaşmaktadır. Bütün kumandanları, zabıtları ve neferleriyle evlatlarımız ve kardeşlerimizden mürekkep bir manzume-i şehamet olan ve tarih-i beşer muvacehesinde en lekesiz ve en mukaddes bir davanın tahkiki uğrunda fısebilillah işar-ı hun ordumuz için nusret-i ilahiyeyi tazarru edelim ve mabedi mübarekemizde kemal-i huşu ve ihlâs ile niyaz-ı muvaffakiyet eyleyelim.

⁴³³ “Hükümetimizin Halk ve Memurlarına Beyannamesi”, **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Ağustos 1922, Sene: 3, Sayı: 590.

Bütün memurin ve fedakâr halkımızın ordumuza maddeten ve manen yardıma devam eyleyerek mücahede-i milliyeden nasıbdar-ı mefharet olmalarını rica ediyorum efendim.”

27 Ağustos günü taarruza devam edilmiş ve Afyon kurtarılmıştır. Başkumandanlık karargâhı ve Batı Cephesi Komutanlığı karargâhı Afyon’a taşınmıştır. 28-29 Ağustos 1922 günleri de taarruzlarla geçmiştir. 29 Ağustos gecesi düşmanın tamamen yok edilebileceğinin anlaşılması üzerine, düşmanın çekilme yolları tamamen kesilmiş ve düşman çarpışmaya mecbur bırakılmıştır. 30 Ağustos günü de kesin zafer elde edilmiştir.⁴³⁴ Bu başarının temelinde, Yunanlıların beklemediği bir yerden yapılmış olan saldırı yatmaktadır. Zira Yunanlılar kuvvetlerini Eskişehir’e yığarak beklemeye başlamıştır. Ancak Türk kuvvetleri Afyon’un güneyinden saldırma kararı almıştır. Plan Afyon’un güneyinden Yunan müdafaasını kırıp, Yunan kuvvetlerini çember içine almak üzerine kurulmuştur. Saldırı başladığında Yunan kuvvetleri Afyon’un güneyinde savaşımların oyalama yaptığını, esas saldırının Eskişehir üzerinden geleceğini zannetmişlerdir. Bunun böyle olmadığını 30 Ağustos 1922 günü çembere girdiklerinde fark etmişler ve fark etmeleri savaşın neticesinde herhangi bir değişikliğe neden olamamıştır.⁴³⁵

Büyük Zafer’in neticeleri ele alındığında üç temel husus öne çıkmaktadır⁴³⁶:

- Osmanlı Devleti’nin yaşadığı büyük çöküntüyle birlikte maneviyatı bozulan, açlık, yoksulluk, tükenmişlik ve aşağılık duygusuna kapılmış olan Türk Milleti’nin maneviyatı yükselmiş, kendine güveni ve hep sahip olduğu yücelik duygusunu yeniden kalbinde duymuştur.
- Bittiği düşünülen, mirası paylaşmak istenen Türk Milleti ve Türk Devleti’nin dünya sahnesinde kadim bir uygarlık olarak var olacağı dünyaca anlaşılmıştır.

Zaferle birlikte Kurtuluş Savaşı neticelenmiş, dünya sahnesinde Türk devletinin varlığı kesinleşmiştir. Bununla birlikte dış ilişkilerde temaslar artarak, mirası

⁴³⁴ Özel, a.g.e, s. 245.

⁴³⁵ Ateş, 2000, a.g.e, s. 122.

⁴³⁶ Akçakayalıoğlu, Cihat, “Atatürk-Kurtuluş Savaşı ve Zafer”, **Büyük Zafer’in 50. Yıl Dönümüne Armağan**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, 1972, s. 12-13, 1-36.

paylaşmak isteyen devletler Türkiye Cumhuriyeti Devletine el uzatmak mecburiyetinde kalmıştır.

3.6.8.3. İzmir'in Kurtuluşu (9 Eylül 1922)

30 Ağustos'ta elde edilen zaferle birlikte düşman bozguna uğratılmış, Türk milleti yıllardır süren fedakarlıklarının karşılığını zafer olarak almıştır. Mustafa Kemal 1 Eylül 1922 günü Türk ordularına şu emri vermiştir.⁴³⁷

“Türkiye Büyük Millet Meclisi orduları, Afyonkarahisar-Dumlupınar büyük meydan muharebesinde, zalim ve mağrur ordunun anasını aslıyesini inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ederek, büyük ve necip milletimizin fedakarlıklarına layık olduğumuzu ispat ediyoruz. Sahibimiz olan bu Türk milleti istikbalinden emin olmaya haklıdır. Muharebe meydanındaki maharet ve fedakârlıklarınızı yakından müşahede ve talip ediyorum. Milletimizin hakkımızdaki takdiratına dalalet etmek vazifemi mütevaliyen ve mütemadiyen ifa edeceğim. Başkumandanlığa teklifatta bulunulmasını cephe kumandanlığına emrettim. Bugün arkadaşlarımın Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri vereceğini nazarı dikkate alarak, ilerlemesini ve herkesin kuvvei müsabaka ile ibzale devam edilmesini rica ederim.

Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!..”

Başkumandanlık Muharebesini büyük bir zaferle neticelendiren Türk ordusu, İzmir istikametinde düşmanı takip ederken 4 Eylül günü mütareke teklifi gelmiştir. Ancak bu mütareke düşmanı içinde bulunduğu aciz durumdan kurtarma maksatlıdır. Mustafa Kemal 10 Eylül günü İzmir'i almayı ümit etmiştir. Bu itibarla Eylül'ün 10. gününe kadar Yunan hükümetinin doğrudan doğruya veya İngilizler vasıtası ile müracaat etmesi halinde şartların neler olacağını da hükümete bildirmiştir. On beş gün içinde Trakya'nın tahliyesi, esirlerin iadesi ve Yunan tahribatlarının tamirata şeklidir.⁴³⁸ Bizzat Başkumandan gönderilen telsiz telgrafta da İzmir'deki itilaf devletleri konsoloslarına kendisi ile müzakerelerde bulunmak üzere salahiyet verilmiş, mülakat

⁴³⁷ Ali Fuat Cebesoy, **Gl. Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları**, Vatan Neşriyatı, İstanbul, 1957, s. 64.

⁴³⁸ Belen, 1973, a.g.e, s. 499.

günü ve yerinin bildirilmesi istenmiştir. Mülakat yetinin 9 Eylül’de Nif (Kemal Paşa) olduğu bildirilmiştir. 9 Eylül’de Mustafa Kemal, Nif’e geldiğinde Türk orduları İzmir’e girmiş ve hedef olarak gösterilen Akdeniz hedefine varmıştır.⁴³⁹ Bunu Mustafa Kemal şöyle ifade etmektedir.⁴⁴⁰

“Doğrudan doğruya bana gönderilen bir telsiz telgrafta da İzmir’deki İtilaf Devletleri konsoloslarına benimle görüşmelerde bulunma yetkisinin verildiğini bildirerek, onlarla hangi gün ve nerede buluşabileceğim soruluyordu. Buna verdiğim cevapta da 9 Eylül 1922’de Kemalpaşa’da görüşebileceğimizi bildirmiştim. Gerçekten de söz verdiğim gün ben Kemalpaşa’da bulundum. Fakat görüşme isteyenler orada değildi. Çünkü ordularımız, İzmir rıhtımında, ilk verdiğim hedefe, Akdeniz’e ulaşmış bulunuyorlardı.”

Türk kuvvetlerinin İzmir’e girişini Mustafa Kemal’e haber veren Mürsel Paşa telgrafını Hakimiyet-i Milliye gazetesi şöyle yayınlamıştır.⁴⁴¹

“Dün gece İzmir’in tahliyesine dair ilk haber şehrimize saat 4 buçukta geldi. Gazetemiz derhal ilave çıkartmak suretiyle Ankara’daki hemşehrilerini ve kardeşlerini bu büyük müjdeden haberdar eyledi. İzmir’e ilk giren Mürsel Paşa kumandasında bulunan süvari kolordumuzdur. Süvarilerimiz öğleden evvel saat on buçukta şehre dahil olmuşlar ve derhal Mürsel Paşa İzmir limanında Fransız (Edgargine) Zırhlısının telsiziyle Başkumandan Paşa Hazretlerine şu telgrafi çekmiştir:

Muzaffer Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

“Muzaffer milli ordumuzun yılmaz süvarileri bizler, düşmanın İzmir önündeki son mukavemetini kırarak 9 Eylül 338 günü 10’30’da şehre dahil oldu. Halkın solgun gözyaşlarıyla derin hürmetlerini iblağ ile bahtiyarım.”

⁴³⁹ Fahri Belen, **Büyük Türk Zaferi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s. 92.

⁴⁴⁰ Nutuk, 2004, a.g.e, 457-459.

⁴⁴¹ “Süvarilerimiz Cumartesi Günü Öğleden Evvel 10’30’da İzmir’e Girmiştir. İzmirliiler Bu Süratle Yunan Kabusundan Müebbeden Kurtuldular” **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1922.

10 Eylül 1922 günü çıkan Hakimiyet-i Milliye gazetesi İzmir'in kurtuluş haberini şöyle vermiştir:⁴⁴²

“Müsta’cildir. Muzaffer ordumuzun kahraman süvarileri bugün (Cumaertesi) öğleden evvel saat on buçukta halkın sevinçli gözyaşları arasında İzmir’e dahil olmuşlardır. Anadolu Ajansı üç seneyi mütecâviz devre-i iftirâkden sonra Anavatana kavuşan güzel yurdumuzu meserretle (hasretle) selâmlar, halâskâr ordumuza ve azîmkâr milletimize şükran tebrîklerini arzeyler.”

“İzmir’den Resmi Yunanlılık Def Oldu” başlıklı Hakimiyet-i Milliye gazetesi işgal kuvvetlerinin yurttan ayrılışını şöyle haber yapmıştır:⁴⁴³

“İzmir’de Yunan kabusunu temsil eden Esteryadis (Stertadis) yuhalar ile kaçtı... ..İstanbul: 9 (muhaber-i mahsussamızdan) İzmir’deki Yunan fevkalade komiseri Esteryadis idare-i mülkiyeyi konsoloslara devr etmiş ve Yunana hükümeti tarafından ta’yin edilen mülkiye memurlarıyla birlikte limandaki Yunan zırhlısıyla iltica etmiştir. Ahali rıhtım üzerinde Esteryadis’e karşı (yuha!) diye bağirmiştir. Esteryadis aynı zamanda İzmir fevkalade komiserliğinden istifa etmiştir.

Dün limandaki Fransız, İngiliz gemileri tebaalarını şehirden çekmişlerdir. İstanbul’daki bazı ahmak Rum gazteleri vaziyet ü mevkiyi idrak edemeyerek hala Venizelos’un İzmir’e gelib mukavemet teşkilatı yaptığından bahs ediyorlar...”

Şamsutdinov Yunan kuvvetlerinin tamamen ülkeden ayrılışını şöyle anlatmaktadır:⁴⁴⁴

“Bozguna uğrayan ve Türklerce kovalanan Yunan askeri birliklerinin kalıntıları İzmir, Çeşme, Mudanya ve Bandırma’ya çekildiler. Türk saldırısını Alaşehir-Salihli hattında durdurma girişimi Yunan ordusu için yeni bir yıkımla sonuçlandı. Alaşehir çarpışmasından sonra Yunan askeri birlikleri tam bir manevi çöküntüye uğradı ve General Frangu’nun sözleriyle, artık

⁴⁴² “Sevgili İzmir’imizin İstirdadı.” **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1922, Sene: 3, Sayı: 604.

⁴⁴³ “İzmir’den Resmi Yunanlılık Def Oldu”, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1922, Sene: 3, Sayı: 604.

⁴⁴⁴ Şamsutdinov, 1999, a.g.e, s. 287-288.

buyruk dinlemez bir kaçaklar topluluğuna dönüştü... ..Yunanlıların karşı koyma girişimi hiçbir sonuç vermezdi artık. İzmir’de 6 Eylül’de, kentte toplanan askerlerin ve kaçakların gemilere yüklenmesine başlandı... ..Yunanlılar kaçarken şehrin büyük bir bölümünü yaktılar.

Yunan askerini ve kaçaklarını taşıyan son gemiler İtilaf Devletlerinin askeri filosunun koruyuculuğu altında 16 Eylül’de çeşmeden ayrıldılar ve ertesi günü Türk askeri birlikleri Yunan askeri birliklerinin kuzey gruplarını yok ederek Bandırma’ya girdi. 22 gün süren savaşlar sonunda Türkler, 40000 tutsak, 284 top, 4000’den fazla makineli tüfek, 15 uçak, çok miktarda cephane, askeri donatım ve sıhhiye gereçleriyle taşınım araçları ele geçirmişlerdi. Yunan ordusunun genel yitik sayısı 75000 kişiyi buluyordu. Savaş yöresinde bulunan Rosta muhabiri, ele geçirilen silahlardan söz ederek ‘O kadar çok sayıda silah var ki, bunlar yeni bir ordunun kuruluşuna yeter.’ diye yazmaktaydı.”

Mustafa Kemal, Büyük Taarruzda elde edilen zaferi de şöyle anlatmaktadır⁴⁴⁵:

“Her safhasıyla düşünülmüş, hazırlanmış, idare edilmiş ve zaferle sonuçlandırılmış olan bu harekât Türk ordusunun, Türk subay ve komuta heyetinin yüksek kudret ve kahramanlığını tarihe bir kere daha geçiren muazzam bir eserdir. Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve istiklal düşüncesinin ölümsüz bir abidesidir. Bu eseri yaratan bir milletin evladı, bir ordunun başkomutanı olduğumdan, mutluluk ve bahtiyarlığım sonsuzdur.”

İzmir ve Batı Anadolu’nun düşman işgalinden kurtuluşu Türk Milleti’nin göstermiş olduğu büyük fedakarlıklar neticesinde gerçekleşmiştir. 15 Mayıs 1919’da fiilen başlayan işgal 9 Eylül 1922 günü büyük Türk kumandanlarının büyük askeri dehası sayesinde son bulmuştur. Kumandanların zekasının yanında Türk Milletinin olağanüstü fedakârlığı ve azmi de Yunanlıların müttefikleriyle birlikte denize dökülmesine neden olmuştur. 9 Eylül’den önce 15 Mayıs 1919’da İzmir’in işgaline karşı verilen tepkiler düşünüldüğünde İtilaf Devletlerinin haksız işgallerine boyun eğilmeyeceği barizdir.

Millî Mücadele sürecinde işgaller gün geçtikçe artarken, Türk Milletinin fedakâr ve mücadeleci tarafı da artmıştır. Kuva-yı Milliye teşkilatının icraatları bunun en belirgin göstergesi olmuştur. Aynı zamanda Anadolu’da varlık kazanan ve Millî Mücadele’nin siyasal

⁴⁴⁵ Nutuk, 2004, a.g.e, s. 459.

ve stratejik tarafını oluşturan Ankara Hükümeti de İngiliz buyruğundaki İstanbul Hükümeti'ne rağmen çalışmalarını sürdürmüştür. Gerek Kuva-yı Milliye gerekse Ankara Hükümeti, Batı Anadolu'nun ne denli önemli olduğu bilmiş ve işgalden kurtulması için büyük çaba sarf etmiştir. Bütün bunların toplamı, Birinci İnönü Savaşı'yla başlayıp, işgalci kuvvetlerin, hedef gösterilen Akdeniz'den def edilmesine sebep olan Büyük Taarruzla tamamlanmıştır.

Yoğunlaşan işgallerle birlikte Türk Yurdunun geleceği, Türk Milleti'nin namusu ve şerefi Batı Anadolu'nun düşmandan temizlenmesine bağlı hale gelmiştir. Zira işgal sürecinde yakan, yıkan, tecavüz eden, yağmalayan düşman olası bir ilhakla birlikte çok daha fazlasını yapabilecek zihniyete sahiptir. İzmir'den 9 Eylül'de, Batı Anadolu'dan takribi olarak 18 Eylül'de yalnızca Yunan kuvvetleri değil, vandal bir zihniyet ve Yunanistan'ı Mondros Mütarekesinden beri destekleyen İtilaf Devletleri de Türk Yurdu'nu terk etmek mecburiyetinde kalmıştır. Sevr Anlaşmasını kabul ettirerek Osmanlı Devleti'nden miras kalan toprakları paylaşmak için yola çıkan İtilaf Devletleri, Mudanya Mütarekesini imzalamaya mecbur kalmıştır. Millî Mücadeleyi büyük bir özveriyle yöneten Anadolu Hükümeti, İstanbul'u, boğazları, Doğu Trakya'yı işgalden kurtarmıştır. Bütün bunların toplamında Osmanlı Devleti'nin mirasına sahip çıkılmış, Türk Milleti'nin namus ve şerefi kurtarılmış, bütün dünya Türkiye Cumhuriyeti'ni tanımıştır.

SONUÇ

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra fiilen sona eren Osmanlı Devleti'nin toprakları İtilaf Devletlerince işgal tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehditler karşısında, İngiltere'nin baskısı altında olan İstanbul Hükümeti gereken mukavemeti gösterememiş, bununla birlikte İngilizlerin dostluğunu da kurtuluş olarak görmüştür. İstanbul Hükümeti'nin bu tutumu karşısında, başkent İstanbul ve diğer şehirlerde miting ve protestolar yapılmış, Anadolu'da da işgallere karşı düzensiz kuvvetler kurularak bölgesel mukavemet gösterilmiştir. Mukavemetlerin yaygınlaşması da işgallere paralel olarak şekillenmiştir. İşgallerin özellikle de kıyı bölgelerde yaygınlaşmasıyla birlikte düzensiz birliklerin faaliyet alanı genişlemiş, etkisi güçlenmiştir. Mukavemet gösteren birliklere de “Kuva-yı Milliye” denmiştir.

Kuva-yı Milliye, ordudan tard edilen subaylar, eşkiya ve efeler ve gönüllü katılım sağlayan Türk ve Müslümanlardan oluşmuştur. Silahlı mukavemet göstererek düzenli ordunun kurulmasına kadar geçen sürede işgallerin genişlemesini engellemiştir. Ancak düzenli ve tam teçhizatlı bir orduya karşı savunma halinde olup, büyük kayıplar vermiştir. 15 Mayıs 1919'da gerçekleşen İzmir'in işgali, Kuva-yı Milliye'nin genişlemesinde ve Millî Mücadele bilincinin gelişmesinde kırılma noktası olmuştur. Bununla birlikte aynı tarihte Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarak kurutuğu Anadolu'da yapılacak olan faaliyetlerde araması da Millî Mücadele anlayışında etkili olmuştur.

İzmir'in işgaliyle birlikte yurdun büyük bölümünde işgallere karşı bir bilinç oluşmuş, yurdun batı bölgelerindeki Yunan işgallerinin mezalime dönüşmesi de Batı Cephesini, Kuva-yı Milliye içerisinde öncü bir noktaya getirmiştir. Zira Yunan kuvvetleri Osmanlı Devleti içinde yaşayan yerli Rumlarla birlikte Türk ve Müslümanlara eziyet etmekte ve onları göçe zorlamışlardır. Göçün temel amacı da mütareke şartları gereği nüfus olarak fazlalığı sağlamaktır. Böylece işgal meşru bir zemine oturması ve Yunan işgalleri kalıcılık göstermesi amaçlanmıştır.

Batı Anadolu’da toplanılan kongreler, direniş kuvvetlerini düzenleyici ve birleştirici işlev görmüş; Batı Anadolu’da açılan cephelerde Yunan düzenli birliklerine karşı askeri başarılar elde edilmiştir. Bu başarıda yalnızca cephelerde silahlı mukavemet gösteren birlikler değil, kadın, çocuk, din adamları gibi askeri vasfı olmayan Türk ve Müslümanların da payı büyüktür. Zira Millî Mücadele yalnızca silahlarla yapılmamış, büyük bir maneviyatın ürünü olarak gerçekleşmiştir. Batı Anadolu’da açılan Kuva-yı Milliye cepheleri, Yunan düzenli birlikleriyle savaşarak Mustafa Kemal’in Samsun’da başlayıp, Sivas’ta neticelenen kongreler dönemi sonrasında “Ankara Hükümeti” olarak adlandırılan ve İstanbul Hükümeti’ne alternatif olan Heyet-i Temsiliye’nin oluşturulmasına zaman kazandırmıştır.

Kongrelerin sonunda siyasal olarak üstünlük kazanan ve söz sahibi olan Ankara Hükümeti, İstanbul’dan bağımsız olarak Büyük Millet Meclisi’ni açmıştır. Büyük Millet Meclisi, düzenleyici ve denetleyici bir mekanizma olarak öncelikle orduyla alakadar olmuş ve düzenli işgal ordularına karşı düzenli birliklerin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu gereklilikle birlikte Kuva-yı Milliye birliklerini ıslah etmek ve tek bir çatı altında düzenli birliklere dönüştürmek istenmiştir. Ancak bölgede iktidar ve ün sahibi olmuş olan eşkıya ve efe liderleri bu karara karşı asilik yaparak isyan çıkarmışlardır. Öyle ki düzenli ordunun gerekliliği bu isyanlarla birlikte daha da belirginleşmiştir. Zira gönüllü birliklere değil devletin denetim ve gözetiminde bir orduya ihtiyaç duyulmuştur.

Batı Cephesi düzenli ordunun kendisini ispatlamasında büyük bir önem arz etmiş zira Türk Kurtuluş Savaşı bir bakıma Batı Cephesi savaşları olarak süregelmiştir. Düzenli ordunun elde ettiği zaferlerle birlikte Türk Milleti’nin özgüveni yerine gelmiştir. Kendisine inanan, savaşmaktan çekinmeyen bir ordu meydana gelmiştir. Millî Mücadele’nin kırılma noktası Sakarya Savaşı’yla birlikte olmuştur. Elde edilen zaferin ardından taarruz için hazırlık süreci başlamıştır. Hazırlık sürecinde Türk milleti büyük fedakarlıklar göstermiş, düzenli ordu taarruz edebilecek düzeye getirilmiş ve Başkumandanlık Savaşı’yla birlikte düşman yurttan tamamen atılmıştır. Elde edilen zaferin neticesi olarak İtilaf Devletleri Mudanya’da mütareke için masaya oturmuş ve Türkiye Cumhuriyeti’nin isteklerini kabul etmiştir. Büyük Taarruz hem cephede hem

de masada büyük kazanımlara sebep olan bir zaferdir. Bu zafer, yok olduğu düşünölen Türk Milleti'nin ve devletinin yeniden varlık kazanmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

A.M. Şamsutdinov, (1999), *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Adnan Sofuoğlu, (1994), *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919 – 1921)*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Alev Coşkun, (1997), *Kuvayı Milliye'nin Kuruluşu*, Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Alexander Pallis, (1997), *Yunanlıların Anadolu Macerası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ali Çetinkaya, (1993), *Ali Çetinkaya'nın Millî Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Ali Fuat Cebesoy, (1957), *Gl. Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıraları*, Vatan Neşriyatı, İstanbul.

Ali Karakaya, (2016), *İşgal Altında İstanbul*, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Ali Sarıkoyuncu–Selahattin Önder–Mesut Erşan, (2002), *Millî Mücadelede Eskişehir*, Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Ali Sarıkoyuncu, (2012), *Millî Mücadelede Din Adamları*, Cilt: 2, Dib Yayınları, Ankara.

Alptekin Müderrisoğlu, (1990), *Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Andrew Mango, (2017), *Atatürk*, Remzi Kitabevi İstanbul.

Arnold Toynbee–Kenneth Kirkwood, (2003), *Türkiye*, Birey Yayınları, İstanbul.

Atilla Oral, (2007), *Kuva-yı Milliye*, Jotun Yayınları, İstanbul.

Ayferi Göze, (2000), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Devrimi Tarihi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul.

Ayşe Afetinan, (1973), *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Bekir Sıtkı Baykal, (1969), *Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Bezmi Nusret Kaygusuz, (2002), *Bir Roman Gibi*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir.

Bülent Tanör, (2009), *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918–1920)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Carter V. Findley, (2014), *Modern Türkiye Tarihi (1789–2007)*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Celal Bayar, (1967), *Ben de Yazdım*, Baha Matbaası, İstanbul.

Celal Erikan, (2018), *Kurtuluş Savaşı Tarihi*, Hazırlayan Rıdvan Akın, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Cemal Kutay, (1973), *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Cemal Kutay, (1977), *İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu*, Cemal Kutay Kitaplığı, İstanbul.

Cemal Kutay, (1980), *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, Cilt: XVIII, Alioğlu Yayınevi, İstanbul.

Cemal Şener, (2000), *Çerkez Ethem Olayı*, Cilt: II, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.

Cevat Dursunoğlu, (1946), *Millî Mücadele'de Erzurum*, Ziraat Bankası Matbaası, Ankara.

Cevat Kerim İncedayı, (2007), *Türk İstiklal Harbi (Garp Cephesi)*, Yapıkredi Yayınları, İstanbul.

Cihat Akçakayalıoğlu, (1972), *Atatürk-Kurtuluş Savaşı ve Zafer, Büyük Zafer'in 50. Yıl Dönümüne Armağan*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, Ankara, s. 1-36.

Cihat Akçakayalıoğlu, (1988), *Atatürk: Komutan, İnkılapçı ve Devlet Adamı Yönleriyle*, GENKUR Başkanlığı ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Doğan Ersoy, (1988), *Alaşehir Kuva-yı Milliye Hareketinin Mali Kaynakları, Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.

Doğan Ersoy, (1988), *Alaşehir Kuva-yı Milliye Hareketinin Mali Kaynakları, Millî Mücadele'de Alaşehir Kongresi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.

Durmuş Yalçın vd., (2000), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt: I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Emine Pancar, (2010), *Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Engin Berber, (1799), *Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922*, Ayraç Yayıncılık, İzmir.

Enver Behran Şapolyo, (1957), *Kuva-yı Milliye Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, İstanbul.

Enver Ziya Karal, (1966), *Osmanlı Tarihi, İkinci Meşruiyet ve Birinci Dünya Savaşı*, Cilt: IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ercan Karlı, (2004), *Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet*, Geçit Kitabevi, İstanbul.

Ergün Aybars, (1988), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Erik Jan Zürcher, (2012), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Eriş Ülger, (2007), *Zafere Giden Yol*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Erol Mütercimler, (2013), *Bu Vatan Böyle Kurtuldu*, Alfa Yayınları, İstanbul.

Ezel Kural Shaw – Stanford J. Shaw, (1983), *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: 2, E Yayınları, İstanbul.

Fahri Belen, (1971), *Büyük Türk Zaferi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Fahri Belen, (1973), *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Fahri Belen, (1983), *Türk Kurtuluş Savaşı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Feroz Ahmad, (2014), *Modern Türkiye'nin Dönüşümü*, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Fevziye Abdullah Tansel, (1988), *İstiklal Harbi'nde Mücahit Kadınlarımız*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı: 21, Ankara.

GENKUR, (1965), *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, Cilt: II, Kısım: 2, Ankara 1965, GENKUR Basımevi, Ankara.

GENKUR, (1975), *Türk İstiklal Harbi, İdari Faaliyetler*, GENKUR Basımevi, Cilt: VII, Ankara.

GENKUR, (1976), *Türk Devrimi ve Kurtuluş Savaşı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

GENKUR, (1991), *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*, Cilt: II, Kısım: 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

GENKUR, (2001), “Atatürk ve Cumhuriyet”, *Türk Tarihi*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gotthard Jaeschke, (1970), *Türk Kurtuluş Savaş Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Cilt: 1, Ankara.

Gotthard Jaeschke, (1971), *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Gökçen Selim, (2003), *Bozdağ'ın İşgali Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin İstifası*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Halide Edip Adivar–Yakup Kadri Karaosmanoğlu–Falih Rıfkı Atay–Mehmet Asım, (1980), *İzmir'den Bursa'ya*, Atlas Yayıncılık, İstanbul.

Haluk Selvi, (2000), *Millî Mücadele'de Erzurum 1918–1923*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Hamza, Eroğlu, (1990), *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara.

Hilmi Yücebaş, (1964), *Bütün Cepheleriyle Halide Edip Adivar*, İnkılap Aka Kitabevi, İstanbul.

İbrahim Artuç, (2001), *Yeniden Doğuş*, Kastaş Yayınevi, İstanbul.

İbrahim Artuç, (2011), *Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Kastaş Yayınları, İstanbul.

İbrahim Sadi Öztürk, (2007), *Ulusal Kurtuluş Mücadelesinde İç İsyanlar*, Ankara: Fark Yayınları, Ankara.

İlhan Tekeli–Selim İlkin, (1989), *Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1989.

İlhan Tekeli–Selim İlkin, (2004), *Cumhuriyetin Harcı*, Cilt: I, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İnci Enginün–Müjgan Cumhur–Müjgan Özdemir, (1983), *Millî Mücadelede Türk Kadını*, Cumhuriyetin 60. Yıl Dönümü Yayınları, Ankara.

İsmail Ediz, (2011), *Batı Anadolu'da Yunan İşgali*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

İzzet Öztoprak, (2006), *Kurtuluş Savaşı İle İlgili Yunan Belgeleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

İzzettin Çalışlar, (2009), *Org. İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün, Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Johannes Glasneck, (1976), *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, Onur Yayınları, Ankara.

- Jorge Blanco Villalta, (2000), *Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Kâmil Su, (1984), *Köprülü Hamdi Bey ve Akbaş Olayı*, Kurtuluş Yayınevi, Ankara.
- Kamuran Görün, (1986), *Savaşan Dünya ve Türkiye*, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Kansu, Mazhar Müfit, (1966), *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kazım Karabekir, (1969), *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Kazım Özalp, (1998), *Millî Mücadele*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kemal Arıburnu, (1951), *Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri*, Yeni Matbaa, Ankara.
- Kemal Karpat, (2015), *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Klaus Kreiser, (2010), *Atatürk*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kurt Steinhaus, (1973), *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, Sander Yayınları, İstanbul.
- Kürşat Ekrem Uykucu, (1973), *1919'dan 1973'e Kadar Cumhuriyet Tarihi Ansiklopedisi*, Kervan Kitapçılık, Konya.
- Lord Kinross, (1994), *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Mahmut Goloğlu, (2008), *Erzurum Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mahmut Goloğlu, (2010), *Cumhuriyet'e Doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Mediha Akarşlan, (1998), *Türk Millî Mücadele'sinin Balıkesir Cephesi*, T.C. Balıkesir Valiliği Kültür Yayınları, Balıkesir.
- Mehmet Başaran, (2000), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türe*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.

Mehmet Kılıç, (2005), *Amasya Genelgesi ve Protokolü*, Amasya: Amasya Valiliği, Amasya.

Mehmet Okur – Murat Küçükuşurlu, (2006), *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Millî Mücadele*, Serander Yayınları, Trabzon.

Mehmet Özel, *Cephelerden Kurtuluş Savaşı'na Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara Ticaret Odası, Ankara Özel Basım.

Mehmet Şahingöz, (2016), “*Millî Mücadele’de Yapılan Mitinglerde Türk Ocaklarının Rolü ve Hamdullah Suphi*”, **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, (Editör: Alper Alp – Mehmet Şahingöz), Türkyurdu Yayınları, Ankara.

Mete Tunçay, (1990), *Çağdaş Türkiye*, (Editör: Sina Akşin), Cilt: 4, Cem Yayınevi, İstanbul.

Metin Aydoğan, (2016), *Mustafa Kemal ve Kurtuluş Savaşı*, Umay Yayınları, İzmir.

Munis Armağan, (2005), *Bozenderesten Bozdağlara Kuva-yı Milliye*, Umay Yayınları, İzmir.

Mustafa Albayrak, (1998), *Millî Mücadele Dönemi’nde Batı Anadolu Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Mustafa Kemal Atatürk, (1981), *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal*, ATESE, Ankara.

Mustafa Kemal Atatürk, (2004), *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Mücteba İlgürel, (1999), *Millî Mücadele’de Balıkesir Kongreleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Nejat Göyünç, (1982), “*Dumlupınar Meydan Muharebesi ve Anadolu Türk Tarihindeki Yeri*”, **Büyük Zafer ve Sonuçları**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Nihat Erim, (1953), *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Nurdoğan Taçalan, (1970), *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Nurgün Koç, (2016), “*Millî Mücadele’de Batı Anadolu’da Çıkarılan İç İsyandar ve Çerkez Ethem Güçleri Tarafından Bastırılması*”, **Sosyal Bilimler: Yeni Bir Başlangıç**, (Editör: Tufan Çötök–Yusuf Şahin), Prague.

Orhan Bayrak, (2000), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Sözlüğü*, Milenyum Yayınları, İstanbul.

Orhan Duru, (2001), *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Orthan Çekiç, (2007), *Samsun'dan Erzurum'a*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.

Özer Ozankaya, (1995), *Cumhuriyet Çınarı*, İmge Yayınevi, Ankara.

Rahmi Apak, (1990), *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Robert Mantran, (2001), *İstanbul Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Salahi Sonyel, (1973), *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Salahi Sonyel, (2008), *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Cilt: II, Ankara.

Sebahattin Özel, (2011), “*Millî Mücadele'den Kesitler*”, **90. Yılında Millî Mücadele Sempozyumları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Sebahattin Selek, (1973), *Anadolu İhtilali*, Yelken Matbaası, İstanbul.

Sebahattin Selek, (1987), *Anadolu İhtilali*, Cilt: II, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Sebahattin Selek, (2000), *Anadolu İhtilali*, Cilt: I, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Sebahattin Selek, (2002), *Millî Mücadele*, Cilt: II, Örgün Yayınevi İstanbul.

Sebahattin Selek, (2004), *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, İstanbul.

Selahattin Tansel, (1965), *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Türkiye Vakıflar Bankası Yayınları, Ankara.

Semih Yalçın-Salim Koca, (2007), *Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Sıtkı Aydın, (1990), *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sina Akşin, (1998), *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: 1, İstanbul.

Sina Akşin, (2002), “*Siyasal Tarih (1908 – 1923)*”, **Çağdaş Türkiye**, Cilt: IV, İstanbul, s. 27–122.

Sina Akşin, (2016), *Kısa Türkiye Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Suna Kili, (2003), *Türk Devrim Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Süleyman Beyoğlu, (2014), *Modern Türkiye Tarihi*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Şeref Üsküp, (1999), *Millî Mücadelede Efeler*, Hür Efe Gazete ve Matbaası, İzmir.

Şevket Süreyya Aydemir (1993), *İkinci Adam*, Remzi Kitapevi, Ankara.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (1973), *Kurtuluş Savaşımız: Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl (1919–1922)*, Ankara.

Taner Bilgin, (2015), *Millî Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik.

Tayyib Gökbilgin, (1959), *Millî Mücadele Başlarken*, İş Bankası Kültür Yayınları, Cilt: II, İstanbul.

Toktamış Ateş, (2000), *Yaşasın Cumhuriyet (Konferanslar)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Toktamış Ateş, (2001), *Türk Devrim Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul.

Tuncer Baykara, (1985), *Millî Mücadele*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Turan, Mustafa, (1999), *Yunan Mezalimi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Tülay Alim Baran, (2008), *Mustafa Necati'nin Söyledikleri*, Atatürk Araştırma Merkezi.

Türk İstiklal Harbi, (1994), *Batı Cephesi*, Cilt: II, Kısım: 1, GENKUR ATESE Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Türkmen Parlak, (1982), *Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir.

Ufuk Karakuş, (2018), ***Batı Anadolu'da Yunan İşgali Nedeniyle Ortaya Çıkan İç Göçler (1919 – 1923)***, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yalçın Durmuş, (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Yaşar Özüçetin, (2015), *Kurtuluş ve Kuruluşta Milletvekili Gözüyle Gazi Mustafa Kemal*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Yusuf Sarımay, (2016), “*Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Türk Ocakları*”, **Hamdullah Suphi ve Gagauzlar**, (Editör: Alper Alp – Mehmet Şahingöz), Türkyurdu Yayınları, Ankara.

Yücel Özkaya, (1981), *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Ankara.

Yücel Özkaya, (2002), *Millî Mücadele*, Cilt: 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Yücel Özkaya, (2011), *İstiklal Harbinde Yararlı ve Zararlı Cemiyetler*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Zafer Çakmak, (2004), *Batı Anadolu'da Rumların Faaliyetleri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zekai Güner – Orhan Kabataş, (1990), *Millî Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını ve Ankara*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Zekeriya Türkmen, (2001), *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918–1920)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Zeki Arıkan, (1989), *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını: 30 Ekim 1918–8 Eylül 1922*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

MAKALE VE ANSİKLOPEDİLER

Adnan Sofuoğlu, (2002), “Mondros Mütarekesi Sonrası Türkiye'nin İşgaline Karşı Milli Direniş: Kuva-yı Milliye (1918–1921)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Ankara.

Ahmet Emin Yaman, (1988), “Anadolu'daki Kongre Kararlarında Silahlı Direniş Güçlerinin Mali Finansmanı ile İlgili Hükümler”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: I, Sayı:10, Ankara.

Ahmet Özgiray, (1989), “Yunan Amaçları ve İtilaf Devletleriyle Birlikte Türkiye Üzerine Çevirdikleri Entrikalar (1914–1919)”, **Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, Ankara.

Alptekin Müderrisoğlu, (1994), “Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 13, Ankara.

Aytekin Ersal, (2016), “Milli Bütünlüğün Demokratik Temsille İnşası Üzerine Erzurum Kongresi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 38, s. 15–36, Isparta.

Bünyamin Ayhan, (2008), “*Kuva-yı Milliye'nin Propaganda Gazetesi: İzmir'e Doğru*”, **Kırgızistan–Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 20, s. 325–343.

Cihangir Dumanlı, “*Birinci İnönü Muhaberesi*”, **Bütün Dünya Dergisi**, Sayı: I (Ocak), 2018, s. 13–16.

Döndü Çavdar, (2015), “*Millî Mücadelede Kahraman Türk Kadınları*”, **TÜRMOB**, Sayı: 16, Konya.

Ercan Haytoğlu, (2011), “*Aydın Kuva – yı Milliyesinde Efe ve Zeybekler*”, **Belgi**, Sayı: 1, s. 51–72.

Ercan Sepetçioğlu, (2015), “*Millî Mücadele Döneminde Hacim Muhiddin (Çarıklı) Beyin Batı Anadolu'daki Faaliyetleri*”, **Studies of the Ottoman Domain**, Cilt: V, Sayı: 8, s. 48–67.

Erol Kaya, (2008), “*Millî Mücadele'de İzmir'e Doğru Gazetesi*”, **Electronic Turkish Studies**, Cilt: III, Sayı: 1, s. 296–314.

Ferudun Ata, (2008), “*Atatürk'ün Millî Hâkimiyet Anlayışı ve Bunun Yansımaları*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 20, s. 81–88.

Gotthard Jaeschke, (1964), “*Mondros'a Giden Yol*”, **Bellekten**, Cilt: XXVIII, Sayı: 109, Ankara.

Gökтуğ İpek, (2013), “*Alaşehir Kongresi'ne Katılanlar ve Sosyal Statüleri*”, **CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XI, Sayı: 3, s. 237–260.

Günver Güneş, (2000), “*Mütareke Döneminde İzmir Türk Ocağı ve Faaliyetleri*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: IX, Sayı: 10, İzmir.

Günver Güneş, (2016), “*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bayındır*”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, s. 93–110.

Halit Kaya, (2013), “*Millî Mücadele ve Refet (Bele) Paşa*”, **HKO Bilim Dergisi**, Cilt: XXIV, Sayı: 2, s. 21–59.

Hasan Ali Polat, (2010), “*Mondros Mütarekesi’ni Müteakip, İşgallere Karşı Marmara Ahalisinin Tepkisi*”, **Journal of International Social Research**, Cilt: III, Sayı: 11, s. 479-487.

Hasan Ali Polat, (2012), “*Batı Anadolu’daki Kongrelerde Alınan Mali Kararlar Hakkında Bir Değerlendirme*”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 31, s. 223–253.

Hatice Yıldırım, (2014), “*Mütareke Yıllarında Osmanlı Topraklarında Göçleri Önlemeye Yönelik Çabalar*”, **Akademik Bakış**, Cilt: VII, Sayı: 14, s. 71–96.

Hilmi Ergeneli, (1985), “*1919 Ayvalık Savunması ile İlgili Anılar*”, **Bellekten**, Cilt: XXXXVIII, Sayı: 189 – 190, s. 97–101.

İbrahim İnci, (2017), “*Millî Mücadele Yıllarında İzmir – Balıkesir Ekseninde Oluşan Kongre Siyasal İktidarlarının Milli Egemenliğe Dayalı Demokratik Yapıları*”, **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: XV, Sayı: 1, Manisa.

İksan Köse, (2002), “*Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve TBMM’nin Açılışı*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, s. 28–36.

İzzet Öztoprak, (2002), “*Türkiye’nin İşgali ve Milli Direniş Hareketleri*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Kemal Zeki Gencosman – Ahmet Banoğlu, (1971), **Atatürk Ansiklopedisi**, Cilt XV, May Yayınları, İstanbul.

Mehmet Şahingöz, (1989), “*İzmir’de Yapılan Maşatlık mitingi ve İzmirliilerin İşgale Tepkisi*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt: IV, Sayı: 1, Ankara.

Mehmet Şahingöz, (2002), “*Millî Mücadele Döneminde Protesto ve Mitingler*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Mevlüt Çelebi, (2005), “*Menteşe Sancağında İzmir’in İşgaline Gösterilen Tepkiler*”, **Tarih İncelememeleri Dergisi**, Cilt: XX, Sayı: 1, Ankara.

Mikail Kolutek, (2017), “İşgal Öncesi İzmir’de Asayiş Olayları ve Yerli Rumların Tutumlarına Dair Bir Değerlendirme”, **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 1/1.

Mustafa Budak, (1997), “Mütareke Döneminde İtilaf Devletlerinin Müdahaleleri”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 5.

Mustafa Ekincikli, (2012), “Parlamenter Sisteme Geçişte Batı Anadolu Kongreleri”, **Gazi Türkiyat Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 11, s. 137–153.

Mustafa Küçük, (2002), “Birinci TBMM’nin Açılışı ve Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, s. 15–27.

Mustafa Şahin, Cemile Şahin, (2011), “Osmanlı’nın Son Döneminde Partizanlık ve İç Çekişmeler Sebebiyle Azledilen Tahsin (Uzer) Bey’in 20 Günlük İzmir Valiliği”, **ÇTTAD**, Cilt: X, Sayı: 22.

Müzehher Yamaç, ((2016), “Çerkez Ethem Olayı”, **Trakya üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E – Dergi**, Cilt: V, Sayı: 2, s. 58–79.

Necdet Aysal, (2005), “Çöküşten Mütarekeye Osmanlı’da Haber Alma”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, s. 523–543.

Nuran Koltuk, (2013), “Kuva-yı Milliye Gelirleri, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları”, Cilt: XII, Sayı: 23, s. 49 – 81.

Nuri Köstüklü, (2002), “Millî Mücadelede Batı Cephesi, Savaşlar ve Zaferler”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Osman Akandere, (2006), “Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 16, s. 1–33.

Salahi Sonyel, (2002), “Mondros’tan Samsun’a Türk Kurtuluş Mücadelesinin Doğuşu”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

Salih Tunç, (2002), “*İzmir’in Yunanlılar Tarafından İşgali ve İstanbul Basınına Yansımaları (15–26 Mayıs 1919)*”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt: XV, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Salim Durukoğlu – Sevim Salik, (2015), “*Türklerin Uğradığı İşkence, Sürgün, Katliam ve Soykırımlar Sözlüğü*”, **Akra Kültür Sanat ve İnce Edebiyat Dergisi**, Cilt: III, Sayı: 7.

Selçuk Ural, (2005), “*İngiltere’nin Mondros Mütarekesi’nin 24. Maddesini Uygulamaya Yönelik Bir Girişimi: Yarbay Kiling Olayı*”, **Atatürk Dergisi**, Cilt: IV, Sayı:4.

Selçuk Ural, (2007), “*Mütareke Döneminde Trabzon Vilayetinin Sosyal ve Ekonomik Durumunu Düzeltmeye Yönelik Çalışmalar*”, **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 32, s. 269–287.

Selim Özcan, (2013), “*Amasya Genelgesi’nin Erzurum ve Sivas Kongreleri Üzerindeki Etkisi*”, **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt: I, Sayı: 1, s. 69–82.

Süleyman Tekir – Selçuk Ural, (2017), “*Batı Anadolu’da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919–1920)*”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 26, Ankara.

Taner Bulut, (2009), “*Kuva.- yı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Anadolu*”, **ÇTTAD**, Cilt: VIII, Sayı: 18, İzmir.

Umut Soysal, (2016), “*Bayındır’da Eşkîyalık*”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 4, s. 163–178.

Yücel Özkaya, (1988), “*İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri*”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 1, s. 65–74.

Zekeriya Türkmen, (2001), “*İzmir’in İşgali Olayı ve Yunanlıların XVII. Kolordu Mensuplarına Yönelik Gasp ve Yağmalama Hareketi*”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: I, Sayı: 10.

İNTERNET KAYNAKLARI

Ahmet Necip Günaydın, “*Kuva-yı Milliye’nin Sorunları ve Düzenli Orduya Geçiş*”, <https://www.rekabet.net/makale/mill-mucadelede-ekonomik-sikintilar-11-br-kuvayi-milliyenin-sorunlari-ve-duzenli-orduya-gecis-95/> (Erişim Tarihi: 26.06.2019).

<http://webders.net/579/havza-genelgesinin-onemi.html> (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

<http://www.atam.gov.tr/nutuk/erzurum-kongresinin-bildirisi-ve-kararlari> (Erişim Tarihi: 12.03.2019).

https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/53617234/IKES2013.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1538916537&Signature=QtJif%2BA0Q2z4S1F5Ttab4GEqyp0%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DEdremit_Korfezinde_Kuva-yi_Milliye_Harek.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2019).

https://www.academia.edu/18042613/BATI_ANADOLU_KONGRELERİ (Erişim Tarihi: 05.02.2019)

Mehmet Şahingöz, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=353446&/Milli-Mucadelede-Protosto-ve-Mitingler-/-Doç.-Dr.-Mehmet-Şahingöz-> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).

Tevfik Bıyıklıoğlu, **Trakya–Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi Nasıl Kurulmuştur?** s. 3028–3029. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/30721/001640611010.pdf?sequence=1> (Erişim Tarihi: 15.05.2019).

GAZETELER

“Mütareke Meselesi”, **Hadisat**, 31 Ekim 1918, Sene: 1, Sayı: 12.

“İzmir’den Resmi Yunanlılık Def Oldu”, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1922, Sene: 3, Sayı: 604.

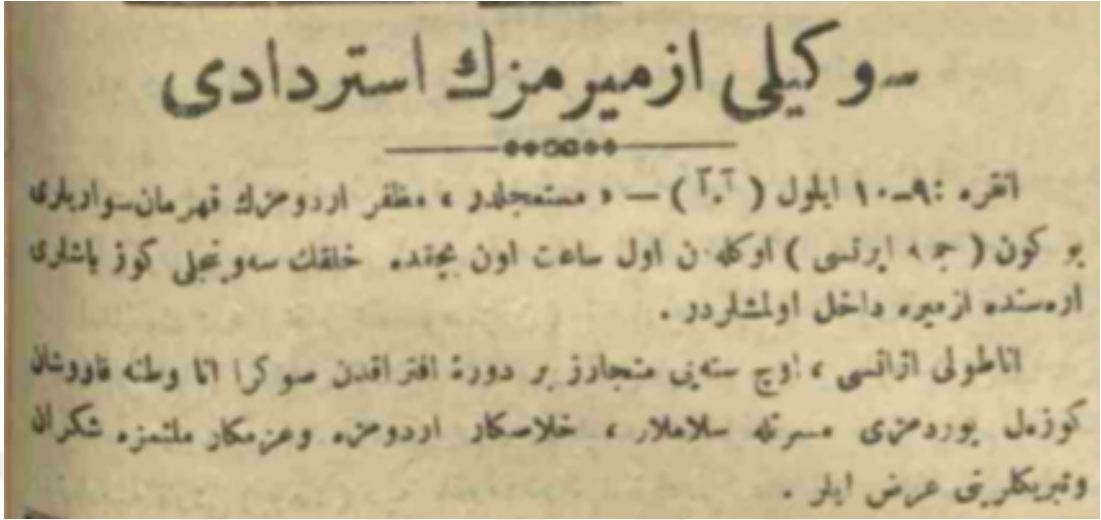
“Sevgili İzmir’imizin İstirdadı.” **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Eylül 1922, Sene: 3, Sayı: 604.

“Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, rical-i siyasiyeye... bir ziyafet...”, **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Ağustos 1922, Sene: 3, Sayı: 584.

“Hükümetimizin Halk ve Memurlarına Beyannamesi”, **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Ağustos 1922, Sene: 3, Sayı: 590.

EK 2. Sevgili İzmir'imizin İstirdadı

EK 3. Dün Sabahtan İtibaren Bütün Cephelerde Kahraman Ordumuz Cani Düşmanla Çarpışmaya Başladı / Hükümetimizin Halk ve Memurlarına Beyannamesi

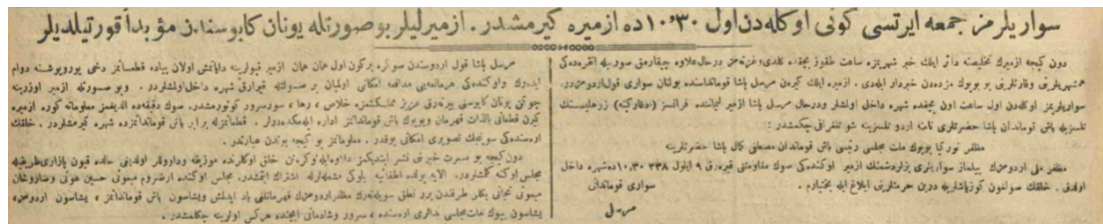
EK 4. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Rical-i Siyasiyeye ... bir ziyafet ...

EK 5. İzmir'den Resmi Yunanlık Def Oldu

EK 6. Süvarilerimiz Cumartesi Günü Öğleden Evvel 10'30'da İzmir'e Girmişdir/İzmirliiler Bu Süretle Yunan Kabusundan Müebbeden Kurtuldular

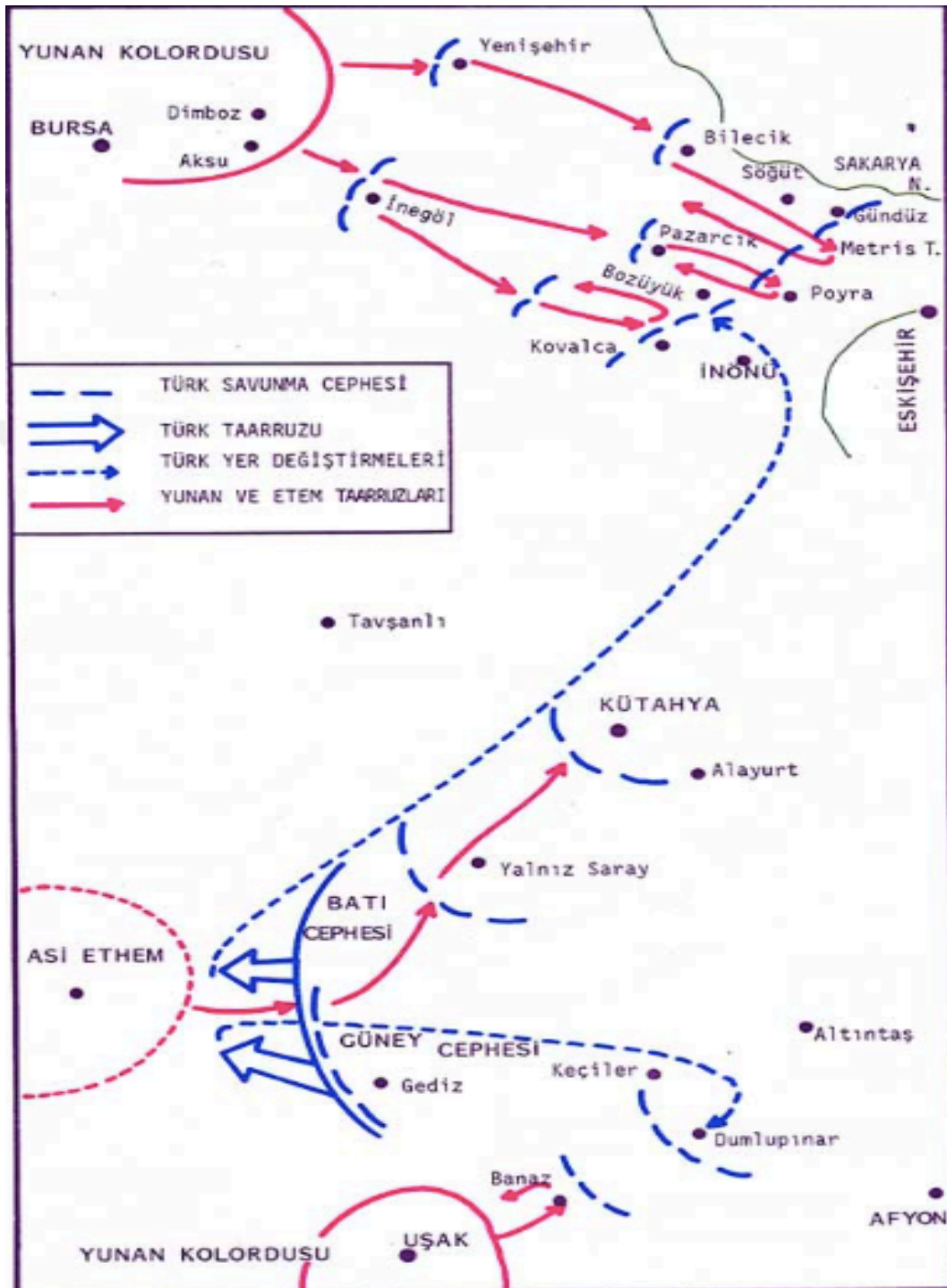

EK 7. Batı Anadolu'da Yunan ve İtalyan İşgalleri Krokisi:⁴⁴⁶

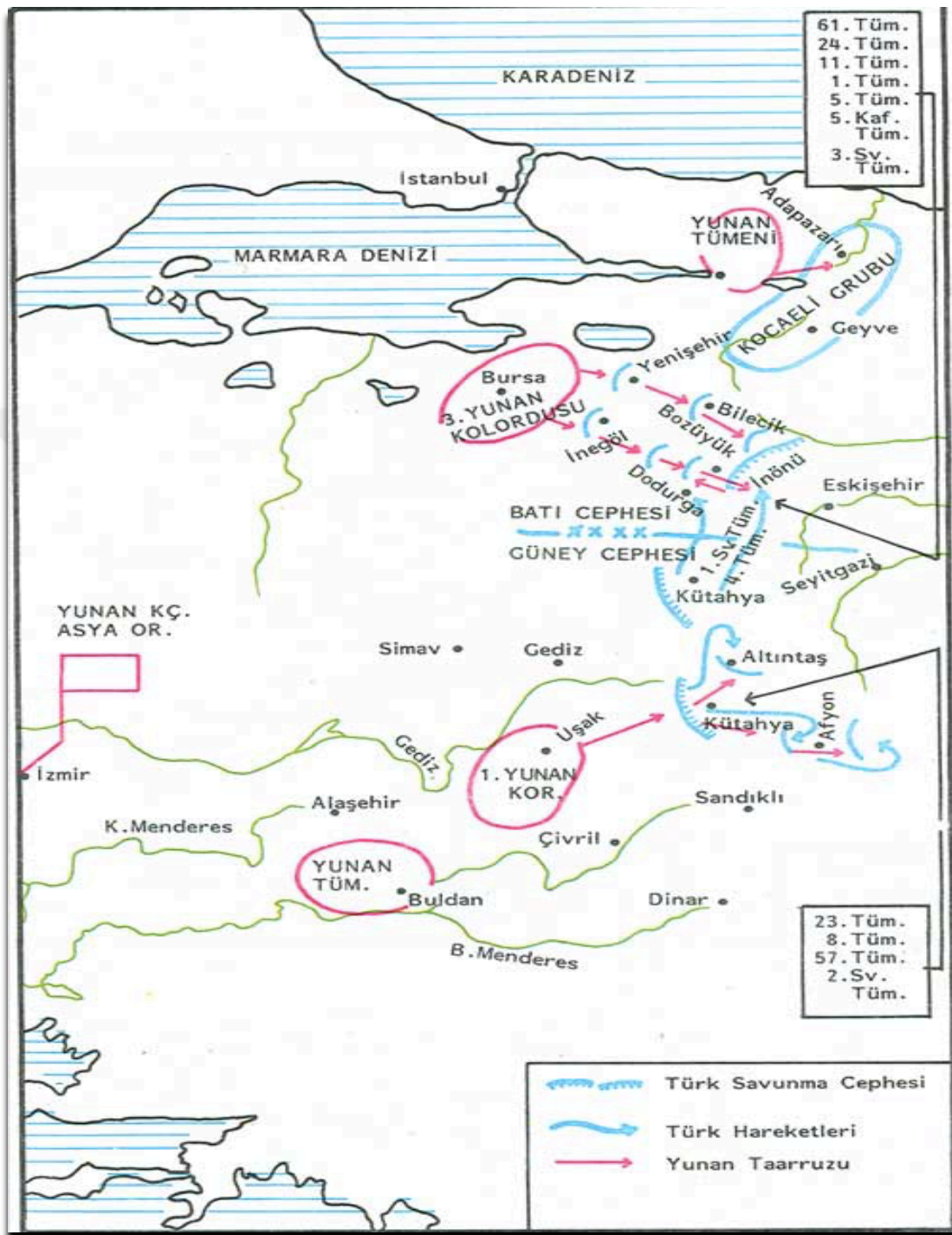

⁴⁴⁶ İbrahim Artuç, *Yeniden Doğu*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2001, s. 53.

EK 8. Birinci İnönü Savaşı Krokisi:⁴⁴⁷

⁴⁴⁷ İsmet Gökçü, İstiklal Harbinin Ana Hatları <http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istiklal-harbi/> (Erişim Tarihi: 25.12.2018).

EK 9. İkinci İnönü Savaşı Krokisi:⁴⁴⁸

⁴⁴⁸ İsmet Görgülü, *İstiklal Harbinin Ana Hatları* (<http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istiklal-harbi/>) (Erişim Tarihi: 25.12.2018).

EK 10. Sakarya Meydan Muharebesi Kroki:⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ İsmet Görgülü, *İstiklal Harbinin Ana Hatları*, (<http://www.ttk.gov.tr/tarihveegitim/istiklal-harbi/>) (Erişim Tarihi: 30.12.2018).